

manifest | svobody /

LUBOR ADÁMEK
DANIEL JISKRA PAVEL RICHTER
MILOŠ BÉM JAKUB LIBIK JAN MIKULA
DOMINIK ŠIMŮNEK KATARINA KORBELOVA
FRANTIŠEK ŠIMEK MIROSLAV KINTR MURRA
DOMINIK HONS PAVEL OTTA MARCEL FUNDERÁK ROTH
JAN ŠKORPIK JAN ŠTEJSKAL
FILIP MARVAN JAN MAŠEK ALEŠ VOVES
JESÚS HUERTA DE SOTO LUKÁŠ VILT
Patrik Čachnín Ondřej Venhoda Tereza Holanová Ro
IVAN SUBRT MARIE BRUNNHOFEROVÁ MILIAN RIEDEL
FRANTIŠEK KŠÍR ADAM MARTINČEK MU
ROTHBARD LUBOŠ RÍDL MOJMÍR HAMPL
ROTHBARD JOSEF ŠÍMA RO
KAREL JÁRA JIŘÍ BARTOŠÍK IVANA PUŠOVA TOMÁŠ SIMON
TOMÁŠ NIKODÝM DOMINIK STROUKAL KAREL ZVÁRA
MATĚJ ŠTEFÁNEK PETR MACH KARINA FRAŇKOVÁ
JAN TOMÁŠEK MARTIN STEFKA STANISLAV KUŘIK ARSEN LAZAREVIČ MU
ROTHBARD JOZEF NOVÁK TOMÁŠ POUR VERONIKA VIEWEGHOVÁ ROTHBA
ALAN SVOBODA HYNEK RIHAK ONDREJ NEMEC
JAROSLAV BRYCHTA TOMÁŠ ZOUHAR MARTIN RUMLEP
JOSEF SAVA ADAM PODRASKÝ OTTO LOUDA ROTHB
JAN KUZELKA MARKÉTA NOVÁKOVÁ MU
MARTIN SUCHÝ TOMÁŠ PAVLIS MARTIN SIVÁK MU
JAROSLAV PAZNOCHT PETR ŠEVC JAN MACHARÁČEK
LUCIE WISCO MICHAELA JANČIKOVÁ MURRA
JIŘÍ NOVÁK VILÉM JÁCHYM MARTIN WINIGE
MAREK KYRSCH VOJTĚCH LACINA
OLDŘICH PEPRLA LUKÁŠ VINCENT
TOMÁŠ VENDIŠ MURRA
ROTHBARD

Murray N. Rothbard

Manifest svobody

Murray N. Rothbard

Poděkování

Děkujeme Mojžíru Hamplovi, Janu Maškovi a Janu Kuželkovi za jejich štědré dary, které umožnily vydat tuto publikaci.

Dále za finanční příspěvky děkujeme Jesúsovi Huerta de Sotovi, Petru Machovi, Radimu Řehůrkovi, Hynku Řihákovi, Jiřímu Novákovi, Josefu Šímovi, Michaele Jančíkové a Ivanu Šubrtovi.

Knihu také podpořili Adam Kubík, František Šimek, Jan Zvěřina, Jaroslav Brychta, Jiří Chovanec, Lubor Adámek, Luboš Krotký, Lukáš Časar, Martin Pánek, Martin Suchý, Martin Urza, Martin Valeček, Matěj Štefánek, Milan Linhart, Miroslav Cvrček, Mito Taševský, Martin Sivák, Ondřej Němec, Otto Louda, Petr Smidrkal, Přemysl Bosák, Tomáš Nikodým, Tomáš Vendiš a Vojtěch Lacina.

Nakonec patří poděkování i portálu startovac.cz, který zprostředkoval fundraisingovou kampaň, a také všem dalším přispěvatelům.

Překlad: kolektiv autorů Ludwig von Mises Institutu

Jazyková korektura: Lucie Adamcová, Jakub Žofčák

Obálka a grafická úprava: Barbora Halamová

Na vydání knihy spolupracovali: Vladimír Krupa, Tomáš Listík, Petr Málek, Jan Mašek, Jakub Skala, Dominik Stroukal, Josef Tětek, Jan Zvěřina

Elektronická kniha: Milian Riedel

Vydal: Ludwig von Mises Institut, o.s.

Praha

2015

ISBN: 978-80-87733-23-3

Přeloženo z For a New Liberty: The Libertarian Manifesto, 1978.

Předmluva

Murray Rothbard byl fascinujícím člověkem s ohromujícím intelektuálním záběrem. Českému čtenáři jsou známé především jeho ekonomické knihy *Zásady ekonomie* (kde vysvětluje implikace dobrovolné směny a fungování trhů), *Ekonomie státních zásahů* (kde objasňuje dopady státních intervencí do tržního systému) a *Peníze v ruce státu* (kde velmi poutavě zachycuje přirozený vznik peněz na trhu a proces jejich postupného zestátnění a zneužití moderními vládami). Zatímco v ekonomických textech Rothbard důsledně dodržoval hodnotovou neutralitu svého přístupu a jeho analýza – jakkoli zpestřovaná historickými příklady – měla podobu „z A plyne B“, teprve v neekonomických textech vyniká Rothbardova renesanční osobnost. On byl totiž též uznávaným historikem, politickým filosofem (v češtině máme jeho skvělou *Etiku svobody*), ale též břitkým komentátorem americké i mezinárodní politiky, kritikem státního redistribucionismu doma a válečných dobrodružství v zahraničí, politickým aktivistou a stratémem. A právě kniha *Manifest svobody*, již právě otevíráte, nám ukazuje Rothbarda vybaveného všemi svými nejlepšími zbraněmi. Koneckonců, je to právě Murray Rothbard, kdo z velké části formoval podobu moderního libertarianismu a pro tisíce zastánců myšlenek svobody na celém světě je jeho dílo základním čtivem a klíčovým rozcestníkem k dalšímu pronikání do argumentů ve prospěch svobodné společnosti. Zatímco kritici liberalismu a libertarianismu se často snaží zastánce svobody odbýt s tím, že jejich pohled na svět je příliš redukcionistický, příliš akcentuje „ekonomický pohled“, Rothbardův přístup takovéto kritiky usvědčuje z velkého omylu či nevědomosti.

Jak dobře ilustruje *Manifest svobody*, argument pro svobodu je veskrze neekonomický. Jeho základem je uznání (přirozených) práv člověka – práva na nedotknutelnou autonomní zónu kolem každého

člověka tvořenou jeho vlastním tělem a plody jeho práce (vlastnictví). Ekonomie následně pouze vysvětluje, jak obchod a spolupráce lidí, kteří se těší takovéto autonomii, může způsobit zlepšení jejich života, a jak zamezení takovému svobodnému rozhodnutí obchodovat povede k nenaplnění očekávání ohledně nárůstu blahobytu. Rothbard nám však neúnavně připomíná, že ono zamezení možnosti svobodně konat představuje primárně akt agrese, násilí, donucení, tedy znásilnění naší svobody – popření základního stavebního kamene každé svobodné společnosti. V takové situaci, tvrdí Rothbard, je jedno, kdo a proč tak činí: jeden člověk, menšina či většina; diktátor či demokratický politik; těleso zákonem legitimizované, či nikoli. Akt agrese proti mírumilovnému člověku a jeho majetku je stále tímž: popřením práva soukromého vlastnictví; dokladem toho, že ve společnosti neexistuje rovnost práv, nýbrž existují privilegovaní, již zneužívají svou moc k pošlapání práva soukromého vlastnictví druhých. *Manifest svobody* obsahuje celý dlouhý a pestrý seznam vládních politik, kdy k takovému pošlapání práv dochází – daně, dotace, inflace, povinná vojenská služba, povinná školní docházka atd. atd. Kniha nám připomíná, že vláda tímto morálně pochybným způsobem organizuje celé sektory ekonomiky a jelikož vláda sama permanentně roste, stává se systém politických privilegií, systematického zdaňování jedněch a dotování druhých zvráceným principem fungování moderní společnosti, jemuž téměř nemáme možnost se vyhnout.

Rothbardův strhující a děsivý příběh nárůstu moci státu může mnohým zároveň sloužit jako přiblížení historie „reálného kapitalismu“ nejen 20. století. V našich zeměpisných šířkách velmi často slyšíme o dravém americkém kapitalismu, kde jsou lidé s nízkými příjmy ponecháni na ulici bez přístupu ke vzdělání a zdravotní péči. Rothbard popisuje – a uvědomme si, že svůj text píše před desítkami let a situace se od té doby posunula mnohem dále – zcela jiný obrázek. Ukazuje na existenci vitálních nestátních služeb vzdělávání či poskytování zdravotní péče v minulosti a dokládá, jak masivně i v USA stát tyto

služby znárodnil a z ušlechtilých dobrovolných vztahů mezi poskytovateli těchto služeb a jejich zákazníky vytvořil systém založený na donucení a privilegiích, systém neefektivní a v mnohém zvrácený. Při tomto popisu nejen ukazuje extrémně zajímavé pozadí tohoto přechodu (kdo a proč např. usiloval o zavedení povinné školní docházky), ale hlavně objasňuje, jak vypadá kvalita služeb, když se jejich poskytování ujme stát. Pro násince není třeba přílišné představivosti, aby si uvědomil na základě vlastní zkušenosti, o čem zde hovoříme.

Rothbard se však nestal vůdčí osobností světového libertarianismu kvůli kritice bobtnajícího zaopatřovacího státu – k tomu postačí „obyčejný“ klasický liberál, průměrný ekonom či moderní historik seznámený se základy politické ekonomie. Rothbard je velkým myslitelem proto, že své znalosti několika společenských věd využil k tomu, aby dovedl argument svobody – argument ideálu společnosti bez politických privilegií založené na soukromém vlastnictví – až do jeho logického konce. Zatímco klasičtí liberálové a političtí filosofové postulují „základní funkce státu“, které vytvářejí rámec pro fungování společnosti a tržních vztahů, Rothbard v tomto vidí rozpor a přináší alternativu. Objasňuje, že státní donucení při poskytování „základních funkcí státu“ je stejně jako v jiných sektorech principiálně neospravedlnitelné a že navíc i tento systém (jakkoli omezené vlády) vede k tomu, co známe i z jiných sfér vládního působení – plýtvání, byrokratizaci, klientelismu a zneužívání politiky k obohacení mocných zájmových skupin. Jednoduše řečeno, státní soudy nedodávají kvalitní spravedlnost a státní policie a armáda nedodávají bezpečnost (mnohdy právě naopak, jak Rothbard ukazuje např. na dopadech americké zahraniční politiky). V knize tak celkem přirozeně najdete témata, o kterých se jinde téměř nikde a téměř nikdy nemluví – kapitolu o podstatě a fungování nestátních soudů, soukromé policie a soukromých armád. To vše typicky rothbardovským způsobem, kde po objasnění základního morálně-filosofického argumentu přichází vysvětlení ekonomického fungování na základě motivací hlavních aktérů, přičemž

to vše je ilustrováno na (často polozapomenutém) historickém příkladu, kdy s překvapením zjišťujeme, že to, co se nám dnešními očima zdá téměř nemožné, mnohdy úspěšně fungovalo po stovky let – jen nám o tom jaksi naši učitelé dějepisu zapomněli říci.

Rothbard měl navíc velký dar psát srozumitelně – jasně a s vtipem, nevyhýbal se palčivým otázkám a dával návod, jak je vyřešit. Polemizoval, kritizoval, pečlivě studoval své oponenty a využíval jejich poznatků (viz jeho odkazy na Marxe a Lenina při úvahách o strategiích cesty ke svobodě v závěru knihy).

V České republice a obzvláště dnes je Rothbardova kniha potřebná více než kdykoli předtím. Ne že by se nějak extrémně blížilo nastolení libertariánského světa, o němž Rothbard píše, nicméně však žijeme v době, kdy dochází ke značné delegitimizaci současných politických systémů v Evropě i na jiných místech světa. Systém státního intervencionismu založený na rostoucím zdanění a masivních regulacích podnikání i osobního života narazil na své hranice. Navzdory vysokým daním se vlády stále více zadlužují, navzdory agendám stability a růstu ekonomiky chřadnou, navzdory novelizacím zákoníků práce (či právě proto!) lidé přicházejí o práci, politické nálady se radikalizují, celé společenské skupiny (např. důchodci), které uvěřily politickým slibům o zajištění své životní úrovně ze strany vlád, se dostávají na pokraj existenčních problémů. Inflace politických slibů ukazuje, jak moc jsme v zajetí systému, jenž je založen na tom, že jednomu vezme a druhému dá, jednoho poškodí a druhému přilepší. Dnes je zřejmé, že není kde brát a je nutná změna.

Zatímco socialisté mají svou utopii centrálního plánování či alespoň plánování „indikativního“, pěstují ideál strategických vládní vizí, akčních plánů, zdanění mezinárodního kapitálu a mocného zaopatřovacího státu, zastáncům svobody takovýto konečný ideál jejich světa často chybí. Existence libertariánské utopie, jak ukazuje Rothbard s odkazem na F. A. Hayeka, je však nutná. Uvažovat o utopii svobody je nutné

mimo jiné proto, že nám ukáže, zda by byla takováto společnost funkční, aniž by bylo třeba čekat na příchod nového člověka, nebo toho stávajícího převychovat. Murray Rothbard ve svém díle ukazuje, že existence společnosti založené zcela na dobrovolných vztazích je sice dnes málo pravděpodobná, ale v principu možná. Proto by měl každý zastánce svobody být ochoten zmáčknout knoflík svobody (kdyby takový existoval), který by nás byl schopen do takovéto společnosti bez politických privilegií, nerovných práv a pošlapávání soukromého vlastnictví přenést. (Zároveň Rothbard spolu s Misesem a Hayekem patří mezi klasiky, kteří ukázali, že socialistická utopie je vnitřně rozporná, a tedy nefunkční a nerealizovatelná.) Proto nám může velmi pomoci při našem rozhodování, kam se vydat, je-li stále více zřejmé, že dnešní systém nefunguje a vzniká prostor ke změně. Vyšší zdanění, či nižší? Větší dotace do škol, či odstátnění škol? Štědřejší podpory v nezaměstnanosti a masivní sociální programy, nebo otevření prostoru pro nestátní sociální služby? Větší státní projekty zaměřené na ochranu životního prostředí, nebo tržní přístup k zajištění kvality půdy, vod a ovzduší? Rothbardovská utopie svobody nám nabízí směrovku k cíli v každé situaci bez ohledu na to, jak je tento cíl daleko. Bez takovéto směrovky bychom snadno mohli uvěřit, že otázky uspořádání společnosti nejsou dějnotvornými spory o přípustnost a legitimitu použití násilí proti mírumilovnému člověku; o velikosti prostoru pro svobodné jednání oproti státnímu donucení; spory o to, zda má plánovat každý za sebe a pro sebe, nebo zda tak má činit jeden privilegovaný za všechny ostatní; o to, jestli je člověk opravdovým vlastníkem domu, ve kterém žije, nebo zda vše vlastní stát a člověk je v podstatě jen nájemníkem a dům mu „patří“ jen do té doby, dokud platí státu nájemné, jemuž se říká daň z nemovitostí. Ve všech těchto otázkách potřebujeme směrovku, abychom chápali jakým směrem se vydat a proč. Bez takovéto směrovky přestáváme být schopni rozeznávat rozdíl mezi dvěma zcela protichůdnými situacemi – svobodou na straně jedné a státním donucením na straně druhé. Bez

takovéto směrovky nejsme schopni vidět rozdíl mezi postavením člověka dnes oproti době před rokem 1989. Bez takovéto směrovky, jež nás permanentně upozorňuje, kterým směrem kráčíme, můžeme začít snadno věřit, že to za nás „prostě někdo zařídí“, že hlavním problémem „řízení společnosti“ je jen zvládnout technologii moci.

V České republice jsme za posledních 25 let měli řadu nepřehlédnutelných vykladačů principů svobody, málo z nich však plnilo dobře svůj úkol. Někteří, kdo o svobodě hovořili, však zároveň budovali politické kariéry a ve svých vlivných politických funkcích často bez uzardění pošlapávali myšlenky, o nichž vzletně hovořili; jiní jako obhajobu svobody prezentovali plytkou a nesourodou směs argumentů, jež však nemohla vyznít přesvědčivě ani v pořadech pokleslé televizní zábavy; mnozí se věnovali dílčím tématům, ale neměli ambice poskytnout celistvou obhajobu myšlenek svobodné společnosti. Je dobře, že nyní díky péči Misesova institutu bude poprvé v češtině dostupný *Manifest svobody* Murrayho Rothbarda, nejvlivnějšího Misesova studenta; člověka, který je světovou ikonou libertarianismu a systematizátorem myšlenek svobody. Doufám, že jeho širokospektrální přístup ukáže na hloubku myšlenek libertarianismu a inspiruje čtenáře k tomu, aby studiem a šířením myšlenek svobody – myšlenek, na nichž stojí naše civilizace – lidem nepřetržitě připomínali, jak důležité je usilovat o naplnění vize harmonické společnosti, v níž nebudou existovat politicky privilegované skupiny, a tedy ani systematická agrese proti životu a soukromému vlastnictví.

prof. Josef Šíma

rektor vysoké školy CEVRO Institut

1. Libertariánské dědictví: Americká revoluce a klasický liberalismus

V prezidentských volbách v roce 1976 obdržela kandidátka libertariánské strany s Rogerem L. MacBridem kandidujícím na prezidenta a Davidem P. Berglandem kandidujícím na viceprezidenta 174 000 hlasů ve čtyřiceti státech. I střízlivý magazín *Congressional Quarterly* byl pohnut tímto výsledkem a označil politického zelenáče, kterým libertariánská strana byla, za třetí největší politickou stranu v Americe. Tato strana zažívá pozoruhodný růst vzhledem k tomu, že byla založena teprve v roce 1971 skupinkou lidí, jež se vešla do jednoho obývacího pokoje v Coloradu. Následujícího roku postavila prezidentskou kandidátku, se kterou šla do voleb ve dvou státech. A dnes je z ní třetí největší strana v Americe.

Ještě pozoruhodnější je, že libertariánská strana dosáhla tohoto růstu navzdory tomu, že se konzistentně drží svého ideologického kréda – „libertarianismu“. Tak se poprvé ve dvacátém století dostává na americkou politickou scénu strana, kterou více zajímají principy než zisk teplých místechek a peněz z veřejných rozpočtů. Nespočetněkrát nám politologové a komentátoři opakovali, jakou výhodou Ameriky a jejího systému dvou stran je zavrnutí ideologií a příklon k „pragmatismu“ (to je druh slova, které popisuje stav, kdy jde všem jen o výnosná místa ve státním aparátu a peníze od bezbranných daňových poplatníků). Jak pak vysvětlit vzestup nové strany, která je otevřeně a horlivě postavena na ideologii?

Jedním z vysvětlení je, že Američané nebyli vždycky pragmatičtí a neideologičtí. Právě naopak. Historikové dnes přicházejí na to, že

Americká revoluce samotná byla nejen ideologickou, ale byla výsledkem oddanosti principům a institucím libertarianismu. Američtí revolucionáři vyrůstali na principech libertarianismu, ideologie, která je vedla k tomu, aby dali v sázku své životy, své statky a svou čest při boji proti narušování svých práv a svobod ze strany imperiální britské vlády. Historici vedli dlouhé debaty o příčinách Americké revoluce: byly ústavní, ekonomické, politické nebo ideologické? Dnes zjišťují, že z libertariánského hlediska revolucionáři neviděli žádný rozpor mezi morálními a politickými právy na straně jedné a ekonomickou svobodou na straně druhé. Naopak občanskou a morální svobodu, politickou nezávislost a svobodu obchodovat a vyrábět viděli jako součást jednoho koherentního systému. Tento systém nazval Adam Smith v tomtéž roce, v němž byla podepsána Deklarace nezávislosti, „*očividným a prostým systémem přirozené svobody*“.

Libertarianismus má svůj původ v „klasických liberálních“ hnutích sedmnáctého a osmnáctého století v západním světě, konkrétně v Anglické revoluci sedmnáctého století. Toto radikální libertariánské hnutí, ačkoli pouze částečně úspěšné v místě svého zrodu – ve Velké Británii – bylo přesto schopné uvést v chod průmyslovou revoluci, vysvobodit průmysl a produkci od dusivých restrikcí státu a místních cechovních organizací. Klasické liberální hnutí znamenalo v západním světě mohutnou libertariánskou „revoluci“ proti tomu, co můžeme nazvat Starým řádem – *ancien régime*, který po staletí dominoval svým poddaným. Tento režim měl na počátku novověku (od šestnáctého století) formu absolutistického centralizovaného státu a panovníka vládnoucího z boží vůle na vrcholu starší pyramidy feudálních pozemkových monopolů a městských cechů. Evropa byla obestřena sítí regulací, daní a monopolních výsad vyrábět a prodávat, udělovaných centrálními (a lokálními) vládami favorizovaným producentům. Toto spojenectví mezi centralizovaným, válečnickým, byrokratickým státem, privilegovanými obchodníky a feudálními majiteli půdy – které bylo pozdějšími historiky nazváno „*merkantilismus*“ – tvořilo starý řád, proti

kterému klasičtí liberálové bouřili a povstávali v sedmnáctém a osmnáctém století.

Cílem klasických liberálů byla svoboda jednotlivce ve všech jejích souvisejících aspektech. V ekonomice měly být drasticky sníženy daně, eliminovány regulace a privilegia a člověku tak měla být dána svoboda vyrábět a směřovat. Výrobci měli mít volnost si navzájem konkurovat, rozvíjet a tvořit. Z pout kontroly měla být vysvobozena půda, práce i kapitál. Osobní svobody měly být bráněny proti svévoli krále a jeho poskoků. Náboženství, které bylo zdrojem krvavých válek, když jednotlivé náboženské skupiny bojovaly o kontrolu nad státem, mělo být odděleno od státu, takže by všechny víry – i nevíry – mohly koexistovat v míru. Mír byl také hlavním principem zahraniční politiky klasických liberálů; staletý režim imperiálních států, usilujících o rozšíření moci nad co největším územím, měl být nahrazen zahraniční politikou míru a volného obchodu mezi všemi národy. A jelikož klasičtí liberálové viděli, že nebezpečí války je zvyšováno existencí stálých armád a námořnictva, vojenské moci vždy prahnoucí po expanzi, tento vojenský establishment měl být nahrazen dobrovolnými místními občanskými milicemi, které by byly ochotné bojovat pouze v obranné válce.

Tudíž notoricky známé liberální téma oddělení církve od státu bylo ve skutečnosti pouze jedním z mnoha vzájemně propojených motivů, které by mohly být shrnuty jako „oddělení ekonomiky od státu,“ „oddělení tisku od státu,“ „oddělení půdy od státu,“ „oddělení války a vojenských záležitostí od státu,“ faktické oddělení státu doslova od všeho.

Stát měl být extrémně malý s nízkým, téměř zanedbatelným rozpočtem. Klasičtí liberálové se nikdy neshodli na teorii zdanění, ale náruživě bojovali proti každému zvýšení daní a proti každému novému druhu daně – v Americe se daně už dvakrát staly jiskrou, která zažehla, nebo téměř zažehla, revoluci (daň z kolků, daň z čaje).

Raní teoretikové klasického liberalismu byli tzv. levelleři během

Anglické revoluce a John Locke na konci sedmnáctého století, následování „pravými Whigy“, radikální libertariánskou opozicí k „whigskému uspořádání“ – britskému režimu sedmnáctého století. John Locke představil ideu přirozeného práva každého jednotlivce na svou osobu a vlastnictví; působení vlády mělo být přísně omezeno na ochranu tohoto práva. Podle slov Lockem inspirované Deklarace nezávislosti: *„k zajištění těchto práv se ustavují mezi lidmi vlád, odvozující svou oprávněnou moc ze souhlasu těch, jimž vládnou. Že kdykoli počne být některá vláda těmto cílům na překážku, má lid právo ji změnit nebo zrušit a ustavit vládu novou.“*

Ačkoli Locke byl v amerických koloniích široce čten, jeho abstraktní filosofie nebyla uzpůsobena tomu, aby vzbouřila lid k revolučnímu vystoupení. Tento úkol splnili jeho radikální stoupenci v osmnáctém století, kteří psali v populárnějším a zapálenějším stylu a aplikovali základní principy Lockovy filozofie na konkrétní problémy soudobých vlád – a především britské vlády. Z těchto spisů vynikaly zvláště „Catovy dopisy,“ série novinových článků publikovaných ve dvacátých letech osmnáctého století v Londýně dvojicí pravých Whigů Johnem Trenchardem a Thomasem Gordonem. Zatímco Locke psal o revolučním tlaku, který je oprávněný, pokud se vláda zachová destruktivně ke svobodě a základním právům, Trenchard s Gordonem poukazovali na to, že vlády mají vždy tendenci k této destrukci práv jednotlivce. Podle „Catových dopisů“ je lidská historie záznamem nekonečného konfliktu mezi mocí a svobodou, kdy moc (vláda) je vždy připravena rozšířit své působení, vpadnout do práv lidí a omezit jejich svobody. Hlásaly tudíž, že moc musí být vždy udržována malá a veřejnost se k ní vždy musí chovat s nedůvěrou a nepřátelsky, aby byla udržena ve svých patřičných mezích:

Z nespočetných historických příkladů víme, že lidé u moci, spíše než by se s ní rozloučili, učiní cokoli, i to nejhorší a nejčernější, aby si jí zachovali; a zřídka ji nějaký člověk na zemi opustí, pokud se u ní

může udržet. (...) Zdá se jisté, že dobro světa nebo dobro lidí nejsou jejich motivem, ať už pro zůstání u moci, nebo její opuštění.

Je v přirozenosti moci stále se rozrůstat a přeměnit každou mimořádnou pravomoc, která jí byla svěřena při konkrétní události na omezenou dobu ve svou obvyklou pravomoc, kterou bude využívat zcela běžně a nevzdá se jí nikdy dobrovolně. (...)

Běda! Moc neustále ukusuje ze svobody s úspěchem až příliš očividným; a rovnováha mezi nimi je téměř ztracena. Tyranie se rozprostírá téměř po celé Zemi a užírá kořeny a větve lidstva, činíce ze světa jatka; a bude v tom jistě pokračovat, dokud nebude zničena sama, nebo, což je pravděpodobnější, dokud nezbude nic ke zničení.¹

Těmto varováním američtí kolonisté pozorně naslouchali a „Catovy dopisy“ byly v Americe v osmnáctém století mnohokrát přetištěny. Takový hluboký zájem vedl k tomu, co historik Bernard Bailyn trefně nazval „transformačním radikálním libertarianismem“ Americké revoluce.

Jelikož revoluce nebyla pouze prvním úspěšným pokusem svrhnout chomout evropského imperialismu – v tehdejší době nejmocnější síly. Daleko důležitější bylo, že poprvé v moderních dějinách Američané vytvořili pro svou novou vládu nespočetné limity a omezení a vtělili je do Ústavy a do Listiny práv. Církev a stát byly naprosto odděleny a náboženská svoboda zajištěna. Nová federální vláda, zformována Články konfederace, nemohla vypisovat žádné přímé daně a jakékoli rozšíření její pravomoci vyžadovalo jednomyslný souhlas všech států. Vojenská moc a pravomoc vyhlásit válku byly velmi omezené a chovány v podezření, protože libertariáni osmnáctého století rozuměli tomu, že válka, stálé armády a militarismus byly vždy jednou z hlavních metod rozrůstání státní moci.²

Bernard Bailyn shrnul výdobytky Amerických revolucionářů takto:

Modernizace americké politiky a vlády v průběhu revoluce a po jejím skončení dostala formu náhlé radikální realizace programu, který byl představen opoziční inteligencí v Británii (...) během vlády Jiřího I. Kde Anglická opozice, čelící vžitému společenskému a politickému řádu, podnikala pouze nesmělé pokusy a snila, Američané, ovládnáni stejnými idejemi, ale žijící ve společnosti již v mnoha směrech moderní a nyní uvolnění politicky, mohli bleskově jednat. Kde Anglická opozice pouze marně agitovala pro částečné reformy (...) Američtí vůdci postupovali rychle a s malými společenskými překážkami k systematické implementaci celé řady radikálních liberálních idejí.

V průběhu tohoto procesu (...) zabudovali do americké politické kultury (...) hlavní témata radikálního libertarianismu osmnáctého století. Prvním je přesvědčení, že moc je zlem, možná nezbytným, ale přesto zlem. Moc je nekonečně korumpující a musí být všemi způsoby omezena na naprosté minimum kompatibilní se zachováním společenského řádu. Psaná ústava, oddělení mocí, listina práv, omezení exekutivy, legislativy i soudů, omezení možnosti užívat donucení a vyhlášovat válku – to vše vyjadřovalo celkovou nedůvěru k moci, která je v samém srdci Americké revoluce a která nám zůstala jako trvalé dědictví.³

Klasický liberalismus tudíž začal v Anglii a dosáhl toho nejkonzistentnějšího a nejradikálnějšího rozvoje – a také největšího existujícího uskutečnění – v Americe. V amerických koloniích neexistovaly feudální pozemkové monopoly a aristokratická vládnoucí třída, která byla zakořeněna v Evropě. V amerických koloniích vládli nepočetní britští koloniální úředníci a hrstka privilegovaných obchodníků, které bylo relativně snadné odsunout stranou, když přišla revoluce a britská nadvláda byla svržena. Klasický liberalismus zde měl masovou podporu a musel překonávat daleko menší odpor tradičních institucí než ve své kolébce. Navíc, díky své izolované poloze, se, na

rozdíl od Francie, američtí rebelové nemuseli obávat invazních armád sousedních kontrarevolučních vlád.

Po revoluci

Amerika tedy byla zrozena v explicitně libertariánské revoluci, revoluci proti impériu, proti daním, proti obchodním monopolům a regulacím, proti militarismu a výkonné moci. V revoluci se zrodila vláda, jejíž moc byla omezena bezprecedentními restrikcemi. Ačkoli existoval v Americe jen velmi malý institucionální odpor, od samého začátku zde byly mocné elity, zvláště mezi velkoobchodníky a vlastníky plantáží, které si přály zachovat britský „merkantilistický“ systém kontrol a monopolních privilegií udílených vládou. Chtěly silnou, centralizovanou, ba dokonce imperiální vládu; chtěly jednoduše britský systém bez Velké Británie. Tito lidé se poprvé veřejně objevili během revoluce a později se sdružili okolo Federalistické strany, v rámci které v 90. letech 18. století tvořili federalistickou administrativu.

Během devatenáctého století ovšem libertariánský impuls pokračoval. Jeffersoniánské a jacksoniánské hnutí, Demokraticko-republikánská a později Demokratická strana explicitně usilovaly o doslovnou eliminaci vlády z amerického života. Měla to být vláda bez stálé armády či námořnictva, vláda bez dluhů, bez přímých daní a s nízkými dovozními cly – tedy se zanedbatelnou úrovní zdanění a výdajů. Vláda, která se nebude angažovat ve veřejných pracích včetně budování infrastruktury; nebude regulovat ani kontrolovat; vláda, která ponechá peníze a bankovní svobodné, tvrdé a neinflační; řečeno slovy H. L. Menckena: „*vláda, která se jen nepatrně liší od stavu bez jakékoli vlády.*“

Jeffersonova snaha o minimální vládu pohořela poté, co se dostal do prezidentského úřadu. Nejprve učinil ústupky federalistům (což byl pravděpodobně výsledek dohody pro překonání patové situace mezi voliteli), a následně provedl protiústavní nákup teritoria Lousiany.

Nejtěžší ránu ale tato snaha dostala díky tendenci k válce s Velkou Británií během Jeffersonova druhého období, tendenci, která nakonec vedla v roce 1812 k válce a de facto k systému vlády jedné strany, která zavedla téměř celý etatistický federalistický program: vysoké vojenské výdaje, centrální banku, ochranná cla, přímé federální daně, veřejné práce a veliký veřejný dluh. Zděšen těmito výsledky, inspiroval vysloužilý Jefferson, usazený na Monticellu, dva mladé politiky Martina Van Burena a Thomase Harta Bentona k založení nové strany – Demokratické strany – aby dobyli Ameriku zpět od federalistů a obnovili ducha starého jeffersoniánského programu. Poté co se tito dva mladíci spojili s Andrewem Jacksonem jako svým zachráncem, zrodila se nová Demokratická strana.

Jacksoniánští libertariáni vymysleli plán: nejprve měl být osm let prezidentem Andrew Jackson, pak osm let Van Buren, a poté Benton. Po dvaceti čtyřech letech měla triumfální jacksoniánská demokracie dospět k ideálu minimální vlády. V žádném případě to nebyl neuskutečnitelný sen, jelikož se Demokratická strana rychle stala standardní majoritní stranou v zemi a většina lidí byla tehdy nakloněna libertariánskému programu. Jackson měl svých osm let, během nichž zničil centrální banku a splatil veřejný dluh a Van Buren měl čtyři, během nichž pokračoval v oddělování vlády od bankovního systému. Volby roku 1840 byly ovšem anomálií, jelikož Van Buren byl poražen během bezprecedentně demagogické kampaně řízené prvním moderním volebním manažerem Thurlowem Weedem, průkopníkem všech náležitostí politické kampaně, jež známe dodnes – chytlavé slogany, odznáčky, písně, přehlídky, demonstrace atd. Weedovi se do úřadu podařilo dostat neznámého Whiga, generála Williama Henry Harrisona. V roce 1844 by demokraté byli připraveni odpovědět stejnou taktikou a velmi pravděpodobně by zvítězili. Van Buren samozřejmě očekával obnovení triumfálního jacksoniánského tažení. Došlo ale k osudové události: Demokratická strana se rozštěpila kvůli kritickému tématu otroctví. Van Burenova nominace narazila na rozkol

v řadách Demokratické strany ohledně přijetí Texasu a jeho začlenění do Unie jakožto dalšího otrokářského státu. Van Buren byl proti, Jackson pro – tento rozkol symbolizoval hlubší rozpor uvnitř strany. Otroctví, tento hluboce antiliberální omyl v programu Demokratické strany, bylo příčinou krachu jejího libertarianismu.

Občanská válka přinesla, mimo bezprecedentní devastace a krveprolití, návrat k etatistickému, dříve whigskému, programu: celonárodní federální moc, protekcionistické tarify, subvence velkému průmyslu, inflační papírové peníze, kontrola federální vlády nad bankovníctvím, přímé daně a povinná vojenská služba během války. Státy ztratily své právo na secesi a mnohé jejich pravomoci přešly na federální vládu. Demokratická strana obnovila po válce svůj libertariánský program, ale stála před daleko delší a obtížnější cestou ke svobodě než dříve.

Viděli jsme, jak došlo k tomu, že Amerika získala hluboce libertariánskou tradici, která stále zůstává součástí politické rétoriky a žije v individualistickém přístupu velké části Američanů k jejich vládě. V této zemi existuje pro obnovení libertarianismu daleko úrodnější půda než jinde ve světě.

Odpor proti svobodě

Rychlý růst libertariánské strany v sedmdesátých letech má tedy kořeny v tom, co Bernard Bailyn nazval „permanentním odkazem“ Americké revoluce. Pokud je ale tento odkaz v americké tradici tak živý, tak co se pokazilo? Proč dnes potřebujeme nové libertariánské hnutí k obnovení amerického snu?

Abychom na tuto otázku mohli nalézt odpověď, musíme mít nejprve na paměti, že klasický liberalismus představoval vážnou hrozbu pro politické a ekonomické zájmy vládnoucích tříd, které těžily výhody ze starého řádu, do kterého patřili: králové, pozemková aristokracie, privilegovaní obchodníci, armádní establishment a státní byrokracie.

Navzdory třem krvavým revolucím, na kterých se liberálové podíleli – Anglické v sedmnáctém a americké a francouzské v osmnáctém století – jejich vítězství v Evropě byla jen částečná. Odpor byl pevný a úspěšně ubránil pozemkové monopoly, náboženský establishment, agresivní zahraniční politiku a na určitý čas udržel volební právo omezené jen na bohatou elitu. Liberálové se soustředili na rozšiřování volebního práva, protože oběma stranám bylo jasné, že objektivní ekonomické i politické zájmy široké veřejnosti jsou na straně co nejširší individuální svobody. Za povšimnutí stojí, že na začátku devatenáctého století byly síly laissez-faire známé jako „liberálové“ a „radikálové“, kdežto opozice, která si přála uchovat nebo se vrátit ke starému řádu, byla známá jako „konzervativci.“

Konzervatismus vsutku započal jako vědomý pokus zvrátit a zničit nenáviděné dílo klasického liberalismu – výdobytky americké, francouzské a průmyslové revoluce. Pod vedením dvou reakčních francouzských intelektuálů de Bonalda a de Maistreho se konzervatismus snažil nahradit rovnost před zákonem strukturovanou hierarchickou vládou privilegovaných elit, individuální svobodu a minimální vládu absolutní vládou a velkým státem, náboženskou svobodu teokracií státní církve, svobodu a volný obchod militarismem, merkantilistickými restrikcemi a válkami za rozšíření území národního státu, průmyslovou výrobu starým feudálním řádem. Snažili se nahradit nový svět masové výroby a spotřeby starým světem strádání pro mnohé a luxusní opulenci pro vládnoucí elitu.

Už v polovině devatenáctého století konzervativci zjistili, že jejich strana je nevyhnutelně odsouzena k porážce, pokud budou trvat na naprostém zastavení průmyslové revoluce a s ní spojeným nárůstem životní úrovně pro masy lidí. Také již nemohli dále odporovat rozšiřování volebního práva, protože se tím stavěli přímo proti zájmům veřejnosti. Tudíž „pravé křídlo“ (označení pocházející z dávného rozvržení, kdy mluvčí starého řádu seděl na pravé straně parlamentu

během francouzské revoluce) upravilo svůj etatistický program. Namísto otevřeného pohrdání masovou veřejností starých konzervativců nastoupila demagogie a dvojakost nových konzervativců. Noví konzervativci lákali masy následujícím způsobem: „My také chceme industrializaci a vyšší životní standard. Ale k tomu je potřeba zregulovat průmysl, aby pracoval pro veřejné dobro. Musíme namísto divoké konkurence neregulovaného trhu dosadit organizovanou spolupráci. A ze všeho nejvíce na ochranu našeho národa potřebujeme protekcionismus, kolonie a vojenskou sílu.“ Pro to všechno je samozřejmě zapotřebí mít velkou, spíše než malou, vládu.

Tak se na konci devatenáctého století etatismus a velká vláda vrátily, ale tentokrát s pro-industriální a všeobecný blahobyť slibující maskou. Starý řád se vrátil, jen jeho chráněnci se trochu promíchali. Už to v takové míře nebyla stará šlechta a feudální vlastníci pozemků, ale armáda, byrokracie a privilegovaní průmyslníci. Hlavním modelem se stalo Bismarckovské Prusko, s jeho militaristickým kolektivismem, protekcionismem a povinnou kartelizací obchodu a průmyslu – ohromná struktura kontroly, regulací, subvencí a privilegií, která upevnila partnerství mezi velkou vládou a určitými prvky velkého průmyslu.

Něco se také muselo podniknout s novým fenoménem velkého počtu průmyslových pracujících – „proletariátem.“ Dlouho, do druhé poloviny devatenáctého století, masy dělníků vnímaly laissez-faire a svobodný konkurenční trh jako nejlepší prostředky k naplňování svého zájmu, tedy získávání stále levnějšího a stále se rozšiřujícího spektra spotřebního zboží. Dokonce i první odborové svazy ve Velké Británii podporovaly zrušení cel a laissez-faire. Noví konzervativci, vedeni Bismarckem v Německu a Disraelim v Británii, oslabili liberální přesvědčení pracujících roněním krokodýlích slz nad podmínkami průmyslové pracovní síly a začali kartelizovat a regulovat průmyslové aktivity, přičemž, nikoli náhodou, oslabili působení efektivních

konkurenčních tlaků. Na počátku dvacátého století zde tedy byl nový konzervativní „korporátní stát“, který se od té doby až dodnes stal dominantním politickým zřízením v západním světě. Ten do sebe integroval korporátní odborové svazy jako partnera velké vlády a preferovaných velkoobchodních zájmů v tomto etatistickém a korporativistickém rozhodovacím systému.

Aby tato modernizovaná a přestrojená verze ancient régime mohla vzniknout a udržet se, musely nové vládnoucí elity provést obrovský podvod na oklamání veřejnosti. Tento podvod pokračuje až do dnešních dnů. Ačkoli existence každé vlády, absolutní monarchií počínaje a vojenskou diktaturou konče, stojí na souhlasu většiny veřejnosti, demokratická vláda je tomuto souhlasu podrobena bezprostředněji a na téměř každodenní bázi. Aby tento souhlas vytvořily, musely nové vládnoucí elity klamat veřejnost v mnoha klíčových a základních otázkách. Masy nyní musely uvěřit, že tyranie je lepší než svoboda, že kartelizovaný a privilegovaný průmyslový feudalismus je lepší než svobodný konkurenční trh, že kartelizace a monopolizace probíhá ve jménu boje proti monopolům, že válka a militarismus je ve skutečnosti v zájmu mobilizované, daněné a často i masově vražděné veřejnosti. Jak se toto podařilo?

Ve všech společnostech je pro veřejné mínění určující intelektuální třída. Většina lidí není ani původci, ani šířiteli idejí a konceptů. Naopak mají tendenci přijímat ty ideje, které jsou propagované třídou intelektuálů, těchto profesionálních obchodníků s idejemi. Skrze celou známou historii měli despotové a vládnoucí státní elity daleko větší potřeby využívat služeb intelektuálů, než mají mírumilovní občané ve svobodné společnosti. Státy vždy využívaly intelektuály k vytváření mínění, že vládnoucí systém je správný, nevyhnutelný, a že „císař není nahý.“ Až do novověku byli těmito intelektuály především kněží nebo obdobní opatrovníci církve. Existovalo pohodlné spojenectví mezi církví a státem. Církev informovala své ovečky, že král vládne z boží vůle, a

proto musí být poslouchán a král odměnou odklonil mnoho daňových příjmů do církevních pokladnic. Proto klasičtí liberálové přikládali takovou důležitost oddělení církve od státu. Nový liberální svět měl být světem, v němž intelektuálové mohou být sekulární – mohou si vydělat na živobytí sami a bez závislosti na státních subvencích.

Aby vznikl nový etatistický řád neomerkantilistického korporátního státu, museli konzervativci ukout nové spojenectví mezi intelektuály a státem. V sekularizovaném věku to znamenalo angažovat daleko více sekulárních než náboženských intelektuálů. Byla zde nová odrůda spisovatelů, profesorů, doktorů, historiků, učitelů, ekonomů, sociologů, technokratů a inženýrů. V dřívějších dobách konzervativci přiznávali rozum svým liberálním protivníkům a spoléhali se hlavně na údajné ctnosti iracionality, romantismu, tradice a náboženství. Zdůrazňování úlohy tradic a iracionálních symbolů se promítlo do zbožštění národního státu a jeho válečné mašinérie. Na sklonku devatenáctého století se nový konzervatismus oděl do kostýmu rozumu a „vědy.“ Nyní to údajně byla věda, která požadovala, aby ekonomiku kontrolovali technokratičtí „odborníci.“ Odměnou za šíření tohoto poselství mezi veřejnost byly prestižními pozice ve staronovém řádu, jako plánovači a regulátoři nové kartelizované ekonomiky a společnosti.

K zajištění dominance nového etatismu nad veřejným míněním vlády v západním světě převzaly kontrolu nad vzdělávacími institucemi a tím i nad myšlením lidí. Zavedly povinnou školní docházku a zřídily síť veřejných škol, které byly promyšleně používány k indoktrinaci svých mladých žáků. Etatizace výuky dále zaručila, že jednou z největších zájmových skupin podporujících expanzi etatismu budou učitelé.

Jedním ze způsobů, kterým intelektuálové odvedli svou práci, byla změna smyslu starých označení a tedy manipulace s emocionální konotací, která se k těmto označením vázala. Například libertariáni byli dlouho známí jako „liberálové“ a ti nejhoroucnější mezi nimi jako „radikálové.“ Také se jim říkalo „pokrokáři“, protože jejich učení bylo v

souladu s průmyslovým pokrokem, šířením svobody a zvyšováním životní úrovně. Etatističtí akademici a intelektuálové si přisvojili slova „liberál“ a „pokrokář.“ Úspěšně také používají proti svým laissez-faire oponentům slova jako „zastaralý“ a „reakcionářský.“ Dokonce i označení „konzervativní“ se otočilo proti klasickým liberálům. Jak jsme viděli, tak noví etatisté si přisvojili i koncept „rozumu.“

Pokud byli liberálové zmateni znovuoživením etatismu a merkantilismu jako „progresivního“ korporativismu, tak dalším důvodem úpadku klasického liberalismu na konci devatenáctého století byl růst nového hnutí: socialismu. Socialismus má své kořeny ve třicátých letech devatenáctého století a velkou expanzi zažíval od osmdesátých let. Zvláštní věcí na socialismu je, že jde o zmatené hybridní hnutí, které svůj obsah dalo dohromady smíšením obou předchozích velkých ideologií – liberalismu a konzervatismu. Od klasického liberalismu přejali socialisté vřelé přijetí průmyslového pokroku, glorifikaci „vědy“ a „rozumu“ a přinejmenším rétorickou oddanost takovým klasicky liberálním ideálům jako mír v mezinárodních vztazích, individuální svoboda a rostoucí životní standard. Vskutku, socialisté byli ještě před korporativisty průkopníky kooptování vědy, rozumu a industrialismu. A socialisté nejenže přijali klasicky liberální příklon k demokracii, ale trumfli ho požadavkem na „rozšířenou demokracii“, v níž by „lid“ hlasováním řídil i ekonomiku a sám sebe.

Na druhou stranu převzali socialisté od konzervativců sklon k násilnému donucování a používání etatistických prostředků při snaze dosáhnout těchto liberálních cílů. Harmonie ve výrobě a průmyslový růst měly být dosaženy povýšením státu na všemocnou instituci, která bude řídit ekonomiku a společnost ve jménu „vědy.“ Předvoj technokratů převezme vládu nad veškerým vlastnictvím ve jménu „lidu“ a „demokracie“. Nespokojení s liberálním výdobytkem svobody vědeckého výzkumu, socialisté představili stát, který měl být ovládán vědci a „vědeckými postupy.“ Nespokojení s liberálním osvobozením

pracujících z poddanství, socialisté slibovali stát, v němž by pracující vládli – nebo spíše, kde by politici, technokraté a úředníci vládli jejich jménem. Nespokojeni s liberálním principem rovnosti před zákonem, požadovali socialisté stát, který by pošlapal takovou rovnost před zákonem ve jménu dosažení rovnosti ve výsledcích – nebo spíše, který by vytvořil novou privilegovanou elitu ve jménu vytvoření takové nemožné rovnosti.

Socialismus je zmateným hybridním hnutím, protože se snaží dosáhnout liberálních cílů svobody, míru a prosperity – cílů, které mohou být dosaženy pouze naprostým zmenšením a oslabením státu – starými konzervativními prostředky etatismu, kolektivismu a hierarchických privilegií. Takové hnutí mohlo pouze selhat a také vsutku bídě selhalo všude, kde se dostalo během dvacátého století k moci. Lidem pak přineslo pouze bezprecedentní despotismus a materiální úpadek.

Nejhorší věcí na vzestupu socialistických hnutí bylo, že byla schopna vymanévrovat klasické liberály z pozic „nalevo“: tedy jako strana naděje, radikalismu a revoluce v západním světě. Od doby, kdy obhájci ancient régime zaujali pozice na pravé straně jednacího sálu během francouzské revoluce, tak radikální liberálové tvořili „levici“ na ideologickém spektru. Ještě v roce 1848 takoví velcí obhájci laissez-faire jako Frédéric Bastiat seděli na levé straně v národním shromáždění. Klasičtí liberálové se zrodili jako radikální revoluční strana, jako strana naděje a změny ve směru svobody, míru a pokroku. Dovolit své obchvácení zleva, dovolit socialistům, aby zaujali pózu „strany na levici“ bylo hrubou strategickou chybou. Liberálové se pak neprávem ocitli ve zmateném středu, s konzervatismem a socialismem jako protiklady. Protože libertarianismus bez změny a pokroku směrem k větší svobodě není ničím, tak opuštění této role znamenalo opuštění důvodu k vlastní existenci – ať už v realitě, nebo v očích veřejnosti.

K ničemu z toho ovšem nemuselo dojít, nebýt vnitřního úpadku

klasického liberalismu. Dalo se lehce ukázat – jak to také vsutku někteří udělali – že socialismus je zmateným, rozporným, kvazi-konzervativním hnutím, které přináší jen obnovu despotismu a absolutní monarchii v moderním hávu. Jedinými skutečnými neohroženými radikály tak zůstávají ti, kteří netrvají na ničem menším, než je naprosté vítězství libertariánského ideálu.

Vnitřní úpadek

Poté co dosáhl obdivuhodných částečných vítězství nad etatismem, začal klasický liberalismus přicházet o svůj radikální zápal a touhu dovést boj proti konzervativnímu etatismu až do naprostého vítězství. Místo aby využili částečných úspěchů jako odrazových můstků k dalšímu stupňování tlaku, klasičtí liberálové propadli sebeuspokojení a opustili ryzost svých principů. Začali klást větší důraz na obhájení dosaženého, a tak se pomalu měnili z radikálního na konzervativní hnutí – „konzervativní“ v tom smyslu, že se spokojili s udržováním statusu quo. Liberálové tak ponechali prázdný široký prostor, který později obsadili socialisté jako nová strana naděje a radikální změny. Dokonce i pozdější korporativisté mohli zaujmout pózu „progresivismu“ proti „extrémně pravicovým“ a „konzervativním“ libertariánům a klasickým liberálům, protože tito dovolili své vytlačení do pozic, kdy nedoufají v nic víc než v ustrnutí vývoje. Taková strategie je hloupá a neschopná změnit svět.

Degenerace liberalismu nebyla jen záležitostí pozic a strategie, ale především principu. Když se liberálové smířili s tím, že nechají státu pravomoc vést války, nechají v jeho rukou školství a výuku, nechají mu moc nad penězi, bankovníctvím a dopravní infrastrukturou, tak se smířili s tím, že stát bude dominovat nad všemi hlavními mocenskými pákami ve společnosti. V protikladu k naprostému nepřátelství, které projevovali liberálové osmnáctého století vůči státní a byrokratické moci, liberálové devatenáctého století tolerovali a někdy i vítali nárůst

exekutivní moci a zakonzervování oligarchické byrokracie státní správy.

Liberálové osmnáctého a počátku devatenáctého století byli v principu „abolicionisty“. Zastávali pohled, že ať už jde o otázku otroctví, ochranných cel nebo nějaký jiný aspekt etatismu, tak jedinou možnou morální pozicí je navrhnout okamžité a bezpodmínečné zrušení takovýchto institucí, i kdyby se v praxi nakonec prosadilo jen rušení postupné. Dávat přednost postupnému odkrajování před okamžitým zrušením špatné a násilné instituce znamená totiž posvětit trvání takového zla, a tudíž popřít princip svobody. Jak prohlásil velký abolicionista William Lloyd Garrison: *„Volejme po okamžitém zrušení otroctví tak opravdově, jak umíme. Běda! Nakonec se dočkáme jen postupného zrušení. Nikdy jsme netvrdili, že otroctví bude zrušeno jedním jediným úderem. Ale že by tak mělo být zrušeno, to budeme tvrdit vždy.“*⁴

Ve filosofii a ideologii klasického liberalismu se odehrály dvě kriticky důležité změny, které významně urychlily jeho úpadek z pozice vitální, pokrokové a radikální síly západního světa. Nejdůležitější ze změn nastala v polovině devatenáctého století. Bylo jí opuštění filosofie přirozených práv a její nahrazení technokratickým utilitarianismem. Namísto svobody založené na morálním imperativu práva každého jednotlivce na jeho osobu a majetek, tedy namísto svobody primárně založené na právu a spravedlnosti, dává utilitarianismus přednost svobodě jako obecně nejlepší cestě k dosažení, vágně definovaného, veřejného blaha. Tento posun od přirozených práv k utilitarismu měl dva smutné důsledky. Ryzost cíle a konzistence principů byly nevyhnutelně otřeseny. Libertarián, který postupuje z pozice přirozených práv, hledá morálku a spravedlnost a po jejich nalezení se již militantně přidržuje principů ve všech dílčích případech. Oproti tomu utilitarista si svobody cení jen jako ad hoc vhodného prostředku. A protože vnímání toho, co je vhodným prostředkem, se může měnit a také se mění spolu s turbulencemi v politických proudech, tak je pro utilitaristy snadné při chladném kalkulu nákladů a výnosů vklínit

etatismus do jednoho případu za druhým a vzdát se principů. To se přesně stalo Benthamovským utilitaristům v Anglii. Začali jako ad hoc obhájci laissez-faire, ale bylo pro ně stále snadnější a snadnější sklouzávat k etatismu. Příkladem může být jejich snaha o „zefektivnění“ a tedy posílení státní správy. Efektivita tak nahradila jakýkoli koncept spravedlnosti nebo práva.

Druhým viditelným důsledkem je to, že jen velmi vzácně najdeme utilitaristu, který je zároveň radikálem, co by hlásal okamžité zrušení špatných a násilných institucí. Utilitarismus, se svým příklonem ke vhodnosti a zvažování následků, je téměř nevyhnutelně v opozici proti jakékoli radikální rušivé změně. Mezi utilitaristy neexistují žádní revolucionáři. Utilitaristé nejsou nikdy abolicionisty. Abolicionistu definuje to, že si přeje eliminovat nespravedlnost tak rychle, jak je to jen možné. Při dosahování jeho cíle není žádný prostor pro chladné vážení nákladů a výnosů. Klasičtí liberálové, kteří se přiklonili k utilitarismu, opustili radikalismus a stali se z nich pouzí umírnění reformátoři. Tím se ovšem nevyhnutelně postavili do pozice poradců a odborníků na efektivitu různých státních institucí. Jinými slovy opustili libertariánské principy stejně jako libertariánskou strategii. Stali se z nich apologeti existujících pořádků, a tudíž byli až příliš zasažitelní obviněními ze strany socialistů a korporativistických progresivistů, že jsou jen konzervativními oponenty veškerých změn. Z radikálů a revolucionářů se klasičtí liberálové změnil v obraz toho, proti čemu dříve bojovali.

Toto utilitaristické ochromení akceschopnosti je v libertarianismu stále přítomné. Na počátku ekonomického myšlení se ho, pod vlivem Ricarda a Benthama, zmocnil utilitarismus a tento vliv je dnes stejně silný, jako byl dříve. Dnešní ekonom, i když se hlásí k volnému trhu, je až příliš ochotný přijmout gradualismus, zanedbat úvahy o etice, spravedlnosti a konzistentnost principu, pokud mu to tak vyjde při analýze nákladů a výnosů. Současní ekonomové mají mezi intelektuály

image apologetů mírně modifikovaného statusu quo a tato image je bohužel až příliš často pravdivá.

Druhá změna v ideologii klasického liberalismu nastala na konci devatenáctého století, kdy se rozšířily doktríny sociálního evolucionismu, často zvané „sociální darwinismus.“ Pozdější etatičtí historici tento název později použili jako hanlivou nálepku, kterou označovali takové klasické liberály, jako jsou Herbert Spencer a William Graham Sumner, jako kruté obhájce vyhlazení nebo zmizení sociálně „nevhodných.“ Ve skutečnosti šlo často pouze o vyjádření některých správných ekonomických doktrín tehdy módním evolucionistickým způsobem. Skutečně důležitým a ochromujícím aspektem tohoto sociálního darwinismu bylo přijetí myšlenky, že ve sféře společnosti, stejně jako při biologické evoluci, změny probíhají velmi pomalu a postupně v dlouhých časových obdobích. Sociální darwinisté tak opustili samotnou myšlenku revoluce a radikální změny ve prospěch čekání na nevyhnutelné evoluční změny přicházející v dlouhých obdobích. Ignorovali fakt, že liberalismus musel zlomit moc vládnoucích elit v sérii radikálních změn a revolucí. Sociální darwinisté se stali konzervativci, kteří jsou proti radikálním opatřením a pouze pro tu nejmírnější a nejpostupnější změnu.⁵

Samotný Spencer může posloužit jako fascinující příklad takové změny v klasickém liberalismu (a jeho příklad má dokonalou paralelu ve Williamu Grahamu Sumnerovi). V jistém smyslu v sobě Spencer ztělesňuje velkou část vývoje liberalismu v devatenáctém století. Spencer začal jako velice radikální liberál, téměř ryzí libertarián. Ale jak se stále více ponořoval do sociologie a sociálního darwinismu, tak opustil libertarianismus jako radikální, dynamické hnutí, ačkoli neopustil jeho závěry v teorii. Při pohledu do budoucna, kdy nakonec měla zvítězit ryzí společnost „kontraktu“ nad společností „statusu“ a industrialismus nad militarismem, viděl Spencer toto vítězství jako nevyhnutelné, ale až po staletích postupné evoluce. Tudíž opustil

liberalismus jako bojující radikální krédo a v praxi se omezil na nudné, konzervativní zadržovací boje proti rostoucímu kolektivismu a socialismu.

Pokud byl utilitarismus s podporou sociálního darwinismu hlavním činitelem filosofického a ideologického úpadku liberálního hnutí, tou nejdůležitější a nejzlověstnější událostí jeho úpadku bylo opuštění dřívějších striktních principů odporu proti válce, impériu a militarismu. V jedné zemi po druhé to byla omamná píseň sirén národního státu a impéria, co zničilo klasický liberalismus. V Anglii liberálové konce devatenáctého století opustili protiválečný a protikoloniální „Malý Anglicismus“ („Little Englandism“) Cobdena, Brighta a Manchesterké školy. Místo toho akceptovali rozporně pojmenovaný „liberální imperialismus“ a připojili se ke konzervativcům v udržování a expandování impéria, což vyústilo až v destruktivní kolektivismus první světové války. V Německu se Bismarckovi podařilo rozštěpit dříve téměř vítězné liberály vábníčkou sjednocení Německa krví a ocelí. V obou zemích bylo výsledkem zničení liberalismu.

Ve Spojených státech byla klasickou liberální stranou dlouhou dobu Demokratická strana. Byla to strana nejen osobní, ale především ekonomické svobody. Vedla opozici proti prohibici, povinné školní docházce, za svobodný obchod a proti inflaci, za oddělení bankovníctví od státu a za omezení federální vlády. Moc států si představovala jako zanedbatelnou a federální jako téměř neexistující. V zahraniční politice se demokraté o něco vlažněji snažili o mír, antiimperialismus a antimilitarismus. Ovšem osobní i hospodářský liberalismus byl opuštěn, když se Demokratické strany zmocnily síly Williama Jeningse Bryana v roce 1896 a zahraniční non-intervencionismus byl naprosto opuštěn Woodrowem Wilsonem o dvě desetiletí později. Byla to intervence a válka, co zahájilo století smrti a destrukce, století válek a nového despotismu. Století, ve kterém se jako hlavní model prosadil korporativistický etatismus – sociálně-válečnický stát řízený

konglomerátem velké vlády, velkých korporací, odborových svazů a intelektuálů.

Posledním zábleskem starého liberalismu v Americe se stala na přelomu devatenáctého a dvacátého století Anti-imperialistická liga, která se vytvořila jako opozice proti válce se Španělskem a okupaci Filipín. Naším současníkům se může zdát idea anti-imperialisty, který není marxistou, zvláštní. Ovšem opozice proti imperialismu se poprvé zrodila díky laissez-faire liberálům, jako byli Cobden a Bright v Anglii a Eugen Richter v Prusku. Anti-imperialistickou ligu vedl bostonský průmyslník a ekonom Edward Atkinson (spolu se Sumnerem) a ta dala dohromady převážně laissez-faire radikály, kteří bojovali dříve za zrušení otroctví, volný obchod, tvrdou měnu a minimální vládu. Pro ně byla jejich bitva proti novému americkému imperialismu jen součástí stejného celoživotního boje proti násilnému donucení, etatismu a nespravedlnosti – boje proti velkému státu v každém aspektu života, jak doma, tak v zahraničí.

Toto je tedy chmurný příběh o úpadku a pádu klasického liberalismu, který následoval po jeho vzestupu a částečném triumfu v předchozích staletích. Co se tedy stalo důvodem pro jeho znovuzrození a obnovenou aktivitu v několika uplynulých letech, především ve Spojených státech? Jak mohly všechny mocné síly a koalice etatismu umožnit jeho zmrtvýchvstání? Neměl by znovuoobnovený nástup etatismu na konci devatenáctého a začátku dvacátého století být spíše důvodem ke chmurám, než k probuzení zdánlivě mrtvého libertarianismu? Proč libertarianismus už nezůstal mrtvý a pohřbený?

Viděli jsme, jak došlo k tomu, že libertarianismus poprvé povstal ve své nejplnější podobě ve Spojených státech. Ty byly počaty v libertariánské tradici. Proč ale vůbec došlo v několika minulých letech k renesanci libertarianismu? Jaké současné podmínky vedly k tomuto překvapivému vývoji? Odpovědi na tyto otázky musíme nechat až na konec této knihy. Nejprve prozkoumáme, v čem spočívá libertariánské

krédo a jak ho lze uplatnit při řešení hlavních problémů naší společnosti.

ČÁST PRVNÍ: LIBERTARIÁNSKÉ KRÉDO

2. Vlastnictví a směna

Axiom neútočení

Libertariánské krédo spočívá v jednom jediném ústředním axiomu: žádný člověk ani skupina lidí nesmí útočit na jiného člověka ani na jeho majetek. Toto můžeme nazývat „axiomatickým neútočením“. „Útočení“ definujeme jako prvotní použití fyzického násilí nebo jeho hrozby vůči jinému člověku nebo jeho majetku. „Útočení“ je proto synonymem „invaze“ nebo „agrese“.

Pokud nikdo nesmí útočit na ostatní, neboli pokud každý člověk má absolutní právo na to, aby na něj ostatní neútočili, automaticky to znamená, že libertariáni jsou přesvědčenými zastánci tzv. „občanských práv“: svobody slova, tisku, shromažďování nebo i dopouštění se takových „zločinů bez obětí“, jako je pornografie, sexuální úchytky a prostituce (které libertariáni vůbec nepovažují za zločiny, protože zločiny definují jako násilný útok proti jiné osobě nebo jejímu majetku). Dále považují povinnou vojenskou službu, ať už v době míru nebo války, za formu otroctví v obrovském měřítku. A jelikož války, a zejména moderní války, se vyznačují masivním pobíjením civilistů, libertariáni považují takové konflikty za masovou vraždu a jako takové za naprosto nelegitimní.

Na ideologickém spektru, tak jak je v dnešní době většinově chápáno, jsou takové zásady považovány za „levicové“. Na druhou stranu, jelikož se libertariáni staví proti útokům na soukromé vlastnictví, stejným způsobem rozhodně odmítají všechny druhy státních zásahů do vlastnických práv a volného trhu ve formě regulací, kontrol, dotací nebo zákazů. Pokud má každý člověk právo na svůj vlastní majetek a nikdo mu ho nesmí vyplenit, tak z toho vyplývá, že má právo tento majetek

darovat (například ve formě dědictví) nebo ho vyměnit za majetek jiných lidí (princip svobodných kontraktů a volného trhu), aniž by mu kdokoli jiný v tom směl bránit. Libertariáni podporují ničím neomezené právo vlastnit a směňovat soukromý majetek – podporují tedy kapitalistický systém „laissez-faire“.

Opět dle současné terminologie se tedy libertariánské postoje k majetku a ekonomice nacházejí na „extrémní pravici“ politického spektra. Ovšem libertariáni vůbec nepovažují za rozpor, že v některých otázkách se ocitají na „pravici“ a v jiných zase na „levici“. Přesně naopak: libertariáni považují svoji pozici za jedinou, která je vnitřně konzistentní co do svobody každého jednoho člověka. Jak mohou levicoví politici bojovat proti násilí válek a povinné vojenské služby a současně podporovat agresi spočívající ve zdaňování a státní regulaci? Jak mohou pravicoví politici halasně troubit, že podporují soukromé vlastnictví a svobodu podnikání a přitom současně podporovat válčení, povinnou vojenskou službu a zákaz všemožných aktivit z toho důvodu, že je považují za nemorální? A jak mohou „pravičáci“ tvrdit, že podporují svobodný trh a současně jim přijde v pořádku podpora vojenského průmyslu se všemi svými obrovskými dotacemi, neefektivnostmi a dalšími druhy pokřivení volného trhu?

Libertariáni jsou proti jakékoli agresi vůči člověku nebo jeho majetku, ať ze strany jiného jednotlivce nebo skupiny lidí. A jsou si vědomi, že během celé historie lidstva až do dnešních dnů platilo a platí, že existuje jeden ústřední dominantní agresor vůči těmto právům: stát. Na rozdíl od jiných myslitelů na levici, pravici či středu, odmítají libertariáni dát státu morální právo dopouštět se činů, které jsou považovány většinou lidí u kohokoli jiného za nemorální či nelegální. Krátce řečeno, libertariáni aplikují všeobecné morální zákony na všechny jedince stejně a neuznávají žádné výjimky. Pokud se ale podíváme na stát v celé jeho nahotě, zjistíme, že je mu dovoleno, ba dokonce je to často podporováno, se dopouštět činů, které i nelibertariáni považují za

opovrženíhodné zločiny. Státy se běžně dopouštějí masových vražd, kterým říkají „válka“ nebo někdy také „potlačení nepokojů podvratné činnosti“; státy vrhají své občany do otroctví svých armád a říkají tomu „branná povinnost“; státy celou svou existenci zakládají na krádeži pod pohrůžkou násilí, kterou nazývají „daně“. Libertariáni jsou přesvědčeni, že na podstatě těchto zločinů nic nemění případná majoritní podpora společnosti. Bez ohledu na veřejné mínění je válka masovou vraždou, branná povinnost otroctvím a daně loupeží. Libertarián je zkrátka dítětem ze známé pohádky vykřikujícím, že král je nahý.

Aby král nebyl úplně nahý, poskytují mu intelektuálové pseudo-šaty. V minulých staletích intelektuálové informovali veřejnost o tom, že stát a státní vůdci odvozují svou moc z Boží vůle a to, co se jejich nevzdělaným a naivním myslím může zdát jako despotismus – masové vraždění a loupež v grandiózním měřítku – jsou ve skutečnosti nevyzpytatelné cesty Páně. V poslední době, kdy odvolávání se na Boží vůli ztratilo svou argumentační sílu, „královi dvorní intelektuálové“ přišli s novou strategií: informují veřejnost o tom, že stát pracuje pro „obecné dobro“ a „veřejné blaho“, státní daňové příjmy a výdaje drží ekonomiku nad vodou díky jakémusi tajemnému „multiplikátoru“ a v každém případě existuje celá škála služeb, které patří mezi „veřejné statky“ a které by lidé jednající v soukromém sektoru na bázi dobrovolnosti nebyli s to vykonávat. Libertarián toto všechno popírá. Libertariáni tyto argumenty považují za výmluvy, jejichž jediným účelem je zmanipulovat veřejnost tak, aby přijala státní moc, a jsou přesvědčeni, že jakoukoli službu, kterou v současné době vykonává stát, může daleko efektivněji a daleko morálněji vykonávat soukromý sektor na bázi dobrovolné a vzájemně výhodné spolupráce.

V oblasti vzdělání proto libertarián jako své hlavní poslání vidí demystifikaci a odsvátnění státu v očích jeho nešťastných poddaných. Jeho úkolem je opakovaně a detailně vysvětlovat, že nejen král, ale i „demokratický“ stát je nahý; že všechny vlády světa žijí na úkor

veřejnosti; a že taková vláda je všechno, jen ne objektivně nezbytná. Libertarián poukazuje na to, že již samotná existence daní a státu nutně rozděluje společnost na třídu vládnoucích vykořisťovatelů a ovládaných vykořisťovaných. Ukazuje, že úkolem dvorních intelektuálů podporujících stát vždy bylo vytvářet mystický obraz státu, aby přesvědčili veřejnost o nutnosti jeho existence, za což na oplátku získávají podíl na moci a část kořisti vybrané z ošálené veřejnosti.

Vezměme si například instituci daní, kterou příznivci státu považují jakýmsi způsobem za dobrovolnou. Nechtě každý, kdo údajně dobrovolnosti daní věří, si zkusí daně neplatit a pak sledovat, co se bude dít. Pokud se skutečně zamyslíme nad daněmi, zjistíme, že ze všech lidí a institucí je ve společnosti stát jediným subjektem, který své příjmy získává násilím. Kdokoli jiný může svého majetku nabýt pouze jedním ze dvou způsobů: buď jej obdrží darem (šachový klub, charita) nebo jej získá v dobrovolné směně za jiný majetek. Pokud by se kdokoli jiný kromě státu pokoušel „danit“, bylo by to považováno za násilný čin a loupež. Ovšem závoj obestírající mystiku panovníka tak zamlžil myšlení lidí, že pouze libertariáni nazývají daně tím, čím jsou: legalizovanou a organizovanou loupeží v ohromném měřítku.

Vlastnická práva

Pokud je ústředním axiomem libertariánského přesvědčení princip neútočení na jiného člověka a jeho majetek, jak se k tomuto axiomu dospěje? Jaké je jeho opodstatnění? Zde se současní i minulí libertariáni značně rozcházejí. Existují zhruba tři základní typy opodstatnění libertariánského axiomu, které odpovídají třem druhům etické filozofie: pohled emotivní, pohled utilitární a pohled zastánců přirozených práv. Zastánci emotivního přístupu podporují svobodu a zásadu neútočení čistě ze svého subjektivního, emotivního hlediska. Jejich silné emoce sice mohou být dobrým důvodem pro jejich vlastní politicko-filozofické přesvědčení, stěží ale přesvědčí někoho jiného. Sami se vylučují z

racionální debaty, a proto je úspěch jejich milované doktríny prakticky vyloučen.

Utilitaristé pozorují, jaké má svoboda dopady na společnost ve srovnání s alternativními systémy, a docházejí k závěru, že svoboda vede k všeobecně přijímaným cílům: k harmonii, míru, prosperitě atd. Nikdo samozřejmě nezpochybňuje, že k posouzení kladů a záporů jednotlivých politických systémů je potřebné studovat i jejich dopady na společnost. Nicméně přijetím utilitariánské etiky se člověk dostane do mnoha problémů. Zaprvé utilitariánství předpokládá, že máme možnost provést různá opatření a rozhodneme se pro takové opatření, jehož důsledky považujeme za příznivé. Ale pokud je možné uplatnit hodnotový soud na důsledky opatření X, proč bychom nemohli takový hodnotový soud uplatnit i na ono samotné opatření X? Cožpak není možné, aby se o samotném činu, bez ohledu na jeho důsledky, dalo říci, zda je dobrý, či špatný?

Dalším problémem utilitaristů je to, že málokdy přijmou jeden univerzální a konzistentní princip, podle kterého by se měly posuzovat všechny různorodé konkrétní situace reálného světa. Utilitaristé si vyberou nějaký princip, který poté, v nejlepším případě, používají jako vágní vodítko, jako jakousi tendenci, od které se ovšem mohou kdykoli odchýlit. Právě to byl hlavní problém anglických radikálů z 19. století, kteří sice přijali myšlenku laissez-faire od liberálů z 18. století, ale jako její filozofický základ nahradili údajně „mystický“ koncept přirozených práv údajně „vědeckým“ utilitarismem. Proto laissez-faire liberálové 19. století používali samotný koncept laissez-faire jen jako jakousi vágní tendenci, ale ne jako pevně daný a neměnný standard, a tudíž čím dál více fatálně zrazovali libertariánské krédo. Možná je kruté říci, že se utilitaristovi nedá věřit, že se vždy a v jakékoli konkrétní reálné situaci bude držet libertariánské kréda, ale tak to prostě je. Významným příkladem z naší doby je profesor Milton Friedman, který, podobně jako jeho předchůdci z doby klasického liberalismu, sice v zásadě vyznává

svobodné trhy a v obecné rovině dává přednost svobodě před státními zásahy, ale v praxi z tohoto pravidla připouští celou řadu škodlivých výjimek. Mezi výjimky, které ono pravidlo téměř kompletně popírají, patří zejména oblasti policejní a vojenské ochrany, vzdělávání, daní, sociálního zabezpečení, externalit, antimonopolních zákonů a peněz a bankovníctví.

Uvedme si extrémní příklad. Představme si společnost, která fanaticky považuje všechny rusovlasé lidi za ďáblové posluhovače, a proto má každý člověk se zrzavými vlasy být v takové společnosti popraven. Předpokládejme též, že v každé generaci existuje jen malý počet rusovlasých lidí – tak malý, že je statisticky zanedbatelný. Libertarián-utilitarista potom může uvažovat takto: „Vražda jednotlivých rusovlasých lidí je sice odsouzeníhodná, ale poprav je jen velmi nízký počet; drtivá většina společnosti nemá rudé vlasy a z veřejných poprav rusovlasých mají obrovský psychologický užitek. Společenské náklady jsou zanedbatelné, zatímco společenský psychologický zisk zbytku společnosti je gigantický: proto je správné popravovat rusovlasé lidi.“ Naproti tomu libertarián – vyznavač přirozených práv – má na srdci spravedlnost všech a každého úkonu, z takové situace bude naprosto zděšen a jasně a jednoznačně se postaví na odpor takovým popravám, neboť se jedná o ničím neospravedlnitelné vraždy a agrese vůči neagresivním lidem. Důsledkem vyplývajícím z nevykonání těchto vražd je odepření značného psychického potěšení velké většině společnosti, což ale libertariána, skutečného „absolutistického“ libertariána, ani v nejmenším neobměkčí. Libertarián vyznávající přirozená práva je plně oddán spravedlnosti a logické konzistenci. Ochotně se přiznává k „doktrinářství“; vůbec se nestydí za to, že je zarputilým následovníkem svých vlastních doktrín.

Podívejme se nyní na koncept přirozených práv, který v té či oné formě tvořil a tvoří základ libertariánského kréda podle většiny žijících i minulých libertariánů. „Přirozená práva“ jsou základním kamenem

politické filozofie, která je zase součástí vyšší struktury „přirozeného práva“. Teorie přirozeného práva vychází z poznání, že žijeme ve světě, kde se nachází více – ve skutečnosti obrovské množství – subjektů a že každý subjekt má konkrétní a jedinečné vlastnosti, svou jedinečnou charakteristickou povahu – „přirozenost“. Tu lze zkoumat lidským rozumem pomocí vjemových smyslů a mentálních schopností. Měď má svou charakteristickou podstatu a určitým způsobem se chová, což platí i pro železo, sůl atd. Proto i člověk jako živočišný druh má svou charakteristickou povahu spolu se světem kolem něj a se způsoby vzájemných interakcí. Pokud to trochu přeženeme se stručností, tak se dá říci, že aktivita každého organického i anorganického subjektu závisí na jeho vlastní povaze a na povaze všech ostatních subjektů, se kterými přijde do kontaktu. Abychom byli konkrétnější: zatímco chování rostlin a minimálně nižších živočišných druhů plně závisí na jejich živočišné přirozenosti, případně na jejich „instinktech“, povaha člověka je taková, že každý jednotlivý člověk jedná – stanovuje si své cíle a vybírá si prostředky, kterými těchto cílů dosáhne. Člověk nemá žádné vrozené pudy, a proto musí rozumem poznat okolní svět i sám sebe, musí si vybrat hodnoty, kterým věří, pochopit, co je příčinou a co důsledkem, a poté účelově jednat tak, aby přežil a svůj život si ulehčil. Lidé mohou přemýšlet, cítit, hodnotit a jednat jen jako jednotlivci, a proto je pro přežití a prosperitu každého člověka nezbytně nutné, aby měl možnost se svobodně učit, vybírat si, rozvíjet své dovednosti a jednat na základě svých hodnot a podle svých znalostí. Právě taková je lidská přirozenost. Násilím do tohoto procesu zasahovat, a tak jej ochromovat, je v přímém protikladu s tím, co je dle lidské přirozenosti nezbytné pro prosperitu i samotné přežití člověka. Násilné vměšování se do procesu učení a do svobody volby je proto „antihumánní“; popírá to přirozený zákon lidských potřeb.

Zastáncům individualismu je často vyčítáno, že jsou „atomisté“ – kvůli jejich tvrzení, že každý jednatel žije v jakémsi vakuu a myslí a jedná osamoceně a bez jakékoli spojitosti s ostatními lidmi ve společnosti. To

je ale pouze velký autoritářský strašák: velice málo individualistů (pokud vůbec nějaký) bylo „atomisty“. Naopak je naprosto zjevné, že jednotliví lidé se od sebe navzájem učí, spolupracují spolu a navzájem se ovlivňují; a že i tato kooperace je zásadní pro přežití člověka. Ale pointou zde je, že tu volbu, které vlivy přijmout a které odmítnout, či které přijmout dříve a které později, vždy nakonec provádí jednatel. Libertarián vítá tento proces dobrovolné směny a spolupráce mezi svobodně jednajícími jednotlivci; to, co odmítá, je používání násilí k zasahování do této dobrovolné spolupráce. Přinutit někoho silou k chování odlišnému od toho, co on sám chce, se libertariánovi přičí.

Ke zkoumání konceptu přirozených práv, jakožto opodstatnění libertariánského přesvědčení, se jako nejvhodnější jeví rozdělit jej na části a začít se základním axiomem „práva na vlastnění sebe sama“. Z titulu, že je lidskou bytostí, dává každému člověku právo na vlastnění sebe sama absolutní právo „vlastnit“ své tělo, neboli ovládat své tělo bez vystavení útočnému násilí. Jelikož k přežití a ke šťastnému životu je pro každého jednotlivce nezbytné přemýšlet, učit se, zaujímat stanoviska a vybírat si cíle i prostředky k nim vedoucí, právo na sebevlastnění dává člověku právo tyto činnosti vykonávat, aniž by v nich byl omezen agresí někoho jiného.

Podívejme se, co by znamenalo popření práva na sebevlastnění. V takovém případě jsou jen dvě možnosti: buď (1) určitá společenská třída A je nadřazená třídě B a vlastní ji, nebo (2) každý člověk vlastní ekvivalentní část každého ze všech ostatních lidí. Z první možnosti vyplývá, že pouze třída A si zaslouží právo být lidmi, třída B je v podřadném postavení – skládá se z podlidí a žádná taková práva si nezaslouží. Ale jelikož i třída B se ve skutečnosti skládá z lidí, tak tato možnost popírá sama sebe v tom, že nepřiznává lidská práva jedné třídě lidí. Později uvidíme, že umožnit třídě A vlastnit třídu B znamená, že třída A je vykořisťovatelem, neboli že žije paraziticky na úkor třídy B. Ovšem právě toto parazitování je v rozporu se základní ekonomickou

podmínkou života: vyrábět a směřovat.

Podle druhé možnosti, kterou můžeme nazvat „participační komunalismus“ nebo „komunismus“, patří každému člověku poměrná část všech ostatních lidí. Pokud jsou na světě dvě miliardy lidí, tak potom každý člověk vlastní jednu dvoumiliardtinu každého člověka na světě. Hned na začátku můžeme říci, že tento ideál se opírá o zjevnou absurditu: člověk může vlastnit část všech ostatních lidí, ale nemůže vlastnit sám sebe. Zadržme si můžeme představit praktickou funkčnost takového světa: světa, kde nikdo nemůže nic udělat, dokud nedostane souhlas, lépe řečeno příkaz, od každého člověka na zeměkouli. Je snad zřejmé, že v takovém „komunistickém“ světě by nikdo nemohl dělat vůbec nic a lidská rasa by rychle vymřela. A pokud ve světě, kde člověk nevlastní sám sebe, ale vlastní ho všichni ostatní lidé, lidská rasa rychle vymře, tak i jakýkoli krok tím směrem znamená popření přirozeného zákona o tom, co je dobré pro člověka a jeho život.

Je třeba nakonec říci, že tento participační komunismus ani nelze zavést do praxe. Není fyzicky možné, aby si každý člověk vedl poznámky o všech ostatních lidech na světě a aby mohl vykonávat své vlastnické právo na tohoto člověka. V praxi je proto univerzální a rovnostářský princip vlastnění všech lidí kromě sebe sama utopický a nemožný a kontrola fungování tohoto systému, a tedy vlastnictví ostatních lidí, by musela připadnout nějaké užší specializované skupině lidí, která by se tím pádem stala vládnoucí třídou. Proto se každý pokus o komunismus v praxi stane vládou jedné třídy nad druhou a jsme zpět u možnosti číslo jedna.

Libertarián proto tyto systémy odmítá a jako svůj primární axiom přijímá univerzální princip vlastnění sebe sama, což je právo, které má každý člověk právě z toho titulu, že je člověkem. Složitějším úkolem je určit teorii, která stanovuje vlastnická práva k ostatním fyzickým věcem tohoto světa. Je snazší určit situaci, kdy někdo útočí na vlastnická práva na něčí tělo: když člověk A napadne člověka B, tak porušuje jeho

vlastnická práva na své tělo. Ale u fyzických objektů je to složitější. Pokud například vidíme, že člověk X sebere hodinky člověku Y, nemůžeme automaticky předpokládat, že X útočí na majetek člověka Y. Nemohl být původním, „správným“ vlastníkem oněch hodinek právě X, který se tak pouze zmocnil zpět svého legitimního majetku? Abychom na to odpověděli, musíme mít teorii spravedlivého vlastnictví. Teorii, která nám řekne, zda legitimním majitelem hodinek je X, Y, nebo dokonce někdo úplně jiný.

Někteří libertariáni tento problém řeší pomocí návrhu, aby byl právoplatným majitelem ten, kdo je jím v tento moment podle současných státních zákonů. Zatím jsme se sice ještě neponořili příliš hluboko do studia povahy státu, ale i tak by zde měla být naprosto zřejmá jistá anomálie: je skutečně podivné mít skupinu lidí v naprosté opozici ke všem funkcím státu, která současně navrhuje, aby stát definoval a do života aplikoval koncept vlastnictví, který je základním stavebním kamenem celého společenského pořádku. Odstartovat nový libertariánský svět tím, že potvrdíme současně platné majetkové nároky, navrhují zejména utilitarističtí zastánci laissez-faire. Chtějí majetkové nároky a vlastnická práva v takové podobě, jak je definoval přesně ten stát, proti kterému brojí jakožto proti chronickému agresorovi.

Situaci půjde lépe pochopit pomocí tohoto hypotetického příkladu. Řekněme, že libertariánská agitace a tlak dostal společnost do takového bodu, kde jsou všichni představitelé státu a všech jeho odnoží připraveni abdikovat. Ale na rozloučenou připraví jednu mazanou lest. Těsně předtím než celá vláda státu New York abdikuje, schválí jeden poslední zákon, podle kterého vlastnictví celého území státu New York připadá rodině Rockefellerových. Vláda státu Massachusetts udělá to samé pro rodinu Kennedyových, a tak dále v každém státě. Vláda by pak abdikovala, zrušila veškeré daně a státní regulace, ale vítězní libertariáni by pak čelili dilematu. Mají uznat tyto nové vlastnické

nároky jako legitimní soukromé vlastnictví? Ti libertariáni, kteří nemají žádnou teorii spravedlivých vlastnických práv a pokud by byli konzistentní se svým přesvědčením přijímat současné majetkové nároky tak, jak jsou definované současným státním uspořádáním, by museli přijmout tento nový společenský řád, ve kterém by padesát satrapů vybíralo jednostranně vynucené daně, kterým by říkali „nájemné“. Pointou zde je, že pouze libertariáni vyznávající přirozená práva a mající teorii spravedlivých vlastnických práv nezávislých na jakémkoli státním dekretu si mohou dovolit odmítnout toto rozparcelování celého území do rukou těchto nových vládců a označit takové vlastnické nároky za nelegitimní a neplatné. Velký liberál 19. století Lord Acton jasně viděl, že přirozené právo je jediným fundamentem pro trvalou kritiku státem vydaných zákonů a dekretů.¹ Nyní se budeme zabývat tím, jak konkrétně přirozené právo řeší otázku vlastnických práv.

Již jsme stanovili, že každý člověk má právo na vlastnění sebe sama, že má vlastnická práva ke svému tělu a své osobě. Ale lidé nejsou vznášející se přízraky; nejsou schopni se sami uživit, ke svému přežití potřebují fyzické předměty okolního světa. Musí mít například prostor, na kterém stojí. Ke svému přežití rovněž potřebují transformovat předměty poskytnuté přírodou do „spotřebních statků“, což jsou předměty přímo vhodné pro okamžité využití a spotřebu. Je třeba vypěstovat jídlo a pak jej sníst. Je třeba těžít nerostné suroviny, přeměnit je v kapitálové statky a ty potom využít k výrobě užitečných spotřebních statků atd. Neboli člověk musí být schopen vlastnit nejen sám sebe, ale rovněž ovládat a využívat i fyzické předměty ze svého okolí. Jakým způsobem tedy určit majetkové nároky na tyto předměty?

Vezměme si v našem prvním příkladu sochaře, který z hlíny a dalších materiálů vytváří umělecké dílo, a ignorujme pro tuto chvíli problém původního vlastnictví oné hlíny a jeho nástrojů. Otázka potom zní: kdo vlastní toto umělecké dílo, které náš sochař vytvořil? Patří tento výtvor

sochaři, ne ve smyslu, že by stvořil hmotu, ale ve smyslu že přeměnil hmotu, kterou mu dala příroda, v dílo podle jeho vkusu a schopností? Tak jak jsme zatím náš příklad popsali, tak je jistě jen málo lidí, kteří by vlastnictví sochy nepřipsali našemu sochaři. Jelikož každý člověk vlastní své tělo a jelikož ke svému přežití potřebuje předměty z okolního světa, tak samozřejmě je vlastníkem i produktů své práce, která je jen výrazem jeho vlastní osobnosti. Slovy velkého majetkového teoretika Johna Locka sochař „spojil svou práci“ s hlínou a tím umístil své razítko na tuto surovinu. A tento výrobek, který vznikl přeměněním hlíny jeho prací, je ztělesněním nápadů a vizí sochaře. John Locke to popisuje takto:

(...) každý člověk vlastní sám sebe, svou osobnost. Nikdo jiný kromě něj samotného k jeho osobnosti nemá žádná práva. Lze tvrdit, že práce vykonaná jeho tělem a rukama patří po právu jemu. Pokud tedy přemění cokoli ze stavu, v jakém to poskytla příroda, spojuje s tím svou práci, přidává to ke své osobnosti a stává se to tedy jeho majetkem. Jelikož on tuto věc přeměnil v něco jiného, než to původně bylo přírodou poskytnuto, svou prací k této věci přidal něco, co nadále vylučuje práva ostatních lidí k této věci. Protože jeho práce nepochybně patří jemu samotnému, tak i objekty, se kterými svou práci spojí, nemohou patřit nikomu jinému než právě jemu.²

Tak jako v případě vlastnictví lidských těl, i zde máme tři logické možnosti: buď (1) má k výtvoru vlastnická práva ten, kdo jej „stvořil“ či přeměnil z původního stavu na něco jiného; nebo (2) jiní lidé či skupina lidí mají práva na tento výtvor, neboli mají právo jej získat násilím bez souhlasu původního tvůrce; či (3) každý člověk na světě má nárok na poměrnou část vlastnických nároků na tuto sochu – „komunální“ řešení. A opět jen málokdo by považoval konfiskaci sochařovy tvorby za něco jiného než monstrózní nespravedlnost, ať už by mu ji zabavoval jedinec, skupina lidí nebo někdo jménem lidí celého světa. Jakým právem by tak činili? Jakým právem si přivlastňují výsledek sochařovy kreativní

energie? Na tomto jednoduchém příkladu se většina lidí shodne, že sochař má vlastnická práva k věci, se kterou spojil svou práci a svou osobnost. (A stejně jako v případě komunálního vlastnictví osob, i zde platí, že komunální vlastnictví fyzických předmětů by v praxi bylo zredukováno na konfiskaci sochařovy tvorby několika málo oligarchy jménem veřejnosti.)

Hlavní pointou zde ovšem je to, že příklad se sochařem je kvalitativně identický se všemi ostatními případy „produkce“. Člověk nebo lidé, kteří hlínu původně vytěžili a pak ji sochaři prodali, možná nejsou tak „tvořiví“ jako náš sochař, ale i oni jsou „producenty“, i oni spojili své nápady a své technologické know-how s půdou, kterou nám poskytla příroda, a transformovali ji v něco užitečnějšího. I oni jsou „výrobci“, i oni spojili svou práci s materiály nalezenými volně v přírodě a přeměnili je v užitečnější výrobky a služby. I tito lidé mají nárok na to vlastnit své výrobky. Kde tedy tento proces začíná? Opět se podívejme, co na to říká John Locke:

Ten, kdo se živí žaludy, které našel pod duby, nebo jablky, která sesbíral na jabloních, si je zjevně přivlastnil. Nikdo nemůže popřít, že užitek z nich vyplývající patří jemu. Já se ptám: v jakém okamžiku se staly jeho majetkem? Když je strávil? Nebo když je snědl? Když je uvařil? Když si je přinesl domů? Nebo v okamžiku, kdy je sesbíral ze země či ze stromů? Je to prosté: nemůže to být nikdy jindy než v okamžiku, kdy je poprvé sesbíral. Jeho práce činí ten rozdíl mezi jeho soukromým vlastnictvím a vlastnictvím všech. Svou prací k těm plodům přidal něco navíc k tomu, co původně poskytla příroda, matka všeho a všech, a tak se to stalo jeho majetkem. Ale co námitka, že na tyto žaludy a jablka neměl žádné právo, jelikož k tomu nedostal svolení od každého člověka na zemi? Je tedy možné tento čin považovat za loupež, jelikož si přivlastnil něco, co doposud patřilo všemu lidu? Pokud by skutečně takový souhlas byl nezbytný, lidstvo by vymřelo, aniž by využilo toho nesmírného bohatství, které

mu daroval Bůh. A proto tráva, již žere můj kůň, trávník, jež seká můj sluha, a ruda, již jsem vytěžil na místě, ke kterému mám stejná práva jako ostatní lidé, se stávají mým majetkem bez nutnosti souhlasu kohokoli jiného. Díky mé vlastní práci, kterou jsem vložil do všech těchto věcí a kterou jsem je vyjmul z původního přírodou daného stavu, ve kterém patřily všem, se staly mým soukromým majetkem.

Pokud by k přivlastnění něčeho, co původně patřilo všem, mělo být nezbytné získat souhlas každého původně společného vlastníka, děti či sluhové by si nemohli uříznout pro sebe kus masa poskytnutého otcem či pánem, aniž by ten nejdřív každému přesně neurčil jeho podíl. Voda tekoucí z pramene patří všem, ale těžko někdo zpochybní, že kdo si jí natočí džbán, tomu patří. Jeho práce tuto vodu vyjmula z rukou přírody, kde patřila všem (...) A tím se stala jeho vlastní.

A proto zákon rozumu přisuzuje vlastnictví bizona tomu indiánovi, jenž jej zabil. Každému patří ty věci, kterým věnoval svou práci, pokud předtím patřily všem rovným dílem. Ve společnosti civilizovaných lidí platí tento prastarý zákon přírody o původu majetku, jenž původně patřil všem, a podle nějž každý, kdo chytí rybu v oceánu, jenž v celé své obrovitosti patří celému lidstvu, ji získává do svého vlastnictví, jelikož vynaložil pracné úsilí, které ji odejímá z původního stavu, v jakém ji zanechala příroda.³

Pokud každý člověk vlastní své tělo a tím pádem i svou práci, z čehož vyplývá, že vlastní i veškeré předměty, jež „vytvořil“ či vyňal z původního přírodou poskytnutého stavu, kdy byly nevyužité a nikomu nepatřily, jak je to s poslední velkou otázkou: právem vlastnit či ovládat samotnou půdu? Jinými slovy, pokud má dotyčný právo vlastnit všechny žaludy či borůvky, které sesbírá, nebo sklizeň obilí či broskví, kdo má vlastnická práva k půdě, na které tyto věci vyrostly? Na tomto místě se s libertariány, s nimiž jinak své názory sdílejí, rozcházejí Henry

George a jeho následovníci, kteří tvrdí, že jednotlivci nemají právo vlastnit půdu, tu samou půdu, na které dochází k těmto činnostem. Georgisté tvrdí, že každý člověk sice má vlastnit statky, které vytvoří, ale jelikož půdu stvořil Bůh či příroda, žádný jednatlivec nemá právo si přisvojit vlastnictví oné půdy. Nicméně pokud má být půda využívána jako vzácný zdroj nějakým efektivním způsobem, je nutné, aby ji někdo vlastnil či ovládal, ať už jednatlivec nebo skupina lidí. A i zde máme naše tři možnosti: buď půda patří tomu, kdo ji poprvé obhospodařil, nebo patří skupině jiných lidí, nebo patří světu jako celku, kde každý jednatlivec vlastní poměrnou část každého akru půdy. George je zastáncem poslední možnosti, která ale neřeší jeho morální dilema: pokud má půda patřit Bohu nebo přírodě, proč by mělo být společné vlastnictví půdy všemi lidmi na světě morálnější, než kdyby byla vlastněna jednotlivci? V praxi je samozřejmě nemožné efektivně vykonávat vlastnická práva k jedné čtyřmiliardtině (pokud jsou na Zemi čtyři miliardy lidí) každého kusu půdy na Zemi. V praxi by samozřejmě půdu ovládala a vlastnila malá skupina oligarchů, a ne celý svět.

Avšak vedle těchto problémů v argumentaci georgistů je obhajoba vlastnictví půdy z pohledu zastánců přirozeného práva stejná jako v případě původního vlastnictví jakéhokoli majetku. Jak jsme již viděli, nikdo ve skutečnosti „nevytváří“ hmotu, ale pouze ji svou prací přeměňuje ze stavu poskytnutého přírodou do stavu odpovídajícímu jeho nápadům a vkusu. Ale přesně toto se děje v momentě, kdy objevitel nové země převádí původně nikým nevlastněnou půdu do svého vlastnictví. Stejně jako někdo přeměňuje železnou rudu v ocel pomocí své práce a know-how, stejně jako někdo jiný těží samotnou železnou rudu, tak někdo další přeměňuje původně neosídlenou půdu tím, že ji oplotí, zkulivuje, obhospodaří a něco na ní postaví. I novousedlík přeměnil svou prací a osobností charakter země, jež byla původně neobydlená a ve stavu, v jakém ji poskytla příroda. Tento novousedlík je stejně tak legitimním majitelem pozemku, jako je sochař majitelem své sochy. I on je „výrobce“.

Následně, pokud je půda darem Božím či darem přírody, stejným darem jsou i lidská nadání, zdraví a krása. A stejně jako jsou tyto charakteristiky dány konkrétním lidem, a ne „společností“, platí to samé i pro půdu a přírodní zdroje. Všechny tyto zdroje byly dány konkrétním lidem, a ne „společností“, což je jen abstraktní koncept a ve skutečnosti neexistuje. Neexistuje žádná samostatná entita jménem „společnost“, existují jen vzájemně se ovlivňující jednotlivci. Tvrdit, že půdu či jakýkoli jiný majetek má vlastnit „společnost“, nutně ve skutečnosti znamená, že ji má vlastnit omezená skupina oligarchů (v praxi státní úředníci), a to pomocí jejího násilného vyvlastnění z rukou lidí, kteří tento produkt původně přivedli na svět.

Navíc nikdo nemůže udělat vůbec nic, aniž by k tomu potřeboval určitý prostor, minimálně k tomu, aby se měl kam postavit. Nikdo nemůže nic stvořit jen pomocí své práce, potřebuje k tomu půdu a přírodní zdroje.

Když člověk přišel na svět, měl k dispozici jen své vlastní tělo a okolní svět – půdu a přírodou poskytnuté zdroje. Člověk je vzal a svou prací, intelektem a energií je přeměnil na statky, které jsou pro člověka užitečnější. Proto pokud jednatel nemůže vlastnit půdu, nemůže ani plně vlastnit plody své práce. Farmář nemůže vlastnit své obilí, pokud nevládní i půdu, na které bylo vypěstováno. Jakmile neoddělitelně spojí svou práci s půdou, nelze mu odebrat vlastnictví jednoho, aniž by mu bylo odebráno vlastnictví i toho druhého.

Mimoto pokud producent nesmí vlastnit ovoce své práce, kdo tedy smí? Je obtížné pochopit, proč by pákistánský novorozenec měl mít morální nárok na vlastnictví kusu země v lowě, který právě někdo přeměnil na obilné pole – a samozřejmě i obráceně s novorozencem z lowy a s pákistánskou farmou. Půdu v původním stavu nevládní a nepoužívá nikdo. Georgisté a ostatní komunalisté sice mohou tvrdit, že ji vlastní lidstvo celého světa, ale pokud ji zatím nikdo nepoužil, tak ji v reálném smyslu slova skutečně nikdo nevládní a neovládá. Průkopníci,

novousedlíci, první uživatelé a ti, kteří půdu prvně přemění na něco jiného, jsou tím člověkem, který tuto původně bezcennou věc přinesl světu ke společenskému užívání. Je skutečně obtížné vidět morálku v odebrání vlastnictví tohoto pozemku v prospěch člověka, který se k němu nepřiblížil na méně než tisíce mil a který dost možná ani neví o existenci pozemku, k němuž má údajně mít vlastnická práva.

Morální aspekt tohoto problému z perspektivy zastánců přirozeného práva je jasně vidět na případě vlastnictví zvířat. Ekonomicky patří zvířata do kategorie „půdy“, jelikož patří mezi původní zdroje poskytnuté přírodou. Popře snad někdo, že kůň patří tomu člověku, kdo jej první chytí a ochočí? Liší se to nějak od případu nasbíraných žaludů a borůvek? Ale přece i v případě půdy se neděje nic jiného než to, že někdo najde kus „divoké“ země a „ochočí“ si ji ke svému prospěchu, aby mu přinášela užitek. Spojení jeho práce s půdou mu dává stejný majetkový nárok jako v případě zvířat. Jak prohlásil Locke: „Člověk vlastní tolik půdy, kolik ji je schopen obdělávat, zasít na ní, zkulturnovat ji a využít její produkce. Svou prací pozemek vyjímá z všeobecného vlastnictví.“⁴

Libertariánskou teorii vlastnictví skvěle shrnuli dva francouzští laissez-faire ekonomové z devatenáctého století:

Když si člověk přivlastňuje práva k okolním věcem, je to tím, že je aktivní, inteligentní a svobodný. Svou aktivitou se člověk roztahuje po okolní přírodě; svým intelektem si ji podmaňuje a řídí ji; a pomocí svobody nastavuje mezi sebe a přírodu vztah příčiny a následku a přivlastňuje si ji. (...)

Existuje vůbec v nějaké civilizované zemi hrouda hlíny nebo list stromu, který na sobě nenese stopy lidské činnosti? Ve městech jsme obklopeni lidskými výtvary; chodíme a jezdíme po rovných chodnících a silnicích. Díky člověku se z bažin staly suché oblasti vhodné k životu, neboť člověk ze vzdálených kopců vytěžil kámen,

kterým je pokryt. Žijeme v domech a byl to člověk, jenž vytěžil kámen z lomů a ze dřeva vyrobil prkna, díky lidským znalostem se tyto materiály vhodně zkombinovaly a z kamene a dřeva se stal dům. A i na venkově je lidská činnost dobře patrná; lidé obhospodařují půdu a celé generace lidí ji kypří a hnojí. Díky lidské práci jsou řeky zkroceny přehradami a tam, kde voda předtím roznášela zkázu, dnes přináší život a úrodu. (...) Všude okolo nás můžeme vidět, jak silná ruka formuje hmotu a odhodlaná inteligence ji přeměňuje za účelem uspokojení potřeb té samé bytosti. Příroda uznává svého pána a člověk cítí, že je v přírodě doma. Člověk si přírodu přivlastnil, stala se jeho vlastní, jeho majetkem. Toto vlastnictví je legitimní, představuje právo stejně svaté jako právo na svobodné využívání svých schopností. Patří jemu, neboť celá pochází z něj a není ničím jiným než vyjádřením jeho vlastní existence. Před působením člověka se jednalo o pouhou hmotu, neboť bohatství vhodné pro směnu vzniklo až s ním, hmota byla přeměněna na užitečné statky výrobou, úpravami, těžbou či jen přepravou. Od obrazu namalovaného mistrem, kde samotná hmota hraje tu nejmenší roli, k vědru vody, které člověk nabere v řece a donese ke spotřebiteli, získává veškeré bohatství svou hodnotu jen díky povědomí o jeho vlastnostech, které jsou součástí lidské aktivity, inteligence a síly. Výrobce zanechal ve svém výrobku kus sama sebe, čímž se ona věc stala užitečnou, na což lze nahlížet jako na projekci lidských schopností do externí přírody. Jakožto svobodná bytost vlastní člověk sám sebe. Příčinou neboli produktivní silou je on sám, a tudíž i důsledkem neboli tím vyrobeným bohatstvím je on sám. Je snad někdo, kdo by popíral jeho vlastnická práva, jež jasně nesou pečeť jeho osobnosti? (...)

A proto se musíme vrátit zpět ke člověku, tvůrci veškerého bohatství. (...) Svou prací člověk vtiskává svou osobnost do externí hmoty. Svou prací kultivuje půdu a neobydlenou pustinu mění v přivlastněné pole; svou prací mění divoký prales v pročištěný les. Svou prací, lépe řečeno prací značného počtu lidí, mění semínka na

konopí, konopí na textilní vlákno, vlákno na látku, látku na oblečení. Svou prací přeměňuje beztvary pyrit vytěžený v lomu na elegantní bronzovou sochu, jež zkrášluje nějaké veřejné místo a celým národům zprostředkovává myšlenku umělcovu. (...)

Majetek vzniknuvší z lidské práce se stává jedním z práv člověka. Je neporušitelné, pokud nezasahuje do jiných práv. Stejně jako člověk sám je vlastnické právo soukromé a individuální, jelikož má své kořeny v práci jednotlivce, a pokud na jeho vzniku spolupracovalo více lidí, poslední vlastník si za hodnotu vytvořenou svou prací koupil práci všech lidí, kteří ho předcházeli: tak to většinou bývá u výrobků. Když majetek přechází na jiného člověka, ať koupí či dědictvím, jeho povaha se nezmění. Stále se jedná o plod lidské svobody vyjádřené prací a současný vlastník na něj má právo jakožto výrobce, jenž se jej zmocnil po právu.⁵

Společnost a jedinec

Podrobně jsme rozebrali práva jednotlivců, ale co „práva společnosti“ jako celku? Nestojí nad právy pouhých jednotlivců? Libertarián je však individualista – věří, že jednou z nejhorších chyb ve společenských vědách je považování „společnosti“ za samostatnou existující entitu. Někdy bývá „společnost“ považována za jednotku s téměř božskými rysy a vlastními nadřazenými právy, jindy zase za zlo, na které lze svalit všechny problémy světa. Individualisté nicméně tvrdí, že existují, přemýšlejí, vybírají si a jednají ve skutečnosti pouze jednotliví lidé a že „společnost“ jako samostatná jednotka neexistuje a je to jen termín označující skupinu vzájemně se ovlivňujících lidí. Zacházení se společností jako s jednotkou, která sama přemýšlí a jedná, znemožňuje pochopit, co se doopravdy děje. Pokud se v nějaké malé společnosti deset lidí domluví a společně okradou jiné tři lidi, zcela evidentně se jedná o akt skupiny jednotlivců vůči jiné skupině jednotlivců. Pokud by se dotyční zloději hájili tím, že vystupovali jakožto „společnost“ a jednali

v „jejím“ zájmu, každý soud by se jim vysmál a zřejmě i samotným zlodějům by tento argument přišel trapný. Ale stačí zvýšit jejich počet a najednou takováto argumentace přestává být směšná a veřejnost ji bez dalších otázek přijímá.

Klam používání kolektivního podstatného jména jako „národ“ (v tomto smyslu podobný termínu „společnost“) skvěle vystihl historik Parker T. Moon:

Když někdo vysloví krátké slovíčko Francie, člověku se vybaví Francie jakožto jednotka. Když (...) řekneme, že „Francie vyslala své vojsko dobýt Tunisko“, tak této jednotce přisuzujeme i osobnost. Slova zakrývají skutečnost a dělají z mezinárodních vztahů uchvatnou dramatickou hru, v níž jako herci vystupují personifikované státy, přičemž příliš snadno zapomínáme, že skutečnými herci v tomto divadle jsou lidé z masa a kostí (...) Kdybychom neměli slova jako Francie (...), tak bychom tuto tuniskou výpravu popsali mnohem realističtěji: „Několik málo ze třiceti osmi milionů Francouzů poslalo třicet tisíc jiných Francouzů, aby dobyli Tunisko.“ Pokud to podáme takto, ihned vyvstane logická otázka, nebo spíše řada otázek. Kdo jsou ti „několik málo“? Proč poslali třicet tisíc lidí do Tuniska? A proč tito lidé poslechli? Impéria nevytvářejí „národy“, ale lidé. My se musíme zabývat nacházením těchto konkrétních lidí, kteří mají vlastní zájem na imperialismu, ale jichž je v každém národu menšina, a poté analýzou důvodů, které vedou většinu lidí k financování tohoto imperialismu a účasti v těchto válkách, ke kterým imperialismus nezbytně vede.⁶

Pohled individualistů na „společnost“ je shrnut v této větě: „Společnost“ jsou všichni lidé kromě tebe. Naše analýza se dá aplikovat na všechny případy, kde vystupuje „společnost“ jako samostatná entita. Nejen v případech, kde vystupuje jako superhrdina se superprávou, ale i v případech, kde je superzlosynem, na nějž lze všechno svést. Vezměme

si častou situací, kdy se za nějaký zločin klade vina ne samotnému zločinci, ale „společnosti“. Řekněme, že Smith okrade či zavraždí Jonese. „Staromódní“ pohled na věc nám říká, že za zločin může sám Smith. Podle moderního pohledu je viníkem „společnost“, což na první pohled vypadá jako sofistikovaný a humanitární postoj, ale jen do okamžiku, kdy se na problém podíváme jako individualisté. Pak nám dojde, že podle tohoto pohledu je viníkem každý kromě Smithe, samozřejmě včetně samotného Jonese. Když to postavíme takto, tak snad každému dojde absurdita takového postoje. Ovšem použití kouzelného slovíčka „společnost“ celou situaci zamlžuje. Sociolog Arnold W. Green říká: *„Pokud za zločin může společnost, a ne zločinci, tak je možné ze spáchání zločinů vinit jen ty, kteří je nepáchají. Tento donebevolající nesmysl lze ale prosadit do obecného myšlení lidí, pokud označíme společnost za ďábla, za zlo stojící mimo lidi a jejich jednání.“⁷*

Frank Chodorov, velký americký libertariánský spisovatel, ve svém díle „Společnost jsou lidé“ vyzdvihl tento pohled na společnost:

Společnost je jen kolektivní koncept, nic víc. Je to jen slovo, které z praktických důvodů krátce popisuje určitý počet lidí. Stejně jako „rodina“, „dav“, „gang“ nebo jakékoli jiné jméno, které můžeme používat k označení nějaké skupiny lidí. Společnost (...) není další „osoba“. Pokud sčítání lidu dojde k číslu sto milionů, tak je to vše, není jich sto milionů jedna. Společnost nelze zvětšit jinak než zvýšením počtu jejích jednotlivých členů. Nesmysl představy společnosti jakožto nějaké metafyzické osoby krásně vynikne, když si uvědomíme, že pokud zmizí její komponenty – lidé, zmizí i sama společnost. Příkladem mohou být „města duchů“ nebo prastaré civilizace, o kterých se dnes dozvídáme jen z dochovaných artefaktů. Když zmizí jednotlivci, zmizí i celek. Celek nemá žádnou samostatnou existenci. Používání kolektivního podstatného jména spolu s přísudkem v jednotném čísle nás vede do pasti představivosti. Máme tendenci kolektivu přisuzovat jeho vlastní

Svobodná směna a smluvní svoboda

Jádrem libertariánského učení je právo na soukromé vlastnictví každého člověka. Každý člověk má právo na vlastnictví svého těla a poté na přivlastnění si dříve nevyužívaných přírodních zdrojů, které transformuje svou prací. Z těchto dvou axiomů, práva na vlastnictví sebe sama a práva na přivlastňování, poté vyplývá celá řada principů libertariánského systému. Libertariánská doktrína se pak stává rozšířením a aplikací těchto principů. Například pan X vlastní sám sebe a pole, které vyčistil od plevelu a pěstuje na něm obilí. Pan Y vlastní ryby, které nachytl, a pan Z vlastní zelí, které si vypěstoval. Jestli ovšem člověk něco vlastní, tak má právo se tohoto vlastnictví vzdát nebo svá vlastnická práva směnit s někým jiným. Z tohoto práva na vlastnictví plyne ospravedlnění svobody uzavírání smluv a celé tržní ekonomiky. Pokud X vypěstuje obilí, tak pravděpodobně bude chtít svou část obilí směnit za ryby nachytané Y nebo za zelí vypěstované Z. Pokud se X a Y dobrovolně dohodnou na směně vlastnických práv, tak se majetek jednoho člověka legitimně stane majetkem druhého člověka. Pokud X vymění obilí za ryby Y, tak se ryby stanou vlastnictvím člověka X, aby si s nimi naložil podle svého uvážení.

Dále člověk nemusí směnit jen hmotný majetek ve svém vlastnictví, ale také svou práci, kterou samozřejmě vlastní také. Tudíž Z může prodat své služby farmáři X, aby vyučoval jeho děti výměnou za určitou část farmářovy produkce.

Tržní ekonomika a specializace spolu s dělbou práce, kterou implikuje, jsou mimochodem zdaleka tím nejproduktivnějším ekonomickým uspořádáním a vdčíme jim za industrializaci moderní ekonomiky, na které stojí naše civilizace. To je blahodárny utilitární výsledek svobodného trhu, ale pro libertariány toto není primární důvod, proč podporovat tento systém. Primární důvod je důvod morální

a je ukotven v přirozených právech a v obraně soukromého vlastnictví, o kterém jsme mluvili výše. I kdyby byla společnost založená na despotismu a systematickém porušování vlastnických práv produktivnější než ta postavená na „systému přirozené svobody,“ tak by libertarián měl podporovat tento systém. Naštěstí, stejně jako v tolika jiných oblastech, jde užitečnost ruku v ruce s morálkou a přirozená práva s obecnou prosperitou taktéž.

Rozvinutá tržní ekonomika, jakkoli komplexní se může na povrchu jevit, není ničím jiným než rozsáhlou sítí dobrovolných dvoustranných vztahů, jako jsme si popsali výše. Když si za desetník koupím noviny, dojde k oboustranně výhodné směně. Já jsem převedl své vlastnické právo k desetníku na prodavače a on převedl vlastnické právo k novinám na mě. Tuto směnu jsme učinili, protože já jsem odhadl, že pro mě bude vlastnictví novin výhodnější, než si nechat desetník, kdežto prodavači novin se jeví výhodnější mít ve vlastnictví desetník, než si nechat noviny. Obdobně když učím na universitě, tak preferuji dostat svůj plat před situací, kdy bych nevynaložil své pracovní úsilí na vyučování. Oproti tomu vedení university kalkuluje, že se mu vyplatí mé služby vyučujícího více než peníze vydané na můj plat. Kdyby prodavač novin chtěl za jedny noviny 50 centů, tak bych se mohl rozhodnout, že za to nestojí. Obdobně kdybych trval na zdvojnásobení svého současného platu, tak by se vedení university mohlo rozhodnout, že se obejde bez mých služeb.

Mnoho lidí uznává spravedlnost a správnost vlastnických práv a tržní ekonomiky. Uznává, že farmář by měl mít právo si za obilí, které vypěstoval, říct o jakoukoli protihodnotu, kterou může od svých zákazníků dostat, nebo že pracovník může sklidit to, co jsou mu ostatní ochotni za jeho služby nabídnout. Ale zaváhají, pokud přijde na otázku dědictví. Pokud je Willie Stargell desetkrát lepším a „produktivnějším“ hráčem než Joe Jack, tak jsou lidé ochotni uznat, že je spravedlivé, když Stargell vydělává desetkrát tolik. Je ale spravedlivé, aby měl někdo,

jehož jedinou zásluhou je, že se narodil jako Rockefeller, daleko více bohatství než ten, kdo se narodil jako Rothbard? Libertariánská odpověď se nesoustředí na příjemce, na dítě Rockefellerů nebo Rothbardů, ale na dárce, na člověka, který ustavil dědictví. Pokud mají Smith a Jones a Stargell právo na plody své práce a na směnu majetku, který svou práci nabyli, tak mají také právo darovat tento majetek, a to komukoli si budou přát. A většina takových darů pak pochopitelně směřuje od majitelů k jejich dětem. Pokud Willie Stargell vlastní svou práci a peníze, které si touto prací vydělal, pak má právo dát tyto peníze svým potomkům.

V rozvinuté tržní ekonomice farmář smění své obilí za peníze. Obilí koupí mlynář, který z něj vyrobí mouku, tu prodá pekaři, který upeče chleba, pekař prodá chleba velkoobchodníkovi, velkoobchodník maloobchodníkovi a ten konečnému spotřebiteli. Při každém tomto kroku si navíc výrobce může najmout za peníze další pracovníky na výpomoc. Jakým způsobem v těchto vztazích figurují peníze je komplexnějším problémem, ale mělo by být zřejmé, že konceptuálně je použití peněz ekvivalentní k použití jakékoli skupiny komodit, které by se daly za obilí nebo mouku směňovat. Místo peněz si můžeme představit látky, železo nebo cokoli jiného. A v každém tomto kroku dochází k oboustranně výhodné směně vlastnických práv.

Nyní můžeme vidět, jak libertariáni definují koncept „svobody.“ Svoboda je stav, kdy není zasahováno do vlastnických práv člověka. Ten, kdo krade majetek někoho jiného, páchá agresi a omezuje svobodu své oběti. Svoboda a neomezované vlastnické právo jdou ruku v ruce. Pro libertariány je zločin aktem násilí proti vlastnickým právům člověka, ať už jde o vlastnictví jeho osoby nebo hmotných předmětů. Zločinem je násilný vpád do soukromé sféry člověka, a tedy do oblasti jeho svobody. Opakem svobody je „otroctví“, tedy stav, v němž jsou vlastnická práva otroka na své tělo a plody vlastní práce systematicky porušována za použití násilí.

Libertarián je tedy individualistou, ale ne rovnostářem. Jediná „rovnost“, kterou obhajuje, je stejné právo každého člověka na vlastnictví své osoby, přivlastňování si nevyužitých zdrojů a na majetek, který získal skrze dobrovolnou směnu nebo jako dar.

Vlastnická práva a „lidská práva“

Levicově zaměřením lidé* většinou uznávají právo každého jednotlivce na „osobní svobodu“, pod kterou rozumějí svobodu myšlení, psaného i mluveného projevu a svobodu provádět takové „směny“, jako je pohlavní styk mezi dvěma „souhlasícími dospělými osobami“. Jinými slovy, liberálové uznávají vlastnická práva na vlastní tělo, ale ne na majetek neboli na vlastnictví hmotných předmětů. Proto tedy ta klasická liberální dichotomie mezi „lidskými právy“, která uznávají, a „vlastnickými právy“, která odmítají. Ovšem pro libertariána jsou tyto dvě skupiny neoddělitelně propojeny – buď platí obě, nebo ani jedna.

Socialisté například navrhuji znárodnění „výrobních prostředků“, ale současně chtějí zabezpečit „lidské právo“ na svobodu slova a tisku. Jak je ale možné mít svobodu slova, když jednotlivcům tvořícím společnost není umožněno vlastnit hmotný majetek? Když bude stát vlastnit všechny tiskárny i vydavatelství novin, jak lze vykonávat svobodu tisku? Pokud stát vlastní noviny, tak rozhoduje o tom, jakým způsobem je provozovat, a právo jednotlivce na svobodu slova je k ničemu, pokud se stát rozhodne, že mu žádný prostor v těchto novinách neudělí. Stát musí onen prostor v novinách dát někomu, ale práva na svobodu tisku nebo například menšin či „podvratných protisocialistických živlů“ asi hodně rychle přijdou zkrátka. To samé platí pro svobodu slova, pokud stát vlastní všechna místa vhodná pro veřejná shromáždění a využívá je tak, jak potřebuje. Pokud představitelé Sovětského svazu, kteří jsou ateisté, nepřidělí dost vzácných zdrojů na výrobu maces, je garance „svobody vyznání“ pro ortodoxní židy výsměchem. Ovšem sovětský stát vždy může říci, že ortodoxních židů je zanedbatelná menšina a

nemá cenu alokovat kapitál na produkci maces.

Při rozdělování na „lidská práva“ a „majetková práva“ dělají liberálové tu základní chybu, že považují lidi za nehmotná, éterická stvoření. Pokud má mít člověk právo na vlastnění sebe sama a má mít kontrolu nad svým životem, pak v reálném světě musí mít i právo udržet se naživu pomocí hmotných předmětů kolem sebe a jejich přeměňování. Musí mít možnost vlastnit zemi, na které stojí, a zdroje v ní obsažené, které dále používá. Jinými slovy, aby mohl mít svá „lidská práva“ – práva na vlastnictví sebe sama – musí mít i vlastnická práva na hmotné předměty ve svém okolí a na předměty, které vyrobí. Vlastnická práva jsou lidská práva a jsou nezbytná k udržení lidských práv, která se levice snaží zachovat. Lidské právo na svobodu tisku závisí na svobodě vlastnit novinové vydavatelství.

Ve skutečnosti nelze žádná lidská práva oddělit od souvisejících vlastnických práv. Na praktikování svobody slova si potřebujete buď pronajmout, nebo přímo vlastnit nějaký prostor, kde budete mluvit. Lidské právo na svobodu tisku znamená vlastnické právo nakoupit papír a vytisknout na něj letáky či knihy a ty potom prodat těm, kteří si je přejí koupit. Neexistuje žádné právo na svobodu slova ani svobodu tisku, existují jen vlastnická práva. Kromě toho, pokud si uvědomíme, jaká vlastnická práva skutečně garantují tato „lidská práva“, vyřešíme i konflikty, které se při aplikaci „lidských práv“ mohou objevit.

Vezměme si například klasický případ, kdy liberálové většinou přiznávají, že „právo na svobodu slova“ musí ustoupit „veřejnému zájmu“: slavné diktum soudce Holmese, že nikdo nesmí v divadle zakřičet „hoří“, když nehoří. Holmes používá tento příklad, aby ilustroval, že žádná práva nejsou přesně definovatelná a absolutní.

Nicméně problémem zde není absolutizace pojetí práv, ale že na tento případ aplikujeme jakousi vágní „svobodu slova“ místo správného práva na soukromé vlastnictví. Pojdme problém analyzovat na základě vlastnických práv. Tím, kdo zakřičí „hoří“, i když nehoří, je buď sám

majitel divadla, nebo některý návštěvník. Pokud je to majitel, spáchal podvod na svých zákaznících. Za jejich peníze jim slíbil ničím nerušené představení, místo toho jim ale pokazil zážitek. Nesplnil svůj smluvní závazek, a tím divákům ukradl majetek – zaplacené vstupné – a porušil jejich vlastnická práva.

Pokud je to návštěvník, spáchal podvod jak na majiteli, tak na ostatních divácích. Jakožto divák získal právo vstoupit do divadla na základě určitých podmínek, včetně toho, že nepoškodí majetek majitele a nepřerušuje představení. Proto je tento zlomyslný čin agresí vůči vlastnickým právům majitele i ostatních diváků.

Není proto žádný důvod práva lidí omezovat kvůli falešnému volání „hoří“. Práva jednotlivců skutečně jsou absolutní, ale jsou to absolutní vlastnická práva. Člověk, který v divadle zakřičí „hoří“, i když nehoří, je opravdu zločincem, ale nikoli proto, že jeho takzvaná „svoboda slova“ musí být omezena ve prospěch „veřejného blaha“. Je zločincem proto, že porušil vlastnická práva jiného člověka.

3. Stát

Stát jako agresor

Hlavní podstatou libertariánských myšlenek je poté oponovat jakékoli a veškeré agresi proti vlastnickým právům jedinců na jejich vlastní osobu a na materiální objekty, které dobrovolně nabyli. Zatímco kriminálníci a kriminální gangy budou samozřejmě nesouhlasit, není na tomto libertariánském přesvědčení nic unikátního, neboť téměř všichni lidé a školy myšlení jsou proti vykonávání náhodného násilí proti lidem a majetku.

U libertariánů nicméně existuje rozdíl oproti ostatním. Libertariáni kladou důraz na, jinak univerzálně akceptovanou, oblast obrany lidí proti zločinu. V libertariánské společnosti by neexistoval žádný „státní návladní“, který stíhá kriminálníky ve jménu neexistující „společnosti“, dokonce i proti přáním oběti zločinu. Oběť sama by se rozhodovala, zda chce vznést obvinění. Druhou stranou mince je, že v libertariánském světě by oběť mohla vznést obvinění proti pachateli, aniž by musela přesvědčit toho stejného státního návladního o tom, že by měl případ vzít. V systému kriminálních trestů libertariánského světa by se dále nikdy, oproti současnému stavu, nekladl důraz na to, aby „společnost“ uvěznila kriminálního; důraz by byl nezbytně kladen na přinucení kriminálního, aby oběť odškodnil. Současný systém, kde oběť není kompenzována, ale místo toho musí platit daně, aby podporovala uvěznění svého vlastního útočníka, by byl zřejmým nesmyslem ve světě, který se soustředí na obranu vlastnických práv, a tedy na oběti zločinu.

Dále ačkoli většina libertariánů není pacifisty, nepřidali by se k dnešnímu systému narušování práv jedinců na pacifismus.

Předpokládejme tedy, že pacifista Jones je napaden kriminálním Smithem. Pokud je Jones (následkem svého přesvědčení) proti obraně a použití násilí, a tedy proti trestání zločinu, pak Jones jednoduše nebude Smithe stíhat, a to bude konec celé záležitosti. Nebude existovat žádné vládní soukolí, které stíhá a soudí zločince i proti přáním jejich obětí.

Avšak kritickým rozdílem mezi libertariány a ostatními lidmi není oblast soukromého zločinu; kritickým rozdílem je jejich pohled na roli státu – tj. vlády – jelikož libertariáni považují stát za vrcholného, věčného a nejlépe organizovaného agresora proti lidem a jejich majetku. Všechny státy všude, ať už demokratické, diktátorské nebo monarchistické, červené, bílé, modré nebo hnědé.

Stát! Vždy a stále byli stát a jeho vládcí a pracovníci vyzdvihováni nad obecné morální právo. „Pentagon Papers“ jsou jen jedním z nesčetných případů z historie lidí, z nichž většina je v soukromí zcela čestných, ale kteří před veřejností nepokrytě lžou. Proč? Ze „státních důvodů“. Služba státu údajně omlouvá veškeré činy, které by byly u „soukromých osob“ považovány za nemorální nebo přímo kriminální. Rozdílným rysem libertariánů je, že chladně a nekompromisně aplikují obecné morální právo i na lidi, kteří pracují pro státní aparát. Libertariáni nedělají výjimky. Po staletí stát (nebo striktněji jedinci, kteří plnili své role jako „členové vlády“) zastíral své kriminální aktivity hezky znějící rétorikou. Po staletí páchal stát masové vraždy a nazýval je „válkou“; poté povznesl zabíjení, které „válka“ představuje. Po staletí zotročoval stát lidi do svých ozbrojených batalionů a nazýval to „branná povinnost“ a „služba vlasti“. Po staletí okrádal stát lidi pod hrozbou bajonetů a nazýval to „daně“. Pokud si ve skutečnosti přejete vědět, za co považují libertariáni stát a jeho činnost, jednoduše si ho představte jako bandu zločinců a veškerý libertariánský přístup začne logicky zapadat na místo.

Uvažujme například, co je tím faktem, který ostře odlišuje stát od ostatních organizací ve společnosti. Mnoho politologů a sociologů

rozmazávalo toto nezbytné odlišení a hovořilo o všech organizacích a skupinách jako hierarchických, strukturovaných, „vládních“ atd. Levicoví anarchisté budou například oponovat jak státu, tak soukromým organizacím, jako například korporacím, na základě toho, že obě skupiny jsou stejně „elitářské“ a „nátlakové“. Avšak „pravicový“ libertarián neoponuje nerovnosti a svůj koncept „nátlaku“ aplikuje pouze na použití násilí. Libertarián vidí zásadní odlišnost mezi vládou, ať už centrální, státní nebo místní, a všemi dalšími institucemi ve společnosti – lépe řečeno dvě důležité odlišnosti. Zaprvé všechny další osoby a skupiny získávají své příjmy na dobrovolné bázi: buď dobrovolným příspěvkem či darem (jako například místní bridžová komunita), nebo dobrovolným nákupem jejich zboží a služeb na trhu (tj. majitel potravin, hráč baseballu, výrobce oceli atd.). Pouze stát získává své příjmy nátlakem a násilím – tj. přímou hrozbou konfiskace majetku nebo uvěznění, pokud platby nepřichází. Tento násilný odvod se nazývá „daně“. Druhou odlišností je, že kromě kriminálků pouze stát může používat své zdroje k páčání násilí jak na svých vlastních, tak na cizích poddaných; pouze stát může zakázat pornografii, vynutit náboženskou poslušnost nebo uvěznit lidi za prodávání zboží za vyšší ceny, než stát uzná za vhodné. Obě odlišnosti mohou být samozřejmě shrnuty takto: ve společnosti má pouze stát moc postupovat agresivně proti vlastnickým právům svých poddaných za účelem výběru zisků, uvalit morální kodex nebo zabít ty, se kterými nesouhlasí. Dále jakýkoli a každý stát, dokonce i ten nejméně despotický, vždy získal velkou část svých příjmů z násilné moci zdaňovat. A historicky byla ohromná většina zotročování a vražd páčána rukama států. A jelikož, jak jsme viděli, hlavní myšlenkou libertariánů je oponovat veškeré agresii proti právům lidí a jejich majetku, libertariáni nezbytně musí oponovat instituci státu jako inherentnímu a zdaleka nejdůležitějšímu nepříteli těchto drahocenných práv.

Existuje další důvod, proč byla a je státní agrese mnohem důležitější než soukromá, důvod mimo větší organizaci a centrální mobilizaci

zdrojů, kterou mohou vládcí státu uvalit. Tímto důvodem je absence jakékoli kontroly státního pustošení, kontroly, která existuje tam, kde se musíme bát zlodějů či mafie. Na ochranu před soukromými kriminálníky jsme měli možnost obrátit se na stát a jeho policii, kdo nás ale ochrání před státem samotným? Nikdo. Jelikož další kritickou odlišností státu je, že si vynucuje monopolizaci ochranných služeb, stát si prakticky usurpuje monopol na násilí a konečné rozhodování ve společnosti. Pokud se nám například nelíbí rozhodnutí státních soudů, nemáme žádné jiné ochranné agentury, na které bychom se mohli obrátit.

Je pravda, že my ve Spojených státech máme alespoň Ústavu, která uvaluje striktní omezení na některé pravomoci státu. Ale jak jsme zjišťovali v minulém století, žádná ústava se nedokáže interpretovat a vynucovat sama; musí být interpretována lidmi. A jestliže je konečná pravomoc interpretovat Ústavu dána státnímu Nejvyššímu soudu, potom existuje nevyhnutelná tendence Nejvyššího soudu souhlasit se stále rostoucí mocí jeho vlastní vlády. Dále vysoce vyzdvihovaný systém „brzd a protivah“ a „dělbý moci“ v Americe je vskutku křehký, jelikož konečná analýza všech těchto rozdělení je součástí toho samého státu a řídí se stejným souborem pravidel.

Jeden z nejlepších amerických politických teoretiků John C. Calhoun prorocky psal o inherentních tendencích státu překračovat limity své psané ústavy:

Psaná ústava má jistě mnoho značných výhod, ale bylo by velkou chybou předpokládat, že pouhé zasazení opatření, která mají omezit a limitovat moc vlády, bez vybavení těch, které mají tato omezení chránit, prostředky k prosazení těchto předpisů, bude dostatečné k zabránění hlavní a dominantní straně ve zneužití moci. Jsa stranou u moci, bude vláda ze stejné lidské podstaty, ze které je jí třeba pro ochranu společnosti, pro moc, kterou jí bude garantovat ústava, a bude proti restrikcím, které mají její moc omezovat. Jako hlavní a dominantní strany nebudou mít žádnou potřebu využívat tato

omezení k vlastní ochraně. (...)

Minoritní nebo slabší strana se bude ubírat opačným směrem a bude považovat restriktce jako zásadní v ochraně proti dominantní straně. (...) Ale pokud neexistuje způsob, kterým mohou přinutit dominantní stranu k dodržení těchto omezení, jediným východiskem by byla přísnější konstrukce ústavy. (...) Proti tomu by dominantní strana oponovala volnější konstrukcí – takovou, která by dávala slovům udělení moci ten nejširší výklad, který je možný. Byla by to konstrukce proti konstrukci – jedna pro rozšíření a druhá pro omezení moci vlády k nejkrajnějšímu bodu. Ale jakou eventuální šanci by měl přísný konstrukt strany v menšině oproti volnému konstruktu dominantní strany, když tato by měla veškerou vládní moc odsouhlasit svoji konstrukci a zabránit schválení té restriktivnější? V takto nerovné soutěži by výsledek byl bez pochyb. Strana hlasující ve prospěch restrikcí by byla přemožena. (...) Konec tohoto zápasu by byl zkázou pro ústavu. (...) Restriktce by byly nakonec anulovány a vláda by získala neomezenou moc.

Stejně tak by rozdělení státu do oddělených a, jak se považují, nezávislých sekcí nezabránilo tomuto výsledku (...), jelikož každá a všechny sekce – a samozřejmě celý stát – by byly pod kontrolou početní většiny; je to natolik zřejmé, že nepotřebujeme vysvětlení, že pouhá distribuce moci mezi státní agenty nebo zastupitele může udělat jen málo nebo vůbec nic, aby působila proti státním tendencím k útlaku a zneužívání moci.¹

Ale proč bychom se měli zajímat o slabosti omezení vládní moci? Obzvláště v „demokracii“, ve frázi tak často užívané liberály během jejich zlatého období před polovinou šedesátých let, kdy se začínaly do liberální utopie vkrádat pochyby: „Nejsme my stát?“ Ve frázi „my jsme stát“ dovolil užitečný kolektivní termín „my“ ideologickou kamufláž, aby byla přehozena přes nahou vykořisťovatelskou realitu politického života. Neboť pokud my skutečně jsme stát, potom cokoli, co stát

jedinci provede, není pouze spravedlivé a netyranské, ale také „dobrovolné“ vzhledem k tomuto jedinci. Pokud stát způsobí obrovský dluh, který se musí splatit zdaněním jedné skupiny obyvatel pro dobro jiné, zamaskuje se toto břímě do hesla „dlužíme to sami sobě“. (Ale kdo jsme „my“ a komu „sobě“?) Pokud vláda odvede někoho na povinnou vojenskou službu nebo ho uvězní za disidentní názor, pak „si to způsobuje sám“ a nic nežádoucího se tedy nestalo. Podle této logiky nebyl žádný žid zavražděn nacistickou vládou zavražděn, místo toho židé „spáchali sebevraždu“, protože oni byli vládou (která byla demokraticky zvolena), a tedy cokoli jim vláda udělala, bylo z jejich strany dobrovolné. Ale pro ty, kteří vidí stát jako laskavého a dobrovolného agenta veřejnosti, neexistuje cesta z takovýchto absurdností.

Musíme tedy dojít k závěru, že „my“ *nejsme* stát; stát *není* složen z nás. Stát v žádném smyslu „nereprezentuje“ většinu lidí, ale i kdyby to byla pravda, i kdyby se 90 procent lidí rozhodlo zavraždit nebo zotročit zbývajících 10 procent, potom by to *stále* byla vražda a otroctví a nebyla by to ze strany utlačované menšiny dobrovolná sebevražda nebo sebezotročení. Zločin je zločin, agrese proti právům je agrese bez ohledu na to, kolik občanů se na tomto útlaku shodne. Na většině není nic posvátného; lynčující dav má také většinu.

Ale zatímco (stejně jako u lynčujícího davu) se většina může aktivně stát tyranskou a agresivní, normální a trvalá podmínka státu je pravidlo oligarchie: vláda násilnickou elitou, která dokázala získat kontrolu nad státním soukolím. Pro toto existují dva základní důvody: prvním je nerovnost a rozdělení práce inherentní v povaze lidí, která dává za vznik „železnému zákonu oligarchie“ ve všech lidských činnostech, a druhým je parazitická povaha státu samotného.

Řekli jsme si, že jedinec není rovnostářský. Jedním z důvodů pro tuto skutečnost je vhléd individualistického jedince do široké diverzity a individuality napříč lidstvem, diverzity, která má šanci kvést a

expandovat, zatímco se vyvíjí civilizace a životní standard. Jedinci se liší ve svých schopnostech a zájmech týkajících se jejich povolání. Ve všech povoláních a životních cestách, ať se jedná o výrobu oceli nebo bridžový klub, se tedy vedoucí pozice nevyhnutelně dostanou do rukou relativně malého okruhu těch nejschopnějších a nejenergičtějších, zatímco řadové následovníky utvoří zbývající většina. Tato skutečnost platí pro všechny činnosti, ať jsou prospěšné nebo zlovolné (jako v kriminálních organizacích). Ve skutečnosti byl objev železného zákona oligarchie učiněn italským sociologem Robertem Michelsem, který zjistil, že Sociálně demokratická strana Německa, navzdory svému rétorickému závazku k rovnostářství, byla ve svém vlastním fungování přísně oligarchická a hierarchická.

Druhým hlavním důvodem oligarchické vlády státu je jeho parazitická povaha – skutečnost, že žije násilně z produkce svých občanů. Aby byl stát pro jeho vykonavatele úspěšný, musí být plody jeho parazitického vykořisťování omezeny pro relativní menšinu, jinak by došlo k bezvýznamnému pustošení všech všemi, což by nevedlo k žádnému zisku pro nikoho. Nikým nebyla násilnická a parazitická povaha státu vyjádřena jasněji než skvělým německým sociologem devatenáctého století Franzem Oppenheimerem. Oppenheimer poukázal na fakt, že existují dva a pouze dva vzájemně se vylučující prostředky, kterými může člověk získávat bohatství. První metodu, produkci a dobrovolnou směnu, tj. metodu volného trhu, Oppenheimer nazval „ekonomické prostředky“; druhou metodu, krádeže a užití násilí, nazval „politické prostředky“. Politické prostředky jsou nepochybně parazitické, jelikož vyžadují předchozí produkci, kterou mohou vykořisťovatelé zkonfiskovat, a z celkové produkce společnosti ubírají, místo aby do ní přidávali. Oppenheimer posléze definuje stát jako „organizaci politických prostředků“ – systematizaci predátorského procesu nad daným územím.²

Ve zkratce – běžný zločin je přinejlepším sporadický a nejistý a lano,

na kterém násilnický parazit visí, může být odporem jeho obětí kdykoli přestřiženo. Stát poskytuje legální, metodickou a systematickou cestu k loupení soukromého vlastnictví. Poskytuje jisté, bezpečné a relativně „mírové“ přežití parazitické kasty ve společnosti. Velký libertariánský spisovatel Albert Jay Nock barvitě psal, že „*Stát si nárokuje a praktikuje monopol na zločin. (...) Zakazuje soukromou vraždu, ale sám organizuje vraždy na obrovské úrovni. Trestá soukromé krádeže, ale sám se nezdráhá přivlastnit si vše, co se mu zamane, ať jde o majetek jeho občanů nebo cizinců.*“³

Zpočátku je pro někoho samozřejmě udivující považovat zdanění za krádež, a tedy stát za bandu zlodějů. Ale každý, kdo si uchovává názor, že daně jsou v nějakém smyslu „dobrovolné“, může pozorovat, co se stane, když se rozhodne neplatit. Velký ekonom Josef Schumpeter, který sám nebyl žádným způsobem libertarián, napsal, že „*stát žije ze zisků, které produkuje soukromá sféra k soukromým účelům a které musely být od těchto účelů odkloněny politickou silou. Teorie, které přiřazují daním analogie klubových poplatků nebo nákupu služeb, například lékaře, pouze potvrzují, jak vzdálené jsou tyto části společenských věd od vědeckých návyků myslí.*“⁴ Význačný vídeňský „právní pozitivista“ Hans Kelsen se pokusil ve svém pojednání *The General Theory of Law and the State* založit politickou teorii a ospravedlnění státu na striktně „vědecké“ a bezhodnotové bázi. Došlo k tomu, že zpočátku své knihy došel k zásadnímu problematickému bodu, k *pons asinorum* politické filosofie: co odlišuje státní výnosy od příkazů gangu banditů? Kelsenovou odpovědí bylo, že dekrety státu jsou „opodstatněné“. Odtud vesele pokračoval, aniž by se obtěžoval definovat a vysvětlovat koncept „opodstatněnosti“. Pro nelibertariány by skutečně bylo užitečné zvážit tuto otázku: *jak* můžete definovat zdanění, aby se tento proces lišil od krádeže?

Pro velkého individualistického anarchistu – a ústavního právníka – devatenáctého století Lysandera Spoonera nebyl problém najít

odpověď. Spoonerova analýza státu jako bandy zlodějů je možná ta nejničivější, co kdy byla napsána:

Je pravda, že teorie naší ústavy je taková, že daně jsou placeny dobrovolně; že náš stát je vzájemná pojišťovací společnost, do které lidé dobrovolně navzájem vstoupili. (...)

Ale tato teorie našeho státu je vzdáleně odlišná od skutečnosti. Skutečnost je taková, že stát, stejně jako loupežník, říká člověku: „peníze, nebo život.“ A mnoho, pokud ne všechny, daně jsou placeny pod touto hrozbou.

Stát skutečně nepřepadává lidi na odlehlém místě, nevyskočí na ně z křoví u cesty, aby jim držel u hlavy pistoli, zatímco jim prohledává kapsy. Ale státní krádež není o nic menší; a je mnohem ničemnější a hanebnější.

Loupežník bere zodpovědnost, nebezpečí a zločinnost této činnosti pouze na sebe. Nepředstírá, že má nějaký právoplatný nárok na vaše peníze nebo že je plánuje použít pro vaše vlastní dobro. Nepředstírá, že je kýmoli jiným než lupičem. Není natolik opovážlivý, aby o sobě tvrdil, že je „ochránce“ a že bere lidem peníze proti jejich vůli pouze proto, aby mohl „chránit“ ty zcela pomýlené cestovatele, kteří se sami cítí naprosto schopní obrany, nebo ty, kteří zcela neoceňují jeho zvláštní systém ochrany. Je to příliš rozumný člověk na to, aby dělal něco takového. Dále poté, co sebere vaše peníze, zmizí, přesně jak si přejete. Netrvá na tom, že vás bude sledovat na cestě proti vaší vůli; nebude předpokládat, že je vaším právoplatným „pánem“, a nebude z vás na účet vaší „ochrany“ žít. Nebude vás „chránit“ tak, že vás bude nutit pokleknout a sloužit mu; nebude vám povolovat dělat tohle a zakazovat dělat tamto; nebude vás okrádat o další peníze, kdykoli se mu z důvodu jeho zájmů nebo potěšení zachce; a neoznačí vás za rebela, zrádce a nepřítele vaší země a nezastřelí bez milosti, pokud budete rozporovat jeho autoritu nebo odporovat jeho

požadavkům. Je příliš velký gentleman, aby byl vinen z takových hanebností, urážek a násilností, jako jsou tyto. Zkrátka se vedle vašeho okradení nepokusí z vás udělat důvěřivou oběť nebo otroka.⁵

Pokud je stát skupina kořistníků, kdo potom tvoří stát? Zcela zřejmě se vládnoucí elita skládá vždy z: a) aparátu na plný úvazek – z králů, politiků a byrokratů, kteří provozují a řídí stát, a b) ze skupin, které dokázaly manévrovat tak, aby od státu získaly privilegia, dotace a benefity. Zbytek společnosti tvoří ovládaní. Byl to opět John C. Calhoun, kdo viděl s křišťálovou čistotou, že bez ohledu na to, jak malá je moc státu a bez ohledu na to, jak malé je daňové břímě a jak rovné jejich rozdělení, samotná podstata státu vytváří ve společnosti dvě nerovné třídy, které jsou inherentně ve sporu: ti, kdo jsou čistí plátcí daní („daňoví poplatníci“), a ti, kdo z daní žijí („daňoví spotřebitelé“). Předpokládejme, že vláda uvalí nízkou a zdánlivě rovnoměrně rozloženou daň na zaplacení stavby přehrady. Právě tento čin vezme peníze většině lidí a vyplatí je „daňovým spotřebitelům“: úředníkům, kteří řídí operace, dodavatelům a pracovníkům, kteří staví přehradu atp. A čím větší je záběr státního rozhodování, tím větší je jeho fiskální břemeno, pokračoval Calhoun, a tím větší břímě a umělou nerovnost uvaluje mezi tyto dvě třídy:

Málo, ve srovnání se zbytkem společnosti, je agentů a zaměstnanců státu, kteří jsou exkluzivními příjemci daňových výnosů. Jakékoli množství, které je komunitě sebráno ve formě daní, pokud není rovnou ztraceno, jde těmto lidem v podobě výdajů nebo výplat. Tyto dvě položky – výplaty a zdanění – tvoří fiskální činnost státu. Souvisí spolu. Co člověk sebere komunitě ve jménu daní, transferuje se k té části komunity, která je příjemcem výplat. Ale jelikož příjemci tvoří pouze část komunity, je zřejmé, že zapojením obou částí fiskálního procesu musí být činnost výběru daní a vyplácení nerovná. Nemůže tomu být jinak, leda by přesně to, co bylo od každého vybráno, mu bylo vráceno, což by celý proces učinilo zbytečným a absurdním. (...)

Poté nezbytným výsledkem fiskální činnosti státu je rozdělení komunity na dvě třídy: jednu, která se skládá z těch, kdo ve skutečnosti platí daně a samozřejmě sami nesou břímě podpory státu, a druhou, která se skládá z těch, kdo jsou příjemci vybraných daní skrz výplaty, tj. těch, kteří jsou ve skutečnosti podporováni státem; zkráceně rozdělení společnosti na plátce a spotřebitele daní.

Avšak výsledkem tohoto je vytvoření nepřátelských vztahů mezi těmito třídami s ohledem na fiskální činnost vlády – a veškerý směr politiky, která je s ní spojená. Jelikož čím větší jsou daně a výplaty, tím větší jsou zisky jedněch a ztráty druhých, a naopak (...)

Výsledkem každého zvýšení [daní] je poté obohacení a posílení jedněch a ochuzení a oslabení druhých.⁶

Pokud byly státy všude vedeny oligarchickou skupinou predátorů, jak si byly schopny udržet vládu nad masou populace? Odpovědí je, jak před dvěma sty lety ukázal filosof David Hume, že v dlouhém období se každý stát, bez ohledu na to, nakolik je diktátorský, opírá o většinu svých poddaných. To samozřejmě nedělá tyto státy „dobrovolné“, jelikož samotná existence daní a dalších násilnických pravomocí ukazuje, kolik síly musí stát uplatňovat. Stejně tak nemusí být většinová podpora dychtivým a nadšeným souhlasem; stačí, aby to byl pasivní souhlas a rezignace. Slavná fráze „smrt a daně“ implikuje pasivní a rezignované přijetí údajně nevyhnutelného státu a jeho daní.

Daňoví spotřebitelé, skupina, která ze státních operací získává, budou samozřejmě spíše horlivými než pasivními následovníky státního mechanismu. Ale to je pouze menšina. Jak může být zajištěn rezignovaný souhlas a podvolení se ze strany široké veřejnosti? Zde docházíme k ústřednímu problému politické filosofie – té části filosofie, která se zabývá politikou, tj. vykonáváním regulovaného násilí: k záhadě občanské poslušnosti. Proč lidé nevznášejí odpor proti výnosům a drancování konaného vládnoucí elitou? Konzervativní spisovatel James Burnham (který je spíše opakem libertariána) vyjádřil tento problém

zcela jasně, když přiznal, že pro občanskou poslušnost neexistuje žádné racionální ospravedlnění: „Ani zdroj, ani ospravedlnění státu nemůže být vyloženo ve zcela racionálních termínech. (...) Proč bych měl akceptovat dědičný, demokratický nebo jakýkoli jiný princip legitimacy? Proč by měl tento princip ospravedlňovat vládu člověka nade mnou?“ Jeho vlastní odpověď je jen těžko sepsaná tak, aby přesvědčila mnoho ostatních. „Akceptuji tento princip, (...) prostě proto, že ho akceptuji, protože tak to je a tak to bylo.“⁷ Ale předpokládejme, že člověk tento princip neakceptuje. Co potom? A proč se ho spousta poddaných akceptovat rozhodla?

Stát a intelektuálové

Odpovědí je, že od počátků státu se jeho vládci vždy obraceli na spojenectví s třídou intelektuálů jako na nezbytnou podporu jejich vlády. Masy lidí nevytvářejí své vlastní abstraktní myšlenky nebo dle těchto myšlenek nezávisle nežijí; pasivně následují myšlenky adaptované a podporované intelektuály, kteří se takto stávají efektivními „tvůrci názorů“ společnosti. A jelikož je tvorba názorů jménem vládců přesně to, co stát téměř zoufale potřebuje, vytváří tato skutečnost pevnou základnu pro starobylé spojenectví intelektuálů a vládnoucí třídy státu. Toto spojenectví je založeno na quid pro quo: na jedné straně stojí intelektuálové, kteří mezi davy lidí šíří ideje, že stát a jeho vládci jsou moudří, dobří, někdy božští a přinejmenším nevyhnutelní a lepší než jakákoli jiná myslitelná alternativa. Odměnou za tuto kompletní ideologickou škálu stát zařazuje intelektuály mezi vládnoucí elitu, garantuje jim moc, status, prestiž a hmotné zajištění. Dále jsou intelektuálové třeba, aby vyplnili byrokratické řady a „plánovali“ ekonomiku a společnost.

V předmoderních dobách byli speciálně plodnými intelektuálními pomocníky státu příslušníci kněžského stavu, kteří dláždili cestu mocnému a hrozivému spojenectví náčelníka válečníků a hlavního

duchovního, spolenectví Trůnu a Oltáře. Stát církev „založil“ a udělil jí moc, prestiž a bohatství, které získávala od svých poddaných. Odměnou za to církev pomazala stát božským souhlasem a vštípila tento souhlas do mysli širé populace. V moderní době, kdy teokratické argumenty ztratily mnoho ze svého třpytu v očích veřejnosti, působili intelektuálové jako vědecký kádr „expertů“ a měli spoustu práce s informováním nešťastné veřejnosti o tom, že politické záležitosti – domácí i zahraniční – jsou příliš komplexní pro průměrného člověka, než aby si s nimi lámal hlavu. Pouze stát a jeho orgány intelektuálních expertů, plánovačů, vědců, ekonomů a „manažerů národní bezpečnosti“ mohou vůbec doufat v to, že se vyrovnají s těmito problémy. Rolí lidu, dokonce i v „demokraciích“, je ratifikovat a odsouhlasit rozhodnutí jejich moudrých vládců.

Historicky bylo spojení církve a státu, spojení trůnu a oltáře, nejefektivnějším nástrojem na vyvolání poslušnosti a podpory mezi poddanými. Burnham potvrzuje sílu mýtu a záhady při vyvolávání podpory, když píše: *„V dávných dobách, před tím než iluze vědy zkorumpovala tradiční vědomosti, byli zakladatelé měst známi jako bozi nebo polobozi.“*⁸ Pro etablované kněžstvo byl vládce buď posvěcen bohem, nebo v případě absolutistických vládců mnoha orientálních despocií bohem samotným, a tedy jakékoli pochybování či odpor k jeho vládě byly rouháním.

Mnohé a lstivé jsou ideologické zbraně, které stát a jeho intelektuálové používali po staletí, aby donutili své poddané akceptovat jejich vládu. Další skvělou zbraní byla síla tradice. Čím déle byl někdo schopen vládnout státu, tím mocnější byly jeho zbraně, protože potom měla dynastie X nebo stát Y za sebou zdánlivou váhu staletí tradic. Uctívání jedincových předků se pak lstivě stává uctíváním dávných vládců. Síla tradice je samozřejmě podpořena dávným zvykem, který utvrzuje poddané ve zdánlivé korektnosti a legitimitě vlády, pod kterou žijí. A jak tedy napsal politický teoretik Bertrand De Jouvenel:

Zásadním důvodem pro poslušnost je skutečnost, že se stala zvykem našeho druhu. (...) Moc je pro nás přirozenou skutečností. Od prvních dní zaznamenané historie vždy prostupovala lidské osudy; (...) autority, které vládly (...) v dřívějších dobách, nezmizely, aniž by nezanechaly privilegia svým nástupcům a aniž by nezanechaly v myslích lidí otisky, jejichž efekt je kumulativní. Na sled vlád, které skrz staletí vládou stejné společnosti, může být nahlíženo jako na jednu vládu, která postupně narůstá a obměňuje se.⁹

Další plodnou ideologickou silou státu je potlačení jedince a vyzdvihnutí buď minulé, nebo současné kolektivnosti společnosti. Jakýkoli izolovaný hlas, jakýkoli člověk vznášející nové pochybnosti může být atakován jako bezbožný znesvěcovatel moudrosti jeho předků. Každá nová myšlenka, především pak kritická myšlenka, musí nezbytně začínat u minoritního názoru. A aby stát tedy zabránil jakékoli potenciálně nebezpečné myšlence, která by ohrožovala většinový souhlas s jeho vládou, bude se snažit zarazit tuto novou myšlenku v zárodku zesměšňováním každého pohledu, který směřuje proti názorům většiny. Norman Jacobs shrnul způsoby, kterými vládcí státu v dávných čínských despociích používali náboženství jako způsob spojování jedince se státem řízenou společností:

Čínské náboženství je společenské náboženství snažící se vyřešit problémy společenských zájmů, nikoli individuálních zájmů (...) Náboženství je v zásadě silou neosobního společenského přizpůsobení a kontroly – místo toho, aby bylo médiem pro osobní rozřešení jedince – a společenské přizpůsobení a kontrola jsou dosaženy skrz vzdělání a úctu k nadřazeným. (...) Úcta k nadřazeným – nadřazeným věkem, a tedy i vzděláním a zkušenostmi – je etickým základem společenského přizpůsobení a kontroly. (...) V Číně se propojení politické autority s ortodoxním náboženstvím rovnalo politické chybě. Ortodoxní náboženství bylo speciálně činné při pronásledování a ničení neortodoxních sekt, v tomto bylo

podporováno sekulární mocí.¹⁰

Obecná tendence vlády vyhledávat a mařit jakékoli neortodoxní pohledy byla nastíněna typicky chytrým a skvostným stylem libertariánského autora H. L. Menckena:

Vše, co vláda vidí v originálních myšlenkách, jsou potenciální změny, a tedy invaze do jejích privilegií. Nejnebezpečnější člověk pro kteroukoli vládu je člověk, který si dokáže věci sám promyslet, aniž by vnímal převládající pověry a tabu. Téměř nevyhnutelně dojde k závěru, že vláda, pod kterou žije, je nečestná, šílená a netolerovatelná, a tak, pokud je to romantik, se ji pokusí změnit. A i když sám není romantik, je velmi pravděpodobné, že bude šířit nespokojenost mezi ty, kteří romantiky jsou.¹¹

Pro stát je též důležité, aby prezentoval svou vládu jako nevyhnutelnou: i pokud je jeho nadvláda neoblíbená, jak tomu často bývá, setká se s pasivní rezignací vyjádřenou známým úslovím „smrt a daně“. Jedním způsobem prokázání nevyhnutelnosti je postavit na stranu státu historický determinismus: pokud nám vládne stát X, je to proto, že neúprosné zákony historie (nebo boží vůle, nebo absolutna, nebo materiální síly tvoření) tak rozhodly a nic, co by nějaký maličký človíček udělal, nemůže změnit tento nevyhnutelný stav. Pro stát je dále důležité, aby vštěpil svým poddaným averzi k jakékoli „konspirační teorii historie“, protože hledání „konspirací“ – jakkoli pomýlené jsou někdy výsledky těchto hledání – znamená hledání motivů a přisuzování osobní odpovědnosti za minulé chyby vládnoucí elity. Na druhou stranu pokud jakákoli tyranie uvalená státem, nepoctivost nebo agresivní válka, nebyla způsobena konkrétními vládci, ale záhadnými a tajemnými „společenskými silami“ nebo nesprávným stavem věcí, nebo pokud jsme nějakým způsobem všichni zodpovědní („My všichni jsme vrazi“, hlásá jeden slogan), pak není žádný důvod, aby lidé poukazovali na špatnosti a bouřili se proti nim. Navíc zdiskreditování „konspiračních teorií“ –

nebo čehokoli zavánějícího „ekonomickým determinismem“ – způsobí, že poddaní snáze uvěří důvodům pro „obecné blaho“, které je vždy předkládáno státem jako důvod pro jeho vlastní účast v agresivních činnostech.

Vláda státu se tak zdá nevyhnutelná. Jakákoli alternativa k existujícímu státu je navíc obklopena aurou strachu. Nic nedbaje na vlastní monopol, na krádeže a útisk, vytváří stát mezi svými poddanými přízrak chaosu, který by údajně nastal v případě, že by stát zmizel. Lidé sami o sobě, tvrdí stát, by nedokázali nabízet služby na ochranu před náhodnými kriminálníky a lupiči. K tomu byl každý stát po staletí mezi svými poddanými obzvláště úspěšný při vyvolávání strachu z vládců jiných států. S veškerou půdou na Zemi, rozdělenou mezi jednotlivé státy, je jednou ze základních doktrín a taktik vládců každého státu ztotožnit sám sebe s teritoriem, které řídí. Jelikož většina lidí má tendenci milovat svoji vlast (geograficky), ztotožnění této země a její populace se státem je způsob, jakým přirozený patriotismus pracuje ve prospěch státu. Pokud by tedy „Ruritanie“ byla napadena „Walldavií“, prvním úkolem státu Ruritanie a jeho intelektuálů by bylo přesvědčit ruritánský lid, že útok je veden na ně, a nikoli na jejich vládnoucí třídu. Tímto způsobem se válka mezi vládci přeměnila ve válku mezi národy, s každým národem spěchajícím bránit své vládce v pomýlené víře, že jejich vládci brání je. Tento nástroj nacionalismu byl obzvláště úspěšný v minulých staletích; není to tak dávno, alespoň v západní Evropě, co poddaní považovali války za irelevantní bitvy mezi různými šlechtici a jejich družinami.

Další ozkoušenou a fungující metodou pro ohýbání vůle poddaných je přivolávání viny. Na jakékoli zlepšení životní situace jedince může být zaútočeno jako na „nepřiměřenou chamtivost“, „materialismus“ nebo „přílišné bohatství“ a vzájemně výhodná tržní směna může být označována za „sobeckou“. Nějakým způsobem se vždy dojde k závěru, že by mělo být více zdrojů odsáto ze soukromého sektoru a přečerpáno

do parazitického „veřejného“ neboli státního sektoru. Často je volání po větším objemu zdrojů pro veřejný sektor formulováno na pozadí volání vládnoucí elity po větších „obětech“ v zájmu národního nebo veřejného blaha. Nicméně ačkoli má veřejnost obětovat a omezit svoji „materialistickou chamtivost“, oběti jsou vždy jednostranné. Stát se neobětuje, stát dychtivě zabírá víc a víc materiálních zdrojů veřejnosti. Je to vskutku užitečné pravidlo: když váš vládce volá po „obětech“, pak počítejte s tím, že se to týká vašeho života a vaší peněženky.

Takovýto druh argumentace reflektuje dvojí standardy morálky, které jsou vždy aplikovány na vládcu států a na nikoho jiného. Nikdo například není překvapen a zděšen, že se byznysmeni snaží dosáhnout většího zisku. Nikdo není zděšen, když pracující opustí špatně placenou práci pro lépe placenou práci. To vše je považováno za řádné a normální chování. Avšak pokud by se někdo odvážil předpokládat, že politici a byrokrati jsou motivováni touhou maximalizovat svoje příjmy, ponese se zemí pokřiky o „kospiračních teoreticích“ a „ekonomickém determinismu“. Obvyklý názor – samozřejmě opatrně kultivovaný státem samotným – říká, že lidé vstupují do politiky nebo vlády čistě z oddaného zájmu o společné dobro a veřejné blaho. Co dává lidem pracujícím pro státní aparát jejich nadřazenou morálku? Možná je to nejasná a instinktivní vědomost populace, že stát je zapojen do systematické krádeže a útlaku, a mohou tak cítit, že pouze altruismus na straně státu činí tyto činnosti tolerovatelnými. Považovat politiky a úředníky za předměty těch stejných peněžních cílů, jako mají všichni ostatní, by státnímu útlaku sebralo punc Robina Hooda. Poté by bylo zřejmé – za použití Openheimerovy terminologie – že běžní občané následují mírové produktivní „ekonomické prostředky“ k bohatství, zatímco státní aparát je oddán násilným a vykořisťovatelským „politickým prostředkům“. Císařovy šaty údajných altruistických obav o veřejné blaho by byly z císaře strhnuty.

Intelektuální argumenty používané státem napříč historií za účelem

„zřízení souhlasu“ veřejnosti mohou být rozděleny na dvě části: (1) vláda současných státních představitelů je nevyhnutelná, naprosto nezbytná a mnohem lepší než jakákoli nepopsatelná zla, která by se objevila při jejím pádu; a (2) vládcí státu jsou obzvláště skvělí, moudří a altruističtí lidé – mnohem skvělejší, moudřejší a lepší než jejich prostí poddaní. V dřívějších dobách nabral tento druhý argument podobu vlády „z boží vůle“, vlády samotného „božského panovníka“ nebo vlády „aristokracie“. V moderní době, jak jsme poznamenali dříve, se tento argument již tolik nesoustředí na boží souhlas, ale na vládu moudré skupiny „vědeckých expertů“, obzvláště obdařených ve znalostech o státnictví a tajuplných skutečnostech světa. Narůstající používání vědeckého žargonu, speciálně ve společenských vědách, dovolilo intelektuálům tkát obhajobu státní nadvlády, která tak konkuruje dávnému kněžstvu ve svém tmářství. Například zloděj, který předpokládá ospravedlnění své krádeže tím, že řekne, že ve skutečnosti pomáhal obětem svým utrácením a výsledným podpořením maloobchodu, by byl v mžiku překřičen. Ale když se ta samá teorie oblékne do keynesiánských matematických rovnic a působivých referencí na „multiplikační efekt“, dostane od obalamutené veřejnosti mnohem větší souhlas.

V posledních letech jsme ve Spojených státech viděli vývoj profese „národních bezpečnostních manažerů“, úředníků, kteří nikdy nečelí volbám, ale kteří pokračují skrze jednu administrativu za druhou v tajném užívání svých údajně speciálních dovedností k plánování válek, intervencionismu a vojenským dobrodružstvím. Pouze jejich nehorázné chyby během války ve Vietnamu vyvolaly nějaký zájem veřejnosti o jejich činnost. Předtím mohli zvysoka šlapat po veřejnosti, kterou většinou viděli pouze jako obětované pěšáky sloužící jejich vlastním zájmům.

Veřejná debata mezi „izolacionistickým“ senátorem Robertem A. Taftem a jedním z vedoucích národních bezpečnostních manažerů

McGeorgem Bundym byla názornou ukázkou jak klíčových témat, tak přístupu intelektuální vládnoucí elity. Bundy zaútočil na Tafta v roce 1951 za otevření veřejné debaty ohledně Korejské války. Bundy trval na tom, že pouze výkonní političtí vůdci jsou vybaveni k ovládnutí diplomatických a vojenských sil ve zdlouhavém, desetiletí trvajícím období omezené války proti komunistickým národům. Bylo důležité, tvrdil Bundy, aby veřejné názory a veřejná debata byly vyloučeny z vytváření jakýchkoli nových politik v této oblasti. Jelikož, jak varoval, veřejnost bohužel není oddaná rigidním národním zájmům, rozeznaným bezpečnostními manažery, ale pouze reaguje na ad hoc skutečnosti daných situací. Bundy také tvrdil, že by neměly existovat žádné rekriminace nebo dokonce testování rozhodnutí bezpečnostních manažerů, protože je důležité, aby veřejnost akceptovala jejich rozhodnutí bez otázek. Taft se oproti tomu zříkal tajného rozhodování vojenských poradců a specialistů, rozhodnutí, která jsou efektivně utajena před dohledem veřejnosti. Navíc si stěžoval: „*pokud se kdokoli odváží navrhnout kritiku nebo jen důkladnou debatu, je okamžitě označen za izolacionistu a sabotéra jednoty a dvojstranné zahraniční politiky.*“¹²

Obdobně v dobách, kdy prezident Eisenhower a ministr zahraničních věcí Dulles v soukromí zvažovali válku v Indočíně, další prominentní národní bezpečnostní manažer George F. Kennan radil veřejnosti, že „*přijdou doby, kdy bude nejlepší využít volené vlády a nechat je vládnout a mluvit za nás všechny, jak si přeje, na radě národů.*“¹³

Můžeme jasně vidět, proč stát potřebuje intelektuály; proč ale intelektuálové potřebují stát? Jednoduše řečeno živobytí intelektuála na volném trhu obecně není vůbec jisté; jelikož intelektuál se, stejně jako ostatní, musí spolehnout na hodnoty a volby svých spoluobčanů a pro tyto spoluobčany je charakteristické, že se obecně nezajímají o intelektuální záležitosti. Stát, na druhou stranu, je ochoten nabídnout intelektuálům teplé, bezpečné a stálé místo ve státním aparátu, jistý příjem a vysokou prestiž.

Dychtivá spojenectví mezi státem a inteligencí byla v 19. století symbolizována nezměrnou touhou profesorů z Berlínské univerzity vytvořit „intelektuální bodyguardy rodu Hohenzollernů“. Z jiné ideologické perspektivy to můžeme pozorovat z velmi pobouřené kritické reakce významného marxistického studenta dávné Číny Josepha Needhama na trpkou kritiku starověkého čínského despotismu Karla Wittfogela. Wittfogel ukázal důležitost podpory systému konfuciánské glorifikace učených úředníků, kteří zaplňovali pozice vládnoucích činitelů despotické Číny. Needham pobouřeně zaútočil: „civilizace, kterou profesor Wittfogel tak hořce atakuje, byla ta, která dělala z poetů a učenců funkcionáře.“¹⁴ Totalitarismus žije, dokud je vládnoucí třída hojně zásobena certifikovanými intelektuály!

Uctivý a podlézavý přístup intelektuálů ke svým vládcům byl ilustrován mnohokrát napříč historií. Současným americkým protějškem „intelektuálních bodyguardů rodu Hohenzollernů“ je přístup příliš mnoha levicových intelektuálů směrem k úřadu a osobě prezidenta. Pro politologa profesora Richarda Neustadta je tedy prezident „výhradním, téměř korunním symbolem Unie“. Důstojník Townsend Hoopes v zimě roku 1960 napsal, že: „v našem systému mohou lidé vzhlížet pouze k prezidentovi, v ohledu definice povahy naší zahraniční politiky, národních programů a obětí nutných k jejich efektivnímu provedení.“¹⁵ Po generacích takovéto rétoriky není překvapením, že Richard Nixon, na prahu svého zvolení za prezidenta, popsal roli prezidenta takto: „[Prezident] musí formulovat hodnoty země, definovat její cíle a vést její vůli.“ Nixonovo pojetí role prezidenta je až strašidelně podobné formulaci Ernsta Hubera v Německu ve 30. letech 20. století v ústavním právu německé říše. Huber napsal, že hlava státu „nastavuje významné cíle, kterých má být dosaženo, a kreslí plány pro využití všech sil národa při dosahování společných cílů, (...) dává národnímu životu skutečný smysl a hodnotu.“¹⁶

Postoj a motivace současných národních bezpečnostních intelektuálních bodyguardů státu byly kousavě popsány Marcusem

Raskinem, který byl členem národní bezpečnostní rady po dobu vlády Kennedyho. Raskin je nazývá „megasrmitíci intelektuály“ a píše:

jejich nejdůležitější funkcí je ospravedlňovat a rozšiřovat existenci svého zaměstnavatele. (...) Aby ospravedlnili pokračující velkovýrobu těchto [termonukleárních] bomb a raket, potřebují vojenští a průmysloví vůdci nějakou teorii, aby zdůvodnili jejich použití. (...) To se stalo velmi urgentní během konce 50. let 20. století, kdy se ekonomicky uvažující člen Eisenhowerovy administrativy začal podívat, proč jde tolik peněz, nápadů a zdrojů na zbraně, jejichž užití nemůže být ospravedlněno. A tak začíná série zdůvodňování „obránných intelektuálů“ jak z univerzit, tak mimo ně. (...) Armádní obstarávání zdrojů bude pokračovat v rozkvětu a budou pokračovat v poukazování, proč tomu tak musí být. V tomto ohledu se neliší od velké většiny moderních specialistů, kteří z důvodu odměn – peněz, moci a prestiže – akceptují předpoklady organizací, které je zaměstnávají. (...) Vědí příliš mnoho, než aby se dotazovali svého zaměstnavatele na jeho právo existovat.¹⁷

To neznamena, že všichni intelektuálové všude byli „dvorními intelektuály“, služebníky a partnery mocnářů. Ale toto byla podmínka vládnutí v historii civilizací – obecně ve formě kněžstva – tak jako byla ta či ona forma despotismu podmínkou další. Nicméně existovaly světlé výjimky, zejména v historii západní civilizace, kde intelektuálové často byli břitkými kritiky a oponenty stání moci a používali svůj intelektuální dar k tvorbě teoretických systémů, které by mohly být použity při usilování o osvobození od moci. Ale vždy, když byli tito intelektuálové schopni stát se významnou silou, tak to bylo z nezávislého mocenského základu – z nezávislého majetkového základu – odděleného od státního aparátu. Jelikož kdekoli, kde stát ovládá veškerý majetek, bohatství a zaměstnanost, je na něm každý ekonomicky závislý a je obtížné, ne-li přímo nemožné, aby se objevila nezávislá kritika. Bylo to na Západě, s jeho decentralizovaným ohniskem moci, s jeho nezávislými zdroji

majetku a zaměstnaností, a tedy se základnou, ze které lze kritizovat stát, kde se uskupením intelektuálních kritiků dařilo. Ve středověku to byla římskokatolická církev, která byla od státu alespoň oddělená, pokud ne nezávislá, a nová svobodná města sloužila jako centra intelektuální a také významné opozice. V pozdějších staletích to byli učitelé a pamfletáři, kteří byli v relativně svobodné společnosti schopni využít svou nezávislost na státu k agitování za větší expanzi svobody. Oproti tomu jeden z prvních libertariánských filosofů Lao-c', žijící uprostřed starověké čínské despotie, neviděl jinou naději pro dosažení svobody v této totalitární společnosti než quietismus do takové míry, že jedinec zcela vystoupí ze společenského života.

S decentralizovanou mocí, s církví oddělenou od státu, s kvetoucími městy schopnými překonat feudální mocenskou strukturu a se svobodou ve společnosti dostala ekonomika západní Evropy možnost vyvinout se takovým způsobem, že překonala všechny předchozí civilizace. Navíc germánská – a konkrétně keltská – kmenová struktura, která přežila rozpadající se Římskou říši, měla silné libertariánské prvky. Místo mocného státního aparátu uplatňujícího monopol na násilí byly spory řešeny tak, že členové kmene, kteří spolu byli ve sporu, konzultovali se staršími členy daného kmene povahu a aplikaci kmenového obyčejového a zvykového práva. „Náčelník“ byl obecně pouhý válečný vůdce, který byl povolán do své válečné role pouze ve chvíli, kdy byl kmen ve válce. V kmenech neexistovala žádná permanentní válečná nebo vojenská byrokracie. V západní Evropě, tak jako v mnoha jiných civilizacích, nebyl typický model vzniku státu skrze „společenskou smlouvu“, ale podmaněním si jednoho kmene druhým. Původní svoboda kmene nebo poddaných tedy padá za oběť dobyvatelům. Zpočátku dobývající kmen zabil a okradl své oběti a šel dál. Ale po určité době se dobyvatelé rozhodli, že by bylo ziskovější usadit se mezi podrobenými rolníky, vládnout jim a okrádat je na permanentní a systematické bázi. Pravidelný tribut vybíraný od podrobených poddaných se nakonec začínal nazývat „daň“. A stejně

obecně rozdělovali dobývající náčelníci půdu rolníků různým vojevůdcům, kteří posléze nastavili a vybírali od rolníků feudální „rentu“. Rolníci byli často zotročováni, resp. připoutáváni k danému území, aby si feudálové zajistili neustálý zdroj práce.¹⁸

Můžeme poznamenat několik známých případů, kdy byl moderní stát zrozen skrze dobývání. Jedním z nich bylo vojenské dobytí a podrobení indiánského rolnictva v Latinské Americe Španěly. Dobývajcí Španělé nejenže založili nad indiány nový stát, ale také rozdělili půdu rolníků mezi dobývajcí vojevůdce, kteří od nich posléze vybírali rentu. Dalším příkladem budiž nová forma vlády uvalená na Sasy v Anglii po jejím dobytí Normany v roce 1066. Země v Anglii byla rozdělena mezi normanské vojevůdce, kteří tak zformovali stát a feudalistický aparát za účelem vlády nad podrobenou populací. Pro libertariány je nejzajímavějším a rozhodně nejuvýstižnějším příkladem vzniku státu skrze dobývání nového území zničení libertariánské společnosti Irsko Anglií v sedmnáctém století; dobytí, které dalo za vznik imperialistickému státu a způsobilo vyhnání mnoha Irů z jejich milované země. Irská libertariánská společnost, která trvala po tisíc let – a která bude popsána dále – byla schopna vzdorovat Angličanům po staletí díky absenci státu, který mohl být snadno dobyt a potom by byl zneužit k nadvládě nad původním obyvatelstvem.

Ale zatímco intelektuálové napříč historií Západu formulovali teorie určené ke kontrole a omezení státní moci, každý stát dokázal použít své vlastní intelektuály, aby převrátili tyto myšlenky na další ospravedlnění růstu jeho moci. Takto byl v západní Evropě koncept „králů z boží milosti“ doktrínou prosazovanou církví za účelem omezení moci státu. Myšlenka byla taková, že král nemůže jen tak konat dle své vlastní vůle. Jeho zákony byly omezené, aby byly ve shodě s boží vůlí. Jak se ale absolutistické monarchie vyvíjely, byli králové schopni převrátit tento koncept do myšlenky, že bůh dal razítko souhlasu na každou jejich činnost; tedy že oni vládli z „boží milosti“.

Obdobně začal koncept parlamentní demokracie jako kontrola prováděná širokou veřejností nad absolutistickou vládou monarchy. Král byl omezen mocí parlamentu garantovat mu daňové výnosy. Nicméně postupně, jak parlament nahrazoval krále v čele státu, to byl sám parlament, kdo se stal nekontrolovaným vládcem státu. Angličtí utilitaristé, kteří na počátku devatenáctého století obhajovali další individuální svobody ve jménu společenského užitku a obecného blaha, viděli, jak se tyto koncepty omezení obrátily v souhlas s rostoucí mocí státu.

Jak píše De Jouvenel:

mnoho autorů teorií o absolutní moci přišlo s některým z restriktivních prostředků. Ale nakonec každá taková teorie, dříve nebo později, ztratila svůj původní význam a začala se chovat jako odrazový můstek moci tím, že jí poskytla silného pomocníka, neviditelného vladaře, se kterým se mohla časem úspěšně identifikovat.¹⁹

Rozhodně v historii nejambicióznějším pokusem uložit na stát omezení byla Listina práv a další restriktivní části Ústavy Spojených států. Zde se psaná omezení vlády stala fundamentálním zákonem, který měl být interpretován justicí údajně nezávislou na ostatních částech vlády. Všichni Američané jsou seznámeni s procesem, kterým byla potvrzena správnost prorocké analýzy Johna C. Calhouna. Státní monopol na justici neúprosně rozšířil vybudování státní moci během posledního století a půl. Ale jen málo lidí bylo tak bystrých jako levicový profesor Charles Black – který tento proces chválí – při pozorování, jak byl stát schopen transformovat justiční posuzování sama sebe z omezujícího prostředku na mocný instrument na získávání legitimacy pro vlastní činnost v očích veřejnosti. Pokud je justiční vyjádření „neústavní“ mocnou kontrolou nad vládní mocí, potom je verdikt „ústavní“ stejně mocnou zbraní při pěstování veřejného souhlasu se

stále rostoucí mocí vlády.

Profesor Black začíná svoji analýzu poukázáním na zásadní potřebu „legitimity“ k tomu, aby vláda mohla přežít. Tato legitimita jednoduše znamená většinovou podporu vlády a jejich aktivit. Akceptace legitimacy se zvláště stává problémem v zemích, jako jsou Spojené státy, kde „jsou podstatná omezení vestavěna do teorie, o kterou se vláda opírá“. Co vláda potřebuje, dodává Black, je způsob, jakým může ujistit veřejnost, že rostoucí moc je vskutku „ústavní“. A dospívá k názoru, že toto je hlavní historická funkce soudního přezkoumávání ústavnosti.

Black popisuje problém takto:

Největším rizikem [pro vládu] je nelояálnost a pocit zneužívání široce rozšířený mezi populací a ztráta morální autority vlády jako takové, bez ohledu na to, jak dlouhá byla doba, kdy byla tato autorita násilně vynucována, ze setrvačnosti akceptována nebo tolerována pro nepřístupnost reálné okamžité alternativy. Téměř každý, kdo žije pod vládou s omezenou mocí, musí dříve či později být vystaven nějaké vládní aktivitě, kterou on sám chápe jako aktivitu mimo pravomoc vlády či vládě přímo zakázanou. Soukromá osoba může být povolána do armády, ačkoli o povolávání do armády se v ústavě nic nedočte (...) Farmáři je řečeno, kolik pšenice může vypěstovat; on věří – a spolu s ním i někteří renomovaní právníci – že stejně tak jako on nemá právo říkat své dceři, koho si vezme za muže, nemá vláda právo říkat jemu, kolik pšenice má vypěstovat. Člověk může jít do federální věznice za to, že říká, co chce, a v cele si může nahlas odříkávat (...) „Kongres nesmí vydat zákon omezující svobodu slova“ (...) Vláda říká obchodníkovi s podmásím, kolik si za něj může a musí účtovat.

Existuje reálné nebezpečí, že každý z těchto lidí (a kdo z nás k nim nepatří?) bude konfrontovat koncept omezení státní moci s realitou (tak, jak ji sám vidí), uvidí zřejmé překročení skutečných pravomocí a

dojde v otázce legitimacy vlády ke zjevnému závěru.²⁰

Toto nebezpečí stát odvrací tím, že předkládá teorie o tom, že jen jediný úřad má mít definitivní hlas v otázce ústavnosti a že tento úřad musí být součástí federální vlády. Zatímco zdánlivá nezávislost federální justice hrála pro mnoho lidí tak důležitou roli, že byly federální aktivity chápány téměř jako Písmo svaté, je také pravdou, že justice je součástí a hříštěm státního aparátu a je jmenována exekutivní a legislativní složkou moci. Profesor Black přiznává, že to znamená, že stát jmenoval sám sebe v případech, které se ho týkají, do role soudce a tím porušuje základní justiční princip spravedlivých rozhodnutí. Přesto je Black k této fundamentální trhlině příliš lehkomyšlný:

„konečná moc státu (...) musí končit tam, kde ji zastaví zákony. A kdo by měl nastavit limity a kdo by měl vynucovat toto zastavování nejvyšší moci? Samozřejmě že sám stát, prostřednictvím svých soudců a svých zákonů. Kdo ovládá umírněné? Kdo vzdělává moudré?“²¹

Black tak přiznává, že jakmile máme stát, odevzdáváme všechny naše zbraně a donucovací prostředky státnímu aparátu, předáváme veškerou naši moc konečného rozhodování této zbožňované skupině a potom se musíme radostně posadit a tiše očekávat nekonečný proud spravedlnosti, kterým nás tyto instituce budou obdařovat – ačkoli v podstatě rozhodují spory, jichž jsou součástí. Black nevidí žádnou představitelnou alternativu k tomuto násilnému monopolu na soudní rozhodnutí vynucované státem, ale zde se dostáváme přesně tam, kde naše nové hnutí vyzývá tento konvenční pohled na věc a prohlašuje, že existuje uskutečnitelná alternativa: libertarianismus.

Profesor Black žádnou takovou alternativu nevidí, a tak se při své obraně státu opírá o mysticismus, jelikož ve své konečné analýze dochází k závěru, že dosažení spravedlnosti a legitimacy věčného státního posuzování vlastních kauz je „něco jako zázrak“. V tomto

ohledu socialista Black doplňuje konzervativce Burnhama, když oba spoléhají na zázraky, a tedy připouštějí, že neexistuje žádný uspokojivý racionální argument pro podporu státu.²²

Po použití této teze na známý konflikt mezi nejvyšším soudem a New Dealem profesor Black kárá své kolegy podporující New Deal za jejich krátkozrakost v odsuzování soudních překážek.

standardní verze příběhu New Dealu a soudu, ačkoli svým způsobem přesná, přesouvá důraz někam jinam (...), soustředí se na obtíže a téměř zapomíná, co se z celé věci vyklubalo. Výsledkem této záležitosti bylo (a to bych rád zdůraznil), že po nějakých 24 měsících handrkování (...) Nejvyšší soud bez jakékoli změny v zákonech, v jejich složení nebo významu dal New Dealu, a tím i celému novému konceptu státu v Americe, razítko legitimacy.²³

Tímto způsobem dal nejvyšší soud smrtelnou ránu velkému množství Američanů, kteří měli silné námitky proti ústavnosti New Dealu:

Samozřejmě ne každý byl spokojený. Naivním snílkům o ústavně řízené laissez-faire to stále trhá srdce. Ale již více neexistují výrazné nebo nebezpečné veřejné pochybnosti o ústavní moci Kongresu řešit záležitosti národní ekonomiky (...). Nemáme jiný způsob kromě Nejvyššího soudu k udělení legitimacy New Dealu.²⁴

Tedy dokonce i ve Spojených státech, zemi unikátní v tom, že má vlastní ústavu, jejíž část byla přinejmenším zamýšlena ke striktnímu a vážnému omezení činnosti vlády, se ústava ukázala být nástrojem k posvěcování expanze státní moci místo původně zamýšleného opaku. Jak viděl Calhoun, jakákoli psaná omezení, která ponechávají vládě možnost interpretovat vlastní moc, budou interpretována jako souhlas pro rozšíření moci, a ne jako závazky na její omezení. V hlubším smyslu se myšlenka omezení moci pomocí okovů psané ústavy ukázala jako ušlechtilý experiment, který selhal. Idea striktně omezené vlády se

ukázala jako utopická; musí být nalezeny jiné, radikálnější způsoby, jak zabránit růstu agresivního státu. Libertariánský systém by tento problém řešil tím, že by se zbavil celé představy o nutnosti vytvořit vládu – instituci s monopolem na násilí na daném území – a následně by doufal v nalezení způsobu, jak vládě zabránit růst. Libertariánská alternativa se zdržuje takové monopolní vlády v první řadě.

V pozdějších kapitolách prozkoumáme myšlenky bezstátní společnosti – společnosti bez formální vlády. Avšak jedním poučným cvičením je opustit naučený způsob pohledu na věc a zvážit argument pro stát *de novo*. Pokušme se přesáhnout skutečnost, že si stát od nepaměti monopolizoval policejní a justiční služby ve společnosti. Předpokládejme, že bychom začínali zcela od začátku a že miliony lidí byly dovezeny na Zemi z jiné planety, plně dospělí a vyvinutí. Debata začne tím, jak bude poskytována ochrana (policejní a justiční služby). Někdo řekne: „dejme všechny naše zbraně tady Joeovi Jonesovi a jeho příbuzným. A nechme, aby Jonesova rodina rozhodovala veškeré spory mezi námi. Tak nás Jonesovi budou schopni chránit před jakoukoli agresí nebo podvodem, který může kdokoli spáchat. S veškerou mocí a schopnostmi dělat konečná rozhodnutí v soudních sporech v rukou Jonese budeme chráněni jeden před druhým. Potom dovolme Jonesovým, aby získávali své příjmy za tyto skvělé služby užití zbraní a násilným vybíráním těchto příjmu v jakékoli výši, kterou si budou přát.“ Jistě by v takové situaci lidé nepřivítali tento návrh ničím jiným než posměchem, protože by bylo nadevše zřejmé, že by v tomto případě neexistoval žádný způsob, jak se bránit proti agresí nebo drancování Jonesovou rodinou. Nikdo by potom neměl ten čirý nerozum reagovat na dlouhotrvající a nejbystřejší otázku: „Kdo bude střežit strážce?“ bezstarostnou otázkou profesora Blacka „Kdo ovládá umírněné?“ Je to pouze proto, že jsme si za tisíce let zvykli na existenci státu, že nyní odpovídáme touto absurdní odpovědí na otázku společenské ochrany a obrany.

A samozřejmě stát nikdy ve skutečnosti nezačal takovouto „společenskou smlouvou“. Jak poukázal Oppenheimer, stát se obecně zrodil v násilí a dobývání, dokonce i v dobách, kdy stát vznikl na základě interních procesů, nikdy v žádném případě to nebyl obecný konsensus nebo smlouva.

Libertariánské krédo může být shrnuto takto: (1) absolutní právo každého člověka na vlastnictví svého těla, (2) shodně absolutní právo vlastnit, a tedy i ovládat, materiální zdroje, které člověk našel a transformoval, a (3) tedy absolutní právo směňovat nebo darovat vlastnictví takovýchto titulů komukoli, kdo je ochoten je směňovat nebo přijmout. Jak jsme viděli, každý z těchto kroků zahrnuje majetková práva, ale i když nazveme krok (1) „osobní“ práva, uvidíme, že problémy s „osobní svobodou“ neoddělitelně zahrnují práva k materiálnímu majetku a volné směně. Nebo stručně: práva osobní svobody a „svobodného podnikání“ se téměř vždy proplétají a nemohou být oddělena.

Viděli jsme například, že vykonávání osobní „svobody slova“ téměř vždy zahrnuje vykonávání „ekonomické svobody“ – tj. svobody vlastnit a směňovat fyzický majetek. Uspořádání mítinku za účelem vykonávání svobody slova zahrnuje pronajmutí místnosti, cestu na mítink po silnicích, užití nějakého druhu dopravy atp. Obdobná „svoboda tisku“ ještě patrněji zahrnuje náklady na tisk a užití tisku, prodej novin zákazníkům – ve zkratce všechny přísady „ekonomické svobody“. Dále náš příklad s „provoláváním 'hoří' v zaplněném divadle“ poskytuje čisté zásady na rozhodování se, či práva musí být chráněna v dané situaci – zásady, které poskytuje naše kritérium: majetková práva.

ČÁST DRUHÁ: APLIKACE LIBERTA

4. Problémy

Podívejme se nyní krátce na palčivé a neřešené problémy dnešní společnosti a uvidíme, jestli najdeme nějakého společného jmenovatele, který se všemi problémy táhne jako červená nit.

Vysoké daně. Vysoké a neustále rostoucí daně vadí prakticky všem a ochromují nejen produktivitu a motivaci pracovat a šetřit, ale i svobodnou lidskou činnost celkově. Proti daním na federální úrovni se bouří čím dál více lidí – vzniklo hnutí odporu proti těmto daním, které jen vzkvétá – má svou organizaci, vydává vlastní časopis a lidé v něm organizovaní odmítají platit daň, kterou považují za predátorskou a odporující ústavě. Na státní a lokální úrovni vznikla vlna odporu proti represivní majetkové dani, když 1,2 miliónu kalifornských voličů podepsalo v roce 1978 petici za schválení Jarvis-Gannovy iniciativy, která drasticky snížila daně z nemovitostí o dvě třetiny na jedno procento a uvalila strop na hodnotu nemovitosti, ze které se daň počítá. Ke zvýšení sazby z 1 % je podle této iniciativy potřeba souhlas dvou třetin všech registrovaných voličů v Kalifornii. A aby nedošlo k tomu, že by tento výpadek stát prostě nahradil nějakou jinou daní, tak je nutné získat dvoutřetinový souhlas státních zákonodárců ke zvýšení jakékoli jiné daně.

Dále se na podzim roku 1977 mnoho tisíc majitelů nemovitostí z Cook County ve státě Illinois angažovalo v daňové vzpouře proti dani z nemovitosti, která obrovsky vzrostla kvůli vyššímu ocenění nemovitostí.

Nemusíme zdůrazňovat, že na zdanění, ať už příjmu, majetku nebo čehokoli jiného, má monopol stát. Nikdo jiný, ani jednotlivec, ani organizace, nemá privilegium vybírat daně neboli získávat svůj příjem násilím.

Rozpočtová krize států a obcí. Po celých USA mají státy a obce

obrovské potíže s placením úroků a jistiny na svých obřích veřejných dlužích. New York City bylo prvním městem, které nesplatilo část svých závazků, a tedy částečně zbankrotovalo. Takováto rozpočtová krize je prostě a jednoduše důsledkem toho, že státy a města utrácí příliš mnoho. Vysávají z nás už tak vysoké daně, ale utrácí ještě více. A opět: kolik města a státy utrácí, závisí jen a pouze na nich samotných, vinit lze opět jedině jejich představitelů.

Vietnam a další zahraniční intervence. Válka ve Vietnamu byla pro americkou zahraniční politiku totální katastrofou. Americkou podporovaná vietnamská vláda začátkem roku 1975 konečně zkolabovala poté, co byl zmasakrován nespočet lidí, zdevastována vietnamská země a utraceny obrovské peníze za vedení války. Tento vietnamský debakl po právu vyzdvihl do popředí otázku smyslu americké zahraniční politiky a i díky němu Kongres zastavil vojenskou intervenci v Angole. Na zahraniční politiku má samozřejmě rovněž exkluzivní monopol federální vláda. Válku vedly naše ozbrojené síly, které jsou opět monopolem té samé vlády. Z toho vyplývá, že vláda je zodpovědná za veškeré problémy spojené s válkou, zahraniční politikou a za všechny aspekty z nich vyplývající.

Kriminalita v ulicích. Ulice prakticky bez výjimky vlastní státy a města, které tedy mají na jejich vlastnictví monopol. Policie, která nás má před tímto typem zločinu chránit, je taktéž monopolem patřícím státu. I soudy, které mají tyto zločince odsoudit a trestat, jsou státním monopolem. Stát má tedy pod palcem každý aspekt problému kriminality v ulicích. Stejně jako u Vietnamu, selhání při řešení i tohoto problému musíme tedy plně připsat státu.

Dopravní zácpy. I tento problém se celý odehrává na ulicích patřících státu.

Vojensko-průmyslový komplex. Tento komplex je plně výtvořem federální vlády. Právě vláda utrácí mnoho a mnoho miliard dolarů za technologie masového zabíjení, právě vláda rozdává státní zakázky,

právě vláda dotuje neefektivitu rozdáváním záruk, které pokrývají jakékoli náklady a garantují zisk, právě vláda staví továrny na vojenskou techniku, a buď je pronajímá, nebo přímo rozdává dodavatelům. Za vojenskými zakázkami samozřejmě stojí i zástupy lobbistů, ale toto plýtvání a tato privilegia má moc udělovat pouze stát.

Doprava. Projevem krize v dopravě jsou nejen ucpané silnice, ale i chátrající vlaky a železnice, předražené aerolinky, zácpy na letištích ve špičkách a metro (např. v New York City), které je neustále v deficitu a viditelně směřuje ke kolapsu. Železnic se v 19. století postavilo kvůli štědrým dotacím (federálním, státním i městským) příliš mnoho a ze všech odvětví jsou tím nejdéle a nejvíce regulovaným. Rada pro civilní letectví (Civil Aeronautics Board) vytvořila z aerolinek kartel vydatně dotovaný státem, který jim přihrává poštovní zakázky a letiště prakticky zadarmo. Letiště pro komerční lety patří většinou místním samosprávám. Newyorské metro patří státu již celá desetiletí.

Znečištění řek. Řeky vlastně nepatří nikomu, respektive jakožto „veřejně dostupné statky“ jsou pod správou státu. Jejich suverénně největším znečišťovatelem jsou kanalizace ve vlastnictví měst. Stát je zase jednou jak největším znečišťovatelem, tak ledabylým „majitelem“, který se o svůj majetek nestará.

Nedostatek tekoucí vody. Některé části země trpí chronickým nedostatkem tekoucí vody, jiné alespoň občasným, jako například New York City. A je to právě stát, který (1) vlastní řeky, ze kterých pochází většina pitné vody, a (2) který je prakticky jediným dodavatelem vody, neboť vlastní a provozuje vodojemy a potrubí.

Znečištění vzduchu. Je to opět stát, který „vlastní“ vzduch. Dále jsou to státem provozované soudy, které cíleně a vědomě selhávají při ochraně vlastnických práv našich vlastních těl a pozemků před znečištěním vytvářeném v průmyslu. Znečištění nakonec pochází i z velké části právě ze státem vlastněných továren.

Výpadky proudu. Po celé zemi vytvořila státní a městská zastupitelstva monopoly na poskytování elektrické energie a plynu a tyto monopoly posléze svěřila soukromým firmám, které jsou regulovány a jejich ceny nastavuje stát tak, aby přinášely permanentní a fixní zisk. Je to opět stát, kdo zde uděluje monopol a reguluje.

Telefonní služby. Čím dál horší telefonní služby opět nabízí firma, která dostala monopol od státu a jejíž ceny stát reguluje tak, aby dosáhla zisku. Stejně jako v případě energetických firem, nikdo nesmí monopolní telefonní společnosti konkurovat.

Poštovní služby. Pošta se po celou svou existenci potýká s masivními deficity. Zejména ve srovnání se soukromým sektorem vynikne to, jak neustále rostou její ceny a současně se zhoršuje poskytovaná kvalita. Většina společnosti, která používá služby první třídy, je nucena dotovat firmy, které používají služby třídy druhé a třetí. Pošta je od 19. století jedním z nucených státních monopolů. Kdykoli státní poště někdo konkuroval, byť třeba nelegálně, nabízel lepší kvalitu za nižší ceny.

Televize. Programy, které vysílají televize a rádia, jsou nemastné, neslané a jejich zprávy jsou jednostranné a překroucené. Frekvence pro vysílání jsou znárodněné a licenci je užívat uděluje federální vláda darem. Kdykoli se někdo Federální komisi pro komunikace znelíbí, může mu být odebrána licence a také to tak často je. Jak může v takových podmínkách existovat skutečná svoboda projevu?

Sociální zabezpečení. Dávky sociálního zabezpečení jsou samozřejmě výsostnou doménou státu, většinou na úrovni státu a municipalit.

Městské bydlení. Jedná se, spolu s dopravou, o jedno z nejviditelnějších selhání. A přitom je jen málo odvětví, která jsou více provázána se státem. Územní plánování předkládá mnoho omezení do využití pozemků. Daně z nemovitostí ochromují výstavbu a kvůli nim musí mnoho lidí své domy opouštět, stavební zákony zase omezují výstavbu domů a zdražují ji. Ve jménu městské revitalizace jsou

dotování developerů, bourají se byty a obchody a snižuje se nabídka s bydlením. Spolu s tím se stupňuje rasová diskriminace. Kvůli státním půjčkám došlo k překotnému stavebnímu boomeru na okrajích měst. Kvůli regulovanému nájemnému je nedostatek bytů a malá nabídka bydlení.

Stávky odborů. Odbory získaly moc totálně paralyzovat ekonomiku. Tuto moc jim však poskytl stát v podobě velkého množství různých privilegií, zejména různých odborářských imunit. Jedním z takových příkladů je *Wagner Act* z roku 1935 (stále v platnosti), který přikazuje zaměstnavatelům vyjednávat s odbory, pokud získají většinu hlasů „vyjednávací jednotky“, což je termín, jehož přesný význam si stát může vykládat libovolně.

Školství. Školství bylo kdysi v povědomí Američanů uctíváno a bráno jako posvátné, podobně jako institut mateřství nebo státní vlajka. V poslední době se ale ze všech stran politického spektra ozývá kritika státního školství. Ani jeho zastánci již netvrdí, že státní školy něco studenty doopravdy naučí. V poslední době jsme dokonce byli svědky extrémních případů, kdy došlo k násilným reakcím vůči státním školám, a to v geograficky tak rozptýlených oblastech jako jižní Boston a Kanawha County v Západní Virginii. Státní školy jsou samozřejmě ve vlastnictví států a municipalit a stát je koordinuje na federální úrovni. Státním školám pomáhá povinná školní docházka, která nutí děti chodit do školy buď přímo státní, nebo soukromé se státní autorizací. I vyšší vzdělávání je do čím dál větší míry v rukou státu, neboť univerzity jsou buď přímo státní, nebo dostávají od státu různé granty, dotace a zakázky.

Inflace a stagflace. Spojené státy, stejně jako zbytek světa, již mnoho let trpí chronickou a zrychlující inflací, kterou doprovází vysoká nezaměstnanost a méně i více závažné recese („stagflace“). Vysvětlení těchto nevíтанých jevů poskytneme níže, zde nám postačí jen konstatování, že hlavní příčinou je neustálá expanze peněžní zásoby, na

kteřou má monopol federální vláda (každý, komu se zachce konkurovat státu ve vydávání peněz, půjde do vězení za falšování peněz). Značná část celkové zásoby peněz je ve formě bankovních účtů, přičemž banky samotné jsou pod naprostou kontrolou federální vlády a Federálního rezervního systému.

Watergate. V neposlední řadě je zde pro Američany traumatický zážitek zvaný „Watergate“. Aféra Watergate přinesla naprosté odsvětění prezidentského úřadu a i dříve nedotknutelných institucí, jakými byly CIA a FBI. Narušení soukromého majetku, metody policejního státu, lhaní veřejnosti, korupce a systematické dopouštění se zločinů ze strany prezidenta, jenž byl předtím vnímán jako všemocný, vedlo k jeho dříve nemyslitelnému odvolání. Američané získali nedůvěru vůči všem politikům a všem státním úředníkům, a to z dobrého důvodu. Establishment později lamentoval nad touto všudypřítomnou nedůvěrou, ale už se jim nikdy nepodařilo vrátit naivní důvěru veřejnosti z dob před Watergate. Levicová historička Cecelia Kenyon kdysi kritizovala antifederalisty (zastánce Článků konfederace a odpůrce Ústavy) a označovala je za „Muže bez důvěry“ ve státních institucích. Člověka napadne, že kdyby ten článek psala v době po Watergate, asi by už nebyla tak naivní.¹

Watergate je samozřejmě absolutně a výhradně státním jevem. Prezident je nejvyšším představitelem federální vlády, nechvalně proslulí „instalatéři“ byli jeho nástrojem. CIA a FBI jsou rovněž státní agentury. Aféra Watergate tak zničila důvěru ve stát, a to celkem pochopitelně.

Když se tedy rozhlédneme a podíváme se na hlavní problémové oblasti, oblasti, kde se střídá krize a selhání, nalezneme v každé jednotlivé z nich „červenou nit“, která je všechny sjednocuje: nit státu. V každém jednotlivém případě stát buď danou oblast přímo celou provozuje, nebo alespoň velmi výrazně ovlivňuje. John Kenneth Galbraith ve své slavné knize *Zámožná společnost* správně rozpoznal, že

stát je ohniskem společenských problémů, ale z nějakého důvodu dospěl k podivnému závěru, že proto do něj musíme ze soukromého sektoru vsypat ještě více prostředků. Úplně přitom ignoroval fakt, že v tomto století, a zejména poté v posledních dekádách, obrovsky vzrostla role státu na federální, státní i lokální úrovni. Galbraith si bohužel nepoložil následující otázku: není to tak, že přímo ve státu je neoddělitelně zabudovaný jakýsi mechanismus, který vytváří tato drastická selhání, která vidíme všude kolem sebe? V této knize prozkoumáme některé hlavní problémy, kterými se stát vyznačuje, a jejich dopad na svobodu v této zemi. Podíváme se, z čeho tyto problémy pramení, a navrhneme řešení, které předkládá nové libertariánství.

5. Nevolnictví

Jestli existuje něco, proti čemu musí libertarián být v naprosté opozici, je to nevolnictví – vynucená práce – akt, který popírá to nejzákladnější právo na vlastnictví sebe sama. „Svoboda“ a „otroctví“ se považují za pravé opaky. Libertarián je proto naprostým odpůrcem otroctví.¹ Někdo může namítnout, že se jedná pouze o akademickou otázku. Skutečně? Vždyť co jiného je otroctví než (a) přinucení druhého k práci, kterou po něm chce otrokář, a (b) výplata tak nuzná, aby sotva přežil, nebo alespoň výrazně menší, než kolik by otrok dobrovolně přijal. Krátce řečeno, jde o nucenou práci za mzdu nižší než mzda na svobodném trhu.

A proto: skutečně v dnešní Americe neexistuje „otroctví“ a nevolnictví? Dodržuje se opravdu Třináctý dodatek Ústavy, podle nějž je nevolnictví zakázané?²

Branná povinnost

Branná povinnost je do očí bijícím příkladem nevolnictví v dnešní společnosti. V osmnácti letech se musí každý člověk zaregistrovat u ozbrojených složek, musí u sebe neustále mít vojenskou knížku a kdykoli se federální vládě zachce, tak jej může sebrat a povolát do armády. V armádě již jeho tělo a mysl nepatří jemu. Podléhá diktátu vlády, která ho může donutit zabít jiné lidi a vystavit svůj vlastní život riziku zabití. Co jiného je nevolnictvím, když ne branná povinnost?

Branná povinnost se často obhájí pomocí utilitaristických argumentů. Stát často argumentuje takto: kdo nás bude chránit proti útoku zvenčí, pokud nebudeme mít schopnost donutit brance narukovat? Tento argument může libertarián vyvrátit několika způsoby. Zaprvé, pokud vy, já a náš společný soused potřebujeme ochranu,

nemáme žádné morální právo vzít pistoli nebo bajonet a donutit někoho jiného nám tu ochranu poskytnout. Tento akt povolávání branců k naší ochraně je naprosto stejným druhem neobhajitelné agrese – únosu a dost možná i vraždy – jako ta, vůči které se chceme bránit. Pokud dodáme, že branci svá těla a životy dluží v případě potřeby „společnosti“ či „své zemi“, musíme se ptát: kdo je tato „společnost“ nebo „země“, která je použita jako symbol k ospravedlnění zotročení? Odpověď je jednoduchá: jsou to všichni lidé žijící na daném území kromě samotných branců. „Společnost“ a „země“ jsou v tomto případě jen abstraktní pojmy, které mají zastřít, že určití konkrétní lidé k prosazení svých zájmů používají násilí.

Zadruhé, i když přijmeme utilitaristickou logiku, proč by mělo být nutné brance odvádět donucením? Na svobodném trhu nikdo nikoho k ničemu nenutí, a přesto lidé na základě dobrovolné směny nakupují a prodávají všechny možné druhy zboží a služeb, i ty nejnezbytnější pro přežití. Na trhu lze pořídit jídlo, ošacení, bydlení či zdravotní péči. Proč by tam nešlo pořídit i služby obrany? Dennodenně si lze najmout lidi na vykonávání nebezpečných služeb, jako jsou hasiči na hašení lesních požárů, strážci, testovací piloti, ale i policisté a soukromá ochranka. Proč by si nešlo úplně stejně najmout i vojáky?

Podívejme se na problém z jiného pohledu – stát najímá bezpočet tisíců lidí na všemožné služby, od řidičů nákladních aut přes vědce až po písaře. Jak je možné, že k najmutí žádné z těchto profesí není potřeba donucení? Proč zde nepanuje žádný „nedostatek“ lidí, k jehož odstranění je potřeba násilná branná povinnost? Když půjdeme ještě dále, jak je možné, že branná povinnost neexistuje u důstojníků, a přesto jich není nedostatek? Ke vstupu do ozbrojených složek nikdo nemusí nutit generály ani admirály. Odpověď na tuto otázku je jednoduchá: nepanuje nedostatek písařů, protože jim stát platí tržní mzdy. Není nedostatek generálů, protože jsou královsky placeni ve formě platů, zaměstnaneckých požitků a důchodů. Naproti tomu

existuje nedostatek vojáků, protože jejich platy jsou, nebo alespoň donedávna byly, směšně nízké. Dlouhé roky byly platy vojáků poloviční oproti tomu, co si mohli vydělat v civilním životě, a to i po započtení jídla, oblečení a ubytování zdarma. Lze se tedy divit, že byl chronický nedostatek řadových vojáků? Vždy bylo každému jasné, že přesvědčit někoho k dobrovolnému vykonávání nebezpečné práce lze vyšším platem. Stát ale platil půlku toho, co si mohli vydělat v bezpečném civilním životě.³

Máme tu rovněž hanbu v podobě branné povinnosti lékařů, podle níž lze lékaře odvést do armády v ještě mnohem vyšším věku než kohokoli jiného. Je správné trestat lékaře za volbu medicíny jako jejich povolání? Jakým způsobem lze morálně ospravedlnit uvalení tak tíživého břemene na osoby vykonávající tak životně důležité povolání? Lze takto vyléčit nedostatek lékařů – tím, že jim bude sděleno, že pokud si vyberou profesi lékaře, budou muset narukovat, a navíc ještě v pokročilém věku? Opět platí, že armáda může jednoduše naplnit stavy svých lékařů tak, že jim nabídne tržní mzdu plus přírážku za nebezpečnou práci. Když chce stát najmout jaderné fyziky nebo vládní strategické poradce, najde vždy dost peněz na velkorysé platy. Jsou snad lékaři podřadnou formou lidské existence?

Armáda

Zatímco branná povinnost je do očí bijícím příkladem nevolnictví, existuje ještě jedna forma, která není tak zjevná a je tím pádem obtížnější si jí všimnout: samotná struktura armády. V jakém jiném povolání existují tvrdé tresty včetně vězení a někdy i popravy za „dezerci“ neboli za výpověď z onoho zaměstnání? Když dá někdo výpověď z General Motors, tak ho za úsvitu zastřelí?

Lze namítnout, že vojáci a důstojníci se dobrovolně zavázali sloužit po určitou dobu, a proto mají povinnost tuto dobu odsloužit. Avšak celý tento koncept „doba služby“ je právě součástí problému.

Předpokládejme například, že u firmy ARAMCO technik podepíše pracovní smlouvu, podle které má pracovat tři roky v Saudské Arábii. Po několika měsících zjistí, že takový život není nic pro něj, a dá tedy výpověď. Takové jednání může být považováno za nemorální, ale je právně vynutitelné ho tam držet? Krátce řečeno, má být pod hrozbou použití státního monopolního arzenálu zbraní donucen v Saudské Arábii odpracovat zbytek doby? Pokud ano, jednalo by se o vynucenou práci a zotročení. I když je pravda, že učinil slib pracovat, patří ve svobodné společnosti i nadále jeho tělo pouze jemu samému. V libertariánské teorii i praxi takovou osobu lze kritizovat z morálního hlediska, lze jej umístit na černý seznam všech ostatních ropných firem a je možné jej donutit, aby vrátil veškeré případné platby předem, které od firmy obdržel, ale nelze z něj po dobu tří let udělat otroka firmy ARAMCO.

Pokud takové pravidlo platí pro ARAMCO nebo jakékoli jiné zaměstnání v civilním životě, proč by nemělo platit v armádě? Pokud se člověk upíše na sedm let a pak dá výpověď, měl by být volný. Ztratí veškeré nároky na důchod, lze jej kritizovat z morálního hlediska, lze jej umístit na černý seznam pro podobná zaměstnání, ale nelze jej jakožto výlučného vlastníka sama sebe zotročit proti své vůli.

Dále lze namítnout, že ozbrojené síly jsou obzvláště důležitým povoláním, jehož povaha vyžaduje takovéto sankce. I když dáme stranou důležitost povolání jako je medicína, zemědělství a doprava, které takovéto donucovací prostředky nepotřebují, podívejme se na obdobné bezpečnostní povolání v civilním životě: na policii. Policie zcela jistě vykonává stejně, a dost možná více, nepostradatelnou službu jako armáda. A přesto každý rok do policie lidé vstupují a zase z ní odcházejí, a přitom nedochází k žádnému pokusu si donucením vynucovat služby policistů po nějakou dobu. Vedle zrušení branné povinnosti libertarián tedy rovněž požaduje konec celého konceptu „minimální doby služby“ a otroctví, které z něj vyplývá. Necht' je armáda provozována na obdobném principu jako policie, hasiči, soukromá

ochranka atp. – bez hrůzy a morálního zločinu nevolnictví.

O armádě jakožto instituci (i kdyby dobrovolné) je ale třeba říci ještě jednu věc. Američané téměř kompletně zapomněli na jeden z nejvznešenějších a nejsilnějších prvků původního amerického dědictví: odhodlaná opozice vůči celé instituci „stálé armády“ (*standing army*). Vláda, která má permanentně k dispozici stálou armádu, bude vždy v pokušení ji využít, a to útočným, vměšujícím se a bojechtivým způsobem. Zahraniční politikou se budeme zabývat níže, ale již nyní můžeme vyslovit, že stálá armáda představuje stálé pokušení státu zvýšit svůj vliv, komandovat jiné lidi i jiné země a dominovat vnitřnímu životu země. Původní snahou jeffersoniánského hnutí – z velké části libertariánského faktoru amerického politického života – bylo stálou armádu a námořnictvo nemít vůbec. Původním americkým principem bylo, že pokud bude země napadena, lidé přispěchají na pomoc a útočníka společně odrazí. Stálá armáda proto povede jen k problémům a k růstu moci státu. Patrick Henry ve svém ostrém a prorockém útoku na Ústavu při příležitosti Virginijského schvalujícího shromáždění varoval před existencí stálé armády: *„Kongres svou pravomocí zdaňovat, sestavit armádu a svou schopností kontrolovat milice má v jedné ruce meč a v druhé peněženku: budeme bez obou v bezpečí?“*⁴

Jakákoli stálá armáda proto představuje hrozbu svobodě. Její monopol na donucovací zbraně, její moderní tendence vytvářet a dále podporovat „vojensko-průmyslový komplex“, který ji zásobuje, a v neposlední řadě, jak podotýká Patrick Henry, pravomoc uvalovat daně za účelem jejího financování, představuje věčnou hrozbu neustálého rozpínání a uzurpování moci. Libertarián samozřejmě odsuzuje jakoukoli instituci financovanou z daní, ale armáda představuje jedinečné nebezpečí díky tomu, že buduje a do jedné ruky koncentruje obrovskou sílu moderních zbraní.

Zákony omezující stávk

Čtvrtého října 1971 se prezident Nixon odvolal na zákon *Taft-Hartley Act* a pomocí soudního nařízení dosáhl přerušení stávků přístavních dělníků po dobu osmdesáti dnů; byl to již devátý případ, kdy federální vláda použila tento zákon u stávků přístavních dělníků. O několik měsíců dříve šel šéf školských odborů města New York City do vězení za to, že se postavil na odpor zákonu, který zakazuje státním zaměstnancům stávkovat. Pro společnost těžce zkoušenou dopady stávek to bylo samozřejmě výhodné, ale přesto je nutné konstatovat, že takové „řešení“ je prostě a jednoduše vynucená práce; zaměstnanci byli donuceni jít proti své vůli zpátky do práce. Ve společnosti zakládající si na tom, že nevolnictví je nepřípustné, nelze nijak omluvit soudní zákaz stávek nebo věznění těch, kteří se takovému zákazu protíví. Pro otrokáře je otroctví vždy výhodné.

Je nicméně pravdou, že stávka je specifickým způsobem, jak přestat pracovat. Stávkující nedají jednoduše výpověď; přestanou sice pracovat, ale tvrdí, že jim jakýmsi metafyzickým způsobem zaměstnání stále „patří“, mají na něj nárok a až se neshody vyřeší, zase se do něj vrátí. Avšak řešením jak tohoto protimluvu, tak i rušivého vlivu stávkujících odborů na ekonomiku nejsou zákony zakazující stávky; řešením je odstranit zákony na federální, státní a místní úrovni, které odborům přisuzují speciální privilegia. Jak z hlediska libertariánského principu tak z hlediska zdravě fungující ekonomiky je potřeba pouze odstranit tato speciální privilegia.

Tato privilegia jsou zakotvena ve federálních zákonech, zejména ve *Wagner-Taft-Hartley Act* původně přijatém roku 1935 a *Norris-LaGuardia Act* z roku 1931. Ten druhý zakazuje soudům vydávat opatření v případě hrozícího násilí odborářů, ten první přikazuje zaměstnavatelům vyjednávat „v dobré víře“ s jakýmkoli odbory, které získají hlasy nadpoloviční většiny pracovní jednotky (což je svévolně definovaný termín federální vládou), a zakazuje rovněž zaměstnavatelům diskriminaci odborových předáků. Odbory získaly

svou moc až po schválení Wagnerova zákona a jeho předchůdce *NIRA* v roce 1933. Právě tehdy se odbory rozrostly z původních 5 % na pozdějších 20 % pracovní síly. Státní a místní zákony navíc často neumožňují žalovat odbory a omezují možnost zaměstnavatelů najímat stávkokazy, policie často dostává instrukce nevystupovat proti násilnému jednání stávkujících proti stávkokazům. Odebrání těchto zvláštních privilegií a imunit bude mít za následek výrazné omezení odborů a jejich vlivu na americkou ekonomiku.

Pro současný trend rostoucího státu je typické, že když v důsledku obecného rozhořčení nad chováním odborů došlo v roce 1947 ke schválení zákona *Taft-Hartley Act*, tak stát žádné z těchto privilegií nezrušil. Místo toho vydal opatření, která omezují moc odborářů, kterou ale sám stát předtím vytvořil. Pokud k tomu má stát možnost, tak je jeho přirozenou tendencí svou moc zvyšovat, nikoli snižovat. A tak máme prazvláštní situaci, kdy stát nejdříve vytvoří odbory a poté hledá způsoby, jak omezit jejich moc. Je to obdobný případ jako americké programy na pomoc farmářům, kdy jedna ruka ministerstva zemědělství platí farmáře, aby omezili svou produkci, a současně druhá ruka stejného ministerstva je platí, aby produkci zvýšili. Z pohledu spotřebitelů a daňových poplatníků je takové jednání samozřejmě iracionální, ale z pohledu dotovaných farmářů a rovněž bujícího státního aparátu naopak vysoce racionální. A stejně tak i v případě, na první pohled protichůdných, opatření regulace odborů: stát vytvořením odborů nejdříve zvýší svou moc regulovat pracovní vztahy a poté si z odborů vytvoří podřízeného partnera, který si je dobře vědom, od koho pochází jeho moc.

Daňový systém

V jistém smyslu je celý systém daní druhem nevolnictví. Vezměme si například daň z příjmu. Vysoká úroveň daně z příjmu znamená, že značnou část roku – několik měsíců – pracujeme zadarmo na strýčka

Sama a až poté si můžeme dopřát plody své práce. Vždyť podstatou otroctví je mimo jiné právě vynucená práce za nízký či žádný plat. Ale daň z příjmu znamená, že dře a vyděláváme peníze, jejichž značnou část si stát násilím vezme a utratí, jak sám uzná za vhodné. O co jiného tu jde než o vynucenou práci zadarmo?

Srážková povaha daně z příjmu je ještě okatějším případem nevolnictví. Neohrožená Vivien Kellemsová, majitelka továrny v Connecticutu, před lety argumentovala, že zaměstnavatel je nucen vynakládat značné prostředky na administrativu při odvádění daní svých zaměstnanců do státních rozpočtů, které mu ale nikdo nezaplatí. Jakým morálním právem lze obhájit, že jsou zaměstnavatelé nuceni vystupovat jako neplacení vybírači daní?

Srážková povaha daně je samozřejmě základním pilířem federálního systému daně z příjmu. Pokud by se stát musel obejít bez tohoto stabilního a relativně bezbolestného procesu strhávání daní přímo u zaměstnavatele, a pokud by daně vybíral jednorázovou částkou jednou za rok, tak by si mohl jen nechat zdát o tom, že by vybral tolik co dnes. Jen málo lidí si dnes pamatuje, že *srážková* daň byla zavedena až během druhé světové války a měla být jen dočasným válečným opatřením. Ovšem stejně jako u mnoha jiných projevů státního despotismu se z dočasného nouzového opatření stala nedílná posvátná součást amerického systému.

Je příznačné, že když Vivien Kellemsová zažalovala stát a chtěla tím dokázat, že *srážková* daň odporuje Ústavě, tak se podstata případu vůbec neprojednávala. V roce 1948 se továrnice paní Kellemsová z Westportu v Connecticutu postavila na odpor *srážkové* dani a prohlásila, že ji svým zaměstnancům strhávat nebude. Požadovala od státu, aby ji zažaloval a soudy by se tak musely zabývat tím, zda je *srážková* daň v souladu s Ústavou. Stát ji žalovat odmítl a místo toho ji zabavil peníze z jejího bankovního účtu. Paní Kellemsová poté zažalovala federální vládu a požadovala vrácení peněz. Když v roce

1951 konečně nastalo projednávání případu, tak porota přikázala státu peníze vrátit. Ale o tom, zda je samotná srážková daň v souladu s Ústavou, se nikdy nejednalo.⁵

Aby toho nebylo málo, tak je každý daňový poplatník nucen si sám spočítat, kolik státu dluží, což je často úmorná činnost, za kterou mu nikdo nepoděkuje a samozřejmě nezaplatí. Ani zde nemůže státu předložit účet za náklady a dřinu utrpěné při počítání toho, kolik má zaplatit. Kromě toho je zákon příkazující každému spočítat si své daně v jasném rozporu s Pátým dodatkem Ústavy, podle kterého stát nesmí nikoho nutit svědčit proti sobě. Soudy, které v méně citlivých případech často horlivě chrání práva garantovaná Pátým dodatkem, v tomto případě, kdy jde o samotnou existenci přebujelého aparátu federální vlády, neudělaly nic. Odbourání buď daně z příjmu, její srážkové povahy, nebo požadavku na svědectví proti sobě by znamenalo radikální omezení moci státu na relativně nízkou úroveň, která v zemi panovala před dvacátým stoletím.

Daně z prodeje a spotřební daně jsou rovněž příklady vynucené neplacené práce, neboť obchodník je nucen daň vybírat a posílat státu.

Vysoké náklady na vybírání daní mají další nešťastný efekt, který zřejmě státní úředníci nezamýšleli. Tyto náklady představují nepoměrně větší zátěž pro malé firmy než pro ty velké. Zatímco velké firmy tyto náklady rozloží, pro malé firmy jsou často likvidační. Velcí zaměstnavatelé proto s radostí tuto daň zaplatí, protože vědí, že je chrání proti konkurenci menších firem.

Soudy

Vynucená práce prostupuje celou naší právní a soudní strukturou. Kupříkladu velká část uctívaného soudního procesu závisí na vynuceném svědectví. Jelikož axiomatickým předpokladem libertariánství je zákaz donucovacích prostředků vůči komukoli vyjma usvědčených zločinců, tak i vynucené svědectví je nutné zrušit. Je

pravda, že v posledních letech soudy začaly přiznávat ochranu podle Pátého dodatku, která chrání obviněného před nutností svědčit sám proti sobě a obstat tak důkazní materiál sloužící k jeho odsouzení. Zákonodárci ovšem tento princip neustále oslabují vydáváním zákonů o imunitě, podle kterých lze získat imunitu proti stíhání za podmínky, že dotčený bude svědčit proti svým údajným spolupachatelům, a které navíc nutí svědky tuto nabídku přijmout a svědčit. Ovšem nutit někoho svědčit z jakéhokoli důvodu je vynucenou prací a je to nikoli nepodobné únosu, jelikož člověk je nucen se dostavit k soudu a vykonat práci svědeckví. Problémem nejsou jen nedávné zákony o imunitě, problémem je celý koncept vynuceného svědeckví, včetně praxe předvolávání svědků trestného činu a donucení k poskytnutí svědeckví. V případě svědků není žádných pochyb o tom, že žádný trestný čin nespáchali, a proto nutit je svědčit je ještě hůře obhajitelné, než nutit svědčit obžalované. Na tento problém doposud nikdo nepoukázal – až nyní.

Vlastně celá praxe povinného předvolávání k soudu by měla být zrušena. Ani člověk obžalovaný ze zločinu či přestupku by neměl být nucen se dostavit k soudu, neboť zatím ještě nebyl odsouzen. Pokud skutečně má platit vynikající a libertariánský princip presumpce nevinny existující v anglosaském právu, pak soudy nemají právo nutit žalovanou stranu dostavit se k soudu. Pamatujme, že jedinou výjimkou Třináctého dodatku zakazujícího nevolnictví je „trest za zločin, z jehož spáchání byla osoba řádně usvědčena“; ovšem žalovaná strana zatím ještě usvědčena nebyla. Soud by tedy měl mít maximálně pravomoc obžalovaného uvědomit o tom, že bude souzen, a pozvat jej nebo jeho právníka, aby se dostavili k soudu. Pokud se rozhodnou stání se nezúčastnit, proběhne soud in absentia. V takovém případě se ale obžalovaný samozřejmě vzdává možnosti poskytnout svůj pohled na věc.

Třináctý dodatek i libertariánské krédo považují odsouzené zločince

za výjimku z tohoto pravidla. Libertariáni jsou přesvědčeni, že člověk ztrácí svá práva v tom rozsahu, v jakém porušil stejná práva jiného člověka, a proto je přípustné usvědčeného zločince zbavit svobody a donutit jej k práci v tomto rozsahu. V libertariánském světě je ovšem účel uvěznění a trestu odlišný. Nebude existovat žádný „státní zástupce“, který obžalovává ve jménu jakési neexistující „společnosti“ a pak zločince trestá ve jménu „společnosti“. V takovém světě prokurátor reprezentuje vždy konkrétní individuální oběť a trest slouží k odškodnění oné oběti. Hlavním účelem trestu je tedy donutit zločince odškodnit svou oběť. Takový model převládal v koloniální Americe. Pokud někdo okradl farmáře, tak ho neuvěznili – zločinec se stal farmářovým nevolníkem a byl donucen pracovat na jeho pozemku, dokud svůj dluh nesplatil. Dokonce i ve středověku bylo hlavním smyslem trestu odškodnění oběti. Až postupem času rostla moc státu – králů a šlechticů – a ti čím dál více zasahovali do procesu odškodnění, konfiskovali čím dál větší část majetku zločince sami pro sebe a pro nebohousměřnou oběť nakonec nezbylo skoro nic. Jak postupně přecházel důraz z odškodnění směrem k potrestání za abstraktní zločiny „proti Státu“, tresty byly čím dál přísnější.

Profesor Schafer píše: *„Současně s monopolizací institutu trestu v rukou státu docházelo postupně k odstranění práv poškozených z trestního práva.“* Kriminolog William Tallack z přelomu století poznamenal: *„Tak jak rostla moc chamtivých a násilnických feudálních šlechticů a církevních hodnostářů, tak byla postupně porušována práva poškozených a nakonec si je tito hodnostáři přivlastnili celá. Docházelo poté ke dvojí odplatě: nejdříve si přivlastnili veškerý majetek pachatele, místo aby jej přisoudili jeho oběti, a pak pachatele uvrhli do žaláře, mučili jej, upálili či pověsili. Původní oběť zločinu ovšem naprosto ignorovali.“*⁶

Libertarián sice není proti vězení jako takovému, ale je odpůrcem určitých praktik, které jsou běžné v dnešním soudnictví a trestním právu. Jednou z nich je dlouhé vazební vězení pro člověka, který čeká

na svůj soud. Ústavou dané právo na bezodkladný soudní proces neexistuje náhodou, ale slouží jako minimalizace doby nevolnictví před odsouzením z trestného činu. S výjimkou případu, kdy pravděpodobného pachatele dopadnou u mrtvoly s ještě kouřící pistolí v ruce a kdy je tedy značná pravděpodobnost viny, je dokonce nepřípustné jakékoli věznění před usvědčením, natož před soudním procesem. I v případech, kdy někoho chytí s rukama od krve, je třeba taková reforma systému, aby nedocházelo ke zneužívání: pro policii a ostatní orgány činné v trestním řízení musí platit stejné zákony jako pro ostatní lidi. Jak budeme analyzovat v dalším textu, pokud má trestní právo platit pro každého stejně, tak výjimky z tohoto pravidla pro určité státní orgány jim dávají licenci se ustavičně dopouštět agrese. Policista, který zločince chytne, a soudní a vězeňští pracovníci, kteří jej před soudem a před usvědčením uvězní, by měli podléhat stejnému univerzálnímu zákonu. Zkrátka pokud se dopustí chyby a uvězní někoho, kdo se později ukáže jako nevinný, pak tito policisté, soudci a vězeňští dozorcí musejí podléhat stejnému trestu jako někdo, kdo unese a uvězní nevinného člověka. Imunita vycházející z výkonu jejich povolání nesmí být omluvou, stejně tak jako nebyla omluvou v případě poručíka Calleyho, který spáchal krutosti na civilním obyvatelstvu v osadě My Lai během války ve Vietnamu.⁷

Institut propuštění na kauci je polovičatým pokusem o řešení problému s uvězněním před odsouzením, ale je evidentní, že tato praxe diskriminuje chudé. Tato diskriminace přetrvává, i když se rozšířilo podnikání, kdy firma za poplatek kauci u soudu uloží, a tak na ni dosáhne mnohem více lidí. Neobstojí argument, že soudy jsou zavalené a proto není možné garantovat bezodkladný proces; neefektivita neoddělitelně spjatá se státními soudy je naopak vynikajícím argumentem pro jejich zrušení.

Výše kauce navíc záleží na libovůli soudce, který tak má příliš velikou a špatně kontrolovatelnou moc nad uvězněním lidí před odsouzením.

To je obzvláště nebezpečné v případech pohrdání soudem, protože soudci mají téměř neomezenou moc někoho uvrhnout do vězení, zatímco vystupují jako žalobce, soudce a porota v jedné osobě, kdy obžalují, „usvědčí“ a odsoudí pachatele, aniž by podléhali jinak běžným pravidlům o získávání důkazů a soudního procesu a v rozporu s jedním ze základních právních pravidel – nebýt soudcem ve svém vlastním případě.

A nakonec je tu další aspekt soudnictví, kterého si málokdo všímá, a to včetně libertariánů: povinnost sloužit v soudní porotě. Mezi povinnou službou v porotě a brannou povinností je malý rozdíl v principu, i když samozřejmě obrovský rozdíl v míře. Obojí je formou zotročení, obojí nutí lidi vykonávat práci pro stát a podle libovůle státu. A obojí je formou práce za otrocké platy. Stejně jako nedostatek řadových vojáků je způsoben platy pod úrovní tržních mezd, tak i v případě porotců a jejich směšných platů by se nikdo dobrovolně do poroty nepřihlásil, i kdyby to bylo možné. Navíc nejenže jsou porotci nuceni chodit k soudu a sloužit v porotě, ale někdy je drží i několik týdnů zavřeně a bez možnosti číst noviny. Jak se to liší od nevolnictví pro nevinné?

Lze namítnout, že služba v porotě je velmi důležitou součástí organizace občanského života a že zajišťuje spravedlivý soud, který by od samotného soudce obžalovaný nezískal, zejména pokud přihlédneme k faktu, že soudce je zaměstnancem státu a je tedy zaujatý ve prospěch žalobce. To je naprostá pravda, ale právě proto, že tato služba je tak důležitá, je nezbytně nutné, aby porotci svou práci vykonávali dobrovolně a rádi. Cožpak jsme zapomněli, že svobodný pracovník je šťastnější a výkonnější než otrok? Zrušení otročení v porotě by mělo být na programu každé libertariánské platformy. Soudci nejsou vybíráni proti své vůli, právníci protistrany rovněž ne a ani porotci by neměli být.

Asi není jen pouhá shoda okolností, že všude ve Spojených státech

jsou z povinnosti sloužit v porotě vyňati právníci. Jelikož zákony téměř vždy sestavují právníci, nejedná se o zjevný příklad zvláštních výsad pro určitou třídu?

Vězení pro duševně choré

Jedním z nejhanebnějších příkladů nevolnictví v naší společnosti je široce rozšířená praxe povinné léčby duševně chorých. V minulosti se toto věznění nevinných celkem upřímně vydávalo za opatření proti duševně chorým a za nástroj jejich odstranění ze společnosti.

Liberalismus dvacátého století byl na první pohled humánnější, ale ve skutečnosti mnohem záluďnější: nyní lékaři a psychiatři tyto nebohé lidi vězní „pro jejich vlastní dobro“. Díky rétorice o lidumilství je tato praxe nyní snazší a umožnila lidem se mimo jiné jednoduše zbavit svých příbuzných, aniž by je trápilo černé svědomí.

V posledních deseti letech vede libertariánský psychiatr a psychoanalytik dr. Thomas S. Szasz osamocený boj proti věznění duševně chorých. Nejdříve to byla zdánlivě beznadějná snaha, ale v poslední době mu naslouchá čím dál více kolegů psychiatrů. Dr. Szasz napsal mnoho knih a článků, kde systematicky útočí na tuto praxi. Tvrdí například, že věznění pacientů je závažným porušením lékařské etiky. Místo služby pacientovi zde lékař prokazuje službu jiným lidem – rodině, státu – a jedná proti zájmu a totálně tyranizuje člověka, kterému má pomoci. Kromě toho je mnohem pravděpodobnější, že věznění a povinná „terapie“ spíše „duševní nemoc“ ještě zhorší a prodlouží, než vyléčí. Szasz upozorňuje, že spíše než opravdovou pomocí pacientovi je až příliš často tato praxe způsobem, jak se mohou lidé zbavit svých příbuzných.

Věznění duševně chorých se často obhájí tak, že nemocný může být „nebezpečný sobě i svému okolí“. Prvním zásadním problémem v takovéto argumentaci je ten, že policie nebo jiné složky prosazující zákon vstupují do hry ne tehdy, když dojde k agresivnímu činu, ale když

někdo jiný usoudí, že k agresi někdy v budoucnu možná může dojít. Takový přístup ovšem otevírá Pandořinu skříňku ničím neomezené tyranie. Že je možné či pravděpodobné, že spáchá zločin – to lze dnes říct prakticky o komkoli. Proto podle takovéto logiky lze rovněž legitimně kohokoli umístit za mříže – ne jako trest za spáchaný zločin, ale protože se někdo domnívá, že by zločin spáchat mohl. Tento princip by nejen obhájl uvěznění, ale i uvěznění na věky věků kohokoli podezřelého. Avšak jedním ze zásadních pilířů libertariánského kréda je přesvědčení, že každý jednotlivec má svobodnou vůli a svobodnou volbu a že u žádného člověka není nevyhnutelné, že spáchá zločin, ať říkají statistiky nebo odborníci cokoli. V každém případě je nemorální věznit někoho, kdo je pouze předpokládaným a nikoli skutečným zločincem, a že takové věznění je naopak samo projevem invaze a tudíž zločinné.

Nedávno se někdo zeptal dr. Szasze: „Nemyslíte, že společnost má právo a současně povinnost se postarat o ty, o kterých se dá předpokládat, že jsou nebezpeční ostatním a sami sobě?“ Szasz nabídl tuto přesvědčivou odpověď:

Podle mého názoru je celá myšlenka pomoci někomu tím, že jej uvězním a páchám na něm příšerné věci, založena na náboženském konceptu podobném jako „záchrana“ čarodějnic mučením a upalováním. Co se týče „nebezpečný sám sobě“, tak jsem stejného názoru jako John Stuart Mill, a sice že tělo a duše člověka patří jemu samému, ne státu. A navíc, že každý člověk má „právo“ se svým tělem zacházet, jak chce – pokud neubližuje někomu jinému či nezasahuje do jeho práv.

Co se týče „nebezpečný pro ostatní“, tak většina psychiatrů zabývajících se duševně chorými pacienty přiznává, že to je naprosté fantazírování. Dokonce existují statistické studie, podle kterých mentálně postižení dodržují zákony daleko více než normální populace.

A právník Bruce Ennis, který se zabývá občanskými svobodami, dodává:

Ze statistik víme, že 85% jednou trestaných lidí spáchá zločin znovu a že u obyvatelů ghett a u teenagerů je mnohem vyšší pravděpodobnost, že spáchají zločin, než je průměr. Z nedávných studií rovněž víme, že u mentálně postižených je pravděpodobnost zločinu menší než průměr. Takže jestli nám opravdu leží na srdci nebezpečí pro ostatní lidi, tak proč nezavřeme za mříže nejdřív všechny již dříve trestané, potom všechny obyvatele ghett a potom všechny chlapce v pubertálním věku? (...) Otázka, kterou pokládá doktor Szasz, je: pokud člověk neporušil žádný zákon, kde bere společnost právo jej zavřít?⁸

Co se týče „nebezpečný pro ostatní“, tak většina psychiatrů zabývajících se duševně chorými pacienty přiznává, že to je naprosté fantazírování. Dokonce existují statistické studie, podle kterých mentálně postižení dodržují zákony daleko více než normální populace.

Lidi uvězněné proti své vůli můžeme rozdělit na dvě skupiny: na ty, kteří nespáchali žádný zločin, a na ty, kteří jej spáchali. U těch prvních libertariáni volají po jejich bezpodmínečném a okamžitém propuštění na svobodu. Ale co u těch druhých? Co s lidmi, kteří kvůli prohlášení za nepřičetné údajně unikli z „brutality“ vězení a místo toho od státu dostávají lékařskou péči? I zde doktor Szasz přišel s ráznou a devastující kritikou despotie ve jménu „humanitářství“. Zaprvé je groteskní považovat uvěznění ve státním ústavu pro duševně choré za nějakým způsobem „humánnější“ než obdobné uvěznění v klasickém vězení. Naopak – v ústavu pro duševně choré je despotie zřízenců ještě krutější a vězni mají ještě menší možnosti hájit svá práva, jelikož člověk označený za „duševně chorého“ je považován za „nečlověka“ a nikdo jej již nebere vážně. Jak doktor Szasz humorně prohlásil: „V blázinci se

zblázní každý!“

Hlavně ale musíme zpochybnit celou tu myšlenku, podle které vůbec lze někoho vyjmout z působnosti objektivního práva. Tato praxe mnohem spíše takového člověka poškodí, než mu pomůže. Předpokládejme například, že dva muži A a B spáchají totožnou loupež a že standardním trestem za takovou loupež je pět let ve vězení. Předpokládejme, že člověka B prohlásí za duševně chorého a ten se „vyhne“ vězení a místo toho nastoupí do státního ústavu pro duševně nemocné. Liberálové se soustředí na možnost, že člověka B může státní psychiatr po dvou letech označit za „vyléčeného“ či „rehabilitovaného“ a propustit jej. Ale co když jej psychiatr za vyléčeného neoznačí nikdy či jen za velmi dlouhou dobu? V takovém případě člověk B za pouhou krádež čelí nepředstavitelné hrůze doživotního vězení v ústavu. Proto tento „liberální“ koncept neurčitého trestu – odsouzení člověka k délce trestu nikoli objektivně odpovídající zločinu, který udělal, ale závisle na subjektivním posouzení státu jeho psychiky či míry jeho spolupráce – představuje nelidskou tyranii v její nejkrutější podobě. Je to navíc takový druh tyranie, který nutí vězně podvádět a snažit se oklamat státního psychiatra (kterého správně považuje za svého nepřítele), že je již „vyléčen“ a může tudíž být propuštěn. Nazývat takovýto proces „terapií“ či „rehabilitací“ je směšnou karikaturou těchto pojmů. Je mnohem zásadovější a rovněž i humánnější s každým vězněm zacházet podle toho, co objektivně provedl.

6. Osobní svobody

Svoboda slova

Existuje samozřejmě mnoho oblastí osobní svobody, které nelze začlenit do kategorie „nevolnictví“. Svoboda slova a tisku byla po dlouhou dobu střežena těmi, co se vymezují jako „občanští libertariáni“ („*civil libertarians*“) – „občanští“ ve významu, že ekonomická svoboda a práva k soukromému majetku jsou z rovnice vynechány. Jenže, jak jsme již viděli, „svobodu slova“ nelze zastávat absolutně, není-li brána jako součást obecných vlastnických práv jednotlivce (s důrazem na zahrnutí majetkového práva k vlastnímu tělu). Proto člověk, který zakřičí „hoří“ v zaplněném divadle, nemá sebemenší právo tak činit, neboť je takové jednání aktem agrese proti smluvním majetkovým právům vlastníka divadla a návštěvníků představení.

Vyjma případů, kdy se jedná o zásah do soukromého majetku, bude svobodu slova hájit až do extrému každý libertarián. Svoboda vyslovit, vytisknout a prodat jakýkoli jazykový projev se stává absolutním právem, a to nezávisle na tom, jaké oblasti se tento projev dotýká. V tomto ohledu mají občanští libertariáni obecně dobrý rejstřík. Nedávno zesnulý soudce Hugo Black byl obzvláště význačný hájením svobody slova před vládními omezeními na základě Prvního dodatku Ústavy. Existují však oblasti, ve kterých jsou bohužel i ti nejvášnivější občanští libertariáni nevyjasnění. Co například takové „podněcování k výtržnostem“, kdy je řečník obžalován za zburcování davu, který následně tropí výtržnosti a páchá nejrůznější činy a zločiny proti lidem a jejich majetku? Dle mého názoru je možné považovat „podněcování“ za zločin jedině v případě, kdy je člověku upřena svobodná vůle a svobodná volba. Občanští libertariáni předpokládají, že pokud A přikáže B a C: „Ty a ty jděte a rozbíjejte výlohy!“, tito lidé jsou pak bezmocně

předurčení k tomu, aby šli a jednali protiprávně. Avšak libertarián, který věří ve svobodnou vůli, musí trvat na tom, že ačkoli může být pro A nemorální či nešťastné, aby ostatní naváděl k násilí, neměl by přesto čelit trestnímu stíhání. Samozřejmě pokud se A výtržností osobně zúčastní, stává se výtržníkem a stejně jako ostatní se vystavuje postihu. Navíc, jestliže je A hlavou zločineckého spolku a jako součást zločinu přikáže svým nohsledům: „Ty a ty jděte a přepadněte tu a tu banku“, pak se samozřejmě A, na základě zákona o spolupachatelství, sám stává účastníkem, případně přímo vůdcem kriminální organizace.

Jestliže by agitace nikdy neměla být zločinem, pak by nemělo být zločinem ani „spolčování se za účelem agitace“, protože v kontrastu s neblahým vývojem konspiračního práva, spolčování se (tj. dohodnutí se) s úmyslem něco učinit by nikdy nemělo být o nic víc protiprávní než samotný čin. (Jak jinak může být vlastně „spolčování“ definováno než jako dohoda dvou a více osob, že udělají něco, co se vám, jakožto tomu, kdo tento termín definuje, přičí?)¹

Další svízelnou oblastí práva jsou urážky a pomluvy. Obecně se považuje za legitimní omezit svobodu slova, jestliže daný projev lživě nebo zlomyslně poškozují dobré jméno druhého člověka. Zákony postihující urážky a pomluvy zkrátka tvrdí, že člověk má „majetkové právo“ na vlastní reputaci. Avšak nikdo nemůže svou reputaci „vlastnit“, neboť se jedná čistě o funkci subjektivních pocitů a názorů ostatních lidí. A protože nikdo nemůže opravdu „vlastnit“ mysl a názory jiného člověka, jednoznačně z toho vyplývá, že nikdo nemůže mít majetkové právo na své „dobré jméno“. Reputace člověka neustále kolísá, a to v souladu s úsudky a názory zbytku společnosti. Právě proto nemůže být slovní útok považován za narušení vlastnických práv, a tudíž by neměl být předmětem omezení ani právního postihu.

Je samozřejmě nemorální vznášet falešná obvinění na druhého člověka, ale znovu si připomeňme, že morální a legální jsou pro libertariána dvě zcela odlišné kategorie. Krom toho, z pragmatického

hlediska, kdyby neexistovaly zákony o urážkách a pomluvách, lidé by byli daleko méně ochotni obviněním nepodloženým přesvědčivými důkazy uvěřit. V dnešní době, pokud je někdo obviněn ze špatnosti nebo špatného skutku, většina lidí tomu věří, protože přece kdyby to obvinění bylo falešné, tak „proč ho nezažaluje za pomluvu?“ Zákony o pomluvách pochopitelně tímto způsobem diskriminují chudé, neboť nemajetná osoba je jen těžko připravena vést nákladný soudní spor, na rozdíl od člověka, který penězi oplývá. Bohatí lidé navíc mohou tyto zákony používat jako klacek na chudinu a bránit jim ve zveřejňování naprosto pravdivých obvinění a výpovědí pod pohrůžkou, že budou své chudší nepřátele žalovat za pomluvu. Člověk s omezenými zdroji je tedy v současném systému paradoxně mnohem náchylnější k tomu, aby trpěl pomluvami – a měl svůj vlastní projev omezen – než by tomu bylo ve světě, kde by neexistovaly zákony proti pomluvám a očeřování.

V posledních letech byly zákony proti pomluvám naštěstí výrazně oslabeny, takže nyní může člověk vznést důraznou a ostrou kritiku vůči veřejným činitelům a lidem, kteří jsou pod drobnohledem veřejnosti, aniž by měl strach z toho, že bude muset podstoupit nákladné právní tahanice nebo že bude předmětem soudního postihu.

Dalším jednáním, které by mělo být úplně osvobozeno od jakýchkoli omezení, je bojkot. Podstatou bojkotování je, že jedna nebo více osob využijí svého práva na svobodný projev k tomu, aby z jakéhokoli důvodu – vážného či malicherného – vyzvali ostatní, aby přestali kupovat výrobek někoho jiného. Zorganizuje-li například skupinka lidí kampaň – z libovolného důvodu – ve které vyzve zákazníky k tomu, aby přestali kupovat pivo XYZ, jedná se opět o pouhou agitaci, a navíc agitaci naprosto legitimního činu – nekupování určité značky piva. Úspěšný bojkot sice může mít neblahé následky pro výrobce piva XYZ, avšak znovu platí, že toto jednání se nachází v mantinelech svobody slova a práv k soukromému majetku. Pivovar XYZ zkouší štěstí se svobodnou volbou zákazníků a ti mají nárok poslechnout nebo se

nechat strhnout kýmkoli, koho si vyberou. Přesto naše pracovní zákony pošlapávají právo odborových svazů organizovat bojkoty proti firmám. Bankovní zákony rovněž zakazují šířit zvěsti o insolvenci banky – což je jednoznačná ukázka toho, jak vláda poskytuje bankám zvláštní privilegia tím, že staví mimo zákon svobodné projevy, které jsou v rozporu s jejich zájmy.

Obzvláště ožehavou oblastí jsou protesty a demonstrace. Ze svobody slova samozřejmě vyplývá také svoboda shromažďování – svoboda sejít se a společně s ostatními vyjádřit svůj názor. Celá situace je však mnohem složitější, pokud se akce koná na ulici. Je zřejmé, že protest není legitimní v případě, že je zorganizován tak – jak tomu často bývá – aby bylo zabráněno vstupu do soukromé budovy nebo továrny, nebo pokud protestující vyhrožují násilím tomu, kdo překročí vyznačenou čáru. Evidentní je také to, že takzvaný „protest v sedě“ je nelegitimním narušením soukromého majetku. Avšak ani „mírumilovný protest“ nemusí být čistě legitimní, jelikož je součástí rozsáhlejšího problému – kdo rozhoduje o způsobu užívání ulic? Tento problém pramení ze skutečnosti, že téměř veškeré ulice jsou vlastněny (místní) vládou. Jenže vláda, jelikož není soukromým vlastníkem, postrádá jakékoli kritérium, na základě kterého by alokovala užívání ulic, takže jakékoli její rozhodnutí bude arbitrární.

Představte si, pro ilustraci, že Sdružení přátel Wisterie má v úmyslu uspořádat demonstraci a průvod na veřejném prostranství na podporu Wisterie. Policie tuto demonstraci zakáže s odůvodněním, že by ucpala silnice a narušila dopravu. Občanští libertariáni budou automaticky protestovat s tvrzením, že „svoboda projevu“ wisteriánských demonstrantů je neoprávněně potlačena. Argument policie může být však také naprosto legitimní: hrozí zaccpání ulic a je odpovědností vlády, aby zabezpečila plynulou dopravu. Na čí stranu se přiklonit? Jakkoli se vláda rozhodne, jedna skupina daňových poplatníků bude rozhodnutím dotčena. Jestliže vláda demonstraci umožní, řidiči a chodci budou

poškození; v opačném případě utrpí škodu přátelé Wisterie. V každém případě samotná skutečnost, že vláda stojí před nějakým rozhodnutím, vytváří nevyhnutelný konflikt ohledně toho, kteří daňoví poplatníci mohou použít státní majetek a kteří nemohou.

Pouze samotný fakt, že stát vlastní a spravuje silnice, činí tento problém neřešitelný a zamlžuje jeho opravdové řešení. Pointou je, že ať už danou věc vlastní kdokoli, je to právě on, kdo rozhodne, jak s ní bude naloženo. Majitel tiskárny rozhodne o tom, co bude vytištěno. A majitel ulice určí, jakým způsobem bude alokovat její užití. Stručně řečeno, kdyby byly ulice vlastněny soukromě a přátelé Wisterie projevíli zájem uspořádat demonstraci na Páté avenue, bylo by na majiteli Páté avenue, aby se rozhodl, zda jim ulici pronajme, nebo ji ponechá volnou, aby umožnil plynulou dopravu. V čistě libertariánském světě, kde jsou všechny silnice soukromé, rozhodnou různí majitelé v jakoukoli chvíli, zda ulici k demonstraci pronajmou, komu ji pronajmou a jakou cenu budou požadovat. Pak by tedy bylo zřejmé, že tato pře není vůbec otázkou „svobody projevu“ nebo „svobody shromažďování“, nýbrž otázkou majetkových práv: práva skupiny lidí požádat o pronájem ulice a práva majitele ulice tuto nabídku přijmout, či odmítnout.

Svoboda rozhlasu a televize

Existuje jedna důležitá oblast amerického života, kde je účinná svoboda projevu neslučitelná se současným systémem. Touto oblastí je celé odvětví rozhlasu a televize. Tohoto odvětví se významně dotkl veledůležitý *Radio Act* z roku 1927, kterým federální vláda znárodnila rádiové vlny. Tím se de facto prohlásila za vlastníka veškerých rozhlasových a televizních kanálů. Začala poté udělovat licence, dle vlastní vůle a přání, různým soukromým stanicím, aby mohly na těchto kanálech vysílat. Na jednu stranu, jelikož dostávají stanice tyto licence zdarma, nemusejí platit za užívání vzácných rádiových vln, což by musely činit na volném trhu. Tímto způsobem jsou tyto stanice příjemci

ohromné dotace, kterou si horlivě snaží udržet. Na druhou stranu si však federální vláda, jakožto poskytovatel licencí, prosazovala právo a pravomoc trvale a dopodrobna stanice regulovat. Tím pádem nad každým provozovatelem stanice visí hrozba neprodloužení nebo dokonce odejmutí licence. V důsledku toho není představa o svobodě projevu v rozhlasovém a televizním vysílání ničím jiným než výsměchem. Každá stanice je tíživě regulována a nucena modelovat své vysílání podle diktátu Federální komise pro sdělovací prostředky (FCC). Každá stanice tak musí mít „vyvážené“ vysílání, musí určité procento vysílacího času věnovat „veřejné službě“, každému kandidátovi na politickou funkci a každému politickému směru přidělit rovnoměrný časový úsek na vyjádření názorů, cenzurovat „kontroverzní“ texty v hudebních skladbách, které hraje, atd. Po mnoho let neměla žádná stanice povoleno odvysílat jakýkoli názor redakce; nyní musí být každý takový názor doprovázen „patříčnými“ protiargumenty.

Jelikož se každá stanice musí ohlížet na FCC, existence svobodného projevu ve vysílání je pouhým klamem. Je snad překvapením, že názor televizní stanice na kontroverzní témata, pokud je vůbec vyjádřen, má tendenci projevovat přízeň „establishmentu“?

Veřejnost se s tímto stavem smířila pouze díky tomu, že panuje již od počátku masového komerčního vysílání. Co by si však lidé pomysleli, kdyby byly například veškeré noviny licencovány, licence prodlužovány rozhodnutím Federální komise tisku a noviny by přicházely o své licence, pokud by se opovážily vyjádřit „neobjektivní“ názor redakce nebo pokud by neposkytly dostatečný prostor veřejné službě? Nebylo by to snad nepřipustnou, ne-li protiústavní, destrukcí práva na svobodu tisku? Nebo si představte, že by veškerá vydavatelství knih musela mít licenci a tyto licence by nebyly prodlouženy, pokud by seznam vydaných knih odporoval Federální knižní komisi? To, co bychom považovali za nepřipustné a totalitní v oblasti vydávání knih a novin, považujeme za samozřejmé pro média, která jsou nyní nejoblíbenějšími

nástroji vyjadřování a vzdělávání: rozhlas a televize. Principy jsou však v obou případech naprosto totožné.

Zde také vidíme jednu z osudových trhlin v myšlence „demokratického socialismu“, tj. v myšlence, že by vláda měla vlastnit veškeré zdroje a výrobní prostředky, a přesto zachovat svobodu slova a tisku pro své občany. Abstraktní ústava garantující „svobodu tisku“ je v socialistické společnosti bezvýznamná. Problém spočívá v tom, že pokud vláda vlastní všechn inkoust, všechn papír, tiskárny atd., pak sama vláda – jako vlastník – musí rozhodnout, jak alokovat inkoust a papír a co se na papír vytiskne. Stejně jako v případě, kdy vláda jakožto majitel silnic musí určit, k čemu budou použity, tak i v případě, že socialistická vláda vlastní noviny, musí ona sama určit, jak alokovat novinový papír a veškeré ostatní zdroje, které spadají do oblasti projevu a tisku: zasedací síně, stroje, kamiony atd. Jakákoli vláda může svolávat svou oddanost svobodě tisku, ale přesto přidělovat veškerý novinový prostor pouze svým obhájcům a příznivcům. Svobodný tisk je pak znovu pouhým klamem; krom toho, proč by měla socialistická vláda přidělovat významný podíl svých vzácných zdrojů antisocialistům? Problém dosažení skutečné svobody tisku se pak stává neřešitelným.

Řešení pro rozhlas a televizi? Prosté: zacházet s těmito prostředky naprosto stejným způsobem, jako je zacházeno s vydavateli knih a novin. Jak pro libertariána, tak i pro člověka věřícího v americkou Ústavu by měla vláda úplně upustit od jakéhokoli působení nebo zásahu do sdělovacích prostředků. Stručně řečeno federální vláda by měla privatizovat rádiové vlny a předat nebo odprodat jednotlivé kanály do soukromých rukou. Budou-li soukromé stanice opravdu vlastnit své kanály, stanou se doopravdy svobodnými a nezávislými, budou moci vysílat pořady, které si přejí produkovat nebo o kterých jsou přesvědčeny, že je jejich posluchači chtějí poslouchat, a budou se moci vyjadřovat tak, jak uznají za vhodné, aniž by se obávaly odplaty ze strany vlády. Budou rovněž moci prodat či pronajmout své vlny

komukoli budou chtít, a tím pádem nebudou uživatelé kanálů nadále uměle dotováni.

Mimoto pokud se televizní kanály stanou svobodnými, soukromě vlastněnými a nezávislími, ztratí mediální magnáti možnost lobbovat u FCC, aby vyřadila ze hry zdatnou konkurenci v podobě placených kanálů. Pouze proto, že FCC postavila placené kanály mimo zákon, nezískaly tyto kanály pevné postavení na trhu. „Bezplatná televize“ samozřejmě není opravdu „bezplatná“; vysílání je hrazeno z kapes inzerentů a divák platí tak, že náklady na reklamu jsou zahrnuty v ceně výrobku, který kupuje. Někdo by se mohl zeptat, jaký je rozdíl mezi tím, jestli zákazník platí nepřímo skrze inzerované výrobky nebo přímo za každý předplacený kanál. Rozdíl je ten, že se nejedná o stejné zákazníky pro stejné produkty. Televizní inzerent se například vždy zajímá o to, aby (a) získal co nejširší diváckou základnu a (b) aby získal ty diváky, kteří budou nejvíce vnímat jeho sdělení. Proto budou programy uzpůsobeny podle nejnižšího společného jmenovatele v publiku a mířeny budou především na diváky, kteří budou nejvíce vnímat sdělení, to znamená na diváky, kteří nečtou noviny ani časopisy, takže sdělení inzerenta neduplikuje to, na co již mohli narazit zde. Výsledkem toho mají bezplatné kanály tendenci postrádat fantazii, být nemastné a jednotvárné. Povolení placených kanálů by vedlo k tomu, že by si každý z nich snažil najít svůj vlastní trh a rozvinulo by se mnoho specializovaných trhů pro specializovaná publika – stejně jako se rozvinuly vysoce lukrativní specializované trhy v oblasti vydávání knih a časopisů. Kvalita programů by byla vyšší a nabídka pořadů daleko rozmanitější. Hrozba potenciální konkurence ze strany placených kanálů musí být vskutku ohromná, když televizní společnosti vydrží léta lobbovat za to, aby byl jejich vznik potlačen. Na opravdu volném trhu by samozřejmě obě formy televize mohly vstoupit na trh, stejně jako kabelová televize a další formy, jejichž vznik ani nedokážeme předvídat.

Běžným argumentem proti soukromému vlastnictví televizních

kanálů je, že tyto kanály jsou „vzácné“, a proto by měly být vlastněny a přidělovány vládou. Pro ekonomu je takový argument směšný; všechny zdroje jsou vzácné, ve skutečnosti všechno, co má na trhu cenu, má tuto cenu právě kvůli tomu, že je to vzácné. Musíme zaplatit určitý obnos za bochník chleba, za boty, za šaty, jelikož všechny tyto věci jsou vzácné. Kdyby nebyly vzácné, ale namísto toho jich bylo požehnané množství jako vzduchu, byly by zdarma a nikdo by nemusel mít obavu o jejich produkci a alokaci. Co se týče tisku, inkoust je vzácný, papír je vzácný, tiskařské stroje a kamiony jsou vzácné atd. Čím vzácnější jsou, tím vyšší cena se na ně vztahuje, a opačně. Krom toho, a opět z pragmatického pohledu, je k dispozici daleko více televizních kanálů, než kolik jich je používáno. Dávné rozhodnutí FCC donutit stanice používat VKV namísto UKV vytvořilo daleko více vzácnosti, než bylo nutné.

Další rozšířenou námitkou proti soukromému vlastnictví rozhlasu a televize je domněnka, že by si soukromé stanice navzájem rušily vysílání a takto rozšířené rušení by prakticky zabránilo tomu, aby bylo možné jakýkoli program naladit. To je tak absurdní argument pro znárodnění rádiových vln, jako by bylo tvrzení, že jelikož mohou lidé projíždět svými auty přes pozemky ostatních lidí, tak všechna auta – nebo půda – musí být znárodněna. V obou případech spočívá řešení v tom, aby soudy vymezily hranice mezi jednotlivými majetky tak pečlivě, aby jakékoli narušení majetkových práv jiného člověka bylo jednoznačné a viník mohl být postaven před soud. V případě vlastnictví pozemků je tento proces dostatečně průhledný. Vtip je v tom, že soudy mohou podobnou metodiku vymezení vlastnických práv aplikovat i v dalších oblastech – ať už se jedná o rádiové vlny, vodní plochy nebo naleziště ropy. V případě rádiových vln je úkolem stanovit technologickou jednotku – tj. místo přenosu, vlnovou délku a technologickou šířku čistého kanálu – a poté alokovat vlastnická práva na jednotlivé technologické jednotky. Bude-li například rozhlasové stanici WXYZ přiděleno právo vysílat na frekvenci 1500 kHz plus minus

určitý počet kHz v okruhu 200 mil od Detroitu, pak jakákoli stanice, která by následně začala vysílat svůj program v okolí Detroitu na této vlnové délce, bude čelit soudnímu stíhání za narušení vlastnických práv. Pokud by se soudy věnovaly svému úkolu vymezení a hájení majetkových práv, nebyl by důvod očekávat ustavičné narušování práv v této oblasti, stejně jako v jakékoli jiné.

Mnoho lidí věří, že přesně z tohoto důvodu byly rádiové vlny znárodněny; že před *Radio Act* z roku 1927 si jednotlivé stanice navzájem rušily své signály a převládal chaos, až byla federální vláda nakonec nucena zakročit, aby nastolila pořádek a učinila rozhlasové vysílání provozuschopným. To je však mýtus, nikoli skutečnost. Ve skutečnosti tomu bylo přesně naopak. Kdykoli totiž došlo na stejném kanálu k rušení, poškozená strana postavila agresora před soud a soudy začaly vnášet místo chaosu pořádek tím, že velmi úspěšně aplikovaly teorii majetkových práv, která byla součástí zvykového práva (*common law*) – která se v mnoha ohledech podobá libertariánské teorii – na nově vzniklou technologickou oblast. Stručně řečeno soudy přiřazovaly vlastnická práva rádiových vln jejich prvotním osvojitelům (*homesteaders*). Až když federální vláda spatřila pravděpodobnost nového rozšíření soukromého majetku, tak vtrhla na scénu a znárodnila rádiové vlny, k čemuž použila údajný chaos jako záminku.

Abychom situaci vykreslili o něco více, rádiové spojení bylo na samém počátku dvacátého století téměř výhradně prostředkem námořní komunikace – pro zprávy typu loď-loď nebo loď-pevnina. Úřad pro námořnictvo měl v úmyslu regulovat rozhlas jako prostředek pro zabezpečení námořní bezpečnosti. Původní federální regulace, tj. zákon vydaný roku 1912, pouze vyžadoval, aby byla každá rozhlasová stanice licencována Ministerstvem obchodu. Žádná pravomoc regulovat nebo rozhodovat o prodloužení licence nebyla v tomto zákoně zakotvena, přesto se ministr obchodu Herbert Hoover na počátku dvacátých let, kdy začínalo veřejné vysílání, pokoušel rozhlasové stanice regulovat.

Soudní rozhodnutí v letech 1923 a 1926 však popřela pravomoc vlády regulovat licence, neprodlužovat je, nebo dokonce rozhodovat o tom, na jakých vlnových délkách by měly stanice vysílat.² Přibližně ve stejné době soudy vypracovávaly pravidla pro prvotní přivlastnění vlastnických práv k rádiovým vlnám. Nejproslulejší je případ *Tribune Co. v. Oak Leaves Broadcasting Station* (Obvodní soud v Cook County, Illinois, 1926). V tomto procesu dospěl soud ke stanovisku, že provozovatel existující stanice má právoplatné vlastnické právo, které nabyl předchozím používáním. To postačilo k tomu, aby soud zakázal nové stanici používat takovou radiovou frekvenci, která by rušila signál zavedené stanice.³ Pořádek byl tedy z chaosu nastolen přiřazením vlastnických práv. Právě takový vývoj vláda svým vměšováním překazila.

Již zmíněné soudní rozhodnutí z roku 1926, které zamítlo pravomoc vlády regulovat nebo neprodlužovat licence a které nutilo Ministerstvo obchodu vydávat licence každému na požádání, přineslo obrovský rozmach rozhlasového průmyslu. Během následujících devíti měsíců bylo založeno více než dvě stě nových stanic. Reakcí Kongresu bylo přijetí provizorního opatření v červenci 1926, kterým zamezil jakýmkoli vlastnickým právům k rádiovým frekvencím, a rozhodl o tom, že veškeré licence budou limitovány na 90 dnů. V únoru 1927 přijal Kongres zákon, kterým založil Federální rozhlasovou komisi (FRC). Ta znárodnila rádiové vlny a měla pravomoci podobné těm, jaké má současná FCC. Na fakt, že cílem dobře informovaných politiků nebylo předejít chaosu, nýbrž zabránit soukromému vlastnictví rádiových vln jako řešení možného chaosu, poukazuje právní historik H. P. Warner. Ten tvrdí, že: „*Zákonodárci a lidé pověřeni administrací sdělovacích prostředků vyjádřili silnou obavu (...), že účinným vládním regulacím může být permanentně zabráněno připojením vlastnických práv k licencím nebo přístupovým prostředkům, a tudíž mohou být natrvalo založeny výsady v hodnotě milionů dolarů.*“⁴ Čistým výsledkem však bylo to, že výsady ve srovnatelné hodnotě stejně nakonec vznikly, jenže zásluhou štedrosti

FRC a později FCC vznikly monopolisticky a nikoli skrze konkurenční homesteading.

Z bezpočtu přímých narušení svobody slova, které prostřednictvím svých licenčních pravomocí napáchaly FRC a FCC, budou dvě ukázky bohatě dostačující. Jedna událost je z roku 1931, kdy FRC odmítla prodloužit licenci panu Bakerovi, který provozoval rozhlasovou stanici v lowě. Jako odůvodnění komise uvedla:

Komise nechová žádné zvláštní sympatie pro Lékařskou asociaci ani ostatní subjekty, které pan Baker nemá v oblibě. Může být veřejně prospěšné, pokud je ve vysílání poukazováno na jejich domnělé prohřešky, je-li tak činěno vhodným způsobem. Tento záznam však odhaluje, že pan Baker nepostupuje ušlechtilou cestou. Ukazuje, že nepřetržitě a nevyzpytatelně provozuje svůj koníček, šíří vzduchem své spásné nápady a dává najevo oblibu a odpor k určitým osobám a věcem. Přenášení všech těchto věcí na posluchače není dozajista vhodným použitím vysílací licence. Mnoho jeho proslovů je vulgárních, ne-li přímo obscénních. Bezesporu nejsou povznášející ani zábavné.⁵

Dokážete si představit ten humbuk, kdyby federální vláda nechala vydavatele novin nebo knih padnout na podobných základech?

Nedávným činem FCC byla hrozba neprodloužení licence rozhlasové stanici KTRG v Honolulu, hlavní stanici na Havaji. KTRG přibližně dva roky vysílala několik hodin denně libertariánské pořady. Nakonec se FCC na sklonku sedmdesátých let rozhodla zahájit dlouhá slyšení směřující k neprodloužení licence. Hrozba vysokých nákladů donutila majitele vysílání nadobro ukončit.⁶

Pornografie

Z libertariánského hlediska je debata mezi konzervativci a liberály ohledně zákonů regulujících pornografii zoufale mimo mísu.

Konzervativci zastávají pozici, že pornografie je ponižující a nemorální, a tudíž by měla být omezena. Liberálové většinou odpovídají, že sex je dobrý a zdravý, tudíž pornografie může mít pozitivní dopady. Větším rizikem je zobrazování násilí – například ve filmech, v televizi nebo v komiksech – a tak by se regulace spíše měla uplatnit v tomto směru. Obě strany opomíjejí klíčový bod: to, jestli má sledování pornografie dobré, špatné nebo neutrální důsledky, může být samo o sobě zajímavým problémem, ale je to zcela irelevantní pro otázku, jestli by měla nebo neměla být zakázána. Libertariáni mají za to, že není úlohou zákona – úlohou trestajícího násilí – vynucovat něčí koncepci morálnosti. Není úlohou zákona – ani kdyby to bylo prakticky proveditelné, což je samozřejmě velmi nepravděpodobné – vychovávat z lidí čisté, morální, dobré nebo slušné bytosti. To je oblast, kde každý jednotlivec musí učinit svou vlastní volbu. Jedinou úlohou zákona je bránit lidem před násilím a bránit je před svévolným vniknutím do sféry jejich soukromí a vlastnictví. Když na sebe vláda bere úlohu regulovat pornografii, tak se sama stává zločincem – sama vniká do vlastnických práv lidí a zasahuje do jejich práva produkovat, prodávat, kupovat nebo vlastnit pornografický materiál.

Nemůžeme přijmout zákony, které by z lidí udělaly sebevědomé bytosti, které jsou laskavé ke svým sousedům, slušné k prodavačce v krámu a které nelžou svým partnerům. Nepřijímáme zákony, které by přinutily všechny jíst X vitaminů denně. Stejně tak není úlohou vlády přijímat zákony proti dobrovolné výrobě a prodeji pornografie. Jestli je pornografie dobrá, špatná nebo neutrální by nemělo mít na rozhodování právních autorit žádný vliv.

Totéž platí ohledně liberálního strašáka zobrazování násilí. Jestli sledování násilí v televizi vede nebo nevede ke zvýšené míře skutečné zločinnosti, by nemělo vůbec ovlivnit rozhodování zákonodárců. Zakázat násilí ve filmech, protože by mohlo někdy někoho popudit ke spáchání zločinu, je popírání konceptu svobodné vůle člověka a také

naprosté popření práv těch, kteří tento film uvidí a žádného zločinu se poté nedopustí. Zakazování násilných filmů není o nic ospravedlnitelnější, než by bylo preventivní uvěznění všech mladých černošských mužů s odůvodněním, že tato skupina má větší tendenci páchat zločiny než zbytek populace.

Mělo by být také jasné, že zákaz pornografie je zásahem do vlastnických práv, do práva vyrábět, prodávat, kupovat a vlastnit. Konzervativci, kteří obhajují zákaz pornografie, si jak se zdá neuvědomují, že tím narušují samotný koncept těch vlastnických práv, za která se údajně staví. Je to také porušení práva na svobodu slova, což je, jak jsme viděli, jedna z podmnožin obecných práv na soukromé vlastnictví.

Někdy to vypadá, že ideálem mnoha konzervativců, stejně jako mnoha liberálů, by bylo vystavět pro každého jednotlivce klec, kde by dotyčný mohl dělat jen ty správné věci. Byly by to samozřejmě odlišně vyhlížející klece, ale stále by to klece byly. V té konzervativní by byl zakázán otevřeně zobrazovaný sex, drogy, hazardní hry a bezbožnost. V liberální by zase bylo zakázáno násilí ve filmech, reklama, fotbal a rasistické vtipy. V extrémní verzi by každá taková klec byla řízena benevolentním diktátorem a výsledek by byl tentýž: všichni by byli zbaveni té nejcennější části svého lidství – svobody volby.

Ironií je, že přinucením člověka, aby jednal morálně, ho konzervativní i liberální žaláři zbavují možnosti být morální. Koncept morality nedává smysl, pokud si člověk nemůže morální jednání dobrovolně zvolit. Předpokládejme například, že někdo je oddaný muslim, který by chtěl, aby se co nejvíce lidí klanělo třikrát za den směrem k Mekce, což je pro něj ten nejvyšší morální čin. Pokud by ovšem vládl dostatečnou silou, aby všechny přinutil klanět se k Mekce, tak by vzal všem možnost být morální – svobodně si vybrat klanět se k Mekce. Donucení zbavuje člověka svobody volby a tudíž i možnosti volit si morálně.

Oproti tomu libertariáni nechtějí umístit lidi do klecí. Přejí si, aby měl

každý svobodu jednat morálně nebo nemorálně, jak si vybere.

Sex

V posledních letech naštěstí začali liberálové docházet k závěru, že „jakýkoli dobrovolný akt mezi dvěma (nebo více) dospělými osobami“ by měl být legální. Bohužel zatím toto kritérium nerozšířili na obchod a směnu, protože kdyby tak učinili, byli by na hranici toho, stát se plnohodnotnými libertariány. V zájmu libertariána je totiž legalizace veškerých myslitelných, vzájemně dobrovolných vztahů mezi dospělými jedinci. Liberálové rovněž začali volat po zrušení „zločinů bez obětí“, což by bylo skvělé, kdyby definovali „oběť“ mnohem přesněji, a sice jako oběť útočného násilí.

Jelikož sex patří jednoznačně mezi soukromé aspekty života, je obzvláště nemyslitelné, aby se vláda opovážila regulovat a zákonem omezovat sexuální chování. Přesto je to jednou z oblíbených kratochvil státu. Násilné činy jako znásilnění by samozřejmě měly být klasifikovány jako zločiny úplně stejně jako jakékoli jiné násilné činy vůči lidem.

Zatímco dobrovolné sexuální aktivity jsou často postaveny mimo zákon a účastníci trestně stíháni, s lidmi obžalovanými ze znásilnění kupodivu zacházejí úřady obvykle daleko lépe než s pachateli ostatních forem fyzického napadení. V mnoha případech bývá oběť znásilnění prakticky považována za viníka ze strany úřadů vymáhajících právo – přístup, který téměř nikdy nezaujímají vůči obětem ostatních zločinů. Očividně byl v praxi uveden dvojitý metr, což je nepřijatelné. Jak uvedla Národní rada Americké unie občanských svobod v březnu 1977:

S oběťmi sexuálního napadení by nemělo být zacházeno odlišně od obětí ostatních zločinů. Oběti sexuálního napadení se ze strany právních úřadů a zdravotnických zařízení setkávají se skepticismem a jsou ponižovány. Způsob tohoto zacházení se různí, od oficiální

nedůvěry a necitelnosti až ke krutosti a drsným zkoumáním životního stylu a motivace oběti. Takovéto zbavení se odpovědnosti ze strany institucí, které by měly pomáhat a chránit oběti zločinu, může pouze zhoršit trauma z jejich původního zážitku.

Dvojitý metr, který zavedla vláda, lze napravit vyjmutím znásilnění ze zvláštní kategorie zákonné a soudní úpravy a jeho zahrnutím pod obecný zákon trestající fyzické napadení. Ať už se pro soudcovy instrukce porotě nebo pro přípustnost důkazů používá jakýkoli standard, měl by být podobným způsobem aplikován na veškeré tyto případy.

Mají-li být pracovní a osobní práva neomezená, pak by měla požívat svobodu rovněž prostituce. Prostituce je dobrovolné poskytnutí služby a vláda nemá právo prodej takové služby omezovat nebo zakazovat. Je nutné poznamenat, že mnoho chmurných aspektů pouličního prodeje bylo způsobeno tím, že byly nevěstince postaveny mimo zákon. Jako dlouhodobě provozované veřejné domy vedené bordelmamami, které horlivě usilovaly o to, aby si mezi zákaznicky vypěstovaly dobré jméno, si nevěstince dříve konkurovaly snahou poskytovat kvalitní služby a vybudovat si svoji „obchodní značku“. Zákaz vykřičených domů vyhnal prostituci na „černý trh“ přinášející pochybné podmínky s veškerým nebezpečím a obecným poklesem kvality, což je vždy následek jakéhokoli zákazu. Nedávno měla policie v New Yorku snahu učinit rázná opatření proti prostituci pod záminkou, že se již nejedná o obchod „bez oběti“, jelikož mnoho prostitutek páchá zločiny na svých zákaznících. Postavit obchod mimo zákon kvůli tomu, že může přilákat zločince, by však stejnou logikou ospravedlňovalo rovněž prohibici alkoholu, jelikož v barech dochází k mnoha potyčkám. Odpovědí není postavit dobrovolné a naprosto spořádané aktivity mimo zákon, nýbrž apelovat na policii, aby dohlédla na to, že skutečné zločiny nebudou páhány. Mělo by být patrné, že z obhajoby svobody vykonávat prostituci ani v nejmenším nevyplývá, že libertariáni obhajují prostituci

jako takovou. Stručně řečeno kdyby obzvláště puritánská vláda zakázala veškerou kosmetiku, libertarián by požadoval úplnou legalizaci kosmetiky, aniž by tím vyjadřoval podporu – ani odpor – k používání samotné kosmetiky. Naopak, na základě své osobní etiky nebo estetiky, by poté, co se stane znovu legální, klidně mohl agitovat proti používání kosmetiky; jeho snahou je vždy raději přesvědčit nežli donutit.

Jestliže by sexuální chování nemělo být regulováno, pak by pochopitelně mělo zůstat bez omezení také plánované rodičovství. Je však nechvalným znakem naší společnosti, že bylo zřídka učiněno legálním, když lidé – v tomto případě liberálové – povstali, aby agitovali za to, aby bylo plánované rodičovství povinné. Je samozřejmě pravdou, že pokud má můj soused dítě, tak mě to může pozitivně nebo negativně ovlivnit. Jenže téměř vše, co člověk dělá, může ovlivnit jiného člověka nebo i více lidí. Pro libertariána to však stěží ospravedlňuje použití násilí, které může být použito výhradně k potlačení samotného násilí. Neexistuje osobnější právo ani vzácnější svoboda, než je pro ženu rozhodnutí, zda mít, či nemít dítě, a je krajně totalitní, pokud ji chce jakákoli vláda toto právo upřít. Krom toho, jestliže má rodina více dětí, než je schopna bezstarostně uživit, největší břímě nese ona sama; z čehož plyne téměř univerzální výsledek, že touha zachovat si ceněný růst životní úrovně vyvolá dobrovolné snížení počtu dětí, které budou rodiny mít.

To nás přivádí k daleko složitější otázce potratu. Libertarián nemůže „katolickou“ kritiku potratů, i kdyby byla zamítnuta jako neplatná, úplně vypustit z hlavy. Jádrem této kritiky – byť ve skutečnosti v žádném případě není „katolická“ v teologickém smyslu – je totiž to, že potrat ničí lidský život a je tím pádem vraždou a nemůže být tolerován. Víc než to, pokud je potrat skutečně vraždou, pak katolík – ani jiná osoba, která sdílí tento názor – nemůže jen tak krčit rameny a říkat, že by „katolický“ pohled neměl být uvalován na nekatolíky. Vražda není vyjádřením náboženského vyznání; žádné sektě, ve jménu „svobody vyznání“,

nemůže a nemělo by projít spáchání vraždy s obhajobou, že jí to přikazuje její víra. Životně důležitou otázkou tedy je: měl by být potrat považován za vraždu?

Většina diskusí uváže na malichernosti typu, kdy začíná lidský život, kdy nebo pokud vůbec může být plod považován za živý atd. To vše je ale opravdu irelevantní v otázce legality (znovu připomínám, ne nezbytně morálnosti) potratu. Katolický odpůrce potratů například prohlašuje, že jediné, co chce, je to, aby plod požíval stejná práva jako ostatní lidské bytosti – tj. právo nebýt zavražděn. Avšak je zde ještě jedna věc a tu je důležité brát v úvahu. Jestliže bychom měli plodu přiřknout stejná práva jako lidem, pak bychom si měli položit otázku: Který člověk má právo přežít, nevyžádaně, jako nežádoucí parazit v těle jiného člověka? Toto je jádrem celé otázky: absolutní právo každé osoby, a tudíž každé ženy, na vlastnictví svého těla. To, co matka podstupující potrat dělá, je, že si nechává z vlastního těla odstranit nežádoucí entitu: Pokud plod zemře, nevyvrací to fakt, že žádná bytost nemá právo přežít, nevyžádaně, jako parazit v těle nebo na těle jiného člověka.

Obvyklá odpověď, že matka buď původně plod chtěla, nebo byla alespoň odpovědná za jeho uložení v jejím těle, je opět naprosto mimo. Dokonce i v tom nejsilnějším případě, kdy matka původně dítě chtěla, má i přesto jakožto vlastník svého těla právo změnit svou preferenci a plod odstranit.

Odposlouchávání telefonů

Telefonní odposlechy jsou odsouzeníhodným narušením soukromí a vlastnických práv, a tak by samozřejmě měly být postaveny mimo zákon. Jen málo lidí by souhlasilo s odposloucháváním prováděným soukromými osobami nebo firmami. Kontroverze ovšem nastává okolo tvrzení, že policie by měla mít pravomoc odposlouchávat ty osoby, které podezírá z kriminálních aktivit. Jak jinak by šlo kriminálníky

dopadnout?

V první řadě, a z pragmatického úhlu pohledu, odposlechy jen vzácně zamezí takovým „jednorázovým“ kriminálním akcím, jako je například přepadení banky. Odposlechů je obecně užíváno v případech, kdy „kriminální“ aktivita funguje na pravidelném obchodním základu – jako je obchod s narkotiky nebo provozování hazardních her – a je tedy zranitelná špionáží a „napíchnutím.“ Zadržujeme trváme na principu, že je samo o sobě kriminálním činem zasáhnout do vlastnictví někoho, kdo ještě nebyl usvědčen ze zločinu. Samozřejmě, pokud by vláda zaměstnala deset milionů lidí tím, že by tito neustále odposlouchávali a špehovali počínání celé populace, mohlo by se tím dosáhnout redukce soukromé zločinnosti – stejně tak, jako kdyby byli uvězněni všichni obyvatelé ghett nebo všichni mladí muži. Vyvážil by ale tento výsledek masový zločin, který by takto legálně a beze studu páchala samotná vláda?

Existuje jeden ústupek, který můžeme policejnímu argumentu učinit, ale není jisté, jestli se bude policii líbit. Je jisté možné říci například to, že není nic špatného na zasahování do soukromé sféry zloděje, protože ten v daleko větším rozsahu již zasáhl do soukromí jiných lidí. Předpokládejme, že policie dospěje k přesvědčení, že John Jones je zloděj. Napíchnou jeho telefon a odposlech pak použijí jako důkaz, kterým Jonese usvědčí ze zločinu. Můžeme říci, že tento odposlech byl legitimní a měl by projít bez trestu, ovšem za předpokladu, že pokud se ukáže, že důkazy proti Johnu Jonesovi jsou nedostatečné k usvědčení z krádeže, tak by to měli být policisté samotní, případně soudce, který vydal příkaz k odposlechu, který by měli být odsouzeni za zločin neoprávněného odposlouchávání. Takové opatření by mělo dva žádoucí důsledky. Žádný policista nebo soudce by se neuchýlil k odposlouchávání, pokud by si nebyl naprosto jistý, že jeho obětí je skutečně zločinec. A policisté se soudci by konečně byli postaveni na stejnou úroveň jako ostatní lidé. Rovnost ve svobodě jistě vyžaduje to,

aby se zákon stejně aplikoval na každého. Zásah do vlastnických práv je nepřipustný, ať už ho provede kdokoli. Na policistu, který měl špatný úsudek a dopustil se tak agrese proti nevinnému, by se mělo pohlížet jako na kteroukoli jinou osobu, která provádí své „soukromé“ odposlechy.

Hazard

Neexistuje mnoho zákonů, které by byly tak absurdní a nespravedlivé jako zákony proti hazardu. V první řadě tento zákon, v nejširším smyslu, je očividně nevymahatelný. Pokud by každá sázka uzavřená v tichosti mezi Jimem a Jackem na fotbalový zápas, volební výsledek či prakticky cokoli jiného byla nelegální, bylo by k vynucování takového zákona zapotřebí obrovské, mnohamilionové gestapo, aby každého špehovalo a vyčmuchalo každou sázku. Další početná špionážní složka by byla nutná ke špehování špehů, aby bylo zaručeno, že nebyli podplaceni.

Konzervativci na takovou argumentaci – namířenou proti zákonům zakazujícím různé sexuální praktiky, pornografii, drogy atd. – s oblibou namítají, že ani zákaz vražd není plně vymahatelný a že to není důvod k jeho zrušení. Avšak jejich argument přehlíží klíčovou věc: drtivá většina veřejnosti, dělajíc instinktivní libertariánské rozlišení, odsuzuje vraždy a chová k nim takový odpor, že se do takového jednání nezapojuje; proto je zákaz široce vymahatelný. Drtivá většina lidí však nemá podobné mínění o hazardu, proto lidi takový zákon od této činnosti neodradí a stává se – správně – nevymahatelným.

Jelikož jsou zákony proti tichým sázkám očividně nevymahatelné, úřady se raději koncentrují na mnohem viditelnější formy hazardu a své aktivity omezují směrem k nim: k ruletám, bookmakerům, loteriím – zkrátka k oblastem, kde se hazard stal docela pravidelnou činností. Jenže v tom případě tu máme podivný morální rozsudek, se kterým se nelze ztotožnit: ruleta, dostihové sázky atd. jsou nějakým způsobem morálně špatné a policie proti nim musí rázně zakročit, zatímco tiché

sázky jsou morálně v pořádku a není potřeba se jimi obtěžovat.

V New Yorku se v posledních letech vyvinula zvláštní forma imbecility: až do nedávné doby bylo veškeré sázení na dostihy ilegální s výjimkou sázek, které byly uzavřené na dostihové dráze. Proč by měly být sázky na závodišti v Aqueductu nebo Belmontu naprosto morální a legitimní, zatímco sázky na stejný závod uzavřené u místního bookmakera hříšné a nezákonné, to je za hranicí zdravého rozumu. Pokud ovšem nevezmeme v úvahu to, že zákon nutí sázkaře plnit peněženky provozovatelů dostihů. Nedávno se objevila nová vada na kráse. Město New York samotné se zapojilo do sázkového průmyslu a sázení na koně v sázkových kancelářích vlastněných městem je naprosto správné a v pořádku, kdežto sázení u konkurujících soukromých bookmakerů je nadále hříšné a protizákonné. Smyslem systému je očividně udělit závodním tratím zvláštní privilegium a spolu s nimi také městským sázkovým provozovatelům. Mnoho států rovněž začíná financovat své neustále se rozpínající výdaje skrze loterie, které jsou tak zahaleny rouškou morality a ctihodnosti.

Častým argumentem pro zákaz hazardu je, že pokud bude chudému dělníkovi povoleno hrát, nerozvážně rozhýří svou týdenní výplatu a nechá svou rodinu napospas osudu. Kromě skutečnosti, že nyní může svou mzdu prohrát při sázkách s přáteli, tento paternalistický a diktátorský argument je docela zvláštní. Dokazuje totiž příliš mnoho: jestliže musíme zakázat hazard, protože by v něm mohly davy lidí utopit velkou část svého živobytí, tak proč bychom neměli zakázat mnoho dalších položek masové spotřeby? Koneckonců jestliže je dělník odhodlán prohýřit svou výplatu, má k tomu mnoho příležitostí: může nerozvážně utratit příliš mnoho za televizi, hi-fi věž, alkohol, baseballovou výbavu a nespočet dalších věcí. Logika bránit člověku v hazardu pro jeho dobro nebo dobro jeho rodiny vede přímo k oné totalitní kleci. Kleci, ve které tatíček Vláda říká člověku, co přesně má dělat, jak utratit své peníze, kolik vitamínů musí přijmout a nutí ho řídit

se podle diktátu Státu.

Narkotika a další drogy

Argumenty pro zákaz jakéhokoli výrobku nebo aktivity se v podstatě omezují na tytéž dvě věci, se kterými jsme se již setkali při ospravedlňování povinného zavírání duševně nemocných: buď je to pro danou osobu škodlivé, nebo bude následně páchat zločiny proti ostatním lidem. Je zvláštní, že obecné – a oprávněné – zděšení z drog vedlo masovou veřejnost k iracionálnímu entuziasmu pro jejich zákaz. Argument proti zákazu narkotik a halucinogenních látek je daleko slabší než ten proti prohibici, což byl experiment, který snad příšerná éra dvacátých let navždy zdiskreditovala. Přestože jsou narkotika bezesporu škodlivější než alkohol, i alkohol může být škodlivý. Zákaz něčeho, co může být pro uživatele škodlivé, vede logickou cestou opět k oné totalitní kleci, kde lidé nemohou jíst sladkosti a jsou nuceni jíst jogurt „pro jejich vlastní dobro“. Co se však týče druhého argumentu, který se odvolává na škodlivost pro ostatní, požití alkoholu vede mnohem častěji ke zločinům, dopravním nehodám atd. než narkotika, která z uživatele udělají nadpřirozeně mírumilovného a pasivního člověka. Samozřejmě existuje velmi silné pouto mezi závislostí a zločinem, jenže tato vazba je pravým opakem jakéhokoli argumentu pro prohibici. Narkomany totiž vede ke krádežím vysoká cena jejich dávek, kterou způsobuje samotný zákaz drog! Kdyby byla narkotika legální, jejich nabídka by prudce vzrostla, vysoké náklady spojené s černým trhem a úplatky policistů by se vytratily a cena drog by byla nízká natolik, že by k většině zločinů páchaných narkomany nedocházelo.

Samozřejmě se nejedná o argument ve prospěch prohibice alkoholu; stále platí, že postavit mimo zákon něco, co by mohlo vést ke zločinu, je nelegitimním a násilným útokem na osobní a majetková práva. Útokem, který by daleko více ospravedlňoval okamžité uvěznění veškerých mladistvých mužů. Pouze skutečné spáchání zločinu by mělo být

ilegální a cestou pro boj se zločiny páchanými pod vlivem alkoholu je zaměřit se na samotné zločiny, nikoli zakazovat alkohol. To by bylo navíc prospěšné i tím, že by došlo ke snížení počtu zločinů, které nebyly spáchány pod vlivem alkoholu.

Paternalismus v této oblasti nepochází pouze ze strany pravice; je zvláštní, že zatímco liberálové obecně podporují legalizaci marihuany a někteří i heroinu, zdá se, že prahnou po zákazu cigaret, a to na základě toho, že kouření často způsobuje rakovinu. Liberálové již dokázali prostřednictvím regulace televizního vysílání prosadit zákaz reklamy tabákových výrobků na televizních obrazovkách – čímž zasadili tvrdý úder svobodě slova, kterou by podle předpokladů měli ctít.

Znovu: každý člověk má právo si vybrat. Proti cigaretám propagujte, jak chcete, nechte však na každém jednotlivci, ať si svobodně vede svůj život. To bychom mohli rovnou zakázat vše, co potenciálně může vést k rakovině – včetně těsných bot, špatně sedících zubních protéz, nadměrného vystavení se slunečnímu záření, stejně jako nadměrné konzumace zmrzliny, vajec a másla, které mohou vést k srdečním chorobám. A nebude-li možné tyto zákazy vynutit, logika nám opět velí zavřít všechny lidi do klecí, kde dostanou přiměřenou dávku sluníčka, správnou dietu, dobře padnoucí obuv, a tak dále.

Korupce

Na podzim roku 1971 soustředila Knappova komise pozornost veřejnosti na problémy s rozšířenou korupcí policie v New Yorku. Uprostřed jednotlivých dramatických případů existuje riziko přehlédnutí toho, co je očividně ústředním problémem, problémem, kterého si byla komise naprosto vědoma. Prakticky v každém případě korupce byli policisté zapojeni do pravidelně fungujícího byznysu, který vláda svým nařízením zakázala jako ilegální. Přesto ohromná skupina lidí, tím, že tyto statky a služby poptávala, dala najevo, že nesouhlasí s tím, aby tyto aktivity spadaly pod stejnou kategorii jako vražda, krádež a přepadení.

Vskutku prakticky v žádném případě nesouvisela „koupě“ policistů s těmito ohavnými zločiny. Téměř ve všech případech byli policisté motivováni k tomu, aby se dívali jiným směrem, zatímco se odehrávaly legitimní, dobrovolné transakce.

Zvykové právo provádí velmi důležité rozlišení mezi zločiny, které jsou *malum in se*, a zločiny, které jsou pouze *malum prohibitum*. *Malum in se* je jednáním, které většina lidí instinktivně považuje za trestuhodný zločin, který je třeba potrestat. To se zhruba shoduje s libertariánskou definicí zločinu jako útoku na člověka či jeho majetek: napadení, krádež a vražda. Ostatní zločiny jsou aktivitami, které přeměnilo v zločin vládní nařízení: přesně v této mnohem šířeji tolerované oblasti dochází k policejní korupci.

Stručně řečeno policejní korupce se vyskytuje v těch oblastech, kde podnikatelé poskytují dobrovolné služby svým zákazníkům, ale vláda rozhodla o tom, že jsou tyto služby ilegální: prodej drog, prostituce a hazard. Tam, kde je kupříkladu zakázán hazard, dává zákon do rukou policistů, kterým je svěřen dohled nad hazardem, moc prodávat privilegium provozování hazardních her. Je to zkrátka, jako kdyby měla policie pravomoc vydávat zvláštní licence k provozování těchto aktivit a pak tyto neoficiální, zato důležité licence prodávala za libovolnou cenu, jakou černý trh snese. Jeden policista vypověděl, že kdyby byly zákony do puntíku vynučovány, ani na jediném staveništi v New Yorku by nemohli dělníci pokračovat v práci. Tak spleť je síť triviálních a nemožných regulací, do které vláda stavební firmy zapletla. Stručně řečeno, ať už vědomě či nikoli, vláda postupuje následovně: nejprve zakáže určitou aktivitu – drogy, hazard, stavbu nebo cokoli jiného – a poté vládní policie prodává pseudo-podnikatelům privilegium vstoupit do odvětví nebo v něm setrvat.

Důsledkem tohoto jednání jsou přinejmenším zvýšené náklady a omezený rozsah dané aktivity, než by tomu bylo na volném trhu. Účinky jsou však ještě mnohem zhoubnější. Často policista neprodává

pouhé povolení k činnosti, nýbrž monopolní výsadu. V tom případě neuplácí gambler policii pouze kvůli tomu, aby mohl pokračovat ve své činnosti, ale aby se zbavil konkurentů, kteří by měli zájem v odvětví podnikat. Zákazníci jsou pak osedláni privilegovanými monopolisty a je jim znemožněno plně si užít výhody konkurence. Není proto divu, že když byla prohibice počátkem třicátých let konečně zrušena, hlavními oponenty jejího zrušení, spolu s fundamentalistickými a prohibicionistickými skupinami, byli organizovaní pašeráci, kteří požívali zvláštní monopolní výsadu plynoucí z dohod uzavřených s policií a ostatními ozbrojenými vládními složkami.

Způsob, jak odstranit policejní korupci, je poté jednoduchý, zato účinný: zrušit zákony proti dobrovolným obchodním aktivitám a proti veškerým „zločinům bez obětí“. Nejenže bychom se zbavili korupce, ale zároveň by bylo velké množství policistů uvolněno k tomu, aby mohli bojovat proti skutečným zločincům, tedy těm, kteří páchají agresí proti lidem a jejich majetku. K tomu by, koneckonců, měla policie sloužit především.

Měli bychom si tedy uvědomit, že problém policejní korupce, stejně jako širší otázku vládní korupce obecně, je třeba zasadit do širšího kontextu. Jde o to, že při současných nešťastných a nespravedlivých zákonech, které zakazují, regulují a zdaňují určité aktivity, je korupce pro společnost velmi prospěšná. V mnoha zemích by bez korupce, která anuluje vládní zakazy, daně a nařízení, prakticky vymizel veškerý obchod a průmysl. Korupce promazává kola obchodu. Řešením tedy není korupci odsoudit a zdvojnásobit opatření proti ní, řešením je zrušit ochromující vládní politiku a zákony, které činí korupci nezbytnou.

Zákony omezující zbraně

Pro většinu aktivit popsaných v této kapitole platí, že liberálové mají tendenci hájit svobodu obchodu a jednání, zatímco konzervativci prahnou po rázných opatřeních a po co nejtvrdějším zásahu proti těm,

kteří porušují zákony. V prosazování zákonů o zbraních jsou však jejich pozice záhadně obráceny. Pokaždé když někdo se zbraní v ruce spáchá násilný zločin, liberálové zdvojnásobí své úsilí pro přísnou regulaci, ne-li pro úplný zákaz soukromého držení zbraní, zatímco konzervativci se proti těmto regulacím staví ve jménu svobody jednotlivce.

Jestliže, jak libertariáni věří, má každý jednotlivec právo vlastnit své tělo a majetek, vyplývá z toho, že má právo sebe, za použití násilí proti násilným útokům kriminálních agresorů, bránit. Z nějakého podivného důvodu se však liberálové systematicky pokoušejí zbavit nevinné osoby prostředků k obraně proti agresí. Navzdory skutečnosti, že Druhý dodatek Ústavy garantuje, že „*právo lidí vlastnit a nosit zbraně nesmí být narušeno,*“ vláda toto právo systematicky nahlodává. Proto v New Yorku, stejně jako ve většině zbylých států, Sullivanův zákon zakazuje nošení „skrytých zbraní“ bez úřadem vydané licence. Nejenže bylo tímto protiústavním zákonem nošení zbraní závažně omezeno, vláda navíc tento zákaz rozšířila na téměř veškeré předměty, které by mohly potenciálně sloužit jako zbraň – dokonce ty, které lze použít pouze k sebeobraně. Výsledkem toho je potenciálním obětím zločinu znemožněno nošení nožů, slzného plynu, a dokonce jehlic do klobouku, a lidé, kteří takové zbraně v sebeobraně použili, sami čelili obžalobě. Ve městech tento násilný zákaz skrytých zbraní v podstatě zbavil oběti jakékoli možnosti sebeobraně proti zločinu. (Je sice pravdou, že neexistuje žádný oficiální zákaz nošení neskrytých zbraní, jenže člověk, který zákon před mnoha lety v New Yorku testoval tím, že chodil po ulici s puškou, byl okamžitě uvězněn za „narušování pořádku“.) Mimoto oběti jsou ustanoveními proti „nepřiměřené“ sebeobraně tak ochromeny, že současný právní systém poskytuje zločincům automaticky ohromnou vestavěnou výhodu.

Mělo by být zřejmé, že žádný fyzický předmět není sám o sobě agresivní; každý objekt, ať už se jedná o zbraň, nůž nebo klacek, lze použít k agresí, pro obranu nebo pro nespočet dalších účelů, které

nemají se zločinem nic společného. Nedává o nic větší smysl zakázat nebo omezit nákup a držení zbraní, jako zakázat držení nožů, golfových holí, jehlic do klobouku či kamenů. A jak mají být všechny tyto objekty zakázány, a jestliže jsou zakázány, jak má být tento zákaz vynucen? Namísto toho, aby byli stíháni nevinní lidé, kteří pouze nosí nebo vlastní rozličné předměty, měly by být zákony zaměřeny na boj se skutečnými zločinci a na jejich dopadení.

Krom toho existuje další okolnost, která náš závěr potvrzuje. Jsou-li zbraně regulovány nebo zakázány, není důvod očekávat, že budou lidé odhodlaní ke spáchání zločinu těmto zákonům věnovat mnoho pozornosti. Zločinci tedy budou mít vždy možnost obstarat si a nosit zbraně; pouze jejich nevinné oběti budou těmi, kdo bude trpět starostlivým liberalismem, kterému vděčíme za zákony proti střelným a jiným zbraním. Stejně jako by měly být legalizovány drogy, hazard a pornografie, nejinak by tomu nemělo být ani u zbraní a jiných předmětů, které mohou posloužit jako zbraň při sebeobraně.

Za pozornost stojí článek napadající regulaci pistolí (tento typ zbraní chtějí liberálové omezovat nejvíce), ve kterém profesor práva z University v St. Louis Don B. Kates, Jr. plísni své kolegy liberály za to, že neaplikují na zbraně stejnou logiku, kterou používají pro zákony o marihuaně. Poukazuje na to, že v dnešní době více než 50 milionů Američanů vlastní pistoli a že, na základě veřejného průzkumu a dřívějších zkušeností, by zhruba 66 až 80 % Američanů zákaz držení pistolí nerespektovalo. Nevyhnutelným důsledkem, jako je tomu u sexuálních zákonů a zákonů o marihuaně, by byly přísné tresty a velmi selektivní vynucování – což by živilo neúctu k právu a orgánům, které právo vymáhají. Právo by bylo vynucováno selektivně proti těm, které úřady nemají v oblibě: *„Vynucování je postupně čím dál nahodilejší, až jsou nakonec zákony používány jen proti těm, které nemá policie v oblibě. Stěží potřebujeme připomenout ohavné taktiky prohlídek a zadržení, které policie a státní orgány často používaly k tomu, aby chytily do pasti ty, kteří*

porušují tyto zákony.“ Kates dodává: „Zdají-li se vám tyto argumenty povědomé, je to pravděpodobně proto, že se shodují s těmi, které liberálové běžně používají pro kritiku zákonů o marihuaně.“⁷

Kates dále doplňuje velmi citlivý náhled do této zvláštní mezery v myšlení liberálů. Neboť:

Zákaz zbraní je duševním dítětem bílých liberálů ze střední třídy, kteří si nevšímají situace chudých lidí a příslušníků menšin žijících v oblastech, kde policie vzdala své úsilí bojovat proti zločinu. Tyto liberály nechaly v klidu zákony o marihuaně v padesátých letech, kdy byly policejní razie omezeny pouze na ghetta. Jelikož žijí v policiích dobře střežených předměstích nebo vysoce zabezpečených apartmánech střežených Pinkertony (které nikdo nenavrhuje odzbrojit), nevšimavý liberál zesměšňuje vlastnictví zbraní jako „anachronismus z Divokého západu.“⁸

Kates dále vyzdvihuje demonstrovanou empirickou hodnotu ozbrojení za účelem sebeobrany; v Chicagu například v posledních pěti letech ozbrojení civilisté oprávněně usmrtili třikrát více násilných zločinců než policie. A ve studii obsahující několik set násilných konfrontací se zločinci Kates objevil, že ozbrojení civilisté byli mnohem úspěšnější než policie: civilisté v sebeobraně útočníky zajali, zranili, zabili nebo zaplašili v 75 procentech případů, zatímco úspěšnost policie činí pouhých 61 procent. Je sice pravdou, že oběti, které projeví odpor při loupeži, bývají mnohem častěji zraněny než ti, co zůstanou pasivní. Kates však poukazuje na zanedbané prvky: (1) obrana bez zbraně byla pro oběti dvojnásobným hazardem oproti sebeobraně se zbraní v ruce a (2) rozhodnutí, zda se bránit, je plně v kompetenci oběti v závislosti na okolnostech a vyznávaných hodnotách.

Snaha vyhnout se zranění bude převládat u bílého liberálního vysokoškola s napěchovaným bankovním kontem. Méně důležité to nevyhnutelně bude pro dělníka bez stálého zaměstnání nebo pro

příjemce sociálních dávek, který je okrádán o prostředky, kterými by na měsíc uživil svou rodinu – nebo černého majitele obchodu, který nemůže dostat pojistku proti přepadení a série loupeží by ho přivedla na mizinu.

Decision Making Information organization zorganizovala v roce 1975 průzkum mezi držiteli zbraní. Z něj vyplynulo, že mezi hlavní skupiny obyvatel, kteří vlastní zbraň pouze pro účel sebeobranu, patří černoši, lidé s nejnižšími příjmy a senioři. „*Toto jsou lidé,*“ výmluvně upozorňuje Kates, „*kteře máme podle návrhu uvěznit, protože trvají na tom, aby si zachovali jedinou dostupnou ochranu pro svou rodinu v oblastech, kde policie vzdala své úsilí.*“⁹

Co historické zkušenosti? Opravdu zákazy zbraní významně snížily míru zločinnosti ve společnosti, jak liberálové tvrdí? Důkazy svědčí o pravém opaku. Z rozsáhlé studie, kterou uskutečnili na Univerzitě ve Wisconsinu na podzim roku 1975, jednoznačně vyplývá, že „*zákony omezující držení zbraní nemají individuální ani kolektivní účinek na snížení míry násilných zločinů.*“ Studie mimo jiné testovala teorii, že běžní mírumilovní občané budou mít nepřekonatelné nutkání použít svou zbraň v okamžiku, kdy jim někdo poleze na nervy. Studie neobjevila vůbec žádný vztah mezi počtem držených zbraní a počtem zabití při porovnávání u jednotlivých států. Toto zjištění navíc potvrzuje harvardská studie z roku 1976, která zkoumala účinky zákona v Massachusetts, který stanovuje minimální délku pobytu ve vězení pro každého, u koho je nalezena zbraň, aniž by měl vládou vydané povolení. Ukázalo se, že díky tomuto zákonu schválenému v roce 1974 se v roce následujícím opravdu významně snížilo množství držených zbraní a počet ozbrojených přepadení. Ke svému úžasu však výzkumníci z Harvardu zjistili, že nedošlo k odpovídajícímu poklesu páchání jakéhokoli druhu násilí. Tedy:

Jak předchozí kriminologické studie naznačily, člověk, který je

zbaven možnosti použít ruční střelnou zbraň, se v momentu chvilkového rozzuření uchýlí k použití daleko nebezpečnějších pušek. Ten, kdo nemůže použít jakoukoli střelnou zbraň, bude téměř stejně smrtelně nebezpečný s nožem, kladivem atd.

A je jasné, že „jestliže omezení držení zbraní nevede k poklesu vražd nebo jiných násilných činů, zákaz zbraní je pouze dalším přesměrováním policejních zdrojů od skutečných zločinů k zločinům bez oběti.“¹⁰

Nakonec přichází Kates s další fascinující skutečností: společnost, ve které jsou občané ozbrojeni, bude mnohem pravděpodobněji takovou, kde bude mnoho dobrých samaritánů, kteří dobrovolně půjdou na pomoc obětem zločinu. Avšak odeberte lidem jejich zbraně a veřejnost – s katastrofálními důsledky pro oběti – bude mít tendenci přenechat práci policii. Předtím než stát New York postavil mimo zákon pistole, byly případy s dobrými samaritány daleko rozšířenější než dnes. A poslední studie případů s dobrými samaritány ukázala, že minimálně 81 procent samaritánů vlastnilo zbraň. Chceme-li žít ve společnosti, jejíž občané přijdou na pomoc sousedům v nouzi, nesmíme je připravit o prostředek k tomu, aby mohli se zločinem něco dělat. Jistě je vrcholem absurdity odzbrojit mírumilovnou veřejnost a pak, jak je docela běžné, odsuzovat lidi za „lhostejnost“, když nepřiběhnou zachránit oběti kriminálního útoku.

7. Vzdělání

Veřejné a povinné školství

Donedávna existovalo v Americe nemnoho institucí, které byly drženy v takové posvátnosti – obzvláště ze strany liberálů – jako veřejné školy. Oddanost veřejnému školství zachvátila dokonce rané Američany – například jeffersonovce a jacksoniánce – kteří byli ve většině ostatních otázek libertariány. V posledních letech měly být veřejné školy klíčovou ingrediencí demokracie, studnicí bratrství a nepřítelem elitářství a oddělenosti v životech Američanů. Veřejné školy byly ztělesněním údajného práva každého dítěte na vzdělání a byly považovány za klíčové pro vytvoření porozumění a harmonie mezi lidmi rozdílných profesí a sociálních tříd, kteří by se jinak se svými sousedy štouchali lokty již od útlého věku.

S rozmachem veřejného školství šla ruku v ruce povinná školní docházka, která nutila veškeré děti do vysokého – a postupně se zvyšujícího – věku navštěvovat buď státní školu, nebo soukromou školu certifikovanou státními úřady. V kontrastu s předešlými dekádami, kdy relativně malé procento populace navštěvovalo vyšší ročníky školy, byla tímto rozhodnutím vlády celá populace nucena trávit obrovskou část nejcitlivějších let jejich života ve veřejných institucích. Povinná školní docházka mohla klidně být zahrnuta pod kapitolu Nevolnictví, neboť jaká jiná instituce je tak evidentně ohromným systémem uvěznění? V posledních letech Paul Goodman a další kritici vzdělání trefně popsali naše státní školství – a v menší míře i jejich soukromé přívěsky – jako obrovský vězeňský systém pro mladistvé, který nutí nespočet milionů nepřizpůsobivých dětí nedobrovolně do školních lavic. Taktika nové levice, kdy vtrhne do střední školy s křikem „Útěk z vězení!“, sice může být absurdní a neefektivní, ale jistě vyjadřuje velkou pravdu o školním

systemu. Jestliže totiž naženeme všechnu mládež do obřích věznic pod rouškou „vzdělávání“, přičemž učitelé a školníci slouží jako náhražka věznilů a strážců, proč bychom neměli ze strany mládeže očekávat neštěstí, nespokojenost, odcizení a rebelii? Jediným překvapením by mělo být, že si s rebelií dali celkem načas. Nyní však stále více lidí uznává, že s nejpyšnější institucí Ameriky je něco hrubě v nepořádku; že se, obzvláště v městských oblastech, veřejné školy staly žumpou zločinu, drobných krádeží a drogové závislosti a že nedochází k téměř žádnému nebo k vůbec žádnému opravdovému vzdělávání uprostřed ohýbání dětské mysli a ducha.¹

Částečným důvodem této tyranie naší mládeže je špatně mířený altruismus ze strany vzdělané střední třídy. Dělníci neboli „nižší třída“ by měli mít příležitost ke vzdělání, kterého si střední třída tak vysoce cení. A jestliže by rodiče nebo jejich děti měli být tak zaostalí, že by se vzdali této skvostné příležitosti, která jim byla naservírována, nuže, pak musí být použito drobné násilí – samozřejmě „pro jejich vlastní dobro“.

Kritickým omylem uctívačů školy z řad střední třídy je záměna mezi formálním školstvím a vzděláním obecně. Vzdělání je celoživotní proces učení a učení probíhá nejen ve škole, nýbrž ve všech oblastech života. Když si dítě hraje, poslouchá své rodiče nebo přátele, čte noviny nebo někde pracuje, stává se vzdělaným. Formální školství je pouze mizivou částí vzdělávacího procesu a je vhodné pouze pro formální vyučovací předměty, zejména v pokročilejších a systematictějších tématech. Základní dovednosti jako čtení, psaní, aritmetika a jejich odvětví se lze snadno naučit doma a mimo školu.

Mimoto jednou z největších předností lidstva je jeho různorodost a skutečnost, že každý jednatel je jedinečný, s unikátními schopnosti, zájmy a sklony. Nutit k formálnímu vzdělání dítě, které postrádá jak schopnost, tak i zájem v této sféře, je zločinným ohýbáním ducha a mysli dítěte. Paul Goodman si posteskl, že většina dětí by na tom byla daleko lépe, kdyby mohla pracovat od útlého věku, naučit se

obchodovat a začít dělat to, na co se nejlépe hodí. Ameriku postavili občané a lídři, z nichž mnohým se dostalo malého nebo dokonce žádného formálního vzdělání. Myšlenka, že každý musí dokončit střední školu – v dnešní době dokonce získat vysokoškolský diplom – předtím, než může začít pracovat a žít v tomto světě, je absurditou současné doby. Zrušme povinnou školní docházku a vraťme dětem kontrolu nad jejich hlavami a budeme opět žít jako národ lidí, kteří jsou daleko produktivnější, kreativnější, mají více zájmů a jsou mnohem šťastnější. Mnoho přemýšlivých oponentů nové levice a mladické rebelie poukazuje na to, že velká část nespokojenosti mládeže a jejich odtržení od reality pramení z čím dál delší doby, kterou jsou nuceni strávit ve škole, zaklubení v kokonu závislosti a nezodpovědnosti. Dobrá tedy, jenže co je hlavním důvodem k tomuto neustále se prodlužujícímu kokonu? Očividně celý systém, a obzvláště povinná školní docházka, která káže, že každý musí soustavně chodit do školy – nejprve na střední školu, nyní na vysokou a brzy bude možná povinný doktorát. Je to právě povinné masové školství, které vytváří jak nespokojenost, tak i neustále pokračující úkryt před „reálným světem“. V žádné jiné společnosti ani v žádné jiné době nenabrala tato mánie masového školství takových rozměrů.

Je pozoruhodné, že jak stará libertariánská pravice, tak i nová levice došly z velmi odlišných perspektiv a za použití velmi odlišné rétoriky k podobnému pochopení despotické povahy masového školství. A tak Albert Jay Nock, velký individualistický teoretik dvacátých a třicátých let, odsoudil vzdělávací systém za to, že nahnání „nevzdělatelné“ masy do škol v marné rovnostářské víře ve stejnou vzdělatelnost každého dítěte. Namísto toho, aby nechali chodit do školy ty děti, které mají potřebné sklony a schopnosti, jsou nahnány do škol pro jejich domnělé dobro všechny děti. Výsledkem je pokroucení života těch, kteří se na školu nehodí, a zničení kvalitního vzdělání těch, kteří jsou opravdu vzdělatelní. Nock také vnímavě kritizoval konzervativce, kteří útočili na „progresivní vzdělání“ kvůli tomu, že rozdrobuje vzdělávací standard

tím, že je vyučováno řízení automobilu, pletení košíku nebo volba dentisty. Nock podotknul, že jestliže nutíte zástup dětí, které nemohou vstřebat klasické vzdělání, chodit do školy, musíte pak vzdělání přesměřovat k praktickým činnostem, vhodnějším pro nejnižší společný jmenovatel. Osudnou chybou není progresivní vzdělání, nýbrž cesta směrem k univerzálnímu školství, vůči kterému je progresivismus provizorní odpovědí.²

Takoví kritici nové levice jako John McDermott a Paul Goodman tvrdí, že střední třída nutí děti dělnické třídy (z nichž mnoho má úplně odlišné hodnoty a schopnosti) být součástí státního systému, který je navržen tak, aby je vymodeloval do formy střední třídy. Mělo by být zřejmé, že ať už někdo preferuje jednu třídu nebo druhou, jeden ideál školství nebo druhý, podstata kritiky je prakticky téměř totožná: zástupy dětí jsou hnány do instituce, pro kterou projevují slabý zájem nebo nadání.

Vskutku, nahlédneme-li do historie prosazování veřejného školství a povinné docházky v této a dalších zemích, nenajdeme v zásadě špatně mířeného altruismu jako spíše vědomého plánu vymodelovat masovou populaci do formy vytoužené establishmentem. Vzpourné menšiny měly být vymodelovány podle většinového vzoru; všem lidem měly být vštěpovány občanské ctnosti, zejména a vždy včetně poslušnosti vůči státnímu aparátu. Jestliže má být masová veřejnost vzdělávána ve státních školách, jak se tyto školy mohou nestát mocným instrumentem pro vštěpování poslušnosti státních úřadů? Martin Luther, vůdce první moderní kampaně za povinné státní vzdělání, zformuloval svou prosbu typicky v proslulém dopisu vládcům Německa v roce 1524:

Vážený vládci (...) Jsem toho názoru, že civilní úřady mají povinnost donutit lidi poslat své děti do školy (...) Jestliže může vláda tyto občany, jsou-li způsobilí, nutit do vojenské služby, aby nosili oštěp a pušku, stavěli hradby a plnili další bojové povinnosti v době války, mnohem větší právo má vůči lidem poslat jejich děti do školy, neboť

v tomto případě jsme ve válce s ďáblem, jehož cílem je tajně vyčerpat naše města a knížectví.³

Pro Luthera tedy byly státní školy nepostradatelnou součástí „války s ďáblem“, tj. s katolíky, židy, nevěřícími a soupeřícími protestantskými sektami. Novodobý obdivovatel Luthera a povinné docházky pronesl, že

trvalá a pozitivní hodnota Lutherova prohlášení z roku 1524 leží (...) v posvátných spojeních, která založilo pro protestantské Německo mezi národní církví a vzdělávacími povinnostmi jednotlivce a státu. Bylo tudíž nepochybně vytvořeno zdravé veřejné mínění, které učinilo principy povinné školní docházky snadno přijatelné v Prusku mnohem dříve než v Anglii.⁴

Další velký zakladatel protestantské církve Jan Kalvín nebyl o nic méně horlivější v prosazování masového veřejného školství, k čemuž ho vedly stejné důvody. Není proto překvapením, že vůbec první povinnou docházku v Americe zavedli kalvínovští puritáni v Massachusetts Bay, ti lidé, kteří tak horlivě usilovali o zavedení kalvínovské teokracie v Novém světě. V červnu 1642, pouhý rok poté, co Massachusetts Bay ustanovilo svou první sadu zákonů, tato kolonie zavedla první systém povinného vzdělání v anglicky mluvících zemích. Zákon prohlašoval:

jelikož dobré vzdělání dětí přináší nebývalý prospěch a užitek jakémukoli společenství a jelikož mnoho rodičů a mistrů je příliš shovívavých a nedbalých vůči svým povinnostem tohoto druhu, nařizuje se, že radní každého města (...) musí dohlédnout na své sousedy, aby nikdo z nich netrpěl takovým barbarismem ve své rodině, že by se pokusil učit, sám nebo pověřením někoho jiného, své děti a učedníky.⁵

Pět let nato přijalo Massachusetts Bay zákon, kterým zavedlo veřejné školy.

Již tedy od samého počátku americké historie touha tvarovat a vyučovat masovou veřejnost a činit ji poslušnou hnala kupředu úsilí o vytvoření veřejného školství. V koloniální éře bylo veřejné školství používáno jako prostředek k potlačení náboženského odporu, stejně jako ke vštípení ctností poslušnosti státu do hlav nepoddajných občanů. Je například typické, že Massachusetts a Connecticut při potlačování kvakerů zakázaly této, jimi opovrhované, sektě, aby si zřídila vlastní školy. A Connecticut, v marné snaze potlačit hnutí „New Light“, rovněž zakázal této sektě založit si vlastní školy. Jinak by, jak connecticutské úřady argumentovaly, tato sekta „*mohla mít tendenci učit mladé špatným zásadám a praktikám a mohla vnést takový nepořádek, který by mohl mít osudové následky pro veřejné soužití a blaho této kolonie.*“⁶ Je těžko náhodou, že jediná opravdu svobodná kolonie v Nové Anglii – Rhode Island – byla zároveň jedinou kolonií v této oblasti, kde nebyly veřejné školy.

Motivace pro veřejné a povinné školství se po vyhlášení nezávislosti v základech sotva lišila. Proto Archibald D. Murphey, otec systému veřejného školství v Severní Karolíně, volal po založení těchto škol následujícími slovy:

*všechny děti v nich budou vyučovány (...) V těchto školách by morální zásady a náboženství měly být vštěpovány a návyky podřízenosti a poslušnosti vytvořeny (...) Rodiče nevědí, jak je vyučovat (...) Stát, v hřejivé náklonnosti a starostlivosti o jejich blahobyť, se musí ujmout vedení nad těmito dětmi a umístit je do škol, kde může být jejich mysl osvícena a jejich srdce učeno ctnostem.*⁷

Jednou z nejčastějších motivací zavedení povinného veřejného školství byl útisk a ochromení etnických a jazykových menšin kolonizovaných lidí – snaha donutit je, aby se vzdali svého jazyka a kultury a přijali jazyk a kulturu vládnoucích skupin. Angličané v Irsku a

Quebecu a národy napříč střední a východní Evropou a Asií – všichni nahnali své menšiny do veřejných škol, které řídili příslušníci většiny. Nejsilnějším podnětem k nespokojenosti a rebelii ze strany utiskovaných lidí byla touha zachránit vlastní jazyk a dědictví před zbraní se jménem veřejné školy, kterou třímali jejich utiskovatelé. Proto zastánce laissez-faire liberalismu Ludwig von Mises napsal, že v jazykově smíšených zemích:

je pokračující lpění na politice povinného vzdělání naprosto neslučitelné se snahami nastolit trvalý mír. Otázka, ve kterém jazyce by měla být výuka vedena, nabývá klíčového významu. Rozhodnutí jedním nebo druhým směrem může v průběhu let určit národnost celého území. Škola může děti odcizit od národnosti, ke které patří jejich rodiče, a může být použita jako prostředek pro útlak celých národností. Ten, kdo má pod kontrolou školy, má v rukou moc poškodit ostatní národnosti a přinést prospěch té vlastní.

Krom toho, jak Mises podotýká, násilí, které je nedílnou součástí vlády jedné národnosti, činí nemožným vyřešit problémy tím, že dovolí rodiči, aby poslal své dítě do školy, kde se vyučuje v jazyce jeho národnosti.

Mnohdy je pro jednotlivce nemožné – v ohledu na zabezpečení svého živobytí – aby se otevřeně hlásil k jedné nebo druhé národnosti. V systému státních intervencí by ho to mohlo stát přízeň zákazníků, kteří jsou příslušníky jiných národností, nebo práci u zaměstnavatele s odlišnou národností (...) Jestliže je výběr školy, kam si přejí poslat své děti, ponechán na rodičích, pak jsou vystaveni všem myslitelným formám politického nátlaku. Ve všech oblastech smíšených národností je škola politickou cenou nejvyšší důležitosti. Škola nemůže být zbavena svého politického charakteru, dokud zůstává veřejnou a povinnou institucí. Existuje v podstatě pouze jediné řešení: stát, vláda a zákony se nesmí ani v nejmenším zabývat

*školstvím a vzděláním. Veřejné prostředky nesmí být použity k takovým účelům. Výchova a vzdělání mládeže musí být ponechány výhradně rodičům a soukromým spolkům a institucím.*⁸

V podstatě nejsilnější motivací legie amerických „reformátorů vzdělání“ poloviny devatenáctého století, kteří založili moderní systém veřejných škol, byla právě snaha tento systém využít k ochromení kulturního a jazykového života imigrantů, kteří do Ameriky přicházeli ve vlnách, a udělat z nich, jak uvedl jeden z reformátorů Samuel Lewis, „jeden národ“. Hlavním hnacím pohonem stojícím za vzdělávací „reformou“ bylo přání anglosaské většiny zkrotit, usměrnit a restrukturalizovat imigranty, a obzvláště zlikvidovat farní školní systém katolíků. Kritici nové levice, kteří spatřují roli dnešních veřejných škol v mrzačení a modelování mysli dětí z ghett, pouze vystihují současné ztělesnění dlouho opatrovaného cíle, o který usiluje establishment veřejného školství – přívrženci Horace Manna, Henryho Barnarda a Calvina Stowese. Mann a Barnard byli například těmi, kteří prosazovali použití škol k indoktrinaci dětí proti „lůzovládě“ jacksoniánského hnutí. A byl to Stone, autor obdivného pojednání o pruské povinné školní docházce, jež bylo původně inspirováno Martinem Lutherem, kdo psal o školách v nezaměnitelně luteránském a vojenském stylu:

*jestliže ohled na veřejnou bezpečnost ospravedlňuje vládu nutit své občany do branné povinnosti, když je země napadena, ten samý důvod opravňuje vládu, aby je donutila zabezpečit vzdělání svých dětí (...) Člověk nemá o nic větší právo ohrozit stát tím, že na něj hodí rodinu nevzdělaných a zpustlých dětí, než má právo poskytnout přístup špehům útočící armády.*⁹

O čtyřicet let později Newton Bateman, vedoucí vzdělavatel, mluvil o „výsostném právu státu“ na „mysl, ducha a tělo“ dětí národa: vzdělání, jak tvrdil, „nemůže být závislé na rozmarech a nepředvídatelném jednání jednotlivců.“¹⁰

Nejambicióznější pokus fanatiků veřejného školství maximalizovat svou kontrolu nad dětmi proběhl v Oregonu na počátku dvacátých let. Stát Oregon, který nepřipouštěl dokonce ani soukromé školy certifikované státem, přijal 7. listopadu 1922 zákon, který postavil soukromé školy mimo zákon a donutil všechny děti navštěvovat školy státní. To bylo vyvrcholením snu edukacionistů. Konečně státní úřady nahnaly všechny děti do „demokratizujícího“ modelu uniformního vzdělání. Nejvyšší soud USA naštěstí shledal zákon v roce 1925 (případ *Pierce v. Society of Sisters* z 1. června 1925) protiústavním. Nejvyšší soud prohlásil, že „dítě není pouhým výtvozem státu“, a tvrdil, že byl oregonský zákon v rozporu s „fundamentální teorií svobody, na které všechny vlády Unie spočívají“. Fanatici veřejného školství se již nikdy neodvážili zajít tak daleko. Avšak plyne z toho ponaučení, pokud si uvědomíme, jaké síly stály za snahou zakázat konkurenční soukromé vzdělání ve státě Oregon. Strůjci zákona nebyli, jak bychom mohli očekávat, liberální nebo progresivní vzdělavatelé či intelektuálové; strůjcem byl Ku Klux Klan, tehdy silný v severských státech, který prahl po likvidaci farního školního systému katolíků a také po tom, aby nahnal všechny děti katolíků a imigrantů do neoprotestantských a amerikanizujících veřejných škol. Je zajímavé podotknout, že Ku Klux Klan byl toho názoru, že takový zákon je nezbytný pro „zachování svobodných institucí“. Je dobré přemýšlet o tom, že velmi vyzdvihovaný „progresivní“ a „demokratický“ systém veřejných škol měl své nejvášnivější zastánce mezi nejobotnějsími Američany, mezi lidmi toužících po pošlapání různorodosti a rozmanitosti v Americe.¹¹

Uniformita nebo diverzita?

Ačkoli současní pedagogové nezacházejí tak daleko jako Ku Klux Klan, je důležité si uvědomit, že samotná povaha veřejného školství vyžaduje zavedení uniformity a pošlapání rozmanitosti a osobitosti při vzdělávání.

Je totiž přirozeností státní byrokracie fungovat podle určité sady pravidel a tvrdou rukou tato uniformní pravidla vynucovat. Kdyby tomu tak nebylo a byrokrat musel rozhodovat jednotlivé případy ad hoc, byl by poté obviněn, a to po právu, že nezachází s každým daňovým poplatníkem a občanem stejně a uniformně. Byl by obviněn z diskriminace a udělování zvláštních privilegií. Krom toho pro byrokrata je administrativně méně náročné stanovit uniformní pravidla napříč celou svou jurisdikcí. V kontrastu se soukromými, o zisk usilujícími podnikateli není v zájmu státního byrokrata dosahovat efektivity ani sloužit svým zákazníkům s využitím všech svých schopností. Jelikož nepotřebuje tvořit zisk a je chráněn před možností utrpět ztrátu, byrokrat nemusí brát ohledy (a ani tak nečiní) na přání a požadavky svých spotřebitelů-zákazníků. Jeho hlavním zájmem je „nečeřit vody“ a toho dosahuje nejlépe tím, že nezaujatě aplikuje na všechno uniformní sadu pravidel, bez ohledu na to, že může být pro některé případy neaplikovatelná.

Byrokrat ve veřejném školství má na svých bedrech mnoho klíčových a kontroverzních rozhodnutí, když rozhoduje o modelu formálního školství ve své oblasti. Musí rozhodnout: má být školství tradiční nebo progresivní? Volně tržní nebo socialistické? Soutěživé nebo rovnostářské? Humanitní nebo praktické předměty? Segregované nebo integrované? Sexuální výchova ano či ne? Náboženské nebo sekulární? Případně různé odstíny mezi těmito protipóly. Problém spočívá v tom, že nehledě na to, jaké rozhodnutí vydá, a i když rozhodne podle přání většinové veřejnosti, bude vždy existovat značné množství rodičů a dětí, kteří budou úplně zbaveni druhu vzdělání, jaké si přejí. Rozhodne-li se pro tradiční výuku ve školách, pak budou škodní progresivně naladěni rodiče, a naopak; to platí naprosto stejně pro všechna ostatní kritická rozhodnutí. Čím více se vzdělání stane veřejným, tím více budou rodiče a děti zbaveni takového vzdělání, o jakém si myslí, že potřebují. Čím více se vzdělání stane veřejným, tím více bude tvrdá uniformita byrokracie pošlapávat potřeby a přání jednotlivců a menšin.

Čím větší bude následně sféra veřejného vzdělání oproti vzdělání soukromému, tím větší bude rozsah a intenzita konfliktu ve společenském životě. Neboť pokud se jedna skupina chystá učinit rozhodnutí: sexuální výchovu ano či ne, tradiční nebo progresivní vzdělání, integrované či segregované atd., pak je obzvláště důležité získat kontrolu nad vládou a zabránit protivníkům, aby kontrolu převzali oni. Proto, v oblasti vzdělání, stejně jako ve všech ostatních činnostech, čím více vládní rozhodování nahradí soukromý rozhodovací proces, tím více různých skupin půjde jedna druhé po krku v zoufalém závodu s cílem dohlédnout na to, aby ono jedno a jediné rozhodnutí v každé důležité oblasti směřovalo jejich cestou.

Porovnejme tento nedostatek a intenzivní sociální konflikt, který je nedílnou součástí vládního rozhodovacího procesu, se situací na volném trhu. Kdyby bylo vzdělání výhradně soukromé, pak by každá skupina rodičů prokazovala přízeň škole, která jim vyhovuje. Mnoho rozmanitých škol by vyrostlo jako houby po dešti, aby uspokojily pestrou strukturu požadavků na vzdělání ze strany rodičů a dětí. Některé školy by byly tradiční, jiné progresivní. Školy by se pohybovaly na škále od úplně tradičních po úplně progresivní; některé školy by experimentovaly s rovnostářským vzděláváním bez udělování známek, jiné by kladly důraz na důsledné vyučování předmětů a konkurenční známkování; některé školy by byly sekulární, jiné by zdůrazňovaly různá náboženská vyznání; některé školy by byly libertariánské a zdůrazňovaly ctnosti svobodného podnikání, jiné by kázaly rozmanité formy socialismu.

Zvažme nyní, pro ilustraci, strukturu průmyslu vydávání knih a časopisů a nezapomeňme, že knihy a časopisy jsou samy o sobě extrémně důležitou formou vzdělání. Trh časopisů, který je téměř svobodný, nabízí všelijaké druhy časopisů, které padnou široké škále chutí a požadavků spotřebitelů: existují celostátní, všestranné časopisy; existují časopisy liberální, konzervativní a časopisy zaměřené na

všemožné ideologie; existují specializované vědecké publikace; a existuje přešvih časopisů věnovaných zvláštním zájmům a koníčkům jako bridž, šachy, hi-fi, atd. Podobná struktura je charakteristická i pro svobodný knižní trh: existují knihy vydávané ve velkém nákladu, knihy mířené na specializované trhy, knihy všelijakých ideologických přesvědčení. Zrušíme veřejné školství a svobodnému, pestrému a rozmanitému trhu knih a časopisů se bude podobat i „trh škol“. Pro srovnání, kdyby existoval pouze jeden časopis pro každé město nebo stát, pomyslete na ty bitvy a sváry, které by vzplanuly: měl by být časopis konzervativní, liberální, nebo socialistický; kolik prostoru by měl věnovat fikci nebo bridži, atd.? Tlaky a konflikty by byly intenzivní a žádné řešení by nebylo uspokojivé, jelikož ať by bylo vydáno jakékoli rozhodnutí, nespočet lidí by byl připraven o to, co chtějí a vyžadují. To, po čem libertariáni volají, pak není tak bizarní, jak by se na první pohled mohlo zdát; to, po čem volají, je školní systém tak svobodný a pestrý, jako je v dnešní době většina ostatních vzdělávacích prostředků.

Zaměříme-li se znovu na ostatní vzdělávací prostředky, co bychom si pomysleli o návrhu vlády, ať už federální nebo státní, použít peníze daňových poplatníků k založení celostátního řetězce veřejných novin nebo časopisů, a pak donutit všechny lidi, nebo všechny děti, aby je četli? Co bychom si dále pomysleli o vládě, kdyby postavila mimo zákon veškeré ostatní noviny a časopisy, nebo alespoň ty, které by nevyhovovaly určitým „obsahovým standardům“, o nichž si vládní komise myslí, že by měly děti číst? Takový návrh by se zcela jistě setkal se zděšením napříč celou zemí, přesto je to právě takový režim, který vláda nastolila v oblasti školství. Povinný veřejný tisk by byl naprosto po právu považován za narušení základní svobody tisku; není školní svoboda přinejmenším stejně důležitá jako svoboda tisku? Nepatří obě mezi životně důležité prostředky pro informování veřejnosti a pro vzdělávání, pro svobodu myšlení a hledání pravdy? Ve skutečnosti by měl být útisk svobodného školství provázen ještě větším zděšením ze strany veřejnosti než útisk svobody tisku, jelikož tato oblast se citlivě a

nevědomé mysli dítěte dotýká více.

Je fascinující, že alespoň někteří zastánci veřejných škol rozpoznali analogii mezi školstvím a tiskem a dovedli svou logiku až k druhé jmenované oblasti. Mezi prominentní bostonské politiky 80. a 90. let 18. století patřila arch-federalistická „Essex Junto“, skupina předních obchodníků a právníků původně pocházejících z Essex County, Massachusetts. Tato skupina obzvláště prahla po rozsáhlém systému veřejných škol, aby byla mládež „učena správné podřízenosti“. Jeden z členů Stephen Higginson upřímně prohlásil, že „lidé musí být učeni důvěřovat a chovat v úctě své vládce“. Chápaje s pevnou konzistencí, že noviny jsou stejně důležitou formou vzdělání jako formální školství, odsoudil další přední obchodník a teoretik z Essexu Jonathan Jackson svobodný tisk za to, že musí být nezbytně podřízený svým čtenářům, a hájil státem vlastněné noviny, které by mohly být nezávislé na svých čtenářích, a tak by jim mohly vštěpovat ctnosti správného občana.¹²

Profesor E. G. West rovněž nabídl poučnou analogii mezi poskytováním vzdělání a jídla, což je jistě odvětví minimálně stejného významu pro děti stejně jako pro dospělé. West napsal:

Ochrana dítěte proti hladovění nebo podvýživě je podle všeho stejně důležitá jako ochrana proti nevzdělanosti. Je však velmi obtížné si představit, že by jakákoli vláda, ve své úzkostlivosti dohlédnout na to, aby měly děti základní úroveň jídla a ošacení, přijala zákon o povinném a univerzálním stravování nebo že by měla zavést opatření vedoucí ke zvýšení daní nebo sazeb, aby zabezpečila obživu dětí, zdarma dostupnou v jídelnách či obchodech provozovaných místními úřady. Je stále daleko těžší si představit, že by většina lidí bezmyšlenkovitě tento systém přijala, obzvláště v těch oblastech, kde by došlo k tomu, že by byli rodiče z „administrativních důvodů“ přiřazeni k těm obchodům, které by se zrovna nacházely nejbližší jejich domovům. (...) Jakkoli podivně se tato hypotetická opatření mohou jevit, když jsou aplikována na zabezpečení jídla a ošacení,

jsou přesto typická pro (...) státní vzdělání.¹³

Mnoho libertariánských myslitelů, od „levého“ k „pravému“ křídlu libertariánského spektra, vyslovilo palčivou kritiku totalitní povahy povinné školní docházky. Slovy levicového libertariánského Brita Herberta Reada:

Lidstvo je přirozeně rozděleno do několika druhů a tlačít všechny tyto typy do stejné formy musí vést nevyhnutelně k pokřivení a útisku. Školy by měly nabývat různých druhů, řídit se odlišnými metodami a starat se o odlišné dispozice. Mohlo by být námitkou, že i totalitní stát musí tento princip uznávat, jenže pravdou je, že odlišení je organickým procesem, spontánními a bloudícími asociacemi jednotlivců k zvláštním účelům. (...) Celá struktura vzdělání, jakožto přirozený proces, který jsem popsal, se rozpadne na kusy, pokusíme-li se vytvořit tuto strukturu (...) uměle.¹⁴

A velký anglický individualistický filozof konce 19. století Herbert Spencer položil otázku:

Co je myšleno slovy o tom, že by měla vláda vzdělávat lidi? Proč by měli být vzděláváni? Jaký je smysl vzdělání? Očividně připravit je na společenský život – učinit je dobrými občany? A kdo má určit, kteří lidé jsou dobrými občany? Vláda: neexistuje jiný soudce. A kdo má určit, jak mají být tito dobří občané stvořeni? Vláda: neexistuje jiný soudce. Toto tvrzení lze tedy upravit následovně – vláda by měla vymodelovat děti jako dobré občany. (...) Nejprve musí sama pro sebe vytvořit jednoznačný koncept vzorového občana; poté, co toto učiní, musí tento systém disciplíny propracovat tak, jak je nejlépe propočtené, aby vymodeloval občany podle daného vzoru. Tento systém disciplíny je vázána vynucovat tak, jak jen je možné. Jestliže totiž učiní opak, dovolí lidem stát se odlišnými od toho, jakými by podle uvážení vlády měli být, a tím pádem selže v povinnosti, které

*je zavázána dostát.*¹⁵

Americká individualistická spisovatelka 20. století Isabel Paterson prohlásila:

Vzdělávací texty jsou nezbytně selektivní, co se týče tématu, jazyka a názoru. Kde budou výuku poskytovat soukromé školy, tam se budou různé školy podstatně lišit; rodiče musí posoudit, co chtějí, aby byly jejich děti učeny podle nabídnutých učebních osnov. (...) Nikdo nebude mít motivaci vyučovat „nadřazenost státu jako povinnou filozofii“. Ale každý politicky ovládaný vzdělávací systém začne dříve či později vštěpovat do hlav studentů doktrínu nadřazenosti státu, ať už jako boží výsadu králů, nebo jako „vůli lidu“ v „demokracii“. Jakmile je taková doktrína přijata, stává se takřka nadlidským úkolem vymanit občana ze škrtivého sevření státní moci. Jeho tělo, majetek a mysl měla ve svých spárech již od útlého věku. Chobotnice by svou kořist uvolnila dříve.

*Povinný vzdělávací systém financovaný z daní je kompletním modelem totalitního státu.*¹⁶

Jak naznačil E. C. West, pohodlnost byrokratů vedla stát pokaždé k tomu, aby ustanovil geografické obvody veřejného školství, do každého obvodu umístil jednu školu a pak nutil každé dítě spadající do veřejného školství navštěvovat školu v obvodu, který je nejbližší jeho bydlišti. Ačkoli na volném trhu soukromých škol by většina dětí nepochybně navštěvovala školy nejbližší svým domovům, současný systém stanovuje monopol jedné školy v každém obvodu, čímž vynucuje uniformitu v každé jednotlivé oblasti. Dětem, které by, z libovolného důvodu, dávaly přednost škole v jiném obvodu, je takové jednání znemožněno. Výsledkem je nucená geografická homogenita, což také znamená, že charakter každé školy je naprosto závislý na struktuře obyvatel daného sousedství. Je pak nevyhnutelné, že veřejné školy, namísto toho, aby byly naprosto uniformní, budou uniformní v rámci

každého jednotlivého obvodu a skladba žáků, financování školy a kvalita vzdělání budou závislé na hodnotách, bohatství a daňových příjmech každé geografické oblasti. Skutečnost, že bohaté obvody budou mít nákladnější a kvalitnější výuku, vyšší mzdy učitelů a lepší pracovní podmínky než chudší obvody, se stává nevyhnutelnou. Učitelé budou považovat lepší školy za lepší pracovní příležitosti a lepší učitelé budou tíhnout k lepším obvodům, zatímco ti chudší budou muset zůstat v oblastech s nižšími příjmy. Z tohoto důvodu provozování obvodních veřejných škol nevyhnutelně vede k popření samotného rovnostářského cíle, který má být hlavním cílem veřejného školství.

Mimoto, jsou-li rezidenční oblasti rasově segregované, jak tomu často bývá, výsledkem nuceného geografického monopolu je nucená rasová segregace ve veřejných školách. Rodiče, kteří preferují integrované školy, se musí postavit geografickému monopolnímu systému. Krom toho, přesně tak, jak řekl jeden vtipálek, že v dnešní době „vše, co není zakázáno, je povinné“, nebylo záměrem byrokratů veřejného školství vytvoření dobrovolného dojíždění dětí, aby byl rodičovský výběr rozšířen. Namísto toho se nedávno vydali opačným směrem a zřídili nucené dojíždění a nucenou rasovou integraci škol – což často vyústilo v groteskní přesun dětí daleko od jejich domovů. Znovu vidíme typické chování vlády: buď nucenou segregaci, nebo nucenou integraci. Dobrovolné řešení – nechat rozhodnutí na jednotlivých rodičích – je proti srsti jakékoli státní byrokracii.

Je zvláštní, že nedávná hnutí za místní rodičovskou kontrolu nad veřejným vzděláním byla někdy nazývána „extrémní pravici“ a jindy zase „extrémní levici“, i když libertariánská motivace byla v obou případech naprosto stejná. Když se tedy rodiče postavili proti nucenému dojíždění svých dětí do vzdálených škol, vzdělávací establishment tato hnutí odsoudil jako „bigotní“ a „pravicová“. Ale když podobným způsobem černošští rodiče – jako v případě Ocean Hill-Brownsville v New York City – vyžadovali místní rodičovskou kontrolu

nad školským systémem, byla tato snaha pro tentokrát odsouzena jako „extrémně levicová“ a „nihilistická“. Nejpodivnější na této záležitosti je, že rodiče v obou případech neuznali své společné přání místní rodičovské kontroly a namísto toho se navzájem odsuzovali jako „bigoti“ nebo „militanti“. Tragické ovšem je, že ani bělošské, ani černošské skupiny neuznaly svůj společný odpor proti vzdělávacímu establishmentu: proti diktátorské kontrole nad vzděláním jejich dětí ze strany byrokratů, kteří se snažili nacpat do jejich hlav školský systém, o kterém se domnívali, že musí být uvalen na vzpurné masy. Jedním z klíčových úkolů libertariánů je zvýraznit společný zájem všech skupin rodičů ve vztahu k státní vzdělávací tyranii. Pochopitelně je třeba také zdůraznit, že rodiče se nemohou nikdy vymanit z chapadel státu, kterými svírají vzdělání, dokud nebude systém veřejných škol úplně zrušen a školy se nestanou opět svobodnými.

Geografická povaha veřejného školství rovněž vedla k nucenému modelu rezidenční segregace, v příjmech a následně i v rase, napříč celou zemí a obzvláště v předměstích. Jak každý ví, Spojené státy zažívají od konce 2. světové války růst populace, a to nikoli uvnitř měst, nýbrž v přilehlých předměstských oblastech. Poté co se nové a mladé rodiny přistěhovaly na předměstí, zdaleka největší a stále rostoucí část místních rozpočtů spolky veřejné školy, které musely pojmout mladou populaci s relativně vysokou proporcí dětí na jednoho obyvatele. Tyto školy byly vždy financovány z rostoucí daně z nemovitosti, která těžce dopadá na předměstské rezidence. To znamená, že čím je předměstská rodina bohatší, a v čím dražším domě bydlí, tím vyšší je její příspěvek do rozpočtu místní školy. Proto jak se břemeno školních daní prudce navyšuje, pokouší se předměstské oblasti zoufale povzbudit příliv majetných obyvatel a drahých domů a zamezit přílivu chudých občanů. Stručně řečeno existuje bod zvratu ceny domu, za který bude nová rodina v novém domě na dani z nemovitosti přeplácet vzdělání svých potomků. Rodiny obývající domy pod touto hranicí nebudou platit dostatečnou daň, aby plně pokryly vzdělání svých dětí, a tudíž uvalí

větší daňové břemeno na již existující populaci na předměstí. Místní politici si to uvědomovali, a proto předměstí povětšinou přijala přísné územní plány, ve kterých zakázala výstavbu domů pod určitou minimální cenu – čímž odřízla příliv chudých občanů. Jelikož je proporce chudých černochoů daleko vyšší než chudých bělochů, tyto vyhlášky rovněž zabraňují černochoům, aby se na předměstí přistěhovali. A jelikož došlo v posledních letech ke zvýšenému přesunu pracovních příležitostí z center měst na předměstí, výsledkem je stupňující tlak na nezaměstnanost černochoů – tlak, který se zvyšuje s tím, jak přesun pracovních míst přidává na obrátkách. Zrušením veřejných škol, a tedy i vazeb mezi financováním škol a daní z nemovitostí, by byla započata dlouhá cesta, na jejímž konci by byla odstraněna omezení stanovená územním plánováním a předměstí by přestala být pouze pro vyšší střední třídu bělochů.

Zátěže a podpory

Samotná existence systému veřejných škol zahrnuje, mimo jiné, spletitou síť vynucovaných daní a dotací, které jsou velmi obtížně obhajitelné na jakémkoli etickém základu. V první řadě veřejné školy nutí rodiče, kteří chtějí své děti posílat na školy soukromé, aby na svých bedrech nesli dvojitou zátěž: jsou nuceni dotovat vzdělání dětí ve veřejných školách, a navíc musí platit za vzdělání svých vlastních dětí. Pouze díky evidentnímu zhroucení veřejného školství je ve velkých městech udržován vzkvétající systém soukromých škol; co se týče vyššího vzdělání, tam nebylo toto zhroucení tak prudké a soukromé vysoké školy jsou rychlým tempem vytlačovány z trhu konkurencí, která těží z daněmi dotovaného bezplatného vzdělání a mezd. Podobně, neboť podle Ústavy musí být veřejné školy sekulární, nábožensky orientovaní rodiče musí být nuceni dotovat sekulární veřejné školy. Ačkoli je „oddělení církve od státu“ ušlechtilým principem – a podmnožinou libertariánského principu oddělování všeho od státu – jistě to v tomto směru zašlo příliš daleko, když jsou pobožní lidé nuceni

dotovat lidi bez vyznání prostřednictvím státního donucení.

Existence veřejných škol rovněž znamená, že nesezdané a bezdětné páry jsou nuceny finančně podporovat rodiny s dětmi. Kam se poděl nějaký etický princip? A nyní, když populační růst vyšel z módy, všimněme si té anomálie, kdy liberální odpůrci populačního růstu obhajují systém veřejných škol, který nejenže dotuje rodiny s dětmi, ale navíc je dotuje proporcionálně podle počtu dětí, které mají. Nemusíme schvalovat současnou antipopulační hysterii, abychom mohli zpochybňovat moudrost úmyslného dotování počtu dětí, které rodina má, ze strany vlády. To rovněž znamená, že chudí lidé, kteří žijí sami v domácnosti, a chudé bezdětné páry jsou nuceny dotovat majetné rodiny s dětmi. Dává to z etického pohledu nějaký smysl?

V posledních letech složky veřejného školství razily doktrínu, že „každé dítě má právo na vzdělání,“ a proto by daňoví poplatníci měli být donuceni k tomu, aby jim toto právo zabezpečili. Tento koncept však znamená naprosté nepochopení pojmu „právo“. „Právo“, z filozofického hlediska, musí být něco, co je hluboce zakořeněné v přirozenosti člověka a reality, něco, co lze zachovat a udržovat v jakémkoli čase a v jakémkoli věku. „Právo“ na vlastnictví sebe sama, na obranu vlastního života a majetku, je očividně takovým druhem práva: lze ho aplikovat na neandrtálce žijícího v jeskyni, v novodobé Kalkatě nebo v dnešních Spojených státech. Takové právo je nezávislé na čase a místě. Jenže „právo na práci“, na „tři jídla denně“ nebo „dvanáct let vzdělání“ nemůže být takto garantováno. Předpokládejme, že takové věci nemohou existovat, jako tomu bylo v době neandrtálců nebo v novodobé Kalkatě. Hovoření o „právu“ na něco, což lze zabezpečit pouze v moderní industriální době, není hovořením o lidském, přirozeném právu. Krom toho libertariánské „právo“ na vlastnictví sebe sama nevyžaduje násilí na jedné skupině osob, aby mohlo být zabezpečeno pro druhou skupinu osob. Každý člověk může požívat právo na vlastnictví sebe sama, aniž by na někom muselo být páčáno

násilí. Jenže v případě „práva“ na vzdělání toto právo může být zabezpečeno, pouze pokud jsou jiní lidé nuceni ho zabezpečit. „Právo“ na vzdělání, práci, tři jídla denně atd. pak není zakořeněno v přirozenosti člověka, nýbrž vyžaduje ke svému naplnění existenci skupiny vykořisťovaných lidí, kteří jsou nuceni takové „právo“ poskytovat.

Mimoto celý koncept „práva na vzdělání“ by měl vždy být uveden do kontextu, že formální školství je pouze malým zlomkem vzdělání v životě jakéhokoli člověka. Má-li každé dítě opravdu „právo“ na vzdělání, proč potom nemá „právo“ na čtení novin a časopisů, a proč by potom neměla vláda každého zdaňovat, aby zabezpečila bezplatné veřejné časopisy pro každého, kdo by si je rád přečetl?

Profesor Milton Friedman, ekonom na univerzitě v Chicagu, nám prokázal důležitou službu, když usiloval o oddělení peněz z různých aspektů vládních dotací ve vzdělání, stejně jako v ostatních oblastech. Friedman sice bohužel přijímá názor, že by každé dítě mělo mít své vzdělání hrazeno z peněz daňových poplatníků, ale poukazuje na nesmyslnost toho, že je tento argument používán k obhajobě veřejných škol: je docela možné hradit z daní vzdělání všech dětí, aniž bychom museli mít jakékoli veřejné školy!¹⁷ V jeho proslulém „systému poukázek“ by vláda dala každému rodiči poukázku, která ho opravňuje zaplatit určitou výši školného za každé dítě, a to v libovolné škole dle výběru rodičů. Systém poukázek by umožňoval nadále financovat zabezpečení vzdělání pro všechny děti z daní, a přesto by mohla být zrušena rozsáhlá monopolistická, neefektivní, diktátorská byrokracie veřejných škol. Rodič by pak mohl své dítě poslat do libovolného typu školy dle vlastního uvážení a škála výběru pro rodiče a jejich děti by tím byla maximalizována. Dítě by mohlo navštěvovat typ školy – tradiční či progresivní, náboženskou či sekulární, volně tržní nebo socialistickou – podle přání jeho rodičů. Finanční dotace by pak byla úplně oddělena od skutečného státního zabezpečení vzdělání skrze systém veřejných škol.

Přestože by Friedmanův plán znamenal ohromný pokrok oproti současnému systému, jelikož by vnesl do systému širší škálu rodičovské volby a umožnil zrušení systému veřejných škol, pro libertariána nadále zůstává v této oblasti mnoho závažných nedostatků. V první řadě by zůstala ve hře nemorálnost nucené dotace školství. Zadruhé pravomoc dotovat s sebou nevyhnutelně přináší také pravomoc regulovat a kontrolovat: vláda rozhodně nehodlá jen tak rozdávat poukázky, které by se vztahovaly na jakýkoli druh školství. Je zřejmé, že by vláda proplácela poukázky pouze těm školám, které by byly státním úřadem certifikované jako vhodné a nezávadné, což znamená detailní kontrolu vlády nad soukromými školami – kontrolu nad jejich učebními osnovami, metodami, způsobem financování atd. Státní moc nad soukromými školami by, skrze pravomoc certifikovat školu pro účel proplácení poukázek či nikoli, byla dokonce větší než v současnosti.¹⁸

Od již zmíněného oregonského případu sice nezašli zastánci veřejných škol tak daleko, aby zakázali soukromé školy, přesto jsou tyto školy regulovány a spoutány v mnoha ohledech. Každý stát například vyžaduje, aby byly děti vzdělávány výhradně ve školách, které certifikuje, což opět nutí školy k tomu, aby jejich osnovy nabyly podoby, jakou si přeje vláda. Aby mohly být „kvalifikovány“ jako certifikované soukromé školy, musí vyhovět všelijakým nesmyslným a nákladným regulacím, a to nejen samotné školy, ale i učitelé, kteří musí mnohdy podstoupit bezvýznamné „vzdělávací“ kurzy, aby mohli být považováni za kvalifikované k výuce. Mnoho dobrých soukromých škol je dnes technicky provozováno „nelegálně“, jelikož se odmítají podřídit otupujícím vládním nařízením. Možná největší křivdou je, že ve většině států je rodičům zakázáno učit své vlastní děti, jelikož stát je toho názoru, že nepředstavují vhodnou „školu“. Velká část rodičů je ale více než kvalifikovaná k tomu, aby učila své vlastní děti, a to zejména u nižších ročníků. Krom toho jsou oni mnohem více než jakákoli třetí strana kvalifikovaní k tomu, aby posoudili schopnosti a přiměřené tempo výuky pro své dítě a uzpůsobili vzdělání potřebám a

schopnostem každého jednotlivého dítěte. Žádná formální škola, vybavena uniformními třídami, nemůže takovou službu vykonávat.

„Bezplatné“ školy, ať už současné veřejné školy nebo budoucí školy s poukázkami, samozřejmě nejsou ve skutečnosti bezplatné; někdo, tedy daňový poplatník, musí za dané vzdělávací služby zaplatit. Jenže jelikož je služba oddělena od platby, vzniká tendence k tomu, že budou školy přeplněné dětmi (povinná školní docházka má stejný efekt) a děti nebudou projevovat zájem o vzdělávací službu, za kterou jejich rodiny nemusí platit. Výsledkem toho je, že ohromné množství dětí, které se pro školu nehodí nebo o ní nemají zájem, je nahnáno do školy a nuceno zde zůstat mnohem déle, než je třeba, ačkoli by na tom byli lépe doma nebo v práci. Výsledná mánie masového školství vedla k masové nespokojenosti a uvěznění dětí spolu s obecným názorem, že každý musí dokončit střední školu (nebo dokonce vysokou), aby se mohl uplatnit v zaměstnání. Tento nátlak posílil hysterický růst propagandy „proti zanechání studia“ v masových médiích. Zčásti jsou za tento vývoj zodpovědné firmy, neboť zaměstnavatelé jsou spokojeni s tím, že je jejich pracovní síla vyškolená, a to nikoli samotnými zaměstnavateli a praxí, nýbrž na úkor nebohého daňového poplatníka. Do jaké míry je bující masové školství prostředkem, jímž zaměstnavatelé přesouvají náklady na školení svých pracovníků na bedra daňových poplatníků?

Člověk by očekával, že tento výcvik, který zaměstnavatele nic nestojí, bude velmi nákladný, neefektivní a příliš zdlouhavý. Opravdu existuje stále více důkazů svědčících o tom, že velká část současného školství není potřebná k výkonu produktivního zaměstnání. Arthur Stinchcombe se ptá:

Existuje vůbec něco, co může střední škola vyučovat, za co by byly firmy zaměstnávající manuální dělníky ochotny zaplatit, kdyby se to studenti naučili dobře? Obecná odpověď zní ne. Ani fyzické schopnosti, ani spolehlivost, tedy dva hlavní faktory, které jsou v zájmu zaměstnavatele manuální práce, nejsou příliš ovlivněny

vzděláním. Zaměstnavatelé, kteří by si rádi zajistili spolehlivé dělníky, mohou požadovat maturitní vysvědčení jako důkaz dobré disciplíny. Jinak si mohu dělníky vyškolit lépe a levněji, než může střední škola, a to praxí.¹⁹

A jak zdůrazňuje profesor Banfield, většinu pracovních dovedností si pracovníci stejně osvojí v praxi.²⁰

Relativní užitečnost systému veřejných škol pro školení manuální práce je demonstrována fascinující prací MIND, soukromou vzdělávací službou, kterou nyní provozuje Corn Products Refining Company of Greenwich v Connecticutu. MIND si úmyslně vybrala studenty, kteří zanechali studia na střední škole a kterým chyběly dovednosti pro manuální práci, a během několika týdnů, s použitím intenzivního výcviku a učebními stroji, byla schopna tyto studenty naučit základní dovednosti a psaní na stroji a obsadila s nimi pracovní místa ve firmě. Deset let veřejného školství tyto mladíky naučilo méně než několik týdnů soukromého, na práci zaměřeného výcviku! Je-li mladistvým dovoleno vymanit se z nucené závislosti a stát se finančně nezávislými a samostatnými, může to mít pouze nesmírný přínos pro mladistvé i pro zbytek společnosti.

Bohaté důkazy svědčí o tom, že existuje vazba mezi povinnou školní docházkou a rostoucími problémy s kriminalitou mládeže, a to obzvláště u frustrovaných starších dětí. Stinchcombe došel k závěru, že rebelské chování a delikvence je „z velké části reakcí na samotnou školu“. British Crowther Comittee odhalila, že když byl v roce 1947 minimální věk odchodu ze školy posunut ze čtrnácti na patnáct let, následoval okamžitý a prudký nárůst zločinů spáchaných nově uvězněnými čtrnáctiletými dětmi.^[21]

Část viny za povinnou docházku a masové veřejné školství je nutné uvalit na konto odborových organizací, které, aby omezily konkurenci ze strany mladých a dospívajících dělníků, se pokouší držet mladistvé

mimo trh práce, jak jen to je možné, a mají tak zájem o to, aby strávili co nejdéle dobu ve vzdělávacích ústavech. Proto odbory i zaměstnavatelé vyvíjí mocný tlak na povinnou docházku, která má za následek, že většina mladistvých není zaměstnána.

Vyšší vzdělání

Vyjma důsledků povinné školní docházky můžeme vznést tu samou kritiku, kterou jsme vznesli směrem k veřejným školám, i proti institucím vyššího vzdělání, a to s jedním pozoruhodným přídavkem. Existuje stále více důkazů o faktu, který rozhodně platí pro veřejné vysoké školy – že nucená dotace je nasměrována převážně tak, že jsou chudí nuceni finančně podporovat vzdělání bohatých! Pro to existují tři základní důvody: daňový systém v oblasti školství není zvláště „progresivní“, tedy nezdaňuje bohaté ve větší proporcii; studenti vysokých škol mají obvykle bohatší rodiče než jejich vrstevníci, kteří univerzitu nestudují; a celoživotní mzda absolventů bude díky jejich vzdělání vyšší než mzda těch, kteří vysokou školu nevystudovali. Z toho plyne ono čisté přerozdělení příjmů z kapes chudých do peněženek bohatých skrze veřejné vysoké školství! Jak je toto eticky ospravedlnitelné?

Profesoři Weisbrod a Hansen již tento redistribuční efekt demonstrovali ve svých studiích veřejného vysokého školství ve Wisconsinu a Kalifornii. Spočítali například, že průměrný příjem rodiny ve Wisconsinu, jejíž děti nestudovaly státní univerzitu, činil v letech 1964–1965 6 500 dolarů, zatímco průměrný příjem rodiny, jejíž děti tamní státní univerzitu studovaly, činil ve stejném období 9 700 dolarů. V Kalifornii byly příslušné výpočty 7 900 a 12 000 dolarů a nepoměr mezi dotacemi byl ještě větší, protože byl kalifornský daňový systém mnohem méně „progresivní“. Douglas Windham objevil podobný redistribuční efekt od chudých k bohatým ve státě Florida. Hansen a Weisbrod svou kalifornskou studii shrnují takto:

celkem vzato tyto dotace působí tak, že spíše prohlubují, nežli zmírňují nerovnost mezi lidmi s odlišným sociálním a ekonomickým zázemím, a to tím, že umožňují čerpat vysoké dotace, na které rodiny s nízkými příjmy buď nemají vůbec nárok, nebo na ně nedosáhnou kvůli okolnostem a omezením, které jsou spojeny s jejich finanční situací.

To, co jsme odhalili v Kalifornii – neobyčejně nerovné rozdělení dotací, které jsou poskytovány skrze veřejné vysoké školy – je pravděpodobně ještě výrazně hlubší v jiných státech. Žádný jiný stát nemá tak rozsáhlý systém místních Junior Colleges jako Kalifornie a z tohoto důvodu žádný stát nemá tak vysoké procento absolventů středních škol, kteří dále pokračují ve studiu na veřejné škole. Proto můžeme být docela přesvědčeni o tom, že v Kalifornii je nižší podíl studentů, kteří dostávají nulovou dotaci než v ostatních státech.²²

Nejenže státy vystavují soukromé školy finančnímu ohrožení svou nečestnou, z daní financovanou konkurencí, navíc je přísně kontrolují prostřednictvím všemožných regulací. Tudíž nikdo nemůže ve státě New York založit instituci s názvem „college“ nebo „university“, pokud nesloží do státního trezoru kauci ve výši 500 000 dolarů. To je očividně závažnou diskriminací vůči malým, chudým vzdělávacím institucím, které jsou účinně drženy mimo vzdělávací trh. Navíc regionální asociace vysokých škol, skrze svou pravomoc „akreditovat“ školy, může účinně vyřadit ze hry jakoukoli školu, pokud se jí nelíbí její učební osnovy nebo financování. Tyto asociace například striktně odmítají akreditovat jakoukoli univerzitu, nezávisle na tom, jak kvalitní výuku poskytuje a jestli je soukromá nebo řízená správcem. Jelikož soukromé školy, které mají daleko větší motivaci být efektivní a sloužit svým zákazníkům, by měly být finančně úspěšnější, tato diskriminace pokládá další těžké ekonomické břemeno na bedra soukromých vysokých škol. V nedávné době byla například úspěšná Marjorie Webster Junior College ve Washingtonu téměř nucena ukončit svou činnost poté, co jí příslušná

regionální asociace odmítla udělit akreditaci. Je sice pravdou, že tyto regionální asociace jsou soukromé a nikoli státní, pracují ale ruku v ruce s federální vládou, která například odmítá neakreditovaným školám poskytovat stipendia a další benefity.²³

Diskriminace soukromých vysokých škol (a jiných institucí) nekončí u akreditací a stipendií. Celý systém daně z příjmu je pro ně ještě mnohem více diskriminující. Udělením výjimky neziskovým organizacím a uvalením vysokých daní na ziskové organizace federální a státní vlády deformují a potlačují nejefektivnější a nejsolventnější formu soukromého vzdělání. Libertariánským řešením samozřejmě není uvalit stejné břemeno na neziskové školy, nýbrž ulehčit od této zátěže školám soukromým. Libertariánská etika není o uvalení rovného otroctví na každého, nýbrž o dosažení rovné svobody.

Správcovství je obecně špatnou formou řízení jakékoli instituce. V první řadě, v kontrastu s firmami, družstvy a korporacemi, které usilují o dosažení zisku, tuto organizaci ve skutečnosti nikdo nevlastní. Její manažeři nemohou dosáhnout zisku úspěšným vedením společnosti, takže zde neexistuje motivace být efektivní a uspokojovat potřeby zákazníků. Pakliže nedosahuje ve svém hospodaření závratných deficitů, může přežívat i při velmi nízké úrovni poskytovaných služeb. Jelikož manažeři nemohou dosahovat zisku zlepšováním poskytovaných služeb, mají tendenci být při řízení laxní. V dosahování efektivity jsou navíc spoutáni stanovami; nemohou například přeměnit část areálu školy na komerční podnik – například placené parkoviště.

Podvod na zákaznících je ještě větší, neboť současné neziskové školy účtují svým studentům pouze zlomek ze skutečné ceny jejich vzdělání, valná část je hrazena z dotací a příspěvků. Tatam je obvyklá tržní situace, kdy zákazník platí za daný produkt plnou cenu, a odtržení platby od služby vede k neuspokojivému stavu pro všechny zúčastněné. Zákazníci mají pocit, že manažeři jsou příliš autoritativní. Naproti tomu, jak poznamenal jeden libertarián na vrcholu studentských nepokojů na

sklonku šedesátých let, „nikdo nedemonstruje v Berlitzu“ (soukromá vzdělávací instituce). Vzhledem k tomu, že „zákazníky“ jsou ve skutečnosti vlády, nadace a absolventi, kteří se nejvíce podílejí na úhradě účtu, vzdělání se nevyhnutelně ubírá ve směru jejich požadavků, nikoli požadavků studentů. Jak tvrdí profesoři Buchanan a Devletoglu:

Vměstnání vlády do vztahů mezi univerzity a jejich studenty-zákazníky dalo vzniknout situaci, kdy univerzity nemohou uspokojit poptávku a využívat zdroje přímo k uspokojování preferencí studentů-zákazníků. Aby získaly prostředky, musí univerzity soutěžit s ostatními činnostmi hrazenými z kapes daňových poplatníků (armáda, nižší stupně škol, sociální programy apod.). V rámci tohoto procesu jsou požadavky studentů-zákazníků ignorovány a následná nespokojenost studentů vytváří podhoubí pro chaos, jehož jsme svědky (...) Rostoucí závislost na vládní finanční podpoře, která se proměnila v institut bezplatného školství, může být sama o sobě jedním z hlavních zdrojů současné nespokojenosti.²⁴

Libertariánský recept současného nepořádku v oblasti vzdělání lze shrnout jednoduše: vysvobodíme vzdělání z chapadel státu. Vláda se snaží indoktrinovat a tvarovat mládež skrze systém veřejných škol a tvarovat budoucí vůdce skrze řízení a kontrolu vysokoškolského vzdělání. Zrušením povinné školní docházky by školy přestaly být vězením pro mladistvé a ti, kteří by na tom byli lépe, kdyby nemuseli chodit do školy, by se stali nezávislými a mohli vykonávat produktivní práci. Zrušení veřejných škol by skoncovalo s ochromující zátěží majetkových daní a dalo by vzniknout široké škále vzdělávacích institucí, které by uspokojovaly potřeby a požadavky naší rozmanité a pestré společnosti. Zrušení státních škol by ukončilo nespravedlivé dotování velkých rodin a také bohatých na úkor chudých. Škodlivé působení státu, který tvaruje mládež podle jemu vyhovující formy, by bylo nahrazeno svobodně zvolenými a dobrovolnými aktivitami – zkrátka opravdovým a skutečně svobodným vzděláním, a to jak uvnitř,

tak i mimo formální školství.

8. Blahobyt a stát blahobytu

Kde se vzala sociální krize?

Skoro každý, bez ohledu na ideologii, souhlasí, že s rozpínajícím se nekontrolovatelným sociálním systémem v USA – systémem, ve kterém čím dál více lidí žije jako pasivní paraziti na činnosti ostatních – je něco v nepořádku. Pár čísel a jejich porovnání poslouží jako ukázka rozměrů tohoto problému: v roce 1934, uprostřed největší ekonomické deprese v amerických dějinách, na samém dně našeho ekonomického života, byly celkové sociální výdaje vlády 5,8 miliard dolarů, z čehož 2,5 miliardy připadalo na přímé platby (sociální dávky). V roce 1976, po čtyřech dekádách největšího ekonomického rozmachu v amerických dějinách, v době, kdy jsme dosáhli stavu, ve kterém jsme měli nejvyšší životní úroveň v historii lidstva a zároveň relativně nízkou míru nezaměstnanosti, vládní sociální výdaje dosáhly celkových 331,4 miliard dolarů, z toho 48,9 miliard byly přímé sociální dávky. Stručně řečeno celkové sociální výdaje vzrostly o neskutečných 5 614 % během těchto čtyř desetiletí; přímé dávky vzrostly o 1 856 %. Jinak řečeno sociální výdaje v období let 1934–1976 průměrně rostly o 133,7 % ročně, zatímco přímá podpora ročně vzrostla o 44,2 %.

Když se dále zaměříme na přímou podporu, zjistíme, že se výdaje během let 1934–1950 příliš nezměnily a nastartovaly raketový růst během boomu po druhé světové válce. V období 1950–1976 se sociální podpora zvýšila o neuvěřitelných 84,4 % ročně.

Část těchto obrovských zvýšení může být určitě připsána inflaci, která ředila hodnotu a kupní sílu dolaru. Když očistíme všechna naše čísla o inflaci tím, že je převedeme na „konstantní dolary roku 1958“ (jinými slovy tak, aby každý dolar měl zhruba stejnou kupní sílu, jako

měl skutečný dolar v roce 1958), potom se tato čísla změnila následujícím způsobem: v roce 1934 byly celkové sociální výdaje 13,7 miliard dolarů a přímá podpora 5,9 miliard. V roce 1976 byly celkové sociální výdaje 247,7 miliard dolarů, zatímco přímá podpora činila 36,5 miliard dolarů.

I když očistíme částky o inflaci, dostaneme růst sociálních výdajů vlády o 1 798 % za těchto 42 let neboli 42,8 % ročně, zatímco přímé sociální dávky vzrostly celkem o 519 % neboli 12,4 % ročně. Když se navíc podíváme na přímé dávky za roky 1950 a 1976 očištěné o inflaci, zjistíme, že během intervencionistických poválečných let vzrostly o 1 077 % neboli 41,4 % ročně.

Pokud dále očistíme čísla o populační růst (celková americká populace byla 126 miliónů lidí v roce 1934 a 215 miliónů v roce 1976), stále dostaneme téměř desetinásobné zvýšení v celkových sociálních výdajích (ze 108 na 1 152 konstantních dolarů roku 1958 na jednoho obyvatele) a více než trojnásobný růst přímé sociální podpory (ze 47 dolarů na hlavu v roce 1934 na 170 dolarů v roce 1976).

Pár dalších porovnání: během let 1955 až 1976 – během období velké prosperity – se celkové množství lidí na podpoře zpět násobilo z 2,2 na 11,2 miliónů. Mezi roky 1952 a 1970 vzrostl počet dětí do osmnácti let věku o 42 %, ovšem počet těch, které byly závislé na sociálních dávkách, vzrostl o 400 %. Ačkoli se celková velikost populace nezměnila, počet příjemců sociální pomoci v New Yorku skočil z 330 000 v roce 1960 na 1,2 miliónu v roce 1971. Sociální krizi tu tedy evidentně máme.¹

Krize je ještě větší, pokud do sociálních plateb zahrneme veškerou sociální pomoc chudým. Takto se federální pomoc chudým téměř ztrojnásobila v období 1960 až 1969 skokem z 9,5 miliard na 27,7 miliard dolarů. Státní a lokální sociální výdaje vystřelily z 3,3 miliard v roce 1935 na 46 miliard, což je růst o 1 300 %! Celkové sociální výdaje roku 1969, které zahrnují federální, státní i lokální úroveň, v součtu dávají neuvěřitelných 73,7 miliard dolarů.

Většina lidí si život na sociálních dávkách představuje jako něco, co je zcela oddělené od jednání lidí, kteří na nich žijí – jako přírodní pohromu (např. přívalovou vlnu nebo sopečnou erupci), která nastane bez ohledu na jejich vůli. Obvyklá teze zní, že „chudoba“ je důvodem, proč jednotlivci nebo rodiny žijí na sociálních dávkách. Ale ať už si za kritérium pro definici chudoby zvolíme cokoli, nedá se popřít, že na základě jakékoli stanovené úrovně příjmů docházelo od 30. let 20. století k postupnému poklesu počtu rodin, které žily pod danou „hranicí chudoby“. Tedy rozsah chudoby těžko může být důvodem, proč došlo k tomu obrovskému nárůstu klientely sociálního systému.

Řešení naší záhady se objasní ve chvíli, kdy si uvědomíme, že počet příjemců sociální pomoci je tím, čemu se v ekonomii říká „rostoucí nabídková funkce“. Jinými slovy když motivace k čerpání sociální pomoci vzroste, fronty na sociálních úřadech se prodlouží; podobný závěr platí, když překážky čerpání pomoci poklesnou. Je paradoxní, že v ostatních oblastech ekonomiky s tímto pozorováním všichni souhlasí. Předpokládejme například, že někdo (zda to bude stát nebo potrhlý milionář, zde není důležité) nabídne 10 000 dolarů navíc každému, kdo bude pracovat v továrně na boty. Je jasné, že se nabídka dychtivých pracovníků v obuvnickém odvětví zněkolikanásobí. To samé se stane, když budou menší překážky, například když stát slíbí, že osvobodí každého pracovníka v obuvnickém odvětví od placení daně z příjmu. Když začneme stejnou analýzu aplikovat na klientelu sociálního systému stejně jako na všechny ostatní oblasti ekonomického života, naše záhada bude najednou krystalicky jasná.

Co jsou tedy ty důležité motivátory a demotivátory spojené s žitím na sociálních dávkách, a jak se v průběhu času měnily? Na první pohled je jedním z velmi důležitých faktorů vztah mezi příjmem plynoucím ze sociálního systému v porovnání s příjmem, který se dá vydělat užitečnou prací. V rámci jednoduchosti předpokládejme, že „průměrná“ mzda (tedy velmi zhruba mzda, na kterou dosáhne „průměrný“

pracovník) v nějakém místě je 7 000 dolarů ročně. Dále předpokládejme, že příjem ze sociálních dávek činí 3 000 dolarů ročně. To znamená, že průměrný čistý výnos plynoucí z práce je (před zdaněním) 4 000 dolarů ročně. Nyní řekněme, že sociální dávky vzrostou na 5 000 dolarů (nebo alternativně, že průměrná mzda klesne na 5 000 dolarů). Rozdíl mezi mzdami – čistý výnos plynoucí z práce – byl tímto snížen na polovinu, ze 4 000 dolarů na 2 000 dolarů ročně. Je jasné, že výsledkem bude ohromný nárůst uchazečů o sociální dávky (který poroste ještě více, když zahrneme skutečnost, že pracovníci pobírající 7 000 dolarů budou muset platit vyšší daně, aby tím živili nabobtnalou klientelu sociálního systému, která daně v podstatě neplatí). Dá se tedy očekávat, že když se sociální dávky budou zvyšovat rychleji než průměrné mzdy – což se samozřejmě děje – čím dál více lidí se vrhne po sociálních dávkách. Tento jev bude o to silnější, když si uvědomíme, že samozřejmě ne každý vydělává „průměrně“; budou to právě ti „hraniční“ pracovníci vydělávající méně než průměr, kteří se postaví do fronty. V kontextu našeho příkladu: když sociální dávky vzrostou na 5 000 dolarů ročně, co můžeme očekávat, že se stane s pracovníky, kteří vydělávají 4 000, 5 000, nebo i 6 000 dolarů? Ten člověk, který vydělává 5 000 dolarů ročně a který předtím vydělával o 2 000 dolarů více než člověk na dávkách, nyní zjistí, že tento rozdíl byl stlačen na nulu a že nevydělává více – vydělává dokonce méně – než klient sociálního systému státem udržovaný v pasivitě. Je snad pro někoho překvapující, když se tento člověk také napojí na zlatou žílu sociálního systému?

Konkrétně během období mezi roky 1952 a 1970, kdy se počet uchazečů o sociální dávky zpětinásobil ze dvou na deset miliónů, se průměrný měsíční příjem rodiny na dávkách více než zdvojnásobil z 82 na 187 dolarů, což je nárůst o téměř 130 % v době, kdy spotřebitelské ceny vzrostly jen o 50 %. V roce 1968 dále porovnála newyorská Citizens Budget Commission deset amerických států, které měly nejrychlejší nárůst v počtu uchazečů o sociální dávky, s deseti státy,

kteřé zažívaly nejrychlejší ekonomický růst. Komise zjistila, že průměrná výše sociálních dávek v deseti nejrychleji rostoucích státech byla dvakrát tak vysoká jako v deseti nejpomaleji rostoucích státech. (Měsíční sociální dávky na osobu byly v nejrychleji rostoucích státech průměrně 177 dolarů a v nejpomaleji rostoucích státech činily jen 88 dolarů.)²

Další příklad vlivu vysokých sociálních dávek a jejich vztahu k výši mezd za práci ukázala McCone Commission prozkoumáním okolností wattských nepokojů v roce 1965. Komise zjistila, že příjem ze zaměstnání ve výši minimální mzdy byl 220 dolarů měsíčně, z čehož ještě musely být kryty náklady související s prací jako např. pracovní oděv a doprava. Naproti tomu průměrná rodina na sociálních dávkách v této oblasti dostávala 177 až 238 dolarů měsíčně, z čehož nemusela dávat na stranu žádné peníze na krytí pracovních výdajů.³

Důležitou roli v bobtnání závislosti na sociálním systému je také čím dál menší výskyt překážek, které stojí v cestě čerpání sociální pomoci. Hlavní takovou překážkou vždy bylo stigma, které člověk jdoucí si pro sociální dávky cítil – pocit parazitování a žití na úkor produkce ostatních místo přispívání k produkci. Toto stigma bylo sociálně odstraněno rozšiřováním hodnot moderního liberalismu. Státní úřady a samotní sociální pracovníci se zlatým podnosem v ruce vítali uchazeče, a dokonce radili lidem, aby se na sociálních úřadech přihlásili co nejdříve. „Klasický“ přístup sociálního pracovníka byl pomoci lidem, aby si pomohli sami, aby si získali a udrželi nezávislost a aby se postavili na vlastní nohy. Cílem sociálních pracovníků při kontaktu s klienty sociálního systému bylo pomoci jim, aby mohli přestat žít na dávkách tak rychle, jak to bude možné. Ale dnešní sociální pracovníci mají opačný cíl: dostat co nejvíce lidí na sociální dávky, popularizovat a proklamovat jejich „práva“. Výsledkem bylo neustálé snižování podmínek pro nárok na dávky, odstraňování administrativních překážek, stejně tak jako předpokladů ohledně bydliště, práce, nebo

dokonce příjmu. Každý, kdo byť jen náznakem navrhne, aby příjemci sociální pomoci byli nuceni přijmout práci a přestat přijímat dávky, je považován za zpátečnického morálního vydědence. A díky eliminaci toho starého stigmatu dnes mají lidé tendenci se čím dál více a rychleji přiklánět k sociálnímu státu, místo aby se od něj odkláněli. Irving Kristol trefně napsal o „explozi sociálního státu“ v roce 1960 toto:

Tato „exploze“ byla vytvořena – zčásti úmyslně a z větší části neúmyslně – vládními představiteli a státními zaměstnanci, kteří se řídili státními politikami zaštitěnými „Válkou proti chudobě“. A tyto politiky byly prosazovány a uzákoňovány často těmi samými lidmi, kteří byli později ohromeni „explozí sociálního státu“. Není překvapivé, že jim dlouho trvalo, než pochopili, že problém, který se pokoušeli řešit, byl ve skutečnosti tím problémem, který způsobovali.

Zde jsou důvody „exploze sociálního státu“ 60. let 20. století:

1. Počet chudých lidí s nárokem na sociální pomoc vždy vzroste, pokud dojde ke zvýšení oficiální hranice definující „chudobu“ a „potřebu“. Válka proti chudobě tyto definující hranice zvýšila, díky čemuž nárůst počtu lidí s „nárokem“ na podporu přišel automaticky.
2. Počet lidí s nárokem na podporu, kteří o ni skutečně požádají, vždy poroste, pokud se bude podpora zvyšovat – což se dělo v 60. letech. Když dávky (a všechny přidružené výhody, např. Medicaid a potravinové lístky) konkurují nízkým mzdám, hodně chudých lidí logicky upřednostní dávky. V dnešním New Yorku, tak jako v mnoha dalších velkých městech, sociální dávky nízkým mzdám nejen konkurují, ale dokonce je převyšují.
3. Neochota lidí s nárokem na podporu se o ni přihlásit, která je založena buď na hrdosti, lhovosti nebo strachu – se bude vždy vytrácet, pokud budou probíhat organizované kampaně zaměřené na to, aby se tito lidé o podporu přihlásili. Taková kampaň byla úspěšně spuštěna v 60. letech (a) několika komunitními

organizacemi sponzorovanými Office of Economic Opportunity (Úřadem pro ekonomické příležitosti), (b) Welfare Rights Movement (Hnutím pro sociální práva) a (c) samotnou profesí sociálního pracovníka, která nyní byla tvořena vysokoškoláky, kteří považovali za svou morální povinnost pomoci lidem přihlásit se o sociální dávky – místo toho, jak to bylo kdysi, aby jim pomohli žít na dávkách ukončit. Navíc zde byla i spolupráce soudů, které pomohly odstranit řadu různých právních překážek (např. požadavky týkající se trvalého bydliště) (...)

Z nějakého důvodu skutečnost, že více chudých lidí je na dávkách a přijímá štedřejší výhody, evidentně neučinila tuto zemi lepším místem k životu – dokonce ani pro chudé příjemce podpory, jejichž životní úroveň se nejeví jako znatelně lepší než v době, kdy byli bez podpory. Zdá se, že něco selhalo; liberální a soucitná sociální politika přinesla mnoho neočekávaných a špatných důsledků.⁴

Duch profese sociálního pracovníka býval velmi odlišný – a libertariánský. Existovaly dva základní principy: (a) veškerá pomoc a sociální dávky by měly být dobrovolné a pocházející od soukromých organizací namísto násilné ruky státu, (b) cílem pomoci by mělo být učinění jejího příjemce nezávislým a produktivním tak rychle, jak to bude možné. Samozřejmě, z logiky věci, (b) plyne z (a), protože žádné soukromé organizaci by nikdy nebylo dovoleno čerpat prakticky neomezené množství peněz vysávané z dlouhodobě trpícího daňového poplatníka. Jelikož soukromé zdroje jsou striktně omezené, není zde místo pro žádné představy o sociálních „právech“ ve smyslu neomezeného a trvalého nároku na výtvary jiných lidí. Další důsledek omezenosti zdrojů je ten, že si sociální pracovníci uvědomují, že zde není místo ani pro pomoc simulantům, kteří odmítli pracovat nebo kteří použili pomoc jako ilegální přivýdělek, což nás vede opět ke stejnému konceptu rozlišování chudých, kteří si pomoc „zaslouží“ a „nezaslouží“. Díky tomu agentura Charity Organisation Society (spolek pro organizaci

charity) z volně tržní Anglie 19. století zahrnula do skupiny lidí, kteří na podporu neměli nárok, ty, kteří ji nepotřebovali, podvodníky a také každého, „jehož situace je způsobena lehkomyšlností nebo nehospodárností a u kterého neexistuje naděje na to, aby byl učiněn nezávislým na (...) dobročinnosti v budoucnu.“⁵

Anglický laissez-faire liberalismus, přestože vcelku akceptoval státní sociální systém založený na „právech chudých“, naléhal na to, aby existoval silný odrazující efekt: nejen nastavení striktních podmínek nároku na pomoc, ale také učinění podmínek v chudobinci dostatečně nepříjemnými na to, aby bylo zajištěno, že pomoc v chudobinci bude odstrašující představa, a nikoli atraktivní příležitost. Chudým, kteří si pomoc „nezaslouží“, tedy těm odpovědným za svůj osud, mohl být systém pomoci zneprístupněn pouze tak, že „byl učiněn co nejméně pohodlným, tedy spoléháním na pracovní test (jako obecné pravidlo).“⁶

Jelikož silný odstrašující prostředek je mnohem lepší než vřelé přivítání a proklamování „práv“ příjemců pomoci, libertariánská pozice je taková, že volá po totálním zrušení státního sociálního systému a po spolehnutí se na soukromou charitativní činnost založenou, jak to ostatně musí nevyhnutelně být, na pomáhání těm chudým, kteří si to „zaslouží“, na co nejrychlejší cestě k nezávislosti. Koneckonců až do Velké hospodářské krize 30. let ve Spojených státech existoval jen velmi malý, pokud vůbec nějaký, sociální systém, a přesto – v době mnohem nižší všeobecné životní úrovně – lidé neumírali na ulicích. Velmi úspěšným soukromým charitativním programem dneška je ten, který organizuje Mormonská církev se třemi miliony členů. Tato pozoruhodná komunita, pronásledovaná chudobou a perzekucemi, emigrovala v 19. století do státu Utah a okolí a díky hospodárnosti a tvrdé práci zvýšila svoji všeobecnou úroveň prosperity a bohatství. Velmi málo mormonů je na sociálních dávkách; mormoni jsou učeni být nezávislími, soběstačnými a vyhýbají se státní podpoře v nezaměstnanosti. Mormoni jsou zarytí věřící a mají tím pádem v sobě

úspěšně zakořeněny tyto obdivuhodné hodnoty. Mormonská církev dále provozuje rozsáhlý soukromý plán sociální pomoci pro své členy, založený opět na principu pomoci svým členům co nejrychleji k nezávislosti.

Vezměte například následující principy „Plánu sociální pomoci“ Mormonské církve.

Už od svého založení v roce 1830 církev vedla své členy k zajištění a udržení své materiální nezávislosti, k hospodárnosti a k podpoře odvětví, která vytvářejí pracovní místa. Vždy byla připravena pomoci v nouzi svým věrným členům.

V roce 1936 Mormonská církev vytvořila

Církevní plán sociální pomoci (...) systém, ve kterém bude vypořádáno s pasivitou, ve kterém budou zla spojená s podporou v nezaměstnanosti odstraněna a ve kterém bude mezi členy znovu obnovena nezávislost, činnost, hospodárnost a sebeúcta. Práce bude brána jako vůdčí princip života jejích členů.⁷

Mormonští sociální pracovníci tohoto programu mají instrukce, aby jednali tímto způsobem:

V rámci věrnosti tomuto principu musí sociální pracovníci upřímně učit a vést členy církve k soběstačnosti v takové míře, jaká je v jejich silách. Žádný opravdový Svatý posledních dní nebude dobrovolně ze svých břemen odsouvat břímě své samostatnosti v době, kdy je fyzicky schopný. Dokud bude moci, bude si, díky inspiraci Všemocného a díky svým činům, sám obstarávat všechny nezbytnosti.⁸

Prvotní cíle tohoto sociálního programu jsou:

1. Umístit do placeného zaměstnání každého, kdo je schopen práce.

2. *Tak, jak jen to bude možné, poskytnout zaměstnání uvnitř Programu sociální pomoci všem, kteří nemohou být umístěni do placeného zaměstnání.*
3. *Nashromáždit prostředky, díky kterým budou poskytnuty nezbytnosti chudým, za které církev přejme odpovědnost.⁹*

V rámci možností je tento program vykonáván v malých, decentralizovaných skupinách běžných lidí:

Rodiny, sousedé, kvóra, předsedové a další organizační složky církve mohou usoudit, že by bylo moudré a přínosné zformovat malé skupiny pro další rozšíření vzájemné pomoci. Takové skupiny mohou sít a sklízet obilí, zpracovávat jídlo, uchovávat jídlo, oblečení a palivo a provozovat další projekty s všestranným přínosem.¹⁰

Konkrétně mají mormonští biskupové a kněžská kvóra nakázáno, aby vedli bratry v řádu k pomoci sobě samým:

V rámci své světské působnosti se biskup dívá na každou osobu v nouzi, která je zároveň fyzicky schopná, pouze jako na dočasný problém, o který se stará do doby, než si je člověk schopen pomoci sám. Kněžské kvórum se musí dívat na svého člena v nouzi jako na dlouho trvající problém, dokud nejsou naplněny nejen jeho světské, ale i duchovní potřeby. Konkrétní příklad – biskup nabídne pomoc v době, kdy umělec nebo řemeslník nemá práci, ale má své potřeby; kněžské kvórum mu pomůže při nástupu do nového zaměstnání a pokusí se dohlédnout na to, aby se stal zcela soběstačným a zároveň aktivním ve svých církevních povinnostech.

Konkrétní aktivity zaměřené na pomoc nuzným členům, které jsou nakázány kvóru, zahrnují:

1. *Umísťování členů kvóra a jejich rodinných příslušníků do trvalého zaměstnání. V některých případech, díky výměnným školním*

kurzům, učení a dalším, kvóra mohou pomoci svým členům získat kvalifikaci na lepší práci.

2. Pomoc členům a jejich rodinám založit si své vlastní podnikání.¹¹

Hlavní cíl Mormonské církve je najít pracovní místa pro své nuzné členy. Díky tomuto je v rámci Programu sociální pomoci nalezení vhodné práce hlavní odpovědností členů kněžských kvór. Oni, stejně tak jako členové Pomocného týmu, by měli neustále věnovat pozornost novým nabídkám pracovních příležitostí. Když bude každý člen skupiny předsedající radě pro sociální pomoc provádět svou práci v tomto ohledu dobře, většina nezaměstnaných na úrovni skupiny nebo předsednictva bude umístěna do placených zaměstnání.¹²

Ostatní členové, kteří najdou výdělek na volné noze, mohou od církve získat malou půjčku a kněžské kvórum tohoto člena se může zaručit za její splacení ze svých prostředků. Těm mormonům, kteří nemohou být umístěni do zaměstnání a nejsou schopni začít podnikat, „*má být přidělena, pokud to bude možné, produktivní práce na majetku církve*“. Církev naléhá na to, aby příjemce pomoci v co největší míře pracoval:

Nařizuje se, aby lidé žijící z prostředků programu pracovali do té míry, jakou jim dovoluje jejich schopnost, a tím získali zásluhu za to, co se jim dostává (...) Práce jednotlivce na projektech sociální pomoci by měla být vnímána jako dočasná, a nikoli trvalá záležitost. Měla by nicméně pokračovat po celou dobu, po kterou je tomuto člověku poskytována pomoc prostřednictvím sociálního programu. Díky tomu bude docházet i k duchovní pomoci, zatímco jsou uspokojovány světské potřeby. Pocity ostychu tím budou odstraněny.¹³

Když všechny ostatní postupy selžou, může biskup nakázat příjemcům pomoci, aby pomáhali jiným členům, kteří potřebují něčí pomoc, s tím, že tito jiní členové za poskytnuté služby církvi zaplatí

podle aktuálních běžných hodinových sazeb. Obecně se dá říci, že na oplátku za přijatou pomoc je od příjemců očekáváno, že do církevního sociálního programu přispějí, čím mohou – buď penězi, naturáliemi nebo prací.^[14]

V souladu s tímto propracovaným systémem soukromé charity na základě pomoci k nezávislosti Mormonská církev silně odrazuje své členy od přijímání pomoci od státu. *„Je požadováno, aby církevní představitelé v každé lokalitě zdůraznili důležitost toho, že každý jednotlivec, každá rodina a každá církevní komunita se mají stát soběstačnými a nezávislymi na státní pomoci.“* A také: *„Vyhledávat a pobírat přímou státní pomoc příliš často vede k prokletí pasivity a přináší další neduhy státní podpory v nezaměstnanosti. Ničí lidskou nezávislost, pracovitost, hospodárnost a sebeúctu.“*^[15]

Pro soukromý, dobrovolný, racionální a individualistický program sociální pomoci neexistuje lepší model než ten Mormonské církve. Zrušme státní sociální systém a budeme tak moci očekávat, že se po celé zemi začnou objevovat podobné programy racionální vzájemné pomoci.

Inspirující příklad Mormonské církve nám ukazuje, že největší vliv na to, kolik lidí bude žít na státních sociálních dávkách, mají spíš jejich kulturní a morální hodnoty než úroveň jejich příjmů. Dalším příkladem je skupina albánských Američanů v New Yorku.

Albánští Američané jsou velmi chudou skupinou lidí a v New Yorku jsou téměř bez rozdílu všichni obyvateli chudinských čtvrtí. Statistiky jsou neúplné, ale je nesporné, že jejich průměrný příjem je nižší než ten, který mají v médiích omílaní černoši a Portorikánci. Přesto neexistuje jediný albánský Američan na dávkách. Proč? Kvůli jejich hrdosti a nezávislosti. Jak řekl jeden jejich vůdce: *„Albánci nežebrají; a pro Albánce je přijímání státní pomoci stejné jako žebrání na ulici.“*^[16]

Podobný případ tvoří skomírající, chudá, většinou polsko-americká a

téměř výhradně katolická komunita Northside v Brooklynu v New Yorku. Přes nízké příjmy, plíseň a staré rozpadající se obydlí v této komunitě s 15 000 členy v podstatě neexistuje příjemce sociální pomoci. Proč? Rudolph J. Stobierski, předseda Northside Community Development Council (northsideské rady pro rozvoj komunity), poskytl odpověď: „Považují sociální pomoc za urážku.“^[17]

Vedle vlivu náboženství a etnických rozdílů v hodnotách ukazuje profesor Banfield ve své brilantní knize *The Unheavenly City* důležitost něčeho, co nazývá kulturou „vyšších vrstev“ nebo „nižších vrstev“, při ovlivňování hodnot svých příslušníků. Banfieldovy definice „vrstev“ nejsou založeny striktně na úrovni příjmu nebo statusu, mají ovšem přesto tendenci docházet k podobnému dělení. Jeho definice vrstvy je založena na rozdílech v postoji vůči současnosti a budoucnosti: příslušníci vyšších a středních vrstev obvykle věnují pozornost budoucnosti, jsou pragmatičtí, racionální a disciplinovaní. Nižší vrstvy naopak mají sklony k vysoké orientaci na současnost, jsou rozmarní, požitkářští, bez cíle, a tím pádem nemají zájem souvisle bojovat o místo nebo kariéru. Lidé z první skupiny tedy obvykle mají vyšší příjmy a lepší místa a lidé z druhé skupiny jsou obvykle chudí, bez práce nebo na dávkách. Stručně řečeno ekonomické úspěchy lidí jsou z dlouhodobého hlediska většinou výsledkem jejich vlastní vnitřní odpovědnosti, než aby byly určeny – jak liberálové často tvrdí – vnějšími okolnostmi. Banfield cituje poznatky Daniela Rosenblatta ohledně nezájmu o zdravotní péči díky „celkovému nedostatku zájmu o budoucnost“ mezi městskou chudinou:

Například pravidelné kontroly automobilu zaměřené na odhalení tvořících se vad nejsou přítomny ve všeobecném hodnotovém systému městské chudiny. Podobně předměty v domácnosti jsou často opotřebeny a vyhozeny, než aby byly opraveny v raném stadiu opotřebení. Nákupy na splátky jsou využívány bez ohledu na délku splácení.

Tělo můžeme považovat jednoduše za další podobnou skupinu předmětů, které mohou být opotřebený a neopravený. Díky tomu se zubům nedostane zubní péče a později ani není moc velký zájem o umělý chrup, ať už se za něj platí nebo nikoli. V obou případech jsou falešné zuby zřídka kdy využívány. Pravidelné korekční vyšetření očí je obvykle zanedbáváno, a to i u lidí, kteří nosí brýle, bez ohledu na to, o jaký typ zdravotního zařízení jde. Je to, jakoby střední vrstvy přemýšlely o svém těle jako o stroji, který je třeba udržovat v perfektním provozu, ať už protetickými pomůckami, rehabilitací, kosmetickými zákroky nebo dlouhodobou léčbou, zatímco chudí přiřazují svému tělu omezenou dobu užitnosti: co nejvíc si ho užít v mládí a později, s narůstajícím věkem, jen tiše trpět.^[18]

Banfield dále upozorňuje, že úmrtnost v nižších vrstvách je, a po generace byla, mnohem vyšší než u lidí z vyšších vrstev. Velká část tohoto rozdílu je způsobena nikoli chudobou nebo nízkými příjmy jako takovými, jako spíš hodnotami a kulturou příslušníků nižších vrstev. Proto jsou jednou z hlavních příčin úmrtí v nižších vrstvách alkoholismus, závislost na drogách, vražda nebo pohlavně přenosné nemoci. Také úmrtnost při porodu vždy byla mnohem vyšší u nižších vrstev, a to obvykle dvakrát až třikrát vyšší než u vyšších vrstev. Že je to z důvodu kulturních hodnot a nikoli díky nízkým příjmům, ukazuje Banfield na srovnání irských imigrantů a ruských židovských imigrantů na přelomu 19. a 20. století. Irští imigranti byli v té době obecně orientováni na přítomnost a měli postoje nižších vrstev, zatímco ruští židé, ačkoli žili v přelidněných činžácích a měli pravděpodobně ještě nižší příjmy než Irové, byli neobyčejně orientováni na budoucnost, cílevědomí a obecně měli hodnoty a postoje vyšších vrstev. Průměrné očekávané dožití irského imigranta ve věku deseti let bylo na přelomu století jen 38 let, zatímco pro ruského židovského imigranta to bylo více než 50 let. Dále, ačkoli v letech 1911–1916 byla podle studie sedmi měst úmrtnost při porodu více než třikrát vyšší u nižších

příjmových vrstev než u vyšších, úmrtnost při porodu u židů byla velmi nízká.¹⁹

Stejně jako u onemocnění nebo úmrtnosti je to tak i u nezaměstnanosti – která má očividně úzkou souvislost jak s chudobou, tak s kvalitou života. Banfield cituje zjištění profesora Michaela J. Piorea ohledně nevyhnutelné „nezaměstnatelnosti“ mnoha, nebo dokonce většiny, trvale nízko-příjmových nezaměstnaných. Piore objevil, že se jejich nesnáze netýkaly ani tak získání schopností nutných pro stabilní, dobře placená místa, jako spíš neschopnosti na těchto místech vydržet. Tito lidé mají sklony k vysoké absenci, odchodům z práce bez ohlášení, nelояálnosti a často i ke krádežím majetku zaměstnavatele.²⁰ Studie pracovního trhu v bostonských ghettech provedená v roce 1968 Peterem Doeringerem dále zjistila, že asi 70 % uchazečů o práci, kteří byli doporučeni centry zaměstnanosti ve svých čtvrtích, dostalo pracovní nabídku – ale více než polovina těchto nabídek byla odmítnuta a u těch, které byly přijaty, si jen asi 40 % nových pracovníků své místo ponechalo více než jeden měsíc. Doeringer uzavírá: „Velká část nezaměstnanosti v ghettech se zdá být důsledkem pracovní nestálosti, spíše než nedostatku pracovních míst.“²¹

Nabízí se možnost porovnat popis tohoto častého odmítání stabilní práce nezaměstnanými z nízkých vrstev tvrdě odmítavého profesora Banfielda s popisem vřelejšího levicového sociologa Alvina Gouldnera. Banfield: „Lidé, kteří jsou zvyklí na život na ulici a na žití na úkor žen pobírajících sociální dávky, jsou jen zřídka ochotni přijmout nudnou rutinu ‚dobré‘ práce.“²² Gouldner, který připouští neúspěch sociálních pracovníků při pokusech odlákat tyto lidi „od života neodpovědnosti, požitkářství a bezstarostné agrese,“ prohlašuje, že oni považují předloženou nabídku za neatraktivní:

„Vzdejte se nezávazného sexu, vzdejte se volného agresivního chování a divoké spontaneity (...) a vy nebo vaše děti možná budete připuštěni do světa třech jídel denně, střední školy, a možná dokonce

i vysoké školy, do světa bankovních účtů, stabilní práce a respektu.“²³

Je zajímavé, že Banfield i Gouldner se z obou konců ideologického spektra shodnou na základním způsobu fungování tohoto procesu bez ohledu na své odlišné hodnotové náhledy: že velká část trvalé nezaměstnanosti v nižších vrstvách, a tedy i chudoba, je dobrovolná ze strany samotných nezaměstnaných.

Gouldnerův postoj je typický pro dnešní liberály a levičáky: je ostudné se snažit vnucovat, jakkoli nenásilně, „buržoazní“ a „středně-vrstevní“ hodnoty romanticky spontánní a „přirozené“ kultuře nižších vrstev. Možná že ano, potom ale neočekávejme – a nevyžadujme – že ta stejná, tvrdě pracující buržoazie bude přinucena k podporování a sponzorování těchto velmi parazitických hodnot spojených s pasivitou a neodpovědností, které jsou očividně destruktivní pro přežití jakékoli společnosti. Pokud si lidé přejí být „spontánní“, ať si takoví jsou ve svém volném čase a pomocí svých zdrojů a ať si také nesou následky tohoto rozhodnutí a nepoužívají násilnou ruku státu, aby namísto nich přinutila ty tvrdě pracující a „nespontánní“ k nesení následků. Krátce řečeno odstraňme sociální systém.

Pokud je hlavním problémem chudých lidí z nízkých vrstev nezodpovědná orientace na přítomnost a pokud je k odlákání lidí ze závislosti na sociálním systému nutné přesvědčit je o „buržoazních“ hodnotách s orientací na budoucnost, potom by tyto hodnoty alespoň neměly být potlačovány, nýbrž propagovány v celé společnosti. Levicově-liberální postoje sociálních pracovníků přímo odrazují chudé prosazováním myšlenky, že sociální pomoc je „právo“ a nárok na výrobní kapacitu. Navíc ona snadná dostupnost sociální pomoci mezi své příjemce jednoznačně přináší orientaci na přítomnost, neochotu k práci a nezodpovědnost – čímž uzavírá začarovaný kruh chudoba-dávky. Jak píše Banfield, „*pravděpodobně neexistuje lepší způsob, jak vytvořit vyznavače přítomnosti, než dát štědré sociální dávky každému.*“²⁴

Konzervativci se ve svých útocích na sociální systém obecně zaměřovali na etické a morální problémy násilného odebírání peněz daňovými poplatníky, které budou použity na podporu nečinných lidí, zatímco levicoví kritici se soustředili na demoralizaci „klientů“ sociálního systému spojenou s jejich závislostí na štědrosti státu a byrokracií. Ve skutečnosti jsou obě tyto kritiky správné; není mezi nimi žádný rozpor. Viděli jsme, že dobrovolné programy, jako ten praktikovaný Mormonskou církví, jsou v této oblasti velmi činné. Je také faktem, že dřívější kritikové podpory v nezaměstnanosti z řad vyznavačů *laissez-faire* měli úplně stejné obavy z demoralizace, jako měli obavy z násilí páchaného na těch, kteří jsou silou nuceni sociální systém platit.

Proponent *laissez-faire* Thomas Mackay tedy prohlásil, že reforma sociálního systému „se skládá ze znovuvytvoření a získání schopnosti nezávislosti.“ Požadoval „*nikoli více filantropie, ale spíše více respektu k důstojnosti lidského života a více víry v jeho schopnost zajistit si svou spásu.*“ Mackay vyjádřil svůj názor na přičetnost zastánců štědřejšího sociálního systému, když je nazval

zprostředkovanými filantropy, kteří ve své bláznivé honbě za lacinou popularitou používají (daňové) platby vynucené od svých sousedů, aby znásobili počet překážek kladených před (...) dav, který je plně připravený k tomu, aby spadl do pasti závislosti.²⁵

Mackay dodal, že

zákonné přiznání stavu chudoby [pramenící ze sociálního systému] přináší do našich sociálních vztahů velmi nebezpečný a často demoralizující vliv. Jeho skutečná potřebnost nikdy nebyla dokázána. Tato potřebnost na první pohled vychází ze skutečnosti, že si sociální systém vytvořil závislou populaci.²⁶

Při dalším zkoumání týkajícího se závislosti Mackay odpozoroval, že *nejsmutnější část útrap chudých nevzniká z chudoby samotné, ale z*

pocitu závislosti, který musí logicky být přítomen při jakémkoli poskytování veřejné pomoci. Tento pocit nelze odstranit, naopak je spíš ještě posilován liberálními politikami státní pomoci.²⁷

Mackay došel k závěru, že

jediný způsob, jak může zákonodárce nebo úředník bojovat za snížení míry chudoby, je odstranění nebo snížení zákonných norem pro chudé. Není pochyb o tom, že země bude mít přesně tolik chudých, kolik jich bude ochotna platit. Odstraňme nebo snižme tyto normy (...) a utvoří se nová aktivní uskupení, objeví se lidská přirozená tendence k nezávislosti, přirozené vazby mezilidských vztahů a přátelství. Pod hlavičku toho všeho bych přidal ještě soukromou, nikoli veřejnou, charitu.²⁸

Charity Organisation Society, nejvýznamnější soukromá charitativní organizace v Anglii v 19. století, fungovala přesně na tomto principu vedení k pomoci sobě sama. Jak píše Mowat, její historik:

COS ztělesňovala myšlenku charity, která se snažila vyřešit problémy ve společnosti, odstranit chudobu a přinést šťastnou, soběstačnou komunitu. Věřila, že nejzávažnějším aspektem chudoby byla degradace charakteru chudého muže nebo ženy. Nediskriminující charita nadělala víc škody než užitku, způsobovala pokles na morálce. Poctivá charita požadovala přátelství a rozmysl, přesně ten druh pomoci, který by obnovil lidskou sebeúctu a schopnost užítit sebe a svou rodinu.²⁹

Pravděpodobně jeden z nejsmutnějších důsledků sociálního systému je, že aktivně odrazuje svépomoc tím, že rozbíjí finanční motivaci spojenou s rehabilitací. Bylo odhadnuto, že v průměru každý dolar, který tělesně postižená osoba investuje do své rehabilitace, jí přináší zvýšení budoucích příjmů, jehož současná hodnota je 10 až 17 dolarů. Ovšem tato motivace je narušena skutečností, že při dokončení

rehabilitace ztratí sociální dávky, invalidní důchod i kompenzaci od zaměstnavatele. Výsledkem je, že většina tělesně postižených se rozhodne neinvestovat do své rehabilitace.³⁰ Dále řada lidí už dnes chápe ničivé odrazující důsledky systému státního sociálního pojištění, který – v ostrém kontrastu se všemi soukromými pojistnými fondy – přestane vyplácet plnění, pokud by si příjemce dovolil pracovat a vydělávat si po dosažení věku 62 let.

V dnešní době, kdy se lidé dívají skrz prsty na populační růst, se jen velice málo jeho odpůrců zaměřuje na další nehezký důsledek sociálního systému: díky tomu, že rodiny na dávkách jsou placeny přímo úměrně počtu svých dětí, systém zajišťuje znatelnou dotaci na plození více dětí. Díky tomu ti, kteří jsou motivováni ke zplození více dětí, jsou přesně ti, kteří si to mohou nejméně dovolit; důsledkem pak může být jen zabřednutí do trvalé závislosti na sociálních dávkách a v podstatě vytvoření dalších a dalších generací potomků, kteří jsou na dávkách trvale závislí.

V posledních letech jsme byli svědky velkého množství volání po tom, aby stát zajistil školky, ve kterých bude postaráno o děti pracujících matek. Trh údajně selhal při zajišťování této velmi potřebné služby.

Avšak protože posláním trhu je uspokojit nejnaléhavější potřeby spotřebitelů, otázkou, na kterou bychom se měli ptát, je, proč máme pocit, že trh v tomto konkrétním případě selhal. Odpověď je, že stát svázal poskytovatele soukromých školek pavučinou tíživých a drahých zákonných restrikcí. Ve zkratce: je sice naprosto legální dát své dítě ke známému nebo příbuznému bez ohledu na to, jak to vypadá v jeho bytě, nebo najmout souseda, který se postará o jedno nebo dvě děti. Ale jakmile by se tento známý nebo sused stal o trochu větší firmou, udeří stát se svou pomstou. Stát bude obvykle naléhat, aby soukromé školky měly licenci, a odmítne jim tu licenci udělit, pokud nebudou ve školce v každý okamžik přítomny registrované zdravotní sestry, pokud

nebudou v určité míře k dispozici dětská hřiště a pokud tato hřiště nebudou mít určitou minimální velikost. Budou existovat všechna možná další absurdní a drahá omezení, která se stát neobtěžoval uvalit na kamarády, příbuzné a sousedy – nebo na matky samotné. Odstraňme tyto restriktce a trh se začne starat o uspokojení příslušné poptávky.

Už 13 let provozuje básník Ned O’Gorman úspěšnou, soukromě financovanou improvizovanou školku v Harlemu, ale hrozí mu nebezpečí, že bude nucen ukončit svou činnost díky byrokratickým omezením uvaleným newyorskou radnicí. Zatímco město uznává „oddání a efektivitu“ v O’Gormanově školce (pojmenované The Storefront), vyhrožuje v tu samou chvíli pokutami a případně násilným uzavřením, pokud nebude ve školce přítomen státem certifikovaný sociální pracovník, kdykoli by do školky přišlo pět a více dětí. Jak podrážděně poznamenává O’Gorman:

Proč, pro všechno na světě, bych měl být nucen najímat někoho s kusem papíru, na kterém je napsáno, že studoval sociální činnost a je kvalifikován provozovat školku? Jestli nejsem kvalifikován já po třinácti letech v Harlemu, kdo jiný by měl být?³¹

Příklad školek ukazuje důležitou pravdu o trhu: když to vypadá, že někde existuje nedostatek nabídky k uspokojení očividné poptávky, vždy hledejme příčinu problému u státu. Nechte trh na pokoji a nebudeme svědky nedostatku školek, stejně tak jako se nesetkáváme s nedostatkem motelů, praček, televizí nebo jakéhokoli jiného běžného předmětu každodenní potřeby.

Překážky a dotace sociálního státu

Opravdu moderní sociální stát pomáhá chudým? Všeobecné přesvědčení, myšlenka, která se podílela na vzniku sociálního státu a jeho udržení, říká, že sociální stát přerozděluje příjmy a bohatství od

bohatých k chudým: progresivní daňový systém bere peníze od bohatých, zatímco jsou peníze prostřednictvím řady sociálních a dalších služeb distribuovány k chudým. Ale dokonce i liberálové, velcí zastánci a propagátoři sociálního státu, si začínají uvědomovat, že každá část a každý aspekt této myšlenky jsou pouhými opečovávanými mýty. Vládní smlouvy, zejména ty týkající se armády, přihrávají daňové příjmy do kapes spřátelených korporací a dobře placených pracovníků v průmyslu. Zákony o minimální mzdě vytvářejí tragickou nezaměstnanost, zejména mezi nejchudšími, nejméně vzdělanými pracovníky s nejméně schopnostmi – na jihu USA, mezi náctiletými černochoy v ghettech a mezi pracovními hendikepovanými. Je to z toho důvodu, že minimální mzda samozřejmě negarantuje zaměstnání žádného pracovníka; pouze silou zákona zakazuje, aby se kdokoli nechal najmout za mzdu, kterou by jeho zaměstnavatel byl ochoten zaplatit. Proto minimální mzda přináší nezaměstnanost. Ekonomové ukázali, že nárůsty federální minimální mzdy vytvořily nechvalně známou mezeru v zaměstnanosti černých a bílých a zvýšily míru nezaměstnanosti mezi náctiletými černými muži z raně poválečné hodnoty kolem 8 % k dnešním hodnotám výrazně přes 35 % – nezaměstnanost mezi náctiletými černochoy je mnohem více katastrofální než ta obrovská všeobecná nezaměstnanost 30. let (20–25 %).³²

Už jsme si ukázali, jak státní vyšší vzdělání přerozděluje příjem od chudých k bohatým. Celá řada restrikcí vládním licencováním, které proniká do jednoho zaměstnání za druhým, znemožňuje přístup chudých a méně schopných pracovníků k těmto zaměstnáním. Začíná se připouštět, že městské programy obnovy, které údajně byly vytvořeny, aby pomohly chudinským čtvrtím nemajetných lidí, ve skutečnosti jejich obydlí ničí a nutí chudé, aby se přestěhovali do více zalidněné a méně dostupné oblasti, což všechno prospívá bohatším dotovaným majitelům bytů, odborům ve stavitelství, spřáteleným developerům a obchodním zájmům v centru sídlících firem. Odbory,

kdysi hýčkané oblíbence liberálů, dnes vidíme, jak využívají svých státem přiznaných privilegií, aby izolovaly chudší a menšinové pracovníky. Dotace farmářům, dále ještě více zvýšeny federální vládou, pokutují daňové poplatníky s cílem zvednout ceny jídla výše a výše, čímž ubližují zejména chudým spotřebitelům a pomáhají nikoli chudým, nýbrž bohatým farmářům, kteří kontrolují pole o velké rozloze. (Protože jsou farmáři placeni za libru nebo bušl svého výrobku, dotační program podporuje především bohaté farmáře. Jelikož farmáři jsou často placeni za to, že neprodukují, je třeba si uvědomit, že výsledné nechání části půdy ležet ladem způsobuje vážnou nezaměstnanost uvnitř toho nejchudšího segmentu pracovní síly v zemědělství – segmentu nájemníků a zaměstnanců farem.) Územní plánování na rychle rostoucích předměstích velkých amerických měst slouží k tomu, aby legalizovaným násilím zabránilo přístupu chudších občanů, velmi často černochů, kteří se snaží odstěhovat z center měst s cílem využít nově vznikajících pracovních příležitostí na předměstích. U.S. Postal Service účtuje vysoké monopolní ceny za posílání dopisů první třídou, kterou používá většina veřejnosti, aby mohla dotovat roznášení novin a časopisů. Federal Housing Administration (Federální úřad pro nemovitosti, FHA) dotuje hypotéky dobře zaopatřeným majitelům nemovitostí. Federal Bureau of Reclamation (Federální úřad pro rekultivaci) dotuje zavlažovací vodu dobře situovaným farmářům na západě USA, čímž ochuzuje chudé lidi z velkých měst o vodu a nutí je platit za ni vyšší sazby. Rural Electrification Administration a Tennessee Valley Authority (Venkovský úřad pro elektrifikaci a Správa Tennesseeského údolí) dotují elektřinu dobře zaopatřeným farmářům, obyvatelům předměstí a korporacím. Jak cynicky ukazuje profesor Brozen:

Elektřina pro korporace topící se v chudobě, jako je např. Aluminium Corporation of America a DuPont Company, je dotována daňovými úlevami Tennessee Valley Authority (27 procent ceny elektřiny jde na

*zaplacení daní uvalených na soukromě provozované elektrárny).*³³

A vládní regulace monopolizuje a kartelizuje většinu odvětví, čímž zvyšuje ceny spotřebitelům a snižuje produkci, konkurenční možnosti i zvyšování kvality (např. regulace železnic, regulace síťových odvětví, regulace aerolinek, zákony o dělbě ropy). Civil Aeronautics Board přiděluje linky spřízněným leteckým společnostem a vytěsňuje tak, nebo dokonce přivádí k bankrotu, menší konkurenty. Státní a federální zákony na dělbu ropy uvalují limity na maximální množství vyrobené ropy, čímž zvyšují ceny ropy, které jsou dále udržovány vysoko díky omezením dovozu. A vlády po celé zemi udělují v každé lokalitě absolutní monopol firmám dodávajícím plyn, elektřinu a telefonní služby, čímž je ochraňují před konkurencí, a nastavují jim ceny s cílem garantovat jim jistý zisk. Všude a v každé části příběhu máme to samé: systematické pokutování většiny společnosti „sociálním státem“.³⁴

Většina lidí věří, že americký daňový systém v podstatě daní bohaté víc než chudé, a je tím pádem způsobem přerozdělení příjmů z vyšších do nižších příjmových skupin. (Existuje samozřejmě řada dalších způsobů přerozdělení, např. směrem od daňových poplatníků k firmám Lockheed nebo General Dynamics.) Ale dokonce ani federální daň z příjmu, o které všichni předpokládají, že je „progresivní“ (daní bohaté mnohem více než chudé, střední třída je někde uprostřed), ve skutečnosti nefunguje, pokud zohledníme další dopady této daně. Například odvody na sociální pojištění jsou očividně a naprosto „regresivní“, protože jsou daní vysávající nižší a střední vrstvy: osoba vydávající základní příjem (8 000 dolarů) platí stejně vysoké odvody na sociální pojištění – a tyto rostou každým rokem – jako někdo, kdo vydělává 1 000 000 dolarů ročně. Z kapitálových zisků, které se většinou týkají bohatých majitelů akcií a nemovitostí, se platí mnohem menší daně než z příjmů. Soukromé trusty a nadace daně neplatí a úroky přijaté z držby státních a municipálních dluhopisů mají výjimku z placení federální daně z příjmu. Zkončíme následujícím odhadem,

kolik procent příjmu je celkově zaplacenó na federálních daních pro jednotlivé „příjmové skupiny“:

1965

Příjmové skupiny	Procento příjmu zaplacené na federální dani
Pod 2 000 dolarů	19
2 000 – 4 000 dolarů	16
4 000 – 6 000 dolarů	17
6 000 – 8 000 dolarů	17
8 000 – 10 000 dolarů	18
10 000 – 15 000 dolarů	19
Více než 15 000 dolarů	32
PRŮMĚR	22

Jestli jsou federální daně zřídka „progresivní“, potom vliv státních a lokálních daní je jednoznačně regresivní. Daně z nemovitostí jsou (a) proporcionální, (b) dopadají pouze na vlastníky nemovitostí a (c) závisí na politických rozmarech místních soudních znalců. Spotřební daně a daně z luxusu dopadají na chudé lidi více než na kohokoli jiného. Následuje odhad celkového odvedeného procenta příjmů na základě státních a lokálních daní:

1965

Příjmové skupiny	Procento příjmu zaplacené na státních a lokálních daních
Pod 2 000 dolarů	25
2 000 – 4 000 dolarů	11

4 000 – 6 000 dolarů	10
6 000 – 8 000 dolarů	9
8 000 – 10 000 dolarů	9
10 000 – 15 000 dolarů	9
Více než 15 000 dolarů	7
PRŮMĚR	9

Dále máme kombinovaný odhad celkového vlivu všech daní – federálních, státních i lokálních – na jednotlivé příjmové skupiny:

1965

Příjmové skupiny	Procento příjmu zaplacené na všech daních³⁵
Pod 2 000 dolarů	44
2 000 – 4 000 dolarů	27
4 000 – 6 000 dolarů	27
6 000 – 8 000 dolarů	26
8 000 – 10 000 dolarů	27
10 000 – 15 000 dolarů	27
Více než 15 000 dolarů	38
PRŮMĚR	31

Aktuálnější odhady (z roku 1968) celkového vlivu daní na všech

úrovních státní správy plně potvrzují výše uvedené a zároveň také ukazují mnohem větší relativní nárůst daňové zátěže nejnižších příjmových skupin během těchto tří let:

1968

Příjmové skupiny	Procento příjmů zaplacené na všech daních ³⁶
Pod 2 000 dolarů	50
2 000 – 4 000 dolarů	35
4 000 – 6 000 dolarů	31
6 000 – 8 000 dolarů	30
8 000 – 10 000 dolarů	29
10 000 – 15 000 dolarů	30
15 000 – 25 000 dolarů	30
25 000 – 50 000 dolarů	30
Více než 50 000 dolarů	45

Mnoho ekonomů se snaží zlehčit dopad těchto výmluvných čísel tvrzením, že lidé v kategorii „Pod 2 000 dolarů“ například přijímají více peněz na sociálních dávkách a dalších „transferových“ platbách, než kolik platí na daních, toto ovšem samozřejmě opomíná důležitou skutečnost, že ti samí lidé v každé kategorii nejsou příjemci sociální pomoci a zároveň daňoví poplatníci. Druhá z těchto skupin je drasticky vysávána, aby ta první mohla být dotována. Jednoduše řečeno chudí (a střední třída) jsou daněni, aby platili dotované státní bydlení pro ostatní chudé – a zároveň pro střední vrstvy. A jsou to právě pracující chudí, kterým je ukradeno neskutečné množství peněz, aby se mohly zaplatit

dotace chudým na sociálních dávkách.

V této zemi je hodně příjmového přerozdělování: firmě Lockheed, příjemcům sociální pomoci, a tak dále, a tak dále, ale „bohatí“ nejsou daněni, aby platili „chudé“. Přerozdělování funguje pouze uvnitř příjmových skupin; jedni chudí jsou nuceni platit druhé chudé.

Další daňové odhady potvrzují tento osvěžující obrázek. The Tax Foundation například odhaduje, že federální, státní a lokální daně berou těm lidem, kteří vydělávají méně než 3 000 dolarů ročně, 34 % jejich celkového příjmu.³⁷

Pointou této diskuse samozřejmě není prosazovat „skutečně“ progresivní strukturu daně z příjmu a opravdové vysávání bohatých, ale poukázat na to, že moderní sociální stát, tolik podstrkovaný jako systém beroucí bohatým a dotující chudé, nic takového nedělá. Faktem je, že vysávání bohatých by mělo katastrofální důsledky nejen pro bohaté, ale i pro samotné příslušníky nižších a středních vrstev. Protože jsou to právě bohatí, kteří poskytují úměrně větší množství úspor, kapitálu k investování, podnikatelských schopností předpovědi a financování technologických inovací, které vynesly Spojené státy na zdaleka nejvyšší životní úroveň – pro drtivou většinu lidí – v porovnání s jakoukoli zemí v historii. Braní bohatým by nejen bylo hluboce nemorální, ale také by drasticky trestalo hlavní dobré vlastnosti: hospodárnost, vizionářství a investice, které nám přinesly naši úžasnou životní úroveň. Jednalo by se doslova o zabití slepice, která snáší zlatá vejce.

Co může vláda dělat?

Co tedy může vláda dělat, aby pomohla chudým? Jediná správná odpověď je ta libertariánská: uhnout z cesty. Ať vláda uhne z cesty produktivní energii všech skupin populace, ať už jde o bohaté, střední vrstvu nebo chudé, a výsledkem bude obrovský nárůst kvality života a životní úrovně každého a zejména těch chudých, kterým údajně

pomáhá chybně nazvaný „sociální stát“.

Jsou čtyři hlavní způsoby, kterými může vláda uhnout z cesty americkému lidu. Zaprvé může zrušit – nebo minimálně drasticky omezit – úroveň všeho zdanění, které ochromuje produkční kapacity, úspory, investice a technologický pokrok. Vytvoření pracovních míst a růst mezd pramenící ze zrušení těchto daní by vlastně prospívalo nízko-příjmovým skupinám více než komukoli jinému. Jak poznamenává profesor Bronzen:

Při menší snaze použít moc státu na stlačení nerovností v rozložení příjmů by nerovnost zmizela mnohem rychleji. Nízké mzdy by vzrostly rychleji, díky větší míře úspor a tvorby kapitálu, a nerovnost by zmizela díky nárůstu příjmů těch, kteří za tyto mzdy pracují.³⁸

Nejlepší způsob, jak pomoci chudým, je osekát daně a umožnit, aby úspory, investice a tvorba pracovních míst probíhaly bez omezení. Jak před lety řekl dr. F. A. Harper, produktivní investice jsou tou „nejlepší ekonomickou charitou“. Napsal:

Podle jednoho pohledu je sdílení kůrky chleba prohlašováno za způsob dobročinnosti. Ten druhý prohlašuje úspory a nástroje pro výrobu dalších bochníků chleba za nejlepší ekonomickou dobročinnost.

Tyto dva pohledy jsou spolu v konfliktu, protože se tyto dva způsoby vzájemně vylučují, když mezi ně člověk dělí svůj čas a zdroje při všech rozhodnutích, které každý den dělá. (...)

Důvod tohoto rozdílu v pohledu vlastně pramení z rozdílných představ o přírodě a ekonomice. První pohled pramení z přesvědčení, že celkové množství ekonomických statků je konstantní. Druhý pohled staví na přesvědčení, že rozšiřování výroby je možné bez jakéhokoli nutného limitu.

Rozdíl mezi těmi dvěma pohledy je jako rozdíl mezi dvoj- a

trojrozměrnou produkční perspektivou. Dvojměrná velikost je fixní v každém okamžiku, ale třetí rozměr, a s ním i velikost celku, může růst díky úsporám a nástrojům nade všechny meze. (...)

Celá historie lidstva je důkazem, že celkové množství ekonomických statků není omezené. Historie dále ukazuje, že úspory a vylepšování nástrojů představují jedinou cestu k jakémukoli rozeznatelnému pokroku.³⁹

Libertariánská spisovatelka Isabel Patersonová to vystihla výmluvným argumentem:

Porovnejme typického soukromého filantropa a soukromého kapitalistu a představme si příklad opravdu chudého člověka, který není hendikepovaný, a předpokládejme, že mu filantrop daruje jídlo, oblečení a přístřeší – jakmile je použije, je tam, kde začal, s tím rozdílem, že si ještě možná vytvořil návyk na závislost na ostatních. Nyní předpokládejme, že někdo, kdo nemá vůbec žádný úmysl být vůči někomu benevolentní a kdo jednoduše ze svých vlastních důvodů potřebuje mít zhotovenu nějakou práci, tohoto chudého člověka najme a zaplatí mu mzdu. Tento zaměstnavatel neudělal žádný dobrý skutek. Ale přesto se situace našeho zaměstnaného člověka změnila. Jaký je ten kritický rozdíl mezi těmito dvěma skutky?

Spočívá v tom, že neochotný zaměstnavatel přivedl toho muže zpět do života zaměstnání ve výrobě, což znamená výhodu pro obě strany, zatímco filantrop se může obětovat, aniž by se muž vrátil do zaměstnání, a tím pádem bude méně pravděpodobné, že příjemce jeho pomoci najde zaměstnání v budoucnu.

Kdybychom volali po plném zapojení upřímných filantropů od té doby, co je svět světem, zjistili bychom, že by všichni dohromady svými dobročinnými aktivitami nepřinesli lidstvu ani desetinu toho, co mu přinesly normální sobecké zájmy Thomase Alvy Edisona,

nemluvě o ještě větších vědcích, kteří vynalezli principy, které Edison aplikoval. Nespočet spekulantů, investorů a organizátorů přispělo k pohodlí, zdraví a štěstí ostatních – protože to nebylo jejich cílem.⁴⁰

Zadruhé, a jako přímý důsledek drastického snížení nebo zrušení daní, máme možnost úměrně snížit vládní výdaje. Vzácné ekonomické zdroje by už nebyly dále odčerpávány do zbytečných a neproduktivních projektů: do mnohamiliardového vesmírného programu, veřejně prospěšných prací, vojensko-industriálního komplexu nebo čehokoli dalšího. Místo toho by tyto zdroje byly připraveny produkovat zboží a služby, o které má zájem populace spotřebitelů. Nové zásoby zboží a služeb by znamenaly více zboží vyšší kvality pro spotřebitele za nižší ceny. Nemuseli bychom už dále trpět neefektivitu vládních dotací a kontraktů ani související ztrátu produktivity. Dále odklon většiny našich vědců a inženýrů směrem k rozhazovačným vojenským a jiným vládním výzkumům a projektům by byl ukončen v zájmu mírumilovných a produktivních činností a vynálezů, které pomáhají našim spotřebitelům.⁴¹

Zatřetí kdyby se vláda také zbavila těch mnoha způsobů, kterými daní chudé, aby podporovala bohaté, jako například ty, které jsme uvedli výše (vysoké školství, farmářské dotace, zavlažování, firma Lockheed apod.), toto samo o sobě by zastavilo úmyslné vládní obírání chudých. Zastavením danění chudých a následného dotování bohatých by stát chudým pomohl odstranit břemena spočívající na jejich produktivní činnosti.

Nakonec jeden z nejdůležitějších způsobů, jak by vláda mohla pomoci chudým, je odstranit své vlastní přímé překážky stojící v cestě jejich užitečným schopnostem. Zákony o minimální mzdě udržují v nezaměstnanosti ty nejchudší a nejméně produktivní příslušníky společnosti. Státní privilegia poskytnutá odborům jim umožňují zabraňovat chudším a menšinovým pracovníkům v přístupu k produktivnímu a dobře placenému zaměstnání. Zákony o licencích,

zákaz hazardu a další státní restrikce znemožňují chudým, aby zakládali malé firmy a vytvářeli pracovní místa sami. Vláda všude svazuje pouliční prodej restrikcemi sahajícími od licenčních poplatků až k plnému zákazu. Pouliční prodej býval typickým způsobem, jak se imigranti, chudí a vůbec všichni bez kapitálu stávali podnikateli, aby z nich s odstupem času byli velcí byznysmeni. Ale tato cesta byla uzavřena – zejména z důvodu udělování monopolních privilegií obchodním řetězcům v každém městě, které se bojí, že by přišly o zisky, kdyby byly vystaveny vysoce mobilní konkurenci pouličních obchodníků.

Typickým případem, jak stát naboural produktivní činnost chudých, je případ neurochirurga dr. Thomase Matthewa, zakladatele černošské svépomocné organizace NEGRO, která k financování svých aktivit vydává dluhopisy. V polovině 60. let dr. Matthew, bez ohledu na odpor ze strany vlády města New York, založil úspěšnou nemocnici pro lidi všech barev pleti v černošské části oblasti Jamaica, ve čtvrti Queens. Brzy ovšem zjistil, že hromadná doprava v Jamaice byla tak otřesná, že nebyla dostatečná pro pacienty ani zaměstnance nemocnice. Protože autobusová doprava zde nebyla vyhovující, dr. Matthew nakoupil několik autobusů a spustil plnohodnotnou autobusovou dopravu v Jamaice – dopravu, která byla pravidelná, efektivní a úspěšná. Problém byl, že dr. Matthew neměl městskou licenci k provozování autobusové linky – privilegium, které bylo vyhrazené pro neefektivní, ale chráněné monopoly. Když vynalézavý dr. Matthew zjistil, že město zakazuje všem nelicencovaným provozovatelům autobusů vybírat jízdné, začal své autobusy provozovat zdarma, s výjimkou možnosti každého cestujícího si místo lístku koupit 25centový firemní dluhopis při jakékoli cestě autobusem.

Matthewova autobusová doprava byla tak úspěšná, že se rozhodl pokračovat založením druhé linky v Harlemu, v této fázi se ale na začátku roku 1968 newyorská vláda lekla a zakročila. Podala žalobu u soudu a způsobila zastavení činnosti obou linek za provoz bez licencí.

O pár let později dr. Matthew a jeho kolegové převzali kontrolu nad nepoužívanou budovou v Harlemu, která byla vlastněna městskou vládou. (Newyorská vláda je největším newyorským majitelem nemovitostí v ghettech, protože vlastní velké množství dříve použitelných budov opuštěných kvůli neplacení vysokých daní z nemovitosti, zchátralých a tím pádem nepoužitelných a neobyvatelných.) V této budově dr. Matthew založil nízkonákladovou nemocnici – v době raketově rostoucích nákladů na zdravotní péči a nedostatku kapacit v nemocnicích. Město nakonec dokázalo zničit i tuto nemocnici s odůvodněním „porušení požárních předpisů“. Znovu a znovu, v dalších a dalších oblastech, posláním státu vždy bylo překazit ekonomickou činnost chudých. Není překvapením, že když byl dr. Matthew tázán bílým představitelem newyorské vlády, jak by mohla nejlépe pomoci svépomocným projektům organizace Negro, Matthew odpověděl: „*At' nám jde z cesty a nechá nás pracovat.*“

Další příklad toho, jak funguje stát, jsme viděli před několika lety, kdy federální a newyorská vláda hlasitě slibovaly, že zrestaurují skupinu třiceti sedmi budov v Harlemu. Ale namísto následování postupu obvyklého pro soukromý sektor a uzavření restauračních smluv pro každou budovu zvlášť, vláda uzavřela jednu smlouvu pro celý balík třiceti sedmi budov. Tím vláda zajistila, že malé, černochoy vlastněné stavební firmy nebyly schopny zakázku vyhrát, a ta tak byla přirozeně přidělena velké společnosti vlastněné bílými. Ještě jeden příklad: v roce 1966 federální Small Business Administration (Úřad pro malé podniky) hrdě ohlásil program na podporu nových, černochoy vlastněných malých firem. Ale stát uvalil jisté klíčové restriktce na jejich úvěry. Jednak rozhodl, že všichni zájemci o úvěr musí být „na hranici chudoby“. A protože velmi chudí lidé nemají sklony k zakládání svých vlastních firem, tato restriktce vyřadila ze hry mnoho malých firem vlastněných lidmi s jen mírně nízkými příjmy – přesně těmi, kteří by se nejpravděpodobněji stali drobnými podnikateli. Aby toho nebylo málo, newyorská SBA přidala další omezení: všichni černoši ucházející se o

tyto úvěry musí „prokázat skutečnou nutnost vyplnit dostatečně velkou ekonomickou mezeru ve své komunitě“ – a ta nutnost i mezera měly být prokázány ke spokojenosti vzdálených byrokratů s velkým odstupem od skutečného ekonomického dění.⁴²

Zajímavé měřítko, zda a nakolik stát pomáhá nebo škodí chudým v prostředí „sociálního státu“, poskytuje nepublikovaná studie Institute for Policy Studies of Washington, D.C. (Institut pro politická studia ve Washingtonu, D.C.). Zkoumala se odhadovaná velikost toku vládních peněz (na federální úrovni i úrovni distriktu) směrem do nízkopříjmového černošského ghetta Shaw-Cardozo ve Washingtonu, D.C. v porovnání s velikostí toku peněz směrem z této oblasti spočívajícím v daních. Ve fiskálním roce 1967 měla oblast Shaw-Cardozo populaci čítající 84 000 osob (z nichž 79 000 byli černoši) s mediánovým rodinným příjmem 5 600 dolarů ročně. Celkový příjem fyzických osob všech obyvatel této oblasti v daném roce činil 126,6 miliónu dolarů. Hodnota veškeré vládní pomoci tomuto distriktu (od sociálních dávek po odhadované výdaje na státní školy) během fiskálního roku 1967 byla odhadnuta na 45,7 miliónu dolarů. Zdá se to jako štědrá dotace, když činí téměř 40 % celkových příjmů v oblasti Shaw-Cardozo? Možná, ale od tohoto čísla musíme odečíst celkové daně odtékající z Shaw-Cardozo, jejichž nejlepší odhad činí 50 miliónů dolarů – dostáváme tedy čistý odtok peněz z tohoto nízkopříjmového ghetta ve výši 4,3 miliónu dolarů! Může snad ještě někdo tvrdit, že zrušení celé té obrovské, neproduktivní struktury státu blahobytu by poškodilo chudé?⁴³

Stát by tedy nejlépe pomohl chudým – a všem ostatním ve společnosti – tím, že by šel z cesty: odstranil by obrovskou a škodlivou pavučinu daní, dotací, neefektivit a monopolních privilegií. Jak zrekapituloval profesor Brozen ve své analýze „sociálního státu“:

Stát byl obvykle nástrojem k vytváření blahobytu pro několik málo lidí na úkor všech ostatních. Trh vždy vytvářel blahobyt pro všechny

ostatní a náklady těch několika málo lidí byly velmi nízké. Stát od dob Říma, kdy poskytoval chléb a hry pro masy lidí, nezměnil své způsoby, ačkoli dnes předstírá, že poskytuje vzdělání a zdravotní péči, stejně tak jako mléko a umělecká představení, zdarma. Je stále zdrojem monopolních privilegií a moci pro několik vyvolených schovaných za maskou sociálních výhod pro všechny ostatní – výhod, které by nebyly tolik třeba, kdyby politici neodebírali lidem prostředky, pomocí kterých pak vytvářejí iluzi, že jim záleží na jejich voličích.⁴⁴

Negativní daň z příjmu

Bohužel, aktuální trend – vychvalovaný celou řadou obhájců (s nepodstatnými rozdíly) od prezidenta Nixona po Milтона Friedmana napravo a mnoho dalších nalevo – je odstranit současný sociální systém a nahradit ho nikoli svobodou, ale přesným opakem. Tento nový trend se jmenuje „zaručený roční příjem“ nebo „negativní daň z příjmu“ nebo „plán pomoci rodinám“ prezidenta Nixona. V reakci na neefektivitu, nerovnosti a byrokracii současného systému by zaručený roční příjem učinil podporu v nezaměstnanosti jednoduchou, „efektivní“ a automatickou: berní úřady budou každý rok platit peníze rodinám vydávajícím méně než určitý základní příjem – tato automatická podpora bude samozřejmě financována daněním pracujících rodin, které vydělávají více než základní příjem. Náklady tohoto zdánlivě šikovného a jednoduchého schématu se odhadují na pouhých několik miliard dolarů ročně.

Ale má to jeden velmi důležitý háček: odhad nákladů je postaven na předpokladu, že každý – lidé na podpoře i lidé tuto podporu financující – bude pokračovat v práci ve stejné míře jako doposud. Tento předpoklad ale vyvolává otazníky, protože hlavním problémem je onen neskutečně škodlivý efekt odrazování daňového poplatníka i příjemce od práce, který bude důsledkem zaručeného ročního příjmu.

Jediná součást dnešního sociálního systému, která ho chrání před totální katastrofou, je přesně ta byrokracie a stigma spojené s přechodem na sociální dávky. Jejich příjemce si stále nese psychické stigma, ačkoli už v posledních letech dost oslabilo, a stále se musí potýkat s typicky neefektivní, neosobní a spleťovou byrokracií. Ale zaručený roční příjem, právě proto, že činí sociální systém efektivním, jednoduchým a automatickým, odstraní z cesty „nabídkové funkce“ sociální pomoci hlavní odrazující překážky a povede k masovému přechodu na garantované dávky. Navíc každý bude nyní považovat nový sociální systém za automatické „právo“, spíše než za laskavost nebo dar, a veškeré stigma tak bude odstraněno.

Předpokládejme například, že „hranice chudoby“ bude definována jako 4 000 dolarů ročně a každý, kdo bude vydělávat méně, obdrží od strýčka Sama příslušný rozdíl automaticky jen na základě vyplnění daňového přiznání. Ti, kteří vydělávají nulu, získají od státu 4 000 dolarů, ti, kteří vydělávají 3 000 dolarů, dostanou 1 000 dolarů apod. Zdá se zřejmé, že pro nikoho, kdo vydělává méně než 4 000 dolarů, nebude existovat žádný skutečný důvod, aby pokračoval v práci. Proč by měl, když jeho nepracující soused nakonec bude mít stejný příjem? Krátce řečeno dodatečný příjem z práce bude nulový a celá pracující populace pod tou magickou úrovní 4 000 dolarů přestane pracovat a hromadně se odebere k čerpání „právoplatných“ sociálních dávek.

To ale není vše. Co bude s lidmi, kteří vydělávají přesně 4 000 dolarů nebo o něco málo více? Muž vydělávající 4 500 dolarů si brzy všimne toho lajdáka naproti přes ulici, který odmítá pracovat a dostává 4 000 dolarů od federální vlády, a zjistí, že jeho dodatečný příjem za čtyřicet hodin tvrdé práce týdně je jen 500 dolarů ročně. Tak přestane pracovat a přejde na dávky plynoucí z negativní daně. To samé bude nepochybně platit pro lidi vydělávající 5 000 dolarů ročně a tomu podobné částky.

Tím ale hrozivé vyhlídky nekončí. Tím, jak všichni lidé vydělávající méně nebo i znatelně více než 4 000 dolarů opustí zaměstnání a půjdou

na podporu, celkové výdaje na tuto podporu musí raketově vzrůst a budou muset být financovány ještě tvrdším zdaňováním lidí s vyššími příjmy, kteří budou v práci pokračovat. Tím ale jejich dodatečný, zdaněný příjem ostře poklesne, až nakonec řada z nich opustí práci a půjde na podporu. Uvažujme člověka vydělávajícího 6 000 dolarů ročně. Na počátku je postaven před možnost vydělávat dodatečný příjem z práce ve výši pouhých 2 000 dolarů, a pokud má platit, řekněme, 500 dolarů ročně na financování podpory nepracujících, jeho dodatečný příjem po zdanění bude jen 1 500 dolarů ročně. Pokud následně bude muset platit dalších 1 000 dolarů, aby mohl být financován rychlý nárůst počtu osob na podpoře, jeho dodatečný příjem klesne na 500 dolarů a on půjde na podporu také. Logické vyústění tohoto garantovaného ročního příjmu tak bude začarovaná spirála vedoucí ke katastrofě, k logickému cíli a nefunkčnímu stavu, ve kterém v podstatě nikdo nepracuje a všichni jsou na podpoře.

Nad rámec tohoto všeho existují ještě další důležité skutečnosti, které je třeba si uvědomit. V praxi samozřejmě sociální systém, jakmile bude nastaven na 4 000 dolarů, na této úrovni nezůstane; neodolatelný tlak příjemců sociální pomoci a dalších nátlakových skupin bude neúprosně každý rok zvyšovat tuto základní hladinu, čímž úměrnou rychlostí přiblíží tu začarovanou spirálu a ekonomickou pohromu. V praxi také garantovaný roční příjem nenahradí existující záplatovaný sociální systém, jak si přejí konzervativní zastánci, ale bude jednoduše přidán k existujícím programům. To je například přesně to, co potkalo státní pomocné programy pro seniory. Hlavní argument federálního programu sociálního pojištění v rámci projektu New Deal byl, že v důsledku nahradí tehdy existující záplatované pomocné programy pro seniory na úrovni státu. Ve skutečnosti se samozřejmě nic takového nestalo a programy pro seniory jsou dnes mnohem rozsáhlejší než ve 30. letech. Neustále rozrůstající se struktura sociálního pojištění byla jednoduše přidána k ostatním programům. A konečně ústupek prezidenta Nixona konzervativcům, tj. že příjemci nového sociálního

systemu, kteří budou schopni pracovat, budou k práci přinuceni, je ve skutečnosti totálně falešný. Minimálně platí, že si budou muset najít „vhodnou“ práci, a je známou zkušeností státních organizací na pomoc nezaměstnaným, že se téměř nikdy nedostává žádných „vhodných“ zaměstnání.⁴⁵

Všechna tato schémata garantovaného ročního příjmu nejsou skutečným řešením všeobecně uznávaných neduhů sociálního systému; pouze by nás do těchto neduhů ponořila ještě více. Jediné uskutečnitelné řešení je to libertariánské: zrušení sociálního systému v zájmu svobody a dobrovolné činnosti každého, bohatých i chudých.

9. Inflace a hospodářský cyklus: kolaps keynesiánského paradigmatu

Od 30. let až do let 1973–1974 si keynesiánci, kteří zformovali převládající ekonomickou ortodoxii, zvyška a čile užívali.¹ V podstatě každý akceptoval keynesiánský pohled, že ve svobodné tržní ekonomice se nachází cosi, co způsobuje výkyvy nedostatečného a přílišného utrácení (v praxi se keynesiánci obávají téměř výlučně údajného nedostatečného utrácení), a že je tím pádem úkolem státu, aby kompenzoval tento tržní nedostatek. Stát měl údajný tržní nedostatek kompenzovat manipulací se svými výdaji a deficitem (v praxi se jednalo o jejich zvyšování). Zastupovat tuto životně důležitou funkci státu měl samozřejmě nějaký výbor keynesiánských ekonomů (Council of Economic Advisors – rada ekonomických poradců), který měl být schopen „vyladit“ ekonomiku s cílem zabránit jak inflaci, tak recesi, a regulovat správnou hladinu celkových výdajů s cílem zajistit trvalý stav plné zaměstnanosti bez inflace.

Bylo to v letech 1973–1974, kdy si i keynesiánci konečně uvědomili, že něco bylo s tímto sebejistým přesvědčením velmi, velmi v nepořádku; že byl čas se ve zmatenosti vrátit zpět k tabulím a křídám. Protože nejenže těch zhruba 40 let keynesiánského vyladování neodstranilo chronickou inflaci, která se objevila během druhé světové války, ale bylo to právě v těchto letech, kdy inflace dočasně eskalovala k dvoumístným číslům (k zhruba 13 % ročně). Nejen to, byla to také léta 1973–1974, kdy se Spojené státy propadly do své nejhlubší a nejdelší recese od 30. let (a toto období by se nazývalo „deprese“, kdyby tento termín nebyl ekonomy dávno zavrhnutý jako politicky nekorektní).

Tento zajímavý fenomén viditelné inflace nastávající zároveň s prudkou recesí se v keynesiánském pohledu na svět jednoduše nemohl stát. Ekonomové vždy věděli, že buď je ekonomika v období boomu, kdy ceny rostou, anebo je ekonomika v recesi, či depresi vyznačující se vysokou nezaměstnaností, a ceny klesají. Během boomu měla keynesiánská vláda „odsávat přebytečnou kupní sílu“ zvyšováním daní podle keynesiánského předpisu – měla tedy odstranit utrácení z ekonomiky. V recesi naopak měla vláda zvyšovat své výdaje a deficity, a tím pumpovat utrácení do ekonomiky. Ale co pro všechno na světě měla vláda dělat, kdyby se ekonomika nacházela ve stavu inflace a recese s těžkou nezaměstnaností zároveň? Jak mohla šlapat na ekonomický plyn i brzdu zároveň?

Už během recese roku 1958 se začaly dít podivné věci. Poprvé se stalo, že uprostřed recese ceny spotřebního zboží vzrostly, i když jen mírně. Jednalo se o mrak, který nebyl o nic větší než lidská ruka, a vypadalo to, že se ho keynesiánci nemusí obávat.

Spotřebitelské ceny opět vzrostly v recesi roku 1966, ale zde se jednalo o tak malou recesi, že si opět nikdo nedělal starosti. Prudká inflace během recese 1969–1971 už ovšem byla významným otřesem. Musela ale přijít až rychlá recese s počátkem uprostřed dvouciferné inflace let 1973–1974, aby byl keynesiánský establishment trvale rozrušen. Musel si uvědomit, že nejenže vyladování selhalo, nejenže onen údajně mrtvý a pohřbený ekonomický cyklus byl stále mezi námi, ale že nyní byla ekonomika ve stavu chronické inflace se zhoršující se tendencí – a byla také předmětem přetrvávajících záchvatů recese: jinými slovy inflační recese neboli „stagflace“. Byl to nejen nový fenomén, ale především něco, co se nedalo vysvětlit, co vůbec nemělo existovat v teoriích ekonomické ortodoxie.

A inflace se zdála neustále horší: přibližně 1–2 % ročně v dobách Eisenhowera, do 3–4 % během Kennedyho éry, k 5–6 % během Johnsonovy administrativy, potom k přibližně 13 % v období 1973–

1974 a potom návrat „zpět“ k zhruba 6 %, ale jen za cenu prudké a zdlouhavé deprese (kolem let 1973–1976).

Je zde tedy několik věcí, které je téměř životně důležité vysvětlit: (1) proč ta chronická a zrychlující se inflace? (2) Proč byla inflace přítomna dokonce i během hlubokých depresí? A když už jsme u toho, bylo by dobré vysvětlit, pokud je to možné, (3) proč vůbec existuje hospodářský cyklus? Proč ta zdánlivě nekončící série boomů a depresí?

Naštěstí jsou odpovědi na tyto otázky snadno dostupné díky tragicky zanedbávané „rakouské škole ekonomie“ a její teorii peněz a hospodářského cyklu, vyvinutými v Rakousku Ludwigem von Misesem a jeho následovníkem Friedrichem A. Hayekem a přinesenými na London School of Economics Hayekem na počátku 30. let. Hayekova rakouská teorie hospodářského cyklu pokořila mladší britské ekonomy právě díky tomu, že jako jediná nabídla uspokojivé vysvětlení Velké hospodářské krize 30. let. Takoví budoucí keynesiánští velikáni jako John R. Hicks, Abba P. Lerner, Lionel Robbins a Nicholas Kaldor v Anglii, stejně tak jako Alvin Hansen ve Spojených státech byli o pouhých pár let dříve hayekovci. Posléze, po roce 1936, byly tabule pokryty Keynesovou *Obecnou teorií* v rámci opravdové „keynesiánské revoluce“, která arogantně prohlašovala, že nikdo před ní si nedovolil nabídnout jakékoli vysvětlení hospodářského cyklu nebo Velké deprese. Budiž zdůrazněno, že keynesiánská teorie nevyhrála obratným debatováním a vyvracením rakouské pozice; naopak, jak se často stávalo v dějinách společenských věd, keynesiánství se jednoduše stalo novou módou a rakouská teorie nebyla vyvrácena, byla pouze ignorována a zapomenuta.

Po čtyři desetiletí byla rakouská teorie udržována při životě bez uznání, bez popularizace a bez zájmu většiny ekonomů: stále se jí držel jen samotný Mises (na newyorské univerzitě) s Hayekem (na chicagské) a pár jejich následovníků. Jistě není náhodou, že současné znovuzrození rakouské ekonomie nastalo ve stejnou dobu jako

fenomén stagflace a následné rozbití keynesiánského paradigmatu před zraky veřejnosti. V roce 1974 byla na Royalton College ve státě Vermont uspořádána první konference rakouské ekonomie za několik desetiletí. Ten samý rok byla ekonomická veřejnost ohromena tím, že Nobelovu cenu získal Hayek. Od té doby proběhly významné konference rakouské ekonomie na hartfordské univerzitě, Windsor Castle v Anglii nebo newyorské univerzitě a Hicks s Lernerem ukázali alespoň náznaky částečného návratu k jejich původním, dlouho zanedbávaným pozicím. Na Východním pobřeží, Západním pobřeží, na Středozápadě i na Jihozápadě proběhly regionální konference. Vychází v tomto oboru i knihy, a navíc, což je asi nejdůležitější, objevila se řada velmi nadaných studentů a mladých profesorů oddaných rakouské škole, kteří budou v budoucnu nepochybně velkým přínosem.

Peníze a inflace

Co nám tedy tato znovuobnovující se rakouská teorie říká o našem problému?² První věc, na kterou je třeba poukázat, je, že inflace není nevyhnutelně zabudována do ekonomiky, ani není nutným zlem pro rostoucí a rozvíjející se svět. Během většiny devatenáctého století (s výjimkou období války roku 1812 a občanské války) ceny padaly, a přesto ekonomika rostla a industrializovala se. Padající ceny podnikání ani ekonomickou prosperitu nijak nedusily.

Klesající ceny jsou tedy očividně normálním jevem v rostoucí tržní ekonomice. Jak je to tedy možné, že už jen samotná myšlenka stabilně klesajících cen je tolik v rozporu s našimi zkušenostmi, že vypadá jako naprosto nereálné zbožné přání? Proč od druhé světové války ceny postupně, někdy i skokově, vzrostly ve Spojených státech i ve světě? Před tímto obdobím šly ceny prudce nahoru během první i druhé světové války, mírně klesaly navzdory velkému boomu 20. let, a nakonec prudce spadly během Velké deprese 30. let. Zkráceně řečeno s výjimkou válek se inflace v dobách míru stala standardem až po druhé

světové válce.

Oblíbené vysvětlení inflace je, že chamtiví podnikatelé neustále zvyšují ceny, aby zvýšili své zisky. Určitě ale kvocient podnikatelské „chamtivosti“ nemohl z ničeho nic skokově vzrůst po druhé světové válce. Copak nebyli podnikatelé stejně tak „chamtiví“ v 19. století a až do roku 1941? Proč tehdy neexistoval inflační trend? Dále, pokud jsou podnikatelé tak hrabiví, aby zvedli ceny o 10 % za rok, proč se zastaví na tomto čísle? Proč čekají? Proč nezvýší ceny o 50 % nebo na dvojnásobek nebo trojnásobek okamžitě? Co jim brání?

Podobná mezera v argumentaci vyvrací další oblíbené vysvětlení inflace: že odbory trvají na zvyšování mezd, což následně vede podnikatele ke zvyšování cen. Kromě toho, že se inflace objevovala už od tak dávných dob jako starověký Řím, dlouho před tím, než se na scéně objevily odbory, a kromě neexistence důkazů o tom, že by mzdy členů odborů rostly rychleji než mzdy nečlenů nebo že by ceny produktů vyrobených firmami s odbory rostly rychleji než těch, které byly vyrobeny firmami bez odborů, se objevuje obdobná otázka: Proč prostě firmy nezvednou své ceny bez ohledu na odbory? Co jim umožňuje zvednout ceny jen o určitý kousek a nikoli o více? Když jsou odbory tak mocné a firmy tak rychle reagují, proč nevzrostou mzdy a ceny o 50 %, o 100 % ročně? Co jim brání?

Státem inspirovaná televizní propagandistická kampaň se před několika lety dostala ke správné odpovědi o něco blíže: spotřebitelé byli obviněni, že způsobují inflaci tím, že jsou příliš „chamtiví“, že příliš moc jedí a utrácí. Zde máme alespoň náznak vysvětlení, co brání firmám a odborům v požadování neustále vyšších cen: spotřebitelé by je neplatili. Ceny kávy šly před pár lety vzhůru a rok nebo dva na to prudce klesly díky spotřebitelskému odporu – a částečně díky okázalému spotřebitelskému „bojkotu“ – ale hlavně kvůli posunu v nákupních zvyklostech spotřebitelů směrem od kávy k levnějším substitutům. Je to tedy hranice spotřebitelské poptávky, co firmám brání.

To ale posouvá náš problém o jeden krok zpátky. Pokud je totiž spotřebitelská poptávka, jak se zdá logické, v každý okamžik limitována, jak je možné, že se neustále rok od roku zvyšuje a ospravedlňuje a umožňuje nárůsty cen a mezd? A když může jít poptávka nahoru o 10 %, co jí brání, aby šla nahoru o 50 %? Jednoduše řečeno co umožňuje spotřebitelské poptávce, aby každý rok rostla, a přesto nedopustí, aby rostla ještě více?

Abychom mohli v našem detektivním pátrání pokročit dále, musíme prozkoumat význam slova „cena“. Co vlastně je cena? Cena jakéhokoli daného množství nějakého výrobku je množství peněz, které za něj musí kupující utratit. Stručně řečeno když někdo musí utratit sedm dolarů za deset bochníků chleba, potom „cena“ těchto deseti bochníků je sedm dolarů neboli, jelikož obvykle vyjadřujeme cenu v přepočtu na jednotku nějakého výrobku, cena chleba je sedmdesát centů za bochník. A v této směně máme dvě strany: kupujícího vlastního peníze a prodejce vlastního chleba. Mělo by být jasné, že interakce obou stran přináší cenu, která bude na trhu převládat. Stručně řečeno když na trh přijde více chleba, jeho cena bude stlačena dolů (zvýšení nabídky snižuje cenu), zatímco když naopak kupci budou mít více peněz ve svých peněženkách, cena chleba bude vytlačena nahoru (zvýšení poptávky zvyšuje cenu).

Nyní jsme našli onu klíčovou věc, která omezuje míru spotřebitelské poptávky, a tedy i cenu: množství peněz, které spotřebitelé vlastní. Když množství peněz v jejich peněženkách vzroste o 20 %, poté je omezení jejich poptávky uvolněno o 20 %, tak za jinak neměnných okolností budou mít ceny tendenci růst také o 20 %. Našli jsme ten klíčový faktor: peněžní zásoba neboli nabídka peněz.

Když se budeme zabývat všemi cenami v celé ekonomice, potom je klíčovým faktorem celková peněžní zásoba neboli nabídka peněz v celé ekonomice. Důležitost nabídky peněz v analýze inflace můžeme v podstatě vidět na rozšíření našeho náhledu nejen na chléb nebo kávu,

ale na celkovou ekonomiku. Protože všechny ceny jsou nepřímo úměrně určovány nabídkou zboží a přímo úměrně poptávkou po něm. Ale celková nabídka zboží je v naší neustále vzrůstající ekonomice obecně rostoucí každým rokem. Proto by z pohledu nabídkové strany celého vztahu měla většina cen klesat a my bychom dnes měli být svědky pozvolného poklesu cen („deflace“) ve stylu devatenáctého století. Kdyby byla chronická inflace způsobena nabídkovou stranou – tedy aktivitami výrobců, jako jsou např. firmy nebo odbory – potom by celkové množství zboží muselo nutně klesat, čímž by se zvyšovaly ceny. Ale protože množství zboží se očividně zvyšuje, příčinou inflace musí být poptávková strana – a dominantním faktorem na poptávkové straně je, jak jsme si ukázali, celková nabídka peněz.

A opravdu, když se podíváme na svět v minulosti a v současnosti, zjistíme, že nabídka peněz rychle rostla. V devatenáctém století rostla také, ale mnohem pomalejším tempem – mnohem pomalejším, než jaký byl růst množství zboží a služeb. Avšak od druhé světové války bylo tempo růstu nabídky peněz – jak v USA, tak v ostatních zemích – mnohem rychlejší než tempo růstu nabídky zboží. Což přináší inflaci.

Klíčová otázka tedy zní, kdo nebo co kontroluje a určuje nabídku peněz a neustále ji zvyšuje, a to zejména v posledních desetiletích? Abychom na tuto otázku odpověděli, musíme se nejprve zabývat tím, jak peníze v tržní ekonomice vůbec vznikají. Protože peníze se objeví na trhu zprvu ve chvíli, kdy si jednotlivci začnou vybírat jednu nebo několik užitečných komodit, aby sloužily jako peníze: nejlepší peněžní komodity jsou ty, po kterých je vysoká poptávka, mají vysokou hodnotu na jednotku hmotnosti, jsou trvanlivé, aby mohly být dlouhou dobu uchovávány, jsou dobře přenosné, aby mohly být okamžitě přenášeny z jednoho místa na druhé, jsou rozpoznatelné a mohou být rychle rozděleny na menší části, aniž by přišly o svoji hodnotu. Po staletí si různé trhy a různé společnosti vybraly jako peníze velké množství komodit: od soli přes cukr, plží ulity, dobytek, tabák až k cigaretám v

zajateckých táborech ve druhé světové válce. Ale během těchto mnoha staletí tuto soutěž o přízeň vždy vyhrávaly, pokud byly dostupné, dvě komodity: zlato a stříbro.

Množství kovů je vždy udáváno podle jejich hmotnosti – tuna železa, libra mědi atd. – a jejich ceny jsou vyčísleny na základě těchto jednotek hmotnosti. Zlato a stříbro nejsou výjimkou. Každá z dnešních novodobých měnových jednotek má původ v jednotkách hmotnosti buď zlata, nebo stříbra. Britská měnová jednotka, „britská libra“, je takto pojmenována, protože původně znamenala jednoduše jednu libru stříbra. (Abyste viděli, kolik hodnoty libra za ta století ztratila, měli bychom poznamenat, že britská libra má nyní tržní hodnotu dvou pětin unce stříbra. Toto je důsledek britské inflace, znehodnocování libry.) „Dolar“ byl původně česká mince vyrobená z unce stříbra. Později byl „dolar“ předefinován na jednu dvacetinu unce zlata.

Když společnost nebo země přijme nějakou komoditu jako platidlo a jednotka její hmotnosti se stane peněžní jednotkou – jednotkou, se kterou počítáme v každodenním životě – potom říkáme, že tato země je na „standardu“ té komodity. Protože trhy vždy považovaly zlato nebo stříbro za nejlepší standardy, kdykoli byly dostupné, přirozený vývoj těchto ekonomik směřoval ke zlatému nebo stříbrnému standardu. V takovém případě je nabídka zlata určována tržními silami: technologickými podmínkami nabídky, cenami dalších komodit apod.

Od té doby, co trhy vybraly zlato a stříbro jako platidlo, se stát vždy snažil ovládnout funkci peněžní nabídky, tedy funkci určování a vytváření nabídky peněz ve společnosti. Mělo by být každému jasné, proč stát toto chce: znamená to totiž převzít kontrolu nad nabídkou peněz z rukou trhu a dát ji skupince lidí, která řídí státní aparát. Proč by o to měli mít zájem právě oni, je také jasné: získali by tak alternativu k daním, které jejich oběti vždy považují za omezující.

Dnes už si totiž vládcí státu mohou jednoduše vytvořit své vlastní peníze a utratit je nebo je rozpůjčovat svým spojencům. Nic takového

nebylo snadné až do objevení krásy tisknutí peněz; po něm už mohl stát zinscenovat změnu definice „dolaru“, „libry“, „marky“ atd. z jednotky hmotnosti zlata nebo stříbra na pouhé názvy kousků papíru vytištěného centrální vládou. Vláda tak může tisknout peníze s nulovými náklady a v podstatě ad lib, a poté je utratit nebo půjčit, jak se jim zamane. Trvalo staletí, než se podařilo tento chytrý tah dokončit, dnes je ale zásoba i vydávání peněz kompletně v rukou každé centrální vlády. Následky jsou čím dál více viditelné všude kolem nás.

Představte si, co by se stalo, kdyby vláda zastavila skupinu lidí – třeba rodinu Jonesových – a řekla jim: „Tímto vám dáváme absolutní a neomezenou moc tisknout dolary a určovat jejich množství v oběhu. A vaše moc bude absolutně monopolní: kdokoli další, kdo se pokusí takovou moc užít, bude uvězněn na dlouhá, dlouhá léta jako zlý a podvratný padělatel. Doufáme, že budete tuto moc užívat s rozumem.“ Můžeme celkem dobře předpovídat, co bude rodina Jonesových dělat s takovou nově nalezenou mocí. Nejprve ji bude využívat pomalu a opatrně, aby zaplatila své dluhy a možná i koupila pár kusů obzvláště vytouženého zboží, ale poté, omámena návykem schopnosti tisknout svoji vlastní měnu, začne využívat své moci naplno k nákupu luxusních věcí, ke sponzorování svých známých apod. Výsledkem bude přetrvávající a dokonce akcelerující růst peněžní zásoby, a tím pádem přetrvávající a akcelerující inflace.

To je ale přesně to, co vlády – všechny vlády – dělaly. S tím rozdílem, že namísto udělení monopolní pravomoci padělat Jonesovým nebo jiným rodinám, „udělila“ vláda tuto pravomoc sobě. Stejně tak jako si stát usurpuje monopolní pravomoc na legalizované unášení lidí a nazývá to odvod do armády, stejně tak jako stát získal monopol na legalizovanou loupež a nazývá to daně, získal i monopolní moc padělat peníze a nazývá to zvyšováním nabídky dolarů (nebo franků, marek nebo čehokoli dalšího). Místo zlatého standardu, místo peněz, které vznikly ze svobodného trhu a jejichž nabídka je jím určována, žijeme

pod nekrytým papírovým standardem. To znamená, že dolary, franky apod. jsou jednoduše kousky papíru s těmito jmény na nich napsanými, vydány dle libosti centrální vládou – státním aparátem.

Dále, protože zájmem padělatele je tisknout peníze tak, jak mu to jen projde, bude i stát tisknout peníze tak dlouho, jak to projde jemu, stejně tak jako využívá moci vybírat daně: vybrat tolik peněz, kolik je možné, aniž by vzbudil příliš velkou nevoli.

Státní moc nad peněžní zásobou je proto inherentně inflační ze stejného důvodu, jako vždy bude inflační každý systém, ve kterém nějaká skupina lidí získá moc tisknout peníze.

Federální rezervní systém a bankovníctví částečných rezerv

Nafouknutí peněžní zásoby jednoduchým tiskem peněz je ovšem nyní považováno za staromódní. Jednak je to příliš viditelné – když veřejnost uvidí kolem sebe příliš mnoho bankovek vysoké nominální hodnoty, mohla by si začít myslet ošklivou věc, že důvodem té nepříjemné inflace je to, že stát tyto bankovky tiskne – a stát by mohl o své privilegium přijít. Místo toho státy přišly s mnohem složitějším, sofistikovanějším a méně viditelným způsobem, jak docílit stejného: zosnovat nárůst peněžní zásoby, aby měly více peněz na utrácení a na dotování napojených politických skupin. Myšlenka byla následující: místo tisknutí peněz by si nechaly papírové dolary, marky nebo franky jako základní platidlo („zákonné platidlo“) a na nich by jako pyramidu vystavěly tajemné a neviditelné, ovšem naprosto reálné, „šekové peníze“ neboli bankovní depozita. Výsledkem je inflační motor kontrolovaný státem, kterému nerozumí nikdo kromě bankéřů, ekonomů a státních centrálních bankéřů – což je přesně jejich záměr.

Nejprve si musíme uvědomit, že celý systém komerčního bankovníctví, jak ve Spojených státech, tak v jiných zemích, je pod

totální kontrolou centrální vlády – kontrolou, která bankám vyhovuje, protože jim umožňuje vytvářet peníze. Banky jsou pod naprostou kontrolou centrální banky – státní instituce – kontrolou, která plyne hlavně z násilného monopolu, který centrální banka nad tiskem peněz má. Ve Spojených státech funkci centrální banky zastává Federální rezervní systém („Fed“). Fed poté umožňuje komerčním bankám, aby nad svými „rezervami“ (penězi uloženými na účtech u Fedu) pyramidově stavěly bankovní depozita („šekové peníze“) v poměru zhruba 6:1. Pokud bankovní rezervy u Fedu vzrostou o 1 miliardu dolarů, banky mohou, a také to dělají, vytvořit u sebe depozita v hodnotě 6 miliard dolarů – jinými slovy banky mohou vytvořit nové peníze v hodnotě 6 miliard dolarů.

Proč bankovní depozita tvoří největší část peněžní zásoby? Oficiálně nejsou penězi ani zákonným platidlem ve smyslu, v jakém jsou penězi bankovky schválené Fedem. Jsou ovšem závazkem banky, že tato depozita vyplatí v hotovosti (bankovkami schválenými Fedem) kdykoli, kdy si o to jejich majitel (majitel účtu) řekne. Pointa samozřejmě je, že banky tyto peníze nemají; ani mít nemohou, protože mají závazek šestkrát větší než své rezervy, které jsou jejich vlastním účtem u Fedu. Veřejnost je samozřejmě vedena k tomu, aby v banky měla důvěru, díky iluzi kvality a svátosti, kterou se Federální rezervní systém opřel. Fed může banky v případě hrozícího krachu zachránit a také to dělá. Kdyby veřejnost rozuměla tomuto procesu a hromadně by zavalila banky požadavky na vyplacení svých peněz, Fed, kdyby chtěl, by vždy mohl v mžiku vytisknout dostatek peněz, aby banky byly schopny vyhovět.

Fed tedy kontroluje rychlost měnové inflace tím, že nastavuje poměr (6:1) tvorby peněz bankami nebo, což je důležitější, tím, že určuje celkové množství bankovních rezerv. Jinými slovy když si Fed přeje zvýšit celkovou peněžní zásobu o 6 miliard dolarů, místo přímého vytištění šesti miliard dolarů, zinscenuje nárůst rezerv bank o 1 miliardu dolarů a pak už nechá banky, aby vytvořily 6 miliard nových šekových

peněz. Veřejnost je mezitím udržována ve stavu neznalosti tohoto procesu a jeho důležitosti.

Jak banky vytváří nová depozita? Jednoduše je během procesu vytváření půjčí lidem a firmám. Řekněme například, že banky přijmou 1 miliardu dolarů nových rezerv. Banky vydají půjčky za 6 miliard dolarů a vytvoří nová depozita, která jsou předmětem těchto půjček. Zkráceně řečeno když komerční banky půjčí peníze jednotlivci, firmě nebo vládě, nejedná se o existující peníze, které si veřejnost pracně naspořila a uložila do trezorů banky, jak si lidé většinou myslí. Ony půjčují nová depozita, která vytvoří za účelem uskutečnění půjčky – a jsou omezeny pouze „požadavky na rezervy“ neboli povoleným maximálním poměrem depozit ku rezervám (například 6:1). Nakonec tedy banky netisknou papírové dolary ani nevykopávají kusy zlata, ony jednoduše vydávají depozitní neboli „šekové“ pohledávky za sebou samými – pohledávky, které by ani ve snu nemohly uspokojit, kdyby se veřejnost jako celek někdy rozhodla vstát a přijít do banky požadovat vyplacení svých účtů v hotovosti.

Jak ale Fed může zosnovat změnu (tj. téměř vždy nárůst) celkových rezerv komerčních bank? Může, a také to dělá, rezervy bankám půjčit a půjčuje je za uměle nízké úrokové sazby („diskontní sazby“). Ale ani tak banky nemají rády, když jsou příliš hluboce zadluženy vůči Fedu, a proto celková výše existujících půjček Fedu bankám není nikdy zvlášť vysoká. Zdaleka nejdůležitější kanál, kterým Fed určuje celkové rezervy, není veřejnosti známý a pochopitelný: metoda „nákupů na otevřeném trhu“. To jednoduše znamená, že Federální rezervní banka jde na trh a koupí nějaké aktivum. Nezáleží na tom, o které aktivum přesně jde. Může to být například kapesní kalkulačka v ceně 20 dolarů. Fed získá kalkulačku, důležitější pro nás ale je, že firma XYZ Electronics získá od Federální rezervní banky šek v hodnotě 20 dolarů. Avšak běžní občané si nemohou za své šeky u Fedu otevřít běžný účet, to mohou jen banky a federální vláda. XYZ Electronics tedy může se svým dvacetidolarovým

šekem udělat jen jedno: uložit si ho u své banky, nazvěme ji například Acme Bank. V tuto chvíli dojde k další transakci: XYZ vzroste zůstatek na běžném účtu o 20 dolarů. Výměnou za to Acme Bank získá šek vypsany Federální rezervní bankou.

První věc, která nastala, je, že zásoba peněz XYZ Electronics vzrostla o dvacet dolarů – o tolik nově vzrostl její účet u Acme Bank – a nikdo jiný žádnou změnu ve své peněžní zásobě nezaznamenal. Takže na konci této první fáze – fáze I – peněžní zásoba vzrostla o dvacet dolarů, tedy o stejnou částku, jakou činil nákup aktiva Fedem. Když se zeptáme, kde těch dvacet dolarů na nákup kalkulačky Fed vzal, odpověď je: vytvořil dvacet dolarů ze vzduchu tím, že jednoduše sám sobě napsal šek. Nikdo, ani Fed, ani kdokoli jiný, neměl těch dvacet dolarů předtím, než byly vytvořeny během uskutečnění výdaje.

To ale není vše. Acme Bank, ke svému úžasu, vlastní šek od Fedu. Jde za ním, svůj šek si u něj uloží a je jí připsán nárůst rezerv, tedy „depozit u Fedu“, o 20 dolarů. Když má nyní bankovní systém o 20 dolarů více, může na jejich základě úvěrově expandovat, neboli může vytvořit další depozita ve formě půjček firmám (nebo spotřebitelům či státu) až do chvíle, kdy celkový nárůst šekových peněz dosáhne 120 dolarů. Na konci fáze II máme tedy nárůst 20 dolarů v bankovních rezervách generovaný Fedem při nákupu kalkulačky v této hodnotě, nárůst 120 dolarů na bankovních účtech a nárůst 100 dolarů v půjčkách bank firmám a jiným subjektům. Celková peněžní zásoba vzrostla o 120 dolarů, ze kterých 100 dolarů bylo vytvořeno bankami při půjčování šekových peněz firmám a 20 dolarů bylo vytvořeno Fedem při nákupu kalkulačky.

V praxi samozřejmě Fed nestráví příliš času nakupováním náhodných aktiv. Jeho nákupy jsou tak velké (aby mohly nafouknout celou ekonomiku), že se musí spokojit s běžnými, vysoce likvidními aktivy. To v reálu znamená nákupy amerických státních dluhopisů a dalších amerických státních cenných papírů. Trh amerických státních dluhopisů

je obrovský a velmi likvidní a Fed se nemusí pouštět do politických konfliktů, které by byly vyvolány, kdyby se rozhodoval, které soukromé akcie nebo dluhopisy koupit. Pro stát má tento postup také příjemný vedlejší účinek, že pomáhá podporovat trh se státními cennými papíry a udržovat vysokou cenu státních dluhopisů.

Předpokládejme ovšem, že si nějaká banka, dost možná pod tlakem svých vkladatelů, potřebuje vyzvednout část svých rezerv, aby získala měnu v hotovosti. Co by se v takovém případě Fedu stalo, když jeho šeky vytvořily bankovní rezervy z ničeho? Byl by přiveden k bankrotu nebo k něčemu podobnému? Nebyl, protože Fed má monopol na tisknutí hotovosti a mohl by – a také by to udělal – jednoduše vyplatit zůstatek účtu v hotovosti tak, že by vytisknul tolik bankovek, kolik by bylo třeba. Jednoduše řečeno kdyby banka přišla do Fedu a požadovala v hotovosti 20 dolarů svých rezerv – nebo kdyby požadovala i 20 miliónů dolarů – vše, co by Fed musel udělat, by bylo vytisknout toto množství peněz a vyplatit ho. Jak můžeme vidět, schopnost tisknout vlastní peníze staví Fed do jedinečně záviděníhodné pozice.

Máme tedy zde konečně klíč k rozluštění záhad moderního inflačního procesu. Je to proces neustálého rozšiřování peněžní zásoby opakujícími se nákupy státních cenných papírů Fedem na otevřeném trhu. Když si Fed přeje zvýšit peněžní zásobu o 6 miliard dolarů, nakoupí na otevřeném trhu státní cenné papíry v celkové hodnotě 1 miliardy dolarů (v případě, že peněžní poměr depozit k rezervám je 6:1) a cíle je elegantně dosaženo. Vlastně každý týden, dokonce i během čtení těchto řádek, Fed vstupuje na otevřený trh v New Yorku a nakupuje tolik státních dluhopisů, kolik se rozhodl, že nakoupí, a tím přispívá k rozhodnutí o míře měnové inflace.

Měnové dějiny tohoto století se skládaly z opakovaného uvolňování mantinelů na sklony státu k inflační politice, odstraňování jedné pojistky za druhou až do chvíle, kdy je dnes stát schopný nafouknout peněžní zásobu (a tím i ceny) dle přání. Federální rezervní systém byl

vytvořen v roce 1913, aby umožnil průběh tohoto chytrého pyramidového procesu. Nový systém povolil velké rozšíření peněžní zásoby a inflace, aby bylo na zaplacení válečných výdajů během 1. světové války. Roku 1933 byl učiněn další osudný krok: vláda Spojených států ukončila v zemi systém zlatého standardu, což znamená, že dolary, ačkoli stále zákonem definovány jako jednotka hmotnosti zlata, už nebyly směnitelné za zlato. Jednoduše před rokem 1933 byla schopnost Fedu nafukovat a rozšiřovat peněžní zásobu pevně spoutána: bankovky byly směnitelné za příslušnou jednotku hmotnosti zlata.

Existuje samozřejmě podstatný rozdíl mezi zlatem a bankovkami. Stát nemůže na přání vytvořit nové zlato. Zlato musí být během nákladného procesu vykopáno ze země. Ale bankovky mohou být vydány dle přání, s téměř nulovými náklady. V roce 1933 odstranila vláda Spojených států zlatou překážku svému inflačnímu potenciálu tím, že zajistila přechod na nekryté peníze: že ze samotných papírových dolarů udělala standardní platidlo a sama se stala monopolním vydavatelem dolarů. Bylo to opuštění zlatého standardu, které vydláždilo cestu obří inflaci amerických peněz i cen během 2. světové války a po ní.

Avšak stále existovala ještě jedna vada na kráse, jedno zbývající omezení inflačních sklonů americké vlády. Zatímco Spojené státy opustily zlatý standard na svém území, pořád byly zavázány vyplatit ve zlatě jakékoli papírové dolary (a nakonec i bankovní dolary) předložené zahraničními vládami, pokud by o to stály. Byli jsme jednoduše stále na omezené a zchátralé formě zlatého standardu v mezinárodním pojetí. Proto, když Spojené státy nafoukly peněžní zásobu a ceny během 50. a 60. let, hromadily se dolary a dolarové pohledávky (v podobě papírových a šekových peněz) v rukou evropských vlád. Po dlouhém ekonomickém švindlování a politických tahanicích, s cílem odradit cizí vlády od uplatnění svého práva na vyplacení zlata proti svým dolarům, vyhlásily Spojené státy v srpnu 1971 národní bankrot tím, že odmítly

plnění svých čestných závazků a „uzavřely zlaté okno“. Není náhodou, že toto odhození posledního pozůstatku zlatých mantinelů omezujících vlády po celém světě bylo následováno dvoucifernou inflací v letech 1973–1974 a podobnou inflací ve zbytku světa.

Tímto je vysvětlena chronická a zhoršující se inflace v současném světě i ve Spojených státech: je nemilým důsledkem neustálého odklánění se od zlata směrem ke státům vydanému papíru při určování standardu peněz během tohoto století a vývoje centrálního bankovníctví a pyramidování šekových peněz nad nafouknutou papírovou měnou. Oba tyto vzájemně propojené posuny vedou k jediné věci: převzetí kontroly peněžní zásoby státem.

I když jsme vysvětlili problém inflace, stále nám ještě zbývá prozkoumat problematiku hospodářského cyklu, recesí a inflačních recesí neboli stagflací. Proč dochází k hospodářskému cyklu a proč se objevil ten nový, tajemný fenomén stagflace?

Bankovní půjčky a hospodářský cyklus

Hospodářský cyklus přišel do západního světa v druhé polovině 18. století. Byl to zajímavý fenomén, protože se zdálo, že se nedá vysvětlit, a dříve vlastně ani neexistoval. Hospodářský cyklus spočíval v cyklicky se opakujících (i když ne úplně pravidelně) sériích boomů a krizí neboli obdobích inflace vyznačujících se zvýšenou podnikatelskou aktivitou, vyšší zaměstnaností a vyššími cenami z ničeho nic následovaných recesemi nebo depresiemi vyznačujícími se klesající podnikatelskou aktivitou, vyšší nezaměstnaností a poklesem cen, aby po období recese proběhlo zotavení a fáze rozmachu nastala znovu.

A priori neexistuje důvod, proč očekávat takový cyklický vývoj v ekonomické aktivitě. V jednotlivých druzích ekonomické aktivity samozřejmě budou nastávat cyklické vlny, například životní cyklus kobylky žijící sedm let bude způsobovat sedmiletý cyklus v odvětví boje s kobyčkami, v produkci odpuzujících sprejů, vybavení apod. Ale není

důvod očekávat cykly rozmachů a krizí v celkové ekonomice. Vlastně máme důvod očekávat pravý opak, protože svobodný trh obvykle funguje hladce a efektivně a hlavně bez větších nahromaděných chyb, které vyplavou na povrch, když se období rozmachu náhle přemění v období krize a dojde k velkým ztrátám. A skutečně, až do závěru 18. století, žádné takové cykly nenastávaly. Podnikání obecně fungovalo hladce a vyváženě až do chvíle, kdy narazilo na neočekávanou překážku: špatná úroda pšenice vyvolala krizi v zemědělské zemi, král zabavil většinu peněz držených finančníky, čímž vyvolal náhlou depresi, případně hospodářské vztahy narušila válka. Ve všech těchto případech došlo ke specifickému narušení obchodu způsobeném snadno identifikovatelnou, jednorázovou příčinou a nebylo třeba dále hledat vysvětlení.

Takže proč se objevil ten nový fenomén hospodářského cyklu? Je evidentní, že cyklus nastával v těch ekonomicky nejvyspělejších oblastech každé země: v přístavních městech, v oblastech zapojených do obchodu s nejpokročilejšími světovými centry výroby a ekonomické aktivity. V této době se v západní Evropě, přesně v těch nejvýznamnějších centrech výroby a obchodu, začaly objevovat dva odlišné a životně důležité fenomény: industrializace a komerční bankovníctví. Komerční bankovníctví bylo stejné „bankovníctví částečných rezerv“, kterým jsme se zabývali výše; Londýn se stal v 18. století místem první centrální banky na světě, Bank of England. V devatenáctém století (a to jak v nové disciplíně zvané ekonomie, tak mezi finančními novináři a komentátory) začaly, v rámci pokusu vysvětlit nový nepříjemný fenomén, vznikat dva druhy teorií: ty, které vinu svalovaly na existenci průmyslu, a ty, které se zaměřovaly na bankovní systém. První skupina viděla odpovědnost za hospodářský cyklus hluboce zakořeněnou ve volně tržní ekonomice – pro takové ekonomie bylo jednoduché volat buď po zrušení trhu (např. Karl Marx), nebo po uvalení drastické kontroly a vládních regulací, aby bylo ekonomice od cyklu odlehčeno (např. lord Keynes). Na druhé straně ti

ekonomové, kteří viděli chybu u systému frakčního rezervního bankovníctví, dávali vinu nikoli tržní ekonomice, ale jedné konkrétní oblasti – penězům a bankovníctví – kterou dokonce ani anglický klasický liberalismus nikdy neosvobodil z těsné státní kontroly. Dokonce tedy i v devatenáctém století přisuzování viny bankám nutně znamenalo vinit z cyklu boomů a krizí stát.

Nemůžeme zde zacházet do detailů ohledně početných chyb, kterých se dopouští školy ekonomického myšlení, které z cyklů obviňují tržní ekonomiku; postačí nám poznamenat, že tyto teorie nedokážou vysvětlit ani růst cen během rozmachu, ani jejich pokles během recese, ani obrovské nahromadění chyb, které se znenadání objeví v podobě velkých ztrát, když se rozmach přemění v krizi.

První ekonomové, kteří vyvinuli teorii cyklu zaměřující se na peníze a bankovní systém, byli anglický klasický liberál začátku devatenáctého století David Ricardo a jeho následovníci, kteří vyvinuli „měnovou teorii“ hospodářského cyklu.³ Ricardiánská teorie zněla nějak takto: banky operující s částečnými rezervami, popoháněné a ovládané státem a jeho centrálními bankami, úvěrově expandují. Spolu s tím, jak úvěrová expanze probíhá a jak jsou půjčky pyramidovány na papírových penězích a zlatě, se peněžní zásoba (ve formě bankovních depozit nebo, jak bylo běžné v tomto období, bankovek) rozšiřuje. Rozšíření peněžní zásoby zvedá ceny a uvádí do pohybu inflační boom. Jak boom, který je poháněn pyramidováním bankovek a depozit na zlatě, pokračuje, domácí ceny rostou. To ale znamená, že domácí ceny budou vyšší, zejména vyšší než ceny dováženého zboží, takže dovozy porostou a vývoz do cizích zemí bude klesat. Objeví se schodek obchodní bilance, začne se rozšiřovat a bude muset být zaplacen tím, že z inflační země odteče zlato do zemí s tvrdšími měnami. Avšak jak ubývá zlato, rozpínající se bankovní pyramida peněz začne být příliš těžká a banky se ocitnou v narůstajícím nebezpečí bankrotu. Nakonec stát a banky musí svou expanzi zastavit, a aby se zachránily, musí zmenšit své portfolio

úvěrů a vydaných šekových peněz.

Onen náhlý posun z úvěrové expanze ke kontrakci obrátí převládající ekonomický koncept a rychle následuje krize. Banky se musí začít krotit a firmy, stejně jako ekonomická aktivita, trpí narůstajícím tlakem na splacení úvěrů a úvěrovou kontrakcí. Pokles nabídky peněz následně vede k všeobecnému poklesu cen („deflaci“). Fáze recese nebo deprese právě začala. Ale s tím, jak se zmenšila nabídka peněz a klesly ceny, začne zboží opět být konkurenceschopné v porovnání s cizími výrobky a obchodní bilance se obrátí; přebytek nahradí původní schodek. Zlato plyne do země a zmenšující se množství bankovek a depozit založených na rozšiřující se zlaté bázi způsobí, že se zdraví bank výrazně zlepší a dostaví se ekonomické zotavení.

Ricardiánská teorie měla několik významných atributů: Při vysvětlování chování cen se zaměřovala na změny v nabídce bankovních peněz (která se skutečně vždy zvýšila během období boomů a snížila v dobách krize). Také vysvětlovala chování platební bilance. A dále propojila boom s krizí, takže krize začala být vnímána jako následek předcházejícího rozmachu. A nejen jeho následkem, ale i prospěšným způsobem, jak přizpůsobit ekonomiku nemoudrým intervencím, které vytvořily onen inflační rozmach.

Ve zkratce – krize vůbec poprvé nebyla vnímána ani jako návštěva ďábla, ani jako katastrofa způsobená vnitřním fungováním industrializované tržní ekonomiky. Ricardiánci si uvědomovali, že hlavním zlem byl onen předcházející inflační rozmach způsobený státní intervencí v systému peněz a bankovníctví a že recese, jakkoli jsou její příznaky nevídané, je ve skutečnosti nutným korigujícím procesem, kterým se intervencionistický rozmach odstraní z ekonomického systému. Deprese je proces, kterým se tržní ekonomika opraví, odhodí všechny excesy a zkreslení inflačního rozmachu a znovu nastolí udržitelný stav. Deprese je nepříjemná, leč nezbytná reakce na zkreslení a excesy předchozího boomu.

Proč tedy dochází k hospodářskému cyklu opakovaně? Proč vždy začne nová série boomu a krize? Abychom toto zodpověděli, musíme porozumět zájmům bank a státu. Komerční banky žijí a profitují z úvěrové expanze a vytváření nové peněžní zásoby, mají tedy přirozenou tendenci tak konat, tedy „monetizovat úvěry“, pokud mohou. Stát si také přeje vytvářet inflaci, a to jak z důvodu zvýšení svých tržeb (buď tiskem peněz, nebo tak, že bude bankovní systém financovat vládní deficity), tak kvůli dotování spřátelených ekonomických a politických skupin pomocí boomu a levných úvěrů. Takže víme, kde začal původní boom. Stát a banky musely ustoupit, když hrozila katastrofa a krizový bod se přiblížil. Ale jak zlato přitéká do země, situace bank se lepší. A jakmile se banky z většiny zotaví, jsou připraveny k sebejistému návratu ke své tendenci nafukovat nabídku peněz a úvěrů. A tak je na cestě další boom a je zaděláno na další nevyhnutelnou krizi.

Ricardiánská teorie tedy také vysvětlila pokračující se opakování hospodářského cyklu. Nevysvětlila ale dvě věci. Zaprvé, což je nejdůležitější, nevysvětlila ono velké nahromadění chyb podnikatelů, které jsou jim z ničeho nic připsány, jakmile krize udeří a vystřídá boom. Podnikatelé jsou dostatečně kvalifikováni na to, aby byli schopni úspěšně předpovídat, a není jim vlastní to, aby najednou udělali náhlý shluk fatálních chyb, které by je přivedly k všudypřítomným a vážným ztrátám. Zadruhé další důležitou vlastností každého hospodářského cyklu je, že jak období boomu, tak období krize jsou mnohem znatelnější v „kapitálových odvětvích“ (odvětvích vyrábějících stroje, vybavení, továrny nebo průmyslové suroviny) než ve spotřebitelských odvětvích. A ricardiánská teorie tuto vlastnost cyklu nebyla schopna vysvětlit.

Rakouská, nebo také misesovská, teorie hospodářského cyklu stavěla na ricardiánské analýze a vyvinula svou vlastní teorii hospodářského cyklu založenou na „peněžním přeinvestování“ nebo přesněji „chybném

peněžním investování“. Rakouská teorie dokázala vysvětlit nejen fenomén objasněný ricardiánci, ale také ono nahromadění chyb a větší intenzitu cyklu v oboru kapitálových statků. A jak uvidíme dále, je jedinou teorií, která dokáže pojmut moderní fenomén stagflace.

Mises začíná tam, kde začali ricardiánci: stát a jeho centrální banka stimuluje úvěrovou expanzi bank tím, že nakupuje aktiva a zvyšuje tak bankovní rezervy. Banka v úvěrové expanzi pokračuje, a tak se v zemi zvyšuje nabídka peněz v podobě běžných účtů (soukromé bankovky už prakticky vymizely). Mises chápe, stejně jako ricardiánci, že tato expanze bankovních peněz zvyšuje ceny a způsobuje inflaci.

Ale, jak Mises poznamenal, ricardiánci podcenili nešťastné důsledky inflace bankovních úvěrů, protože zde funguje ještě něco horšího. Expanze bankovních úvěrů nejenže zvyšuje ceny, ale také uměle snižuje úrokovou míru, čímž vysílá podnikatelům falešný signál, díky kterému udělají špatná a neekonomická rozhodnutí.

Na svobodném a neomezovaném trhu je úroková míra půjček určována pouze „časovými preferencemi“ všech jednotlivců, kteří tvoří tržní ekonomiku. Podstatou jakékoli půjčky je totiž to, že „současné zboží“ (peníze použitelné v současnosti) jsou vyměněny za „budoucí zboží“ (dlužní úpis, který může být použit někdy v budoucnu). Protože lidé vždy upřednostní okamžitou držbu peněz před vyhlídkou, že dostanou stejné množství peněz v nějaký okamžik v budoucnu, zboží v současnosti se vždy bude na trhu obchodovat s přírážkou ke zboží v budoucnosti. Tato přírážka neboli „ážio“ se jmenuje úroková míra a její výše se bude měnit v závislosti na tom, jak moc lidé upřednostňují současnost před budoucností, jinými slovy na jejich časových preferencích.

Časové preference lidí také určují, jak moc budou lidé spořit a investovat s vyhlídkou na budoucnost v porovnání s tím, kolik budou spotřebovávat nyní. Kdyby časové preference lidí poklesly, neboli pokud by klesla míra, v jaké preferují přítomnost před budoucností, lidé

budou mít tendenci méně spotřebovávat dnes a více spořit a investovat; ze stejného důvodu také poklesne úroková míra neboli míra časového diskontu. Ekonomický růst je většinou důsledkem klesající míry časové preference, což přináší zvýšení poměru úspor a investic vzhledem ke spotřebě a snížení úrokové míry.

Ale co se stane, když úroková míra klesne nikoli díky dobrovolnému snížení časových preferencí a vyšším úsporám na straně veřejnosti, ale díky státnímu vměšování, které podporuje rozšíření bankovních úvěrů a bankovních peněz? Nové šekové peníze, vytvořené v rámci udělování bankovních půjček firmám, přijdou na trh jako nová nabídka půjček, a proto alespoň zpočátku sníží úrokovou míru. Jinými slovy, co se stane, pokud úroková míra klesne uměle, tedy díky intervenci, a ne přirozeně na základě změn v hodnotách a preferencích spotřebitelské veřejnosti?

Stane se malér. Podnikatelé totiž, jakmile si všimnou poklesu úrokové míry, zareagují na takovou změnu tržního signálu tak, jak mají: více investují do kapitálu. Investice, zejména ty v dlouhých a časově náročných projektech, které se dříve jevily jako neziskové, se nyní jeví jako ziskové díky poklesu úrokových nákladů. Podnikatelé reagují, jakoby se úspory opravdu zvýšily: pustí se do investování těchto úspor. Rozšíří své investice více do dlouhodobého vybavení, do kapitálových statků, do průmyslových surovin a do výstavby než do přímé výroby spotřebitelského zboží.

Firmy si tedy vesele půjčují nově vytvořené bankovní peníze, které k nim při nízkých úrokových sazbách tečou, používají tyto peníze k investicím do kapitálových statků a nakonec jsou tyto peníze vyplaceny pracovníkům v odvětvích kapitálových statků ve formě vyšších mezd. Zvýšená firemní poptávka sice tlačí na růst personálních nákladů, firmy si ale myslí, že budou schopny tyto zvýšené náklady platit, protože byly obelhány státními a bankovními intervencemi na trhu půjček a manipulováním se životně důležitým signálem, který vysílá tržní úroková míra – signálem, který určuje, kolik zdrojů bude přiděleno na

produkcí kapitálových statků a kolik na výrobu spotřebitelského zboží.

Problémy vyplavou na povrch, jakmile začnou pracovníci utrácet nové bankovní peníze, které získali ve formě vyšších mezd. Časové preference veřejnosti se totiž ve skutečnosti nesnížily; veřejnost si nepřeje spořit více než doposud. Pracovníci tedy vyrazí spotřebovat většinu svých nových příjmů; jednoduše znovu nastolí svůj původní poměr utrácení ku spoření. To znamená, že přesměrují útraty v ekonomice zpět do odvětví spotřebního zboží a že nebudou spořit a investovat dostatek prostředků na nákup oněch nově vyprodukovaných strojů, kapitálového vybavení, průmyslových surovin apod. Tento nedostatek úspor a investic k nákupu všech nových kapitálových statků za očekávané a existující ceny se projeví jako nenadálá, prudká deprese na trhu kapitálových statků. Protože jakmile spotřebitelé znovu nastolí svůj preferovaný poměr mezi spotřebou a investicemi, zjistí se, že firmy investovaly příliš mnoho do kapitálových statků (proto termín „teorie peněžního přeinvestování“) a že také investovaly málo v oboru spotřebitelského zboží. Firmy byly svedeny státními manipulacemi a umělým snižováním úrokových sazeb a jednaly, jakoby bylo k dispozici více úspor k následným investicím, než tomu bylo ve skutečnosti. Jakmile se nové bankovní peníze prokousaly skrz celý systém a spotřebitelé znovu nastolili své původní proporce časových preferencí, vyplavalo na povrch, že neexistoval dostatek úspor na nákup všech výrobních statků a že firmy špatně investovaly omezené množství dostupných úspor („teorie chybného peněžního investování“). Firmy investovaly příliš mnoho do kapitálových statků a příliš málo do spotřebitelského zboží.

Inflační boom tedy vede ke zkreslení systému oceňování a výroby. Ceny práce, materiálů a strojů v odvětví kapitálového zboží jsou během rozmachu tlačeny nahoru příliš razantně na to, aby tato odvětví byla zisková v době, kdy jsou spotřebitelé schopni se znovu vrátit ke svým starým spotřebitelsko-investičním návykům. „Deprese“ je proto viděna

– dokonce více než v ricardiánské teorii – jako nutné a prospěšné období, ve kterém tržní ekonomika odhodí a zlikviduje špatné a neekonomické investice z doby boomu a znovu nastolí takové proporce mezi spotřebou a investicemi, které si spotřebitelé opravdu přejí. Deprese je bolestivý, ale nezbytný proces, kterým se volný trh zbavuje excesů a chyb z doby boomu, a přivádí tržní ekonomiku zpět ke své funkci efektivně sloužit masám spotřebitelů. Protože byly ceny výrobních faktorů (půdy, práce, strojů, surovin) v odvětvích kapitálových statků vytlačeny příliš vysoko během boomu, znamená to, že v době recese musí být těmto cenám umožněno klesnout, dokud nebudou obnoveny správné tržní poměry v cenách a výrobě.

Jinak řečeno inflační boom nejenže zvyšuje ceny všeobecně, ale zkresluje také ceny relativní, neboli zkresluje poměry mezi cenami jednoho zboží a druhého zboží. Inflační úvěrová expanze prostě zvyšuje všechny ceny. Ceny a mzdy v odvětvích kapitálového zboží však půjdou nahoru rychleji než ceny v odvětvích spotřebního zboží. Na druhé straně podstatou očištné deprese je snížení cen a mezd v odvětvích kapitálového zboží v poměru ke spotřebnímu zboží, aby se zajistilo, že se zdroje přesunou z přebujelé oblasti kapitálového zboží zpět do podvyživené oblasti zboží spotřebního. Klesat budou všechny ceny kvůli kontrakci bankovních úvěrů, ale ceny a mzdy u kapitálových statků budou klesat příkřeji než u spotřebního zboží. Jednoduše řečeno jak boom, tak krize budou mít větší intenzitu v kapitálových odvětvích než ve spotřebitelských. Tímto jsme vysvětlili větší intenzitu hospodářského cyklu v prvním z nich.

Jak se zdá, v této teorii je chyba, jelikož pokud pracovníci získávají nové peníze ve formě vyšších mezd vcelku rychle a následně začínají obnovovat svůj požadovaný mix mezi spotřebou a investicemi, jak je možné, že boomy pokračují dál po několik let, aniž by musely narazit na odvetu v podobě odhalení špatných investic během nich a chyb způsobených bankovním manipulováním s tržními signály? Stručně

řeceno proč trvá tak dlouho, než začne fungovat očištný proces deprese? Odpovědí je, že boomy by opravdu byly velmi krátkodobé (řekněme několik měsíců), kdyby bankovní úvěrová expanze a následné stlačení úrokových sazeb pod úroveň volného trhu byly jen jednorázové. Klíčové ale je, že úvěrová expanze není jednorázová. Probíhá neustále a nikdy nedá spotřebitelům šanci znovu obnovit své preferované proporce spotřeby a úspor; nikdy neumožní, aby nárůst nákladů v kapitálových odvětvích dohnal inflační růst cenové hladiny. Tak jako opakované dopování koně, je boom opakovanými a zvyšujícími se dávkami stimulujících bankovních úvěrů držen při životě s náskokem před nevyhnutelným vystřízlivěním. Až ve chvíli, kdy bankovní úvěrová expanze musí zastavit nebo ostře zpomalit (buď protože se banky začnou dostávat do problémů, nebo protože veřejnost začne být neklidná ohledně neutuchající inflace), dostihne odplata konečně boom. Jakmile se úvěrová expanze zastaví, je načase vyrovnat účet a během nevyhnutelného očištění se musí zlikvidovat všechny špatné excesivní investice z doby rozmachu a přeměřovat ekonomiku k výrobě většího množství spotřebního zboží. A samozřejmě čím déle je rozmach udržován při životě, tím více bude špatných investic, které bude třeba zlikvidovat, a tím více trýznivá bude očista muset být.

Rakouská teorie tedy podává vysvětlení toho velkého shluku chyb (příliš mnoho investic v odvětví kapitálového zboží, které jsou náhle odhaleny zastavením umělé stimulace úvěrovou expanzí) a větší intenzity boomu i krize v kapitálových odvětvích než ve spotřebitelských. Vysvětlení periodického opakování, tedy nástupu dalšího boomu, je podobné jako to ricardiánské; jakmile jsou podstoupeny likvidace a bankroty a očista mezi cenami i ve výrobě je dokončena, ekonomika i banky se začnou zotavovat a banky se tedy mohou vrátit ke svým přirozeným a žádoucím úvěrovým expanzím.

A pokud jde o rakouské vysvětlení – jediné smysluplné vysvětlení – stagflace? Jak je možné, že v nedávných recesích šly ceny nahoru?

Nejprve musíme doplnit, že jsou to zejména spotřebitelské ceny, které pokračují ve svém růstu v době recese a které uvádí do rozpaků veřejnost tím, že jí dávají to nejhorší z obou možností: vysokou nezaměstnanost a vysoké životní náklady. Během větší části poslední deprese let 1974–1976 spotřebitelské ceny rychle rostly, ale velkoobchodní ceny se neměnily, zatímco ceny průmyslových surovin rychle a výrazně padaly. Jak je tedy možné, že životní náklady i nadále rostou během dnešních recesí?

Vraťme se zpět a podívejme se na to, co se dělo s cenami během „klasického“ starého dobrého hospodářského cyklu (ročník: “před 2. světovou válkou”). Během boomu peněžní zásoba rostla, rostly tedy všeobecně ceny, ale ceny kapitálových statků rostly více než ceny spotřebního zboží, čímž braly zdroje ze spotřebitelských do kapitálových odvětví. Jednoduše řečeno pokud je abstrahujeme od všeobecného růstu cen, ceny kapitálových statků ve vzájemném relativním vyjádření během boomu rostly a spotřebitelské ceny klesaly. Co se stalo během krize? Právý opak: peněžní zásoba se zmenšovala, ceny tak všeobecně klesaly, ale ceny kapitálových statků klesly více než ceny spotřebního zboží, díky čemuž se zdroje přesouvaly zpět z odvětví kapitálových statků do odvětví spotřebního zboží. Shrnutí: pokud je abstrahujeme od všeobecného poklesu cen, ceny kapitálových statků ve vzájemném relativním vyjádření během krize klesaly a spotřebitelské ceny rostly.

Pointou rakouské školy je, že tento scénář relativních cen v době boomu i krize stále pokračuje beze změn. Během boomu ceny kapitálového zboží ve vzájemném relativním vyjádření stále rostou a spotřebitelské ceny stále klesají; během recese je to opačně. Rozdíl tkví v tom, že máme nové měnové uspořádání, jak jsme už naznačili dříve v této kapitole. Nyní, když byl zcela odstraněn zlatý standard, Fed může (a také tak činí) zvyšovat peněžní zásobu neustále, ať už je boom nebo krize. Od počátku 30. let nikdy nedošlo ke kontrakci v peněžní zásobě a

pravděpodobně k ní nedojde ani v nejbližší budoucnosti. Takže nyní, když peněžní zásoba vždy roste, i ceny budou všeobecně vždy růst, někdy pomaleji, někdy rychleji.

Stručně řečeno spotřebitelské ceny vůči cenám kapitálových statků vždy během klasické recese rostly. Takže když spotřebitelské ceny v nějaké recesi klesly o 10 % a ceny kapitálových statků klesly o 30 %, spotřebitelské ceny v relativním vyjádření znatelně vzrostly. Avšak z pohledu spotřebitele byl pokles v životních nákladech velmi vítaný, byl opravdovým zpříjemněním hořké pilulky recese nebo deprese. Dokonce během Velké hospodářské krize 30. let, kdy byla vysoká míra nezaměstnanosti, si těch 75–80 % stále zaměstnaných lidí užívalo nízkých cen za spotřební zboží.

Ale dnes, v době keynesiánského ladění, už s sebou hořká pilulka žádné zpříjemnění nepřináší. Dnes, kdy peněžní zásobě – a tedy cenám – není nikdy umožněno klesnout, dopadne nárůst relativních cen spotřebního zboží během recese na spotřebitele i v podobě růstu nominálních cen. Životní náklady během deprese nyní rostou, a proto spotřebitel sklídí to nejhorší z obou světů; v době klasického hospodářského cyklu, před nástupem vlády Keynesa a Council of Economic Advisors, musel alespoň čelit v každý okamžik pouze jednomu problému.

Jaké jsou tedy závěry pro hospodářskou politiku, které snadno vyplývají z rakouské analýzy hospodářského cyklu? Jsou přesným opakem těch, které vyplývají z keynesiánského establishmentu. Jelikož nákaza zkreslení výroby a cen pochází z inflační bankovní úvěrové expanze, rakouský lék na hospodářský cyklus je následující: zaprvé pokud jsme uprostřed fáze boomu, stát a jeho banky musí okamžitě přestat s nafukováním peněžní zásoby. Je pravda, že toto zastavení umělého stimulantu nevyhnutelně povede k ukončení inflačního boomu a uvolní místo nevyhnutelné recesi nebo depresi. Avšak čím déle bude stát tento proces oddalovat, tím tvrdší budou muset být ona očistná

opatření. Čím dříve si očistnou depresi odbudeme, tím lépe. To také znamená, že stát se nikdy nesmí snažit oddálit proces deprese; deprese musí proběhnout tak rychle, jak to bude možné, aby mohlo začít skutečné oživení. Také to znamená, že stát se musí zejména vyhýbat jakýmkoli intervencím, které jsou keynesiánským srdcím tak blízké. Nikdy se nesmí pokoušet řešit špatné obchodní situace; nikdy nesmí zachraňovat problematické firmy, ani jim půjčovat peníze. Protože když to bude dělat, jednoduše tím jen prodlouží agónii a promění ostrou a rychlou fázi nepohody v trvající a chronickou nemoc. Stát se nikdy nesmí snažit zvyšovat mzdy ani ceny, zejména ne v odvětvích kapitálových statků; když to bude dělat, prodlouží a značně oddálí dokončení očistného procesu deprese. Také tím způsobí nekončící a trvající depresi a masovou nezaměstnanost v životně důležitých kapitálových odvětvích. Stát se nesmí snažit znovu nafukovat peněžní zásobu s cílem dostat se z deprese. Protože i kdyby tato reinflace uspěla (což není v žádném případě zaručené), jen tím zadělá na další problémy a další obnovené trvající deprese v budoucnu. Stát nesmí dělat nic na podporu spotřeby a nesmí zvyšovat své vlastní výdaje, protože tím dále navýší poměr mezi spotřebou a investicemi v celé společnosti – v době, kdy jediné, co by mohlo urychlit očistný proces, je tento poměr snížit, aby více investic, které jsou v současné době špatné, mohly být ospravedlněny a stát se ekonomickými. Jediný způsob, jak může stát v tomto procesu pomoci, je snížit svůj vlastní rozpočet, což zvýší poměr investic ke spotřebě v ekonomice (protože vládní výdaje mohou být považovány za spotřební výdaje pro byrokraty a politiky).

Co by tedy stát měl podle rakouské analýzy depresí a hospodářského cyklu dělat? Absolutně nic. Měl by zastavit svůj vlastní proces nafukování peněžní zásoby a následně by měl dodržovat striktní neintervencionistickou, laissez-faire politiku. Cokoli bude dělat, jen oddálí a naruší očistné procesy trhu; čím méně toho bude dělat, tím rychleji tržní očistné procesy udělají to, co mají, a nastane udržitelné

ekonomické oživení.

Rakouský lék na depresi je tedy diametrálně odlišný od toho keynesiánského: říká, že stát by neměl na ekonomiku naprosto vůbec sahat a měl by se omezit na zastavení své vlastní inflace a ořezání svého vlastního rozpočtu.

Mělo by být patrné, že rakouská teorie hospodářského cyklu se dobře doplňuje s libertariánským názorem na stát a svobodnou ekonomiku. Protože stát by vždy chtěl nafukovat peněžní zásobu a zasahovat do ekonomiky, libertariánský předpis by zdůrazňoval důležitost naprostého oddělení peněz a bankovníctví od státu. Toto by zahrnovalo, alespoň jako naprosté minimum, zrušení Federálního rezervního systému a návrat ke komoditním penězům (např. zlato nebo stříbro), aby peněžní jednotka opět byla jednotkou hmotnosti tržně produkované komodity, a nikoli názvem kousku papíru vytištěného státní padělatelskou organizací.

10. Veřejný sektor I. – Stát jako podnikatel

Lidé mají tendenci upadat do návyků a stereotypů, a to zejména co se kritického nahlížení na vládu týče. Na trhu očekáváme neustálé a rychlé změny, které nám přinášejí nikdy nekončící civilizační pokrok. Nové výrobky, nové životní styly a nové myšlenky jsou v naší společnosti často radostně vítány. Jakmile však přijde řeč na vládu, následujeme slepě cestu uplynulých staletí, spokojeni s přesvědčením, že jediné tradiční způsob je ten správný. Takové přesvědčení je silné zejména s ohledem na poskytování životně důležitých služeb, jakými jsou obrana (armádní, policejní, právní a legislativní), hasičství, správa ulic a silnic, vodohospodářství, poštovní služby, likvidace odpadu apod. Stát je s poskytováním těchto služeb v myslech většiny lidí tak úzce spjat, že argumentační útok na státní financování je automaticky považován za útok na služby samotné. Argumentace proti státnímu poskytování soudních služeb a obhajoba soukromého poskytování jako efektivnějšího a morálnějšího řešení je tak většinou lidí automaticky chápána jako znevažování důležitosti samotného konceptu soudnictví.

Na libertariána, který v rámci výše uvedených příkladů usiluje o nahrazení vlády soukromou iniciativou, je nahlíženo stejně jako na člověka, který by v hypotetické společnosti s odvěkým vládním monopolem na šití bot usiloval o zrušení takového uspořádání. Pokud by jediné vláda měla výsostné právo vyrábět a prodávat boty, jak by pak široká veřejnost nahlížela na libertariána argumentujícího, že vláda se má vzdát svého monopolního postavení a otevřít obuvnický průmysl soukromému sektoru? Zajisté by si užil dostatek následujících nářků: „Jak jen můžeš? Jsi proti tomu, aby veřejnost – ba chudí – nosili boty! A kdo by asi tak dodával boty, když ne vláda? No řekni! Buď

konstruktivní! Je jednoduché být negativista a stěžovat si; kdo by nám ale podle tebe měl šít boty? Kteří lidé? Kolik obuvnictví by mělo být v každém městě? Kde by obuvnické firmy získávaly kapitál? Jaký by používaly materiál? Kolik značek by mělo existovat? Jak dlouhou by měly mít boty životnost? Kolik by měly stát? Neměl by být obuvnický průmysl regulován k zajištění bezchybnosti produktu? A kdo by dodával boty chudým? Co když nebudou mít chudí dostatek peněz na tvé soukromé boty?“

Ty samé otázky, jakkoli mohou vypadat směšně ve vztahu k obuvnickému průmyslu, jsou naprosto stejně absurdní, jsou-li pokládány člověku obhajujícímu volný trh v hasičství, policii, poštovních službách či jakékoli jiné vládní iniciativě. Pointou je, že obhájce volného trhu v jakémkoli odvětví jednoduše nemůže nabídnout „konstruktivní“ plán budoucí tržní struktury daného trhu. Veškerá esence a krása volného trhu spočívá v tom, že jednotlivé konkurenční firmy, při snaze poskytovat proměnlivý systém zboží a služeb, musí neustále zlepšovat své výrobky, zefektivňovat tržní struktury, vyvíjet nové technologie, snižovat náklady a uspokojovat spotřebitelskou poptávku tak rychle a efektivně, jak jen je v jejich silách. Ekonom-libertarián může zkusit odhadnout, jak by trh mohl vypadat, kdyby nebyl tak svázán regulacemi a zákazy, jako je tomu dnes. Nikdo však nikdy nebude schopen předpovědět, jaký bude v daném odvětví počet firem, jaké budou tyto firmy dosahovat velikosti, jaká bude jejich cenová politika atd. Jediné, co víme – na základě ekonomické teorie a historických příkladů – je to, že volný trh odvede tuto práci nesrovnatelně lépe než monopol vynucený a spravovaný byrokratickou vládou.

Na otázky typu, *jak si budou moci chudí dovolit služby obrany, hasičství, poštovní služby* atd., můžeme rovněž reagovat otázkou: jak si chudí mohou v současnosti vůbec dovolit cokoli tržního? Odpovědět můžeme poznatkem, že volný trh bude schopen poskytovat zboží a služby mnohem levněji, ve větším množství a o vyšší kvalitě než dnešní vládní

monopol. Každý ve společnosti pocítí tento pozitivní efekt, obzvláště pak chudí. Rovněž víme, že společnost nebude muset nadále nést ohromné břímě vysokých daní; opět včetně chudých.

Výše jsme viděli, že obecně známé společenské problémy jsou úzce spjaty s vládní správou. Rovněž jsme se přesvědčili, že závažný sociální konflikt zakořeněný v systému veřejného školství by zmizel, pokud by konkrétní vzdělávací programy pro své děti financovali a vybírali samotní rodiče. Závažná neefektivita a silné konflikty jdou ruku v ruce s vládní správou. Poskytuje-li vláda monopolní služby (např. ve vzdělání či vodohospodářství), pak jakékoli správní rozhodnutí musí být zavedeno za použití donucení a potlačení menšinových preferencí – ať se jedná o otázku školní správy (začlenění či segregace, progresivismus či tradicionalismus, náboženství či sekularizace), či druhu poskytované vody (s přídavkem fluoru či bez přídavku). Mělo by být zjevné, že k obdobným konfliktům by nikdy nedošlo, pokud by každá jednotlivá skupina spotřebitelů měla možnost si sama zvolit takové zboží a služby, jaké sama uzná za vhodné. Ostatně ještě nikdy jsme nebyli svědky vyhrocených sporů mezi spotřebiteli ohledně toho, jaké noviny by měly být tištěny, jaké skladby nahrávány či jaké automobily by měly být vyráběny. Tržní statky všech druhů věrně odrážejí různorodost spotřebitelských preferencí.

Na volném trhu je spotřebitel králem, kterému se každá firma usilující o maximální zisky a minimální ztráty snaží sloužit s co nejnižšími náklady. Ujme-li se však iniciativy vláda, role se vymění. *Inherentní vlastností veškerých vládních aktivit je závažný a škodlivý nesoulad mezi poskytnutou službou a přijatou platbou.* Vládní úřad, na rozdíl od soukromé firmy, nezískává svůj příjem na oplátku za kvalitně odvedenou službu či prodejem výrobků, jejichž cena převyšuje pořizovací náklady. Vládní úřad získává svůj příjem ždímáním nebohého daňového poplatníka. Provoz takové instituce je tudíž zákonitě neefektivní a nákladný, jelikož vládní úřady se nemusí obávat finančních

ztrát či bankrotů; své ztráty jednoduše pokryjí zvýšeným výběrem z kapsy veřejnosti. Se zákazníkem je, namísto s úctou a zájmem, jednáno s despektem; jedná se o otravného „plýtvače“ vzácnými vládními zdroji. Ujme-li se věci vláda, zákazník se stává nevítaným vetřelcem, narušitelem klidného čerpání úředníkovy stabilního platu.

Pokud se tedy zvýší spotřebitelská poptávka po soukromě poskytovaném zboží či službách, je soukromník nadšen; dělá vše pro to, aby vyřídil nové objednávky a adekvátně rozšířil svůj provoz. Vláda naopak na zvýšenou poptávku odpoví naléháním či rovnou příkazem, aby lidé spotřebovali méně, přičemž jí nikterak nevdají výpadky v dodávkách a snižování kvality svého produktu. Zvýšené užívání vládních ulic je tak provázeno dopravními zácpami a neustálými výhrůžkami ze strany vlády na adresu řidičů. Správa města New York například neustále vyhrožuje zákazem soukromých aut na ulicích Manhattanu, kde jsou zácpy nejhorší. Pouze vláda uvažuje tímto stylem; pouze vláda má tu drzost „vyřešit“ dopravní zácpy vykázaním aut ze silnic. Podle této logiky by pak samozřejmě ideálním řešením dopravní situace bylo postavit veškerá vozidla mimo zákon!

Takový přístup k zákazníkovi však není omezen pouze na dopravu. New York rovněž trpí pravidelně se opakujícím „nedostatkem“ vody. Máme zde situaci, kdy magistrát drží dlouholetý monopol na dodávky vody svým občanům. Jelikož New York pravidelně selhává v úkolu dodat dostatečné množství vody a nastavit cenovou politiku tak, aby došlo k vyčištění trhu (k čemuž na volném trhu dochází automaticky), činí to, co umí nejlépe: obviňuje spotřebitele, jehož hříchem je „přílišná“ spotřeba vody. V souladu s tímto přístupem magistrát rovněž zakázal zavlažování trávníků a nabádal občany, aby méně pili. Vláda tak svaluje vlastní selhání na obětního beránka v podobě spotřebitele, kterému se místo efektivní služby dostává vyhrožování.

Obdobně přistupuje město New York i ke stále závažnějšímu problému kriminality. Namísto poskytnutí účinné policejní ochrany

spočívala reakce města ve vytěsnění slušných lidí z oblastí postižených vysokou kriminalitou. Jakmile tedy začal být Central Park na Manhattanu nechvalně proslulý pro častá noční přepadení, přišlo město s „řešením“ v podobě zákazu vstupu do parku v nočních hodinách. Stručně řečeno chce-li slušný občan navštívit noční Central Park, je zatčen za porušení zákazu; zatýkat slušné občany je totiž jednodušší, než bojovat proti zločinu. Je-li tedy tradiční motto soukromých společností „náš zákazník, náš pán“, pak je nevyslovenou maximou vládní správy „náš zákazník je vždy vinen“.

Byrokraté mají vždy v rukávu připravenou standardní odpověď na přibývajících stížnosti ohledně mizerných a neefektivních služeb: „Daňoví poplatníci nám musí dát více peněz!“. Nestačí, že „veřejný sektor“ a s ním i úroveň zdanění rostly během tohoto století rychleji než národní důchod. Nestačí, že s růstem vládního rozpočtu rostly i problémy plynoucí z vládní správy. Musíme do té krysí díry prostě nasypat ještě více peněz!

Odpovídajícím protiargumentem na politický požadavek vyšších daní je následující otázka: „Jak to, že soukromé společnosti netrpí obdobným problémem?“ Jak to, že výrobci rádií, kopírek či počítačů nemají problém sehnat kapitál na rozšíření provozu? Proč se neseťkáme s jejich planými projevy ohledně neochotné investorské veřejnosti? Odpovědí je, že spotřebitelé platí za svá rádia, kopírky a počítače, a investoři tak vědí, že jim jejich investice do daného odvětví ponese zisk. Úspěšné firmy nemají problém sehnat na soukromém trhu dostatek kapitálu na expanzi; neefektivní a ztrátové firmy naopak kapitál neseženou a nakonec budou muset činnost ukončit. Vláda žádnými zisky či ztrátami netrpí, tudíž nemá ani jak poznat, zda má svou činnost rozvíjet, či omezovat. Neexistují zde proto žádné skutečné „investice“ a nikdo si nemůže být jist tím, že úspěšná činnost bude podporována a neúspěšná zastavena. Vláda musí získávat kapitál doslova pomocí branné povinnosti – nuceně odváděnými daněmi.

Mnoho lidí, včetně některých vládních představitelů, věří tomu, že tyto problémy mohou být vyřešeny, bude-li vláda „myslet jako firma“. Vláda pak vytvoří pseudokorporátní monopol, který má fungovat dle „firemních mechanismů“. Mezi nejznámější příklady tohoto přístupu patří poštovní služba či dopravní podnik města New York.¹ Jedním z úkolů těchto „korporací“ je snížit vládní deficit, jelikož mají povoleno vydávat vlastní dluhopisy a obchodovat s nimi na trhu cenných papírů. Je pravda, že poskytování vládních služeb skrze korporace sníží daňovou zátěž, jelikož část nákladu nese přímý uživatel služby. Každá vládní iniciativa se však zákonitě potýká s vnitřními problémy, které vytváření pseudofirem nijak neřeší. Na prvním místě je třeba si uvědomit, že vládní služba je vždy poskytována formou úplného či částečného monopolu. Takový monopol má často – jako je tomu v případě poštovní služby či dopravního podniku – vládou vynucené postavení, jelikož veškerá konkurence je zákonem zakázána. Toto uspořádání zaručuje, že vládní monopol bude poskytovat službu s vyššími náklady, o vyšší ceně a nižší kvalitě, než jak by tomu bylo na volném trhu. Soukromý podnik získává zisk co nejtvrdějším snižováním nákladů. Vláda, která nemůže utrpět finanční ztrátu ani zbankrotovat, náklady snižovat nemusí; chráněna před konkurencí i rizikem ztrát musí pouze omezovat svůj výstup a zvyšovat ceny. Dalším zásadním problémem, kvůli kterému nemohou být vládní korporace spravovány jako soukromé firmy, je možnost získávat kapitál pomocí povinného zdanění. S tímto faktem nemůže žádná vládní korporace nic dělat; dluhopisy těchto korporací jsou na trhu obchodovány právě díky obecnému povědomí, že na jejich splacení může vždy být užita moc zdanit obyvatelstvo.

Nakonec zmiňme poslední kritický problém vlastní jakékoli vládní iniciativě. Jednou z příčin, proč jsou soukromé firmy modelem efektivity, je schopnost trhu docházet k cenám umožňujícím všem zúčastněným kalkulovat, to jest znát velikost vlastních nákladů a směřovat k dosažení zisku či snížení ztráty. Skrze systém cen a motivací

účastníků zvyšovat zisky a vyvarovat se ztrátám dochází na trhu k odpovídající alokaci zboží a služeb napříč všemi odvětvími, které dohromady tvoří moderní, industriální, „kapitalistickou“ ekonomiku. Je to právě ekonomická kalkulace, které vděčíme za existenci moderní ekonomiky; centrální plánování, například v rámci socialistického zřízení, naopak postrádá mechanismus k nastavení funkčního cenového systému, a tudíž nemůže znát výši nákladů a zisků. Tato skutečnost je hlavní příčinou obecného hospodářského selhání industrializovaných komunistických zemí. Právě z důvodu neslučitelnosti centrálního plánování a funkčního cenového systému můžeme být nyní svědky rapidního odstupů zemí východní Evropy od socialistického plánování k tržním ekonomikám.

Pokud tedy centrální plánování vrhá ekonomiku do beznadějného kalkulačního chaosu, pak logicky i rozšiřování vládních aktivit dává vzniknout stále větším ostrůvkům chaosu v ekonomice, které činí kalkulaci nákladů a racionální alokaci výrobních zdrojů stále těžšími a těžšími.

Hlavní cíl libertariánů může být shrnut v jediném bodě: odstranění veřejného sektoru a transformace veškerých vládních aktivit na aktivity soukromé dle zásad dobrovolnosti a respektu k soukromému vlastnictví. V další kapitole přejdeme od obecného porovnání vládních a soukromých aktivit ke konkrétním odvětvím a načrtneme, jak by mohly vypadat v rámci skutečně tržní ekonomiky.

11. Veřejný sektor II. – Ulice a silnice

Zajištění bezpečnosti v ulicích

Odstranění veřejného sektoru samozřejmě znamená, že veškeré pozemní plochy, včetně ulic a silnic, by byly v soukromém vlastnictví, ať již v podobě jedinců, korporací, sdružení či jakémkoli jiném spojení jedinců a kapitálu. Samotný fakt existence soukromého vlastnictví veškerých ulic a pozemků by vyřešil mnoho zdánlivě neřešitelných správních problémů. Potřebujeme především změnit způsob našeho myšlení a představit si svět, kde jsou veškeré pozemky vlastněny soukromě.

Zvažme kupříkladu policejní ochranu. Jakou podobu by v naprosto soukromé ekonomice měla policejní ochrana? Část odpovědi na tuto otázku se stane zjevnou, pokud si představíme svět s plně soukromým vlastnictvím pozemků a silnic. Podívejme se například na Times Square v New Yorku, oblast známou pro notorické problémy s kriminalitou, kde občanovi v nesnázích policie většinou nijak nepomůže. Každý Newyorčan si je vědom faktu, že se na ulici nachází v podstatě ve stavu „anarchie“, odkázaný pouze na všeobecnou mírumilovnost svých spoluobčanů. Policejní ochrana je v New Yorku minimální, což dokazuje skutečnost, že při nedávné týdenní policejní stávce – světe div se – nijak nestoupla zločinnost oproti běžnému stavu, kdy je policie v práci a údajně nás chrání. Předpokládejme však nyní, že oblast Times Square včetně okolních ulic je v soukromém vlastnictví instituce „Obchodní asociace Times Square“. Tito obchodníci by samozřejmě chápali, že vysoká kriminalita odrazuje zákazníky, kteří raději budou navštěvovat klidnější konkurenční sousedství. Poskytování efektivní a dostupné

policejní ochrany je tedy v ekonomickém zájmu obchodníků, chtějí-li do své oblasti přilákat potenciální zákazníky. Tato myšlenka nepředstavuje nic nového – soukromé firmy vždy usilují o přilákání a udržení zákazníků. K čemu by však obchodníkovi byly lákavé výlohy a pěkné balení, příjemné osvětlení a vyškolená obsluha, kdyby měl být zákazník při každé cestě do obchodu napaden a okraden?

Obchodní asociace by navíc byla hnána svou motivací dosáhnout vyšších zisků a nižších ztrát k poskytování nejen dostatečné policejní ochrany, ale také ochrany zdvořilé a příjemné. Vládní policie naopak nemá pražádnou motivaci jednat efektivně či naslouchat potřebám svých „zákazníků“; její příslušníci navíc žijí v pokušení zneužít svou moc k vlastnímu uspokojení. „Policejní brutalita“ je neodmyslitelná vlastnost současného policejního systému, která je usměrňována pouze na základě občasných stížností postižených občanů. Pokud by však soukromá policie obchodní asociace podlehla pokušení jednat tvrdě se zákazníky svých nadřízených, pravděpodobně by zanedlouho všichni zákazníci zmizeli ke konkurenci. Obchodní asociace tedy zajistí jak dostatek policistů, tak jejich slušné chování.

Efektivní a kvalitní policejní ochrana by převládla v celé zemi, na všech soukromých ulicích a pozemcích. Továrny by chránily své bezprostřední okolí, obchodníci své ulice a silniční společnosti by poskytovaly policejní ochranu na mýtných cestách a dalších soukromých komunikacích. To samé by platilo pro rezidenční čtvrti. Můžeme si zde představit dva možné typy soukromého vlastnictví ulic. Zaprvé všichni rezidenti daného bloku by uzavřeli společenství vlastníků daného bloku, např. v podobě „Společenství bloku na 85. ulici“. Taková společnost by poté poskytovala policejní ochranu hrazenou příspěvkem ze strany vlastníků či z vybraného nájmu. Rezidenti by samozřejmě měli opět přímou motivaci zajistit bezpečnost ve svém okolí, stejně jako rentiéři, kteří by usilovali o přilákání nájemníků pomocí lákadla bezpečných ulic (vedle běžných služeb, jako je vytápění či

instalatérství). Ptát se, proč by vlastníci nemovitostí poskytovali ochranu na ulicích v libertariánské, plně svobodné společnosti, je stejně hloupé, jako ptát se, proč by nyní měli svým nájemníkům poskytovat vytápění či teplou vodu. K poskytování těchto služeb je nutí síla konkurence a spotřebitelské poptávky. Navíc nelze opomenout skutečnost, že kapitálová hodnota pozemku a domu bude korelovat s bezpečností daného okolí, stejně jako koreluje i s úrovní dalších charakteristik okolí a nemovitostí samotnou. Chráněné ulice pozvednou hodnotu vlastněných pozemků a nemovitostí stejně jako provádění preventivních oprav na domech; pouliční zločin pak hodnotu nemovitostí sníží stejně jako zanedbané, rozpadající se fasády. Jelikož vlastníci nemovitostí vždy preferují vyšší tržní hodnotu svého majetku před nižší, setkáváme se zde s inherentní motivací poskytovat efektivní, kvalitně dlážděné a bezpečné ulice.

Další typ soukromého vlastnictví ulic v rezidenčních čtvrtích by mohl vycházet ze systému společností vlastníků samotné ulice, nikoli však přiléhající nemovitosti. Tyto společnosti by účtovaly vlastníkům nemovitostí služby údržby, zkrášlování a ochrany. Opět platí, že bezpečné, dobře osvětlené a kvalitně dlážděné ulice by přitahovaly zájem vlastníků nemovitostí a nájemníků, zatímco nebezpečné, ponuré a neudržované ulice by přicházely o rezidenty. Ulice plné aktivity ze strany vlastníků nemovitostí a projíždějících aut budou zvyšovat zisky a hodnotu uličních společností; uvadající zájem pak zisky a hodnotu těchto firem sníží. Uliční společnosti budou mít tedy snahu poskytovat efektivní služby, včetně policejní ochrany svých zákazníků; budou k tomu hnány svou touhou po ziscích a zvýšení hodnoty investovaného kapitálu, stejně jako obavou ze ztrát a snížení hodnoty investovaného kapitálu. Z těchto důvodů je mnohem lepší spoléhat se na vlastníky nemovitostí a uliční společnosti a jejich ekonomický zájem než na údajný „altruismus“ byrokratů a vládních představitelů.

V tomto bodě diskuze se vždy najde někdo s následující námitkou:

pokud by ulice byly vlastněny uličními společnostmi, a to i za předpokladu jejich motivace sloužit svým zákazníkům s maximální efektivitou, co když se jeden bláznivý majitel rozhodne zablokovat přístup vlastníkově přilehlé nemovitosti? Jak se dostane dovnitř či ven ze svého domu? Může být navždy odříznut? Může mu majitel ulice naúčtovat horentní částku za průchod? Obdobně u problematiky pozemkového vlastnictví: co kdyby se všichni vlastníci s pozemky obklopujícími něčí pozemek najednou rozhodli, že nepustí toho uvnitř ven? Odpovědí je, že každý člověk při koupi či pronájmu nemovitosti dbá na to, aby svou nemovitost mohl i dlouhodobě využívat. Přístup bude zajištěn formou smluvního „práva průchodu“ a jakákoli blokáda by tedy představovala porušení smluvního vztahu*.

Výše nastíněná libertariánská společnost není v principu samozřejmě ničím novým. Již nyní jsme dobře obeznámeni s povzbuzujícími efekty konkurence mezi oblastmi a v dopravě. Kupříkladu v průběhu výstavby soukromých železnic v 19. století došlo k mohutnému rozvoji dotknutých oblastí. Každá železniční společnost usilovala o zvýšení imigrace a o ekonomický rozvoj v oblasti s rozestavěnou železnicí, aby tak zvýšila své zisky, cenu pozemků a hodnotu svého kapitálu; a musela jednat rychle, jelikož konkurence ze strany dalších železnic, měst a přístavů rovněž usilovala o přilákání obyvatelstva a kapitálu. Na stejném principu by byly založeny i soukromé ulice a silnice.

Obdobně seznámeni jsme i se soukromou policejní ochranou poskytovanou obchodníky a soukromými organizacemi. Na jejich majetku se můžeme setkat s ochrankou a dohledem: banky zaměstnávají strážce, továrny vrátné, obchodní centra bezpečnostní agentury. Libertariánská společnost by jednoduše rozšířila tento zdravý a funkční systém rovněž na ulice. Není žádnou náhodou, že na ulicích před obchody dochází k mnohem většímu počtu přepadení a okradení než v obchodech samotných; je tomu tak proto, že obchody zaměstnávají soukromé strážce, zatímco na ulicích jsme odkázáni na

„anarchii“ vládní policejní ochrany. V některých oblastech New Yorku se již v posledních letech rozšířila praktika najímat soukromou ochranu placenou z dobrovolných příspěvků rezidentů a pronajímatelů tamních nemovitostí. Zločinů v těchto oblastech následně znatelně ubylo. Problém je však v tom, že tyto snahy nedosahují plné efektivity vzhledem k absenci vlastnictví daných ulic samotnými rezidenty. Takové iniciativy pak mají potíže se zajištěním dostatečného kapitálu pro dlouhodobá opatření. Soukromá ochrana navíc nesmí být legálně ozbrojena, jelikož se nepohybuje na zaměstnavatelově majetku; z téhož důvodu také nemohou konfrontovat podezřelou osobu, jako je tomu v obchodech či jiných komerčních prostorech. Stručně řečeno jsou jim upřena práva náležející vlastníkově, ať již práva finanční či správní.

S policií placenou vlastníky nemovitostí a rezidenty by navíc odpadly potíže s policejní brutalitou, stejně jako časté nahlížení na policejní příslušníky jako na určitou cizí, „imperiální“ sílu pronikající do sousedství za účelem útlaku, nikoli ochrany. V černošských čtvrtích amerických měst jsou například příslušníci najatí centrální městskou správou vnímáni jako cizinci, kteří v dané komunitě nemají co dělat. Policie, která by byla najímána a rekrutována z řad rezidentů a vlastníků dané komunity, by však byla vnímána jako skutečná služba dané komunitě, nikoli jako prodloužená ruka cizí autority.

Dramatický rozdíl v hodnotě veřejné a soukromé ochrany můžeme sledovat na příkladu událostí v jednom bloku v Harlemu. Zde, na Západní 135. ulici mezi Sedmou a Osmou Avenue, úřaduje stanice 82. okrsku Policie města New York. Celá slavná přítomnost této policejní stanice však nezabránila sérii nočních vloupaček do většiny okolních obchodů. V zimě roku 1966 se nakonec 15 místních obchodníků rozhodlo, že najme strážníka pro noční pochůzky, a to od bezpečnostní agentury Leroy V. George. Obchodníci totiž shledali, že si raději připlatí další peníze na efektivní ochranu, kterou jim za všechny jejich daňové odvody policisté nebyli schopni zajistit.¹

Nejúspěšnější a nejlépe organizovaná soukromá policie v americké historii byla železniční policie spravovaná železničními společnostmi s cílem zabránit případům zranění a krádeží, jak pasažérů, tak nákladu. Tato železniční policie byla založena Americkou železniční asociací po první světové válce. Policie fungovala tak dobře, že do roku 1929 registrovala asociace snížení počtu pojistných událostí spojených s krádeží nákladu o 93 procent. Železniční policie se svými 10 000 muži byla mnohem úspěšnější než vládní policie, o čemž svědčí například procento usvědčených zločinců pohybujících se mezi 83 a 97 procenty. Železniční policie byla ozbrojena, měla právo zatýkat a jedním nezaujatým kriminologem byla vykreslena jako organizace známá pro svou dobrou reputaci a schopnost.²

Správní uspořádání soukromých ulic

Jedním z nepochybných dopadů soukromého vlastnictví veškerých pozemků by byla větší rozmanitost amerického sousedství. Konkrétní podoba policejní ochrany a pravidla, kterými by se řídila, by závisela na přáních vlastníků daných pozemků a ulic. Obezřetná sousedství by tedy pouštěla návštěvníky pouze na předem oznámené návštěvy či na telefonickou výzvu rezidenta na vstupní bránu. Na ulicích by tedy platila stejná pravidla jako v bytových domech či v soukromých rezidencích. Ve volnějším oblastech by naopak lidé přicházeli a odcházeli bez jakéhokoli omezení. Komerční oblasti by zase pravděpodobně byly otevřeny všem, aby svou uzavřeností neodrazovaly zákazníky. Po celé zemi by vznikaly rozličné oblasti nabízející širokou škálu možných uspořádání a vycházející vstříc požadavkům vlastníků a nájemníků.

Může zaznít námitka, že v takové situaci zavládne „diskriminace“ v přístupu k bydlení či užívání ulic. O tom není sporu. Základním libertariánským krédem je právo každého jedince rozhodnout, koho vpustí na svůj pozemek, má-li protistrana zájem. „Diskriminace“, ve

smyslu pozitivní či negativní selekce v souladu se subjektivními kritérii daného jedince, je nedílnou součástí svobody volby a zároveň i svobodné společnosti. Na volném trhu je samozřejmě diskriminace nákladná, přičemž náklady nejvíce pocítí diskriminující vlastník pozemku.

Vezměme si za příklad majitele domu ve svobodné společnosti. Samozřejmě by mohl všem nájemníkům účtovat převažující tržní výši nájmu a o nic dalšího se nestarat. Vystavuje se však určitým rizikům; majitel se může rozhodnout diskriminovat páry s dětmi, jelikož se obává snížení hodnoty svého majetku. Na druhou stranu může toto riziko započítat do vyššího nájmu; učiní-li tak i ostatní vlastníci, převažující tržní nájem pro páry s dětmi bude vyšší. Jak však bude situace vypadat, pokud se vlastník rozhodne diskriminovat nikoli z ekonomických důvodů, ale důvodů osobních? Předpokládejme například, že vlastník je velkým příznivcem Američanů švédského původu o výšce 180 centimetrů, přičemž svůj majetek chce pronajímat pouze rodinám odpovídající této preferenci. Ve svobodné společnosti má samozřejmě na takové rozhodnutí právo, nicméně musí také počítat se značnou finanční ztrátou. Pro naplnění svých preferencí bude muset odmítat nájemníka za nájemníkem a doufat, že konečně narazí na vysoké Švédoameričany. Ačkoli se může zdánlivě jednat o extrémní příklad, osobní diskriminace se bude na volném trhu vždy potýkat s obdobným efektem. Pokud se například vlastníkovi nelíbí rusovlasí a rozhodne se nepronajímat jim svůj majetek, může utrpět finanční ztráty, ačkoli ne tak vysoké jako v předešlém případě.

V každém případě každý, kdo praktikuje „diskriminaci“ na volném trhu, utrpí jako podnikatel ztrátou zisků či jako spotřebitel omezenými možnostmi. Rozhodne-li se spotřebitel bojkotovat zboží prodávané lidmi, kteří mu nejsou sympatičtí, bude se muset bez jejich zboží či služeb obejít, ačkoli by je jinak rád zakoupil.

Každý vlastník si ve svobodné společnosti volí soubor pravidel pro

poskytování svého majetku druhým. Čím přísnější budou tato pravidla, tím méně lidí bude s daným vlastníkem vstupovat do obchodního poměru, a tím více bude muset vlastník porovnávat přínos ze své přísnosti a finanční ztrátu jí způsobenou. Vlastník bude moci kupříkladu „diskriminovat“ požadavkem, aby všichni jeho nájemníci neustále nosili oblek a kravatu, jak učinil koncem 19. století George Pullman ve svém „firemním městě“ v Illinois. Může tak samozřejmě učinit; je však nepochybné, že by se jen málokdo rozhodl přistěhovat do takové budovy či sousedství, pročež by vlastník utrpěl vysoké finanční ztráty.

Princip stanovení pravidel ze strany vlastníka rovněž slouží k vyvrácení standardního argumentu pro vládní intervence do ekonomiky. Tento argument praví, že „vláda koneckonců stanovuje i dopravní pravidla – semaforey, řízení na pravé straně, omezení nejvyšší rychlosti atd. Každý přeci musí uznat, že by doprava upadla do chaosu, kdyby nebylo těchto pravidel. Proč by tedy neměla vláda obdobně zasahovat i do zbytku ekonomiky?“ Spor však není v tom, že by doprava neměla být regulována; samozřejmě, že pravidla jsou zapotřebí. Kriticky důležitý je však fakt, že pravidla vždy určuje vlastník a správce silnic. Vláda stanovuje dopravní pravidla, jelikož je to právě vláda, která vlastní a spravuje silnice a ulice; v libertariánské společnosti by obdobně soukromí vlastníci určovali pravidla chování na soukromě vlastněných silnicích.

Nebudou však dopravní pravidla v čistě svobodné společnosti „chaotická“? Nestanoví někteří vlastníci jako signál pro „zastavit“ červenou barvu, zatímco jiní zvolí zelenou či modrou? Nebude se na některých silnicích řídit vpravo a na jiných vlevo? Takové otázky jsou absurdní. Je zřejmé, že uniformní pravidla by v tomto případě sloužila k zájmu všech vlastníků silnic, jelikož by umožňovala plynulou dopravu. Dobrodruh trvající na ježdění vlevo či zelené pro zastavení by zanedlouho čelil rostoucímu množství nehod a klesajícímu počtu zákazníků. Soukromé železnice Ameriky devatenáctého století ostatně

stály před obdobným problémem, přičemž jej vyřešily harmonicky a bez větších potíží. Železniční společnosti si vzájemně povolily vjezd na své tratě, čímž zajistily celkovou propojenost železničního systému ku prospěchu všech zúčastněných. Rozpětí mezi kolejnicemi společnosti po celé zemi upravily na stejnou míru a vypracovaly jednotný přehled pro klasifikaci nákladu, který čítal na 6000 položek. Byly to rovněž železniční společnosti, nikoli vláda, které se jaly upravit, do té doby neuspořádaný a chaotický, systém časových zón. K zajištění přesných jízdních řádů železnice jednoduše musely upravit počítání času, a tak roku 1883 snížily počet časových zón z původních padesáti čtyř na dnešní čtyři. Dobové newyorské finanční noviny *Commercial and Financial Chronicle* k tomu poznamenaly, že „zákony obchodu a pud sebezáchovy přinesly důležitější reformy a větší inovace než všechny slavné legislativní orgány.“³

Cenová politika soukromých ulic a silnic

Vezmeme-li v úvahu vládní správu silnic a dálnic, je těžké si představit, že by soukromé vlastnictví mohlo zapříčinit méně efektivní a racionální stav než ten dnešní. Dnes je již kupříkladu široce uznáváno, že federální a státní vlády, za podpory lobby automobilových, ropných a stavebních společností a odborů, způsobily nadměrný rozmach amerických dálnic. Jsou to právě masivní dotace dálnic, které hrály hlavní roli v usmrcení železnice jako klíčového dopravního odvětví. Nákladní automobily tak mohou užívat veřejné dálnice postavené a udržované penězi daňového poplatníka, zatímco železniční společnosti jsou při budování a správě tratí odkázány pouze na vlastní zdroje. Dotační programy na podporu dálnic a silnic navíc vedly k přílišné expanzi předměstí závislých na automobilové dopravě, vynucené demolici bezpočtu domů a obchodů a umělému dopravnímu zatížení městských center. Nesmíme opomenout také vysoké zatížení daňových poplatníků a ekonomiky.

Obzvláště zvýhodněn tímto stavem je městský řidič; a ve městech také můžeme pozorovat dopad uměle zvýšené poptávky v podobě dopravních zácp. Profesor William Vickrey z Kolumbijské univerzity odhaduje stavební náklady rychlostních silnic na 6 až 27 centů na jednu automobilovou míli, zatímco každý řidič zaplatí na daních z benzínu a dalších relevantních daních pouze 1 cent na automobilovou míli. Zbytek nákladů nese průměrný daňový poplatník. Daň z benzínu je navíc vždy stejná, nehledě na typ užívané silnice a denní dobu. Protože jsou venkovské silnice mnohem méně nákladné než městské silnice (okolo 2 centů na automobilovou míli)⁴, venkovští řidiči svými daněmi převážně financují výstavbu a provozní náklady silnic užívaných městskými řidiči.

Daň z benzínu představuje navíc jen stěží racionální systém pro vybírání poplatků za užívání silnic, který by patrně žádná soukromá firma nikdy nezavedla. Soukromý trh oceňuje zboží a služby s cílem „vyčistit trh“, tj. sjednotit poptávku a nabídku k zamezení vzniku přebytků či nedostatků. Skutečnost, že daň z benzínu je placena na základě ujetých mil a bez ohledu na užitou cestu, znamená, že vysoce poptávané městské silnice a dálnice jsou zpoplatněny pod tržní cenou. Výsledkem jsou dlouhé a stresující zácpy ve městech a téměř prázdná silniční síť na venkově. Racionální cenový systém by maximalizoval zisky vlastníků ulic a současně zajistil řidičům plynulý průjezd. Za současného systému udržuje vláda cenu pro řidiče na zacpaných ulicích hluboko pod tržní cenou, čímž způsobuje chronický nedostatek místa na silnici, který se projevuje dopravními zácpami. Vládní odpovědí na tento rostoucí problém je výstavba dalších silnic na náklady daňových poplatníků, čímž poskytuje ještě vyšší dotace řidičům, a tím pádem i větší dopravní problémy. Zoufalé zvyšování nabídky a současné udržování ceny za užití silnice hluboko pod tržní úrovní vede pouze k rozšiřování dopravních zácp.⁵ Washington Post zmapoval dopad federálního programu výstavby dálnic následovně:

Washingtonský dálniční okruh byl jedním z prvních amerických

dokončených okruhů. Při slavnostním otevření posledního úseku v roce 1964 byl označován za jednu z nejlepších dálnic na světě. Od okruhu všichni očekávali, že (a) uleví dopravním zácpám v centru Washingtonu a (b) propojí předměstské okresy obklopující hlavní město. Okruh se ovšem stal (a) dopravní tepnou pro dojíždění do práce a (b) rozbuškou masové výstavby v okolí Washingtonu, z jehož centra se na venkov vystěhovali všichni bohatí bílí obyvatelé.

Namísto odlehčení tak okruh dopravní situaci zhoršil. Stejně jako silnice I-95, 70-S a I-66 i okruh umožnil lidem pracujícím ve městě odstěhovat se dále na venkov. Obdobné silnice jsou rovněž důvodem postupného přesunu vládních úřadů a obchodů z center měst na předměstí a následné nezaměstnanosti obyvatelů vnitřních měst⁶.

Jak by naproti tomu vypadal racionální cenový systém spravovaný soukromými vlastníky silnic? V první řadě by za užití dálnice bylo vybíráno mýtné, a to obzvláště na strategických vjezdech do města, jako jsou mosty a tunely. Systém mýtného by však byl značně odlišný od toho dnešního. Na volném trhu by vyšší poptávka ve špičkách vedla k vyšším poplatkům, čímž by se předešlo tvorbě dopravní zácpy a doprava by mohla plynout bez průtahů. Lidé se však musí dopravit do práce, namítne nyní rozhořčený čtenář. Bezesporu, ovšem nemusí se dopravit každý ve vlastním autě. Někteří dojíždějící raději zvolí návrat do města, jiní se do práce svezou s kolegy a další zvolí autobus či vlak. Silnice by tak ve špičce využívali pouze lidé ochotní zaplatit tržní cenu vyrovnávající úroveň nabídky a poptávky. Kdo by nebyl ochotný platit vyšší cenu, usiloval by o posun pracovní doby takovým způsobem, aby dojížděl mimo dopravní špičku. Víkendoví řidiči by rovněž upravili své dopravní návyky, aby se do města nevraceli v nejvytíženější (a nejdražší) době. Vyšší zisky z provozu mostů a tunelů by rovněž motivovaly firmy k jejich další výstavbě. Stavba silnic by nebyla poháněna tlakem lobbyistických skupin a dotovaných uživatelů, nýbrž poptávkou a nákladovou kalkulací v kontextu konkurenčního trhu.

Zatímco soukromou dálnici si lidé většinou představit dokáží, systém soukromých městských ulic již často odmítají jako nesmyslný. Jak by mohly být ulice zpoplatněny? Nacházely by se snad v ústí každé ulice mýtné brány? Samozřejmě že ne; takový systém by byl zjevně neekonomický a prohibitivně nákladný jak pro vlastníka, tak pro řidiče. V první řadě by vlastníci ulic racionálně ocenili parkovací místa. Na přeplněných ulicích v centru by ceny odpovídaly poptávce, která je zde velmi vysoká. A navzdory současným praktikám by vlastníci účtovali za celodenní stání mnohem více, nikoli méně. Vlastníci lukrativních ulic by totiž usilovali o rychlejší obměnu skladby zákazníků s cílem předejít vzniku zácp. To bychom měli parkování – fungování tržních procesů v této oblasti je poměrně intuitivní. Jak by ovšem byla zpoplatněna jízda po soukromých městských ulicích? Možných řešení se nabízí několik. V první řadě by majitelé ulic mohli po zákaznících vyžadovat pořízení licence a umístění této licence na viditelném místě na vozidle. Vjezd ve špičce by navíc mohl být povolen pouze řidičům s dražší licenci. Moderní technologie nabízí ještě zajímavější možnosti. Každé auto by například mohlo být vybaveno měřičem, který by zaznamenával ujeté míle, přičemž ve špičce by měřil násobně rychleji. Na konci měsíce by pak řidič obdržel pravidelné vyúčtování poplatků. Podobný plán byl před lety zpracován i profesorem A. A. Waltersem:

Konkrétní administrativní nástroj by mohl mít podobu (...) speciálního taxametru (obdobně jako ve vozech taxislužby) (...) Tyto taxametry by zaznamenávaly ujeté míle v případě zvednuté „vlaječky“. Systém by byl vhodný ve velkých městech, jako jsou New York, Londýn, Chicago atd. „Vlajkové“ ulice by se mohly měnit na základě konkrétní části dne. Automobily bez taxametru by mohly ulicemi projíždět po zakoupení denního nalepovacího kupónu. Taxametry by byly díky dlouhodobému tarifu výhodnější, zatímco kupóny by sloužily k příležitostným průjezdům. Dohled nad tímto systémem by byl jednoduchý. Automobily bez nalepeného kupónu či

zvednuté vlaječky by zaznamenávaly kamery, přičemž takto identifikovaní černí pasažéři by byli pokutováni.⁷

Profesor Vickrey obdobně navrhuje, aby na nejvytíženějších ulicích kamery zaznamenávaly poznávací značky všech projíždějících aut. Koncem měsíce by každý majitel zaznamenaného auta obdržel účet vycházející z počtu relevantních záznamů. Další alternativou je vybavit každé vozidlo oxfordským měřícím zařízením, které by v každém autě vydávalo unikátní signál, jenž by byl zaznamenán zařízením umístěným na křižovatkách.⁸

Problematika racionálního ocenění ulic a silnic by každopádně nebyla nijak výraznou překážkou pro soukromé podnikatele disponující moderní technologií. Businessmani v rámci volného trhu již vyřešili mnohem složitější problémy; jediné, co je zapotřebí, je ponechat jim prostor k jednání.

Jak by asi spotřebitelé alokovali své dolary, pokud by byla doprava plně svobodná? Jak by spotřebitelé jednali, kdyby silniční, letecká a námořní doprava nebyla zatížena labyrintem dotací, kontrol a regulací? Dočkali bychom se například návratu železnic? Dle odhadu nákladů a poptávky po rozličných typech dopravy je pravděpodobné, že železnice by byly využívány zejména k dálkové nákladní přepravě, letecká doprava k dálkové osobní přepravě, nákladní automobily k přepravě nákladu na krátké vzdálenosti a autobusy k dojíždění do práce. Železnice by tedy patrně sloužily k dálkové dopravě zboží, nikoli však k přepravě osobní. Liberálové v posledních letech ztratili nadšení pro budování dálniční sítě, které nahradilo volání po výstavbě podzemní a nadzemní železniční dráhy, jež by měla sloužit městské přepravě. Tyto velkolepé plány však neberou v potaz enormní náklady a plýtvání, které by s jejich realizací bylo spojeno. V první řadě je třeba vzít na vědomí skutečnost, že ačkoli současná síť dálnic neměla být v první řadě vůbec postavena, již se tak stalo a bylo by zbytečným plýtváním ji nevyužít. Stejný názor sdílí i ti inteligentnější z dopravních ekonomů, kteří v

posledních letech kritizují masivní plýtvání spojené s výstavbou nových železničních sítí (jako je tomu například v oblasti sanfranciské zátoky) a nabádají k širšímu využití stávajících dálnic pomocí systému příměstských autobusů.⁹

Není složité představit si síť soukromých, nedotovaných a neregulovaných železnic a letišť; mohl by však vzniknout rovněž systém soukromých silnic? Je vůbec existence takového systému možná? Jednou z odpovědí je, že soukromé cesty v minulosti fungovaly výborně. V Anglii před 18. stoletím byly cesty vlastněny a spravovány místními vládami, přičemž jejich kvalita i údržba byly žalostné. Takové cesty by nikdy nemohly zvládnout nápor nadcházející industriální revoluce 18. století, revoluce, která dala vzniknout moderní době. Zásadní zlom v anglických silnicích nastal kolem roku 1706, kdy soukromé silniční společnosti začaly budovat síť mýtných cest, která se stala oprávněnou chloubou Anglie. Majiteli těchto společností byli často pozemkoví vlastníci, obchodníci a průmyslníci, kteří silnice stavěli na podporu obchodní aktivity ve své oblasti. Náklady na stavbu a údržbu silnic se vlastníkům vracely vybíráním mýtného na mýtných branách. Práva na výběr mýtného byla často pronajímána na rok či delší období zájemcům vybraným na základě aukce. Soukromé silnice daly vzniknout vnitřnímu anglickému trhu a masivně snížily náklady na dopravu uhlí a dalšího objemného materiálu. Mýtné společnosti na základě oboustranné výhodnosti propojovaly své tratě, čímž v celé zemi vzniknul průjezdný silniční systém – vše jako výsledek tržních procesů.¹⁰

Obdobný proces můžeme pozorovat o něco později i ve Spojených státech. Soukromé společnosti, opět vycházející ze systému neprůjezdných silnic vybudovaných místními vládami, postavily během let 1800 až 1830 velkou severozápadní síť mýtných silnic. Soukromá iniciativa tak opět ukázala svou převahu oproti zpátečnickým vládním procesům. Silnice byly opět postaveny a spravovány soukromými

mýtnými společnostmi, které vybíraly mýtné od uživatelů. Společnosti se rovněž sestávaly z obchodníků a vlastníků pozemků přilehlých ke stavěným silnicím; jednotlivé tratě se postupně propojovaly, čímž daly soukromé společnosti vzniknout první skutečné silniční síti ve Spojených státech.¹¹

12. Veřejný sektor III. – Policie, právo a soudy

Policejní ochrana

Trh a soukromé podnikání již existují, většina lidí si tedy dokáže představit volný trh u většiny zboží a služeb. Pravděpodobně tou nejsložitější oblastí k pochopení je ale zrušení vládní správy ve službách ochrany: policie, soudy atd. – oblastí zahrnující osobní a majetkovou ochranu proti útoku či invazi. Jak by vůbec mohl soukromý podnik a volný trh zajistit takovou službu? Policie, právní systémy, soudní služby, bezpečnostní složky, vězení – jak by tyto služby mohly být poskytovány na volném trhu? Už jsme viděli, jak může přinejmenším velká část policejní ochrany být poskytována různými vlastníky ulic a pozemků. Teď ale musíme tuto oblast prozkoumat systematicky.

Předně existuje běžná mylná představa, zastávaná dokonce většinou stoupenců laissez-faire, že vláda musí poskytovat „policejní ochranu“, jako by policejní ochrana byla tou úplnou entitou, pevné množství něčeho, co vláda dodává všem. Ale ve skutečnosti není žádné celé komodity zvané „policejní ochrana“ více, než je nějaké celé komodity zvané „jídlo“ nebo „přístřeší“. Je pravdou, že každý platí daně za zdánlivě pevné množství ochrany, ale to je pouze mýtus. Ve skutečnosti existuje téměř nekonečno stupňů různých druhů ochrany. Pro jakoukoli osobu nebo společnost může policie poskytnout cokoli od pochůzky hlídkujícího jednou za noc, přes dva policisty hlídkující neustále na každém bloku a projíždějící policejní vozy, po jednoho nebo i více nepřetržitých osobních strážců. Nadto je zde mnoho dalších rozhodnutí, která musí policie učinit, jejichž složitost vyvstane hned, jakmile se podíváme pod závoj mýtu úplné „ochrany“. Jak má policie

rozdělovat své finanční prostředky, které jsou samozřejmě vždy omezené, tak jako finanční zdroje všech ostatních jednotlivců, organizací a agentur? Kolik má policie investovat do elektronického vybavení? Do zařízení na snímání a vyhodnocení otisků prstů? Do detektivů namísto do uniformovaných policistů? Do policejních vozů namísto do pochůzkářů?

Podstatou je, že vláda nemá jak racionálně učinit tato rozhodnutí. Vláda pouze ví, že má omezený rozpočet. Rozdělení finančních prostředků je pak podřízeno politickým hrátkám, zbytečné práci a byrokratické neefektivnosti bez jakýchkoli náznaků, jestli policejní oddělení slouží spotřebitelům tak, jak by si představovali, nebo jestli to dělá efektivně. Situace by byla odlišná, pokud by policejní služby byly poskytovány na volném, konkurenčním trhu. V takovém případě by spotřebitelé platili za takový stupeň ochrany, jaký by si přáli zakoupit. Ti spotřebitelé, kteří chtějí policistu vidět pouze občas, by platili méně než ti, kteří požadují služby 24hodinového osobního strážce. Na volném trhu by ochrana byla dodávána proporcionálně a v takové formě, za jakou je spotřebitel ochotný platit. Efektivita by byla zaručena – tak jako na trhu je zaručena vždy – potřebou vytvářet zisky a vyhýbat se ztrátám, a tedy udržovat nízké náklady a vyhovovat nejvyšším nárokům spotřebitelů. Jakákoli policejní firma, která trpí těžkou neefektivitou, by brzy zbankrotovala a zmizela.

Velkým problémem, kterému musí vládní policejní síla vždy čelit, je, jaké zákony opravdu vymáhat? Policejní oddělení jsou teoreticky vázána absolutním příkazem „vymáhat všechny zákony“, ale v praxi je omezený rozpočet nutí rozdělovat jejich personál a vybavení k nejnaléhavějším trestným činům. Tento absolutní výrok je ale pronásleduje a pracuje proti racionálnímu rozdělení zdrojů. Na volném trhu by to, co je vymáháno, bylo tím, za co jsou spotřebitelé ochotni zaplatit. Předpokládejme například, že pan Novák má drahokam a myslí si, že by ho někdo mohl brzy ukrást. Může požadovat – a zaplatit –

celodenní policejní ochranu v takové síle, jakou si domluví s policejní společností. Na druhou stranu může mít také soukromou silnici na vlastním pozemku, po které nechce, aby jezdilo příliš mnoho lidí – ale nemusí ho tolik trápit osoby, které neoprávněně vstoupily na tuto silnici. V takovém případě nevynaloží žádné policejní prostředky na ochranu této silnice. Tak jako na trhu všeobecně, je rozhodnutí na spotřebiteli – a jelikož jsme všichni spotřebitelé, tak každá osoba jednotlivě rozhoduje, jaký druh ochrany chce a je ochotna zakoupit.

Vše, co jsme řekli o policii majitelů půdy, platí pro soukromou policii obecně. Policie na volném trhu by nebyla pouze efektivní, měla by rovněž silný podnět k tomu být zdvořilá a zdržet se brutality proti svým klientům nebo jejich přátelům či zákazníkům. Soukromý Central Park by byl střežen hospodárně tak, aby maximalizoval příjmy parku na rozdíl od omezení vstupu například v noci, postihujícího nevinné – a platící – zákazníky. Volný trh s policií by odměňoval efektivní a slušnou policejní ochranu zákazníků a postihoval jakýkoli odklon od tohoto standardu. Už by dále nedocházelo k oddělování služeb od plateb, jako tomu je u všech veřejných služeb. Toto oddělení znamená, že policie, stejně jako ostatní vládní agentury, získává své příjmy nikoli dobrovolně a konkurenčně od spotřebitelů, ale nátlakově od daňových poplatníků.

S klesající efektivitou státem řízené policie se spotřebitelé ve skutečnosti přiklánějí více a více k soukromým formám ochrany. Už jsme zmiňovali domobranu či sousedské hlídky. Existují také soukromí strážci, pojišťovací společnosti, soukromí detektivové a takové, stále se zlepšující, vybavení jako trezory, zámky, průmyslové kamery nebo poplašná zařízení a alarmy. Prezidentská komise na vymáhání práva a administrace justice v roce 1969 odhadla, že státem řízená policie stojí americkou veřejnost 2,8 miliardy dolarů ročně, zatímco ta samá veřejnost si platí privátní ochranné služby za 1,35 miliardy a vybavení za dalších 200 milionů, takže náklady na privátní ochranu se šplhají přes polovinu z celkových výdajů na veřejnou policii. Tato čísla by měla

donutit k zamyšlení ty důvěřivce, kteří věří, že policejní ochrana je nějakým záhadným způsobem nebo vyšší mocí nutně a na věky věků atributem státní svrchovanosti.¹

Každý čtenář detektivek ví, že co se nacházení ukradeného majetku týče, jsou soukromí detektivové najatí pojišťovnou mnohem efektivnější než policie. Nejenže je pojišťovna hnaná zákony ekonomie ke službě spotřebiteli – a tím pádem se snaží vyhnout vyplácení pojistných částek – ale její hlavní cíl je velmi odlišný od toho policejního. Policie, v současné podobě sloužící mytické „společnosti“, se primárně zaměřuje na chycení a potrestání kriminálního; navrácení lupu okradenému je čistě sekundární. Pojišťovací společnosti a jejím detektivům oproti tomu jde především o navrácení lupu, chycení a potrestání pachatele je sekundární k primárnímu účelu pomoci oběti. Zde opět vidíme rozdíl mezi soukromou firmou, hnanou ke službě spotřebiteli – oběti zločinu – a veřejnou policií, která nepodléhá podobné ekonomické potřebě.

Nemůžeme projektovat trh, který existuje pouze jako hypotéza, ale je opodstatněné věřit tomu, že policejní služby by v libertariánské společnosti byly poskytovány vlastníky půdy nebo pojišťovacími společnostmi. Protože pojišťovací společnosti by vyplácely pojistné částky obětem zločinů, je velmi pravděpodobné, že by nabízely policejní služby jako prostředek k prevenci zločinů, a tím by se vyhýbaly vyplácení pojistných částek. Každopádně je téměř jisté, že policejní služby by byly placeny pravidelnými měsíčními platbami a policejní agentura – ať už od pojišťovny nebo ne – by byla k dispozici na zavolání.

Toto zastupuje to, co by mělo být první jednoduchou odpovědí na typickou vyděšenou otázku lidí, kteří poprvé slyší o myšlence čistě soukromé policie: „No ale to znamená, že když vás někdo napadne nebo oloupí, musíte chvátat k nejbližšímu policistovi a začít se handrkovat o ceně za vaši obranu.“ Chvilková úvaha by měla ukázat, že

prakticky žádná služba není poskytována na volném trhu tímto způsobem. Je zřejmé, že osoba, která chce být chráněna agenturou A nebo pojišťovnou B, bude platit pravidelné poplatky, spíše nežli by čekala, až ji někdo napadne, a teprve následně zakoupila ochranu. „Ale představ si, že nastane naléhavý případ a policista společnosti A uvidí, jak je někdo okrádán; bude se ptát oběti, zda má zaplacené pojištění u společnosti A?“ V první řadě takovýto druh pouliční kriminality bude potírán, jak už jsme se zmínili výše, policií najatou vlastníkem té které ulice. Ale co když se, byť nepravděpodobně, bude jednat o ulici bez policie a policista společnosti A náhodou uvidí, jak je někdo obětí útoku? Poběží oběti na pomoc? To samozřejmě záleží na společnosti A, ale je těžko představitelné, že by soukromé policejní společnosti neměly zájem na budování svého renomé a neměly tak strategii poskytování neplacené pomoci obětem v tísní. Pak mohou oběť požádat o dobrovolný příspěvek. V případě vlastníka nemovitosti, který je obětí vloupání nebo útoku, by tento pak samozřejmě zavolal té policejní společnosti, kterou používá. Zavolá policejní společnost A místo „policie“, kterou volá nyní.

Konkurence zaručuje efektivitu, nízké ceny a vysokou kvalitu a neexistuje důvod se a priori domnívat, jako to mnoho lidí dělá, že je něco božsky nadřazeného na tom, mít pouze jednu policejní agenturu v daném geografickém území. Ekonomové často zastávají názor, že produkce určitého zboží nebo služby je „přirozeným monopolem“, takže by v dané oblasti nemohla déle přežít více než jedna soukromá agentura. Možná, i když jedině úplně volný trh může rozhodnout jednou provždy. Pouze trh dokáže rozhodnout, co a kolik firem, v jaké velikosti a kvalitě může přežít v aktivní konkurenci. Není ale důvod předpokládat předem, že policejní ochrana je „přirozeným monopolem“. Nakonec i pojišťovny nejsou; a když můžeme mít Metropolitní, Spravedlivou, Obezřetnostní atd. pojišťovnu koexistující jedna vedle druhé, proč ne Metropolitní, Spravedlivou a Obezřetnostní společnost pro policejní ochranu? Gustave de Molinari, francouzský volně tržní

ekonom devatenáctého století, byl prvním člověkem na světě, který uvažoval – a obhajoval – volný trh pro policejní ochranu.² Molinari odhadl, že by nakonec vyvstalo několik soukromých policejních agentur vedle sebe ve městech a jedna soukromá policejní agentura na každou venkovskou oblast. Možná – ale musíme si uvědomit, že moderní technologie umožňují vytváření poboček velkých městských firem i v těch nejdálejších venkovských oblastech. Osoba žijící v malé vesnici ve Wyomingu by tedy mohla využívat služeb lokální strážnické společnosti nebo by mohla využít nedalekou pobočku Metropolitní strážnické společnosti.

„Ale jak by si chudý člověk mohl dovolit platit za soukromou strážnickou službu, místo aby dostával ochranu zdarma, tak jak tomu je teď?“ Je více odpovědí na tuto otázku, která je nejčastější kritikou myšlenky zcela soukromé policejní ochrany. Jedna je: tento problém se vztahuje na jakoukoli komoditu nebo službu v libertariánské společnosti, nejen na policii. Ale není ochrana nezbytná? Snad, ale stejně jsou pak nezbytné i různé druhy potravy, ošacení, střecha nad hlavou atd. Jistě jsou tyto nejméně stejně, pokud ne více, důležité jako policejní ochrana, a ani tak skoro nikdo neříká, že proto musí vláda znárodnit potravu, ošacení, střechu nad hlavou atd. a poskytovat tyto zdarma jako povinný monopol. Ti nejchudší by byli, všeobecně, zajištěni soukromou charitou, jako jsme viděli v naší kapitole o sociálním státu. Dále pak v konkrétním případě policie, zde zcela jistě budou cesty, jak dobrovolně poskytovat policejní ochranu potřebným zdarma – ať už samotnými policejními společnostmi pro dobré jméno (jako to nyní činí nemocnice a doktoři) nebo skrze speciální spolky pro „policejní pomoc“, které by pracovaly podobně jako dnešní spolky pro „právní pomoc“. (Spolky pro právní pomoc dobrovolně poskytují neplacenou právní poradnu potřebným ve sporech s úřady.)

Jsou zde důležité dodatečné okolnosti. Jak jsme viděli, policejní služba není „zdarma“; je placena daňovými poplatníky a daňový

poplatník je velmi často ona chudá osoba. Může klidně platit více daní pro policii teď, než by platil na poplatcích soukromým a daleko efektivnějším policejním společnostem. Mimoto tyto policejní společnosti by oslovovaly masový trh; s úsporami z rozsahu na trhu tak obrovském, že by policejní ochrana nepochybně byla mnohem levnější. Žádná policejní společnost by se nechtěla vyřachovat z velké části svého podílu na trhu vysokými cenami a cena ochrany by nebyla o nic více nepřiměřeně dražší než, řekněme, cena za pojištění dnes. (Ve skutečnosti by ceny měly tendenci být daleko nižší, než kolik stojí dnešní pojištění, protože to je v současné době silně regulováno vládou, aby na trh nevnikla nízkonákladová konkurence.)

Je ještě jedna poslední noční můra odrazující většinu lidí zvažujících soukromé strážnické agentury od takového konceptu. Nebyly by tyto agentury v neustálém sporu? Nerozpoutala by se „anarchie“ s nekončícími střety mezi policejními silami, když jedna osoba zavolá „své“ policisty a druhá také?

Existuje několik úrovní odpovědí na tuto zásadní otázku. V první řadě protože by neexistoval žádný všezahrnující stát, žádná centrální ani lokální vláda, byli bychom alespoň ušetřeni hrůz mezistátních válek, spolu s jejich plejádou masivních, superdestruktivních a nyní i nukleárních zbraní. Když se podíváme zpět historií, není bolestivě jasné, že počet lidí zabitých v izolovaných sousedských „rvačkách“ nebo konfliktech je jako nic v porovnání s celkovou masovou devastací mezistátních válek? Jsou pro to dobré důvody. Abychom se vyhnuli emocím, pojďme se podívat na dvě hypotetické země: „Ruritánie“ a „Walldavie“. Kdyby jak v Ruritánii, tak ve Walldavii byla libertariánská společnost, bez vlád a s nesčetnými soukromými osobami, firmami a policejními agenturami, jediný spor, který by mohl vypuknout, by byl lokální a zbraně by nutně byly striktně omezeny jak v rozsahu, tak v devastaci. Předpokládejme, že v ruritánském městě se znesváří dvě policejní agentury a začnou si to vyřikávat kulkami na ulici. Přinejhorším

kulkami; nemohou použít masivní bombardování, nukleární destrukci nebo chemicko-biologické zbraně, protože by byly samy zasaženy rozpoutaným holokaustem. Je to právě rozdělení teritoriálních území na jednotné, vládní monopoly, co vede k masové destrukci – protože když poté jediná monopolní vláda Walldavie konfrontuje svého odvěkého rivala, vládu Ruritánie, každá z vlád se může ohánět zbraněmi hromadného ničení, a dokonce nukleární válkou, protože to bude „ten druhý” a ta „druhá země”, kterou poškodí. K tomu všemu je každý člověk předmětem monopolní vlády a v očích každé jiné vlády bude nenávratně identifikován se „svou” vládou. Občan Francie je identifikován se „svou” vládou, a proto, když jiná vláda napadne Francii, napadne její občany stejně jako vládu Francie. Když ale společnost A bojuje se společností B, nejhorší, co se může stát, je, že příslušní zákazníci obou společností budou zataženi do boje – ale nikdo další. Mělo by tedy být evidentní, že i kdyby se stalo to nejhorší a libertariánský svět by se opravdu stal světem „anarchie”, byli bychom na tom stejně o mnoho lépe, než na tom jsme nyní, kdy jsme vydáni napospas bujným, „anarchistickým” národním státům, kde každý ovládá úděsný monopol na zbraně hromadného ničení. Nesmíme nikdy zapomenout na to, že žijeme a vždy jsme žili ve světě „mezinárodní anarchie”, ve světě donucovacích národních států nepodléhajících žádné všeobjímající světové vládě, a že z této situace není úniku.

Libertariánský svět by poté, i kdyby byl anarchistický, stejně nemusel trpět tak brutálními válkami, hromadným ničením, atomovým bombardováním, jako náš státy řízený svět trpěl po staletí. I kdyby lokální policie byly v soustavném konfliktu, neopakovaly by se nikdy Dráždany nebo Hirošimy.

Je toho ale mnohem víc. Neměli bychom ani připouštět, že by byla tato lokální „anarchie” pravděpodobná. Rozděleme otázku policejních konfliktů do samostatných a rozdílných částí: na čestné rozpory a na pokusy jedné nebo více policejních sil stát se „psanci” a vysát peníze

nebo násilím prosazovat svoji nadvládu. Předpokládejme na chvíli, že policejní síly budou čestné a že jsou poháněny pouze čestnými názorovými střety; na chvíli ponecháme stranou problém policejních psanců. Zajisté jedním z hlavních aspektů ochranné služby, kterou policie může nabídnout příslušnému zákazníkovi, je tichá ochrana. Každý spotřebitel, každý kupující policejní ochrany by si přál nade všechno ochranu, která je efektivní a tichá, bez žádných konfliktů nebo rušivých elementů. Každá policejní agentura by si byla plně vědoma tohoto podstatného faktu. Předpoklad, že by policie byly v neustálém konfliktu a bojovaly mezi sebou je absurdní, protože ignoruje devastující efekt takové chaotické „anarchie“ na byznys všech policejních společností. Řečeno bez obalu: takové války a konflikty by byly špatné – velmi špatné – pro obchod. Proto by na volném trhu všechny policejní agentury dbaly na to, aby mezi nimi nebyly žádné konflikty a aby se všechny názorové střety řešily na soukromých soudech se soukromými soudci nebo arbitry.

Abychom byli konkrétnější: v první řadě, jak už jsme řekli, by byly konflikty minimální, protože majitel ulice by měl své strážce, majitel obchodu zase své a vlastník nemovitosti svou vlastní policejní společnost. Reálně by v každodenním světě zbylo málo prostoru na otevřené střety mezi policejními agenturami. Ale předpokládejme, že se občas dostanou dva sousedé do sporu, oba se obviňují z iniciace útoku nebo násilí a každý si zavolá svou policejní společnost, pakliže si každý předplatí jinou. Co pak? Opět by bylo nesmyslné, a jak ekonomicky, tak fyzicky sebedestruktivní, aby se tyto policejní společnosti navzájem postřílely. Místo toho každá policejní společnost, v rámci zachování své pozice na trhu, oznámí, jako zásadní součást svých služeb, použití soukromých soudů nebo arbitrů k rozhodnutí o tom, kdo je v právu.

Soudy

Předpokládejme tedy, že soudce či arbitr rozhodne, že Smith nebyl ve

sporu v právu a že byl agresorem proti Jonesovi. Když bude Smith akceptovat rozhodnutí, budou od něj následně vymáhány náhrady nebo trest. Co když ale neakceptuje rozsudek? Nebo předpokládejme jiný příklad: Jones je okraden. Pošle svoji policejní společnost vypátrat a dopadnout pachatele. Společnost shledá, že jistý Brown je tím pachatelem. Co pak? Pokud Brown uzná svou vinu, opět není problém a soudní trest následuje, s důrazem na donucení pachatele k nápravě poškozeného. Ale znovu, co když Brown popře svou vinu?

Tyto případy nás dostávají z říše policejní ochrany do jiné zásadní oblasti ochrany: soudní služby, tedy ustanovení v souladu s obecně přijatými procedurami metody, pomocí které se nejlépe, jak je možno, stanoví, kdo je pachatelem nebo kdo porušuje smlouvy, a to v jakékoli formě zločinu nebo sporu. Mnoho lidí, a to i ti, kteří uznávají, že by mohly být na volném trhu poskytovány soukromě konkurenční policejní služby, couvnou před myšlenkou kompletně soukromých soudů. Jak by pro všechno na světě mohly soudy být soukromé? Jak by soudy užívaly sílu ve světě bez vlády? Nenastaly by věčné konflikty a „anarchie“ právě poté?

V první řadě jsou monopolní státní soudy vystavené stejným trýznivým problémům, neefektivitám a opovrhováním spotřebitelů jako jakékoli jiné státní činnosti. Všichni víme, že například soudci nejsou vybíráni podle své moudrosti, bezúhonnosti nebo efektivity ve službě spotřebiteli, ale jsou politickými herkami vybranými politickým procesem. Navíc jsou soudy monopoly; pokud je například soud v nějakém městě zkorumpovaný, prodejný, despotický, tyranský nebo neefektivní, občan nemá v současnosti odvolání. Ukřivděný občan Dolní Lhoty ve Wyomingu musí být buď rozsouzen místním soudem, nebo vůbec. V libertariánské společnosti by existovalo mnoho soudů a mnoho soudců, na které by se mohl obrátit. Opět není důvod přisuzovat soudnictví „přirozený monopol“. Občan Dolní Lhoty by mohl například zavolat na místní pobočku Soudní společnosti.

Jak by byly soudy ve svobodné společnosti financovány? Existuje mnoho možností. Nejspíše by si každý jedinec předplatil soudní službu, platíc měsíční poplatky s možností dovolat se soudu, když je zapotřebí. Nebo, vzhledem k tomu, že soudů bude zapotřebí mnohem méně častěji než policejní služby, může zaplatit poplatek pouze v případě využití soudní služby s tím, že by soudní výlohy nakonec byly vykompenzovány pachatelem. Případně, jako třetí možnost, by mohly soudy být najímány policejními agenturami k urovnání sporů, nebo se mohou dokonce vyskytnout „vertikálně integrované“ firmy poskytující obojí – jak policejní, tak soudní službu: Soudní společnost může mít policejní a soudní oddělení. Jedině trh bude schopný rozhodnout, která z uvedených metod bude nejvhodnější.

Měli bychom být lépe seznámeni s rostoucím využitím soukromých arbitrází, a to dokonce i v naší současné společnosti. Státní soudy se zadrhly a zneefektivněly do té míry, že stále více účastníků sporů se obrací na soukromé arbitry jako na levnější a mnohem méně časově náročnou cestu řešení sporů. V posledních letech se soukromé arbitráže staly rostoucím a velmi úspěšným povoláním. Tím, že jsou navíc dobrovolné, mohou být pravidla arbitráže dohodnuta velmi rychle účastníky samotnými, bez nutnosti těžkopádného, komplikovaného právního rámce použitelného na všechny občany. Arbitráže tedy dovolují, aby rozsudky vykonávali experti v obchodu nebo v dotyčném povolání. V současné době má Americká arbitrážní asociace, jejíž motto je „Stisk ruky je mocnější než pěst“, 25 regionálních kanceláří napříč zemí s 23 000 arbitry. Roku 1969 provedla asociace přes 22 000 arbitrází. Navíc pojišťovny přizpůsobují přes 50 000 požadavků ročně skrze dobrovolnou arbitráž. Také je, s rostoucí tendencí a úspěšně, užíváno soukromých arbitrů v případech týkajících se pohledávek z automobilových nehod.

Může být namítnuto, že i když soukromí arbitři provádějí stále větší část justičních funkcí, jejich rozhodnutí jsou stále vynucována soudy,

takže jakmile se obě strany sporu dohodnou na arbitrovi, jeho rozhodnutí se stanou právně závazná. Toto je fakt, avšak nebylo tomu tak před rokem 1920 a arbitrážní profese rostla mezi lety 1900 a 1920 stejně rychle, jako tomu bylo po roce 1920. Moderní arbitrážní hnutí vlastně začalo v plné síle v Anglii, v časech americké občanské války, skrze zvýšení poptávky obchodníků po „soukromých soudech“ poskytovaných dobrovolnými arbitry, a to přestože rozhodnutí nebyla právně závazná. Okolo roku 1900 se dobrovolná arbitráž rozmohla ve Spojených státech. Ve středověké Anglii vlastně celá struktura obchodního práva, spravovaná nešikovně a neefektivně vládními soudy, vyrostla v soukromé obchodní soudy. Tyto soudy byly čistě dobrovolnými arbitry a jejich rozhodnutí nebyla právně závazná. Jak to, že tedy byly úspěšné?

Odpovědí je, že se obchodníci od středověku až do roku 1920 spoléhali výhradně na ostrakismus a bojkot ze strany ostatních obchodníků v dané oblasti. Jinými slovy když se obchodník odmítli podrobit arbitráži nebo ignoroval rozhodnutí, ostatní obchodníci tento fakt oznámili na trhu a odmítli se vzpurným obchodníkem jednat, a tím ho přivedli rychle na mizinu. Woolridge zmiňuje jeden středověký případ:

Obchodníci zajistili chod soudů jednoduchou dohodou dodržovat rozsudky. Obchodník, který porušil dohodu, rozhodně nebyl poslán do vězení, ale ani dlouho nezůstal obchodníkem, neboť dohoda dodržovaná jeho společníky a jejich moc nad jeho zbožím se ukázaly jako daleko účinnější než fyzické donucování. Vezměme si kupříkladu Johna z Homingu, který se živil velkoobchodním prodejem ryb. Když John prodal velké množství sledů na základě ujištění, že je shodné s třísudovým vzorkem, ale které se ukázalo být promíchané s „koljuškami a hnijícími sledi“, pocítil silně bolest ekonomického ostrakismu.³

V moderní době ostrakismus ještě zefektivnil a zahrnuje vědomí, že kdokoli, kdo ignoroval arbitrovo rozhodnutí, již nikdy v budoucnu nemůže využít arbitrových služeb. Průmyslník Owen D. Young, vedoucí General Electric, usuzoval, že morální důtka ostatních podnikatelů je daleko efektivnější sankcí nežli právní vymáhání. Dnes by moderní technologie, počítače a úvěrové ratingy takový národní ostrakismus učinily ještě efektivnějším než kdy v minulosti.

I kdyby čistě dobrovolná arbitráž byla dostačující pro komerční spory, tak co s hrubě kriminálními případy: zloději, násilníky nebo bankovními lupiči? V těchto případech musí být připuštěno, že ostrakismus by pravděpodobně nebyl dostačující – přestože by, což je třeba připomenout, zahrnoval znemožnění vstupu na soukromou půdu, jako například soukromé ulice, vlastníky této půdy. Pro kriminální případy jsou tedy soudy a právní vymáhání nutné.

Jak by tedy soudy v libertariánské společnosti fungovaly? A konkrétně jak by prosazovaly svá rozhodnutí? Ve všech svých činnostech musí navíc ctít hlavní libertariánské pravidlo o nepoužití fyzické síly proti komukoli, kdo nebyl usvědčený zločinec – v opačném případě by uživatel takové síly, ať policie nebo soud, sám mohl být usvědčen jako agresor, pokud by se prokázalo, že osoba, proti které sílu použil, byla nevinná. V kontrastu se státními systémy by žádný policista nebo soudce nemohl požívat speciální imunitu pro užití donucovacích prostředků nad rámec těch, které ve společnosti může použít kdokoli jiný.

Použijme nyní dříve zmíněný případ. Pan Jones je okraden, jeho najatá detektivní kancelář rozhodne, že jistý pan Brown spáchal tento zločin a Brown odmítá připustit svou vinu. Co teď? V prvé řadě musíme připustit, že v současnosti neexistuje žádný celosvětový soud či celosvětová vláda vymáhající svá usnesení, přesto – protože žijeme ve stavu „mezinárodní anarchie“ – je malý nebo žádný problém se spory mezi soukromými občany dvou různých zemí. Předpokládejme, že

právě teď například občan Uruguaye prohlásí, že byl podveden občanem Argentiny. Ke kterému soudu zajde? Zajde ke svému, tedy k soudu oběti či žalobce. Případ je projednán u uruguayského soudu a jeho rozhodnutí je respektováno argentinským soudem. To stejné platí, pokud se Američan cítí být podveden Kanadánem, a tak dále. Když v Evropě po Římské říši žily germánské kmeny, jeden vedle druhého, na stejných územích a Vizigót se cítil být poraněný Frankem, vzal případ ke svému soudu a rozhodnutí bylo obecně akceptováno Franky. Chosení k soudu žalobce je rovněž racionální libertariánská procedura, protože oběť nebo žalobce je ten, komu bylo ukřivděno a kdo přirozeně bere případ ke svému soudu. Takže v našem případě by Jones šel k Obezřetnostní soudní společnosti a obvinil by Browna z krádeže.

Je samozřejmě možné, že Brown je též klientem Obezřetnostního soudu. V takovém případě není problém. Rozhodnutí Obezřetnostního soudu kryje obě strany a stává se závazným. Důležitou podmínkou ovšem je, že se vůči Brownovi nesmí použít žádná donucovací síla v podobě povinné soudní obsílky, protože musí být považován za nevinného, dokud není usvědčen. Brown by ale obdržel dobrovolnou obsílku; oznámení, že je souzen na základě takového a takového obvinění, a pozvání jeho nebo jeho právního zástupce. Pokud se nedostaví, bude souzen in absentia, což bude zřejmě pro Browna méně výhodné, jelikož jeho strana nebude u soudu hájena. Pokud je Brown uznán vinným, vyvine soud a jeho maršálové sílu k zadržení Browna a vynutí takový trest, který byl sjednán – trest, který se samozřejmě předně zaměří na odškodnění oběti.

Co když ale Brown neuznává Obezřetnostní soudní společnost? Co když je klientem Metropolitní soudní společnosti? Zde se případ ztíží. Co se stane pak? Nejdříve oběť Jones hájí svůj případ u Obezřetnostního soudu. Pokud je Brown shledán nevinným, je spor ukončen. Předpokládejme ale, že je obžalovaný Brown shledán vinným. Pokud nic neučiní, je vůči němu soudní rozhodnutí prosazováno.

Předpokládejme ale, že Brown vezme případ k Metropolitní soudní společnosti, žalujíc neefektivnost nebo prodejnost Obezřetnostního soudu. Příklad bude pak vyslyšen Metropolitním soudem. Pokud Metropolitní soud také shledá Browna vinným, spor je tímto také ukončen a Obezřetnostní soud podnikne vůči Brownovi kroky. Předpokládejme ale, že Metropolitní soud shledá Browna nevinným. Co pak? Utkají se oba soudy se svými ozbrojenými maršály venku na ulici v přestřelce?

Toto by bylo jasně iracionální a sebedestruktivní chování ze strany soudů. Zásadní složkou jejich soudní služby jejím klientům je poskytování spravedlivých, objektivních a mírumilovně fungujících rozhodnutí – nejlepší a nejobektivnější cesty k pravdě, kdo spáchal zločin. Dospění k rozhodnutí a následné vyústění do chaotické přestřelky by těžko bylo zákazníky považováno za hodnotnou soudní službu. Důležitou součástí soudní služby klientům by tedy byla odvolací procedura. Každý soud by souhlasil, že bude ctít odvolací řízení tak, jak bylo rozhodnuto dobrovolným arbitrem, na nějž by se nyní Obezřetnostní a Metropolitní soud obrátily. Odvolací soudce by rozhodl a výsledek tohoto třetího soudu by se považoval za závazný pro vinného. Obezřetnostní soud by pak pokračoval k vymáhání.

Odvolací soud! Nezřizuje toto znovu závaznou monopolní vládu? Ne, protože v systému neexistuje nic, co by nutilo jakýkoli soud být odvolacím. Ve Spojených státech je v současnosti Nejvyšší soud stanovený jako soud nejvyšší instance, posledního odvolání, takže soudci Nejvyššího soudu se stávají finálními arbitry, nehledě na přání obžaloby nebo obžalovaného. Na rozdíl od toho, v libertariánské společnosti mohou různé konkurenční soukromé soudy jít k jakémukoli odvolacímu soudci, kterého uznají za férového, odborného a objektivního. Společnosti by nebyl násilím vnucen žádný konkrétní odvolací soudce nebo soud.

Jak by byli odvolací soudci placeni? Existuje mnoho možných

způsobů, nejpravděpodobnější je ale ten, kdy budou placeni původními soudy, které odvolací službu naučtují svým zákazníkům ve formě pojistného nebo poplatku.

Avšak co když Brown trvá na jiném odvolacím soudci a pak na dalším? Nemohl by uniknout rozsudku odvoláváním ad infinitum? Samozřejmě nemohou v žádné společnosti soudní řízení pokračovat donekonečna; musí existovat nějaký krajní bod. V současné etatické společnosti, kdy vláda monopolizuje soudní funkci, je Nejvyšší soud svévolně určen jako krajní bod. V libertariánské společnosti by též musel existovat nějaký dohodnutý krajní bod, a protože v každém trestném činu nebo sporu jsou vždy pouze dvě strany – žalobce a obžalovaný – nejcitlivějším řešením je, aby právní řád prohlásil, že rozhodnutí, na kterém se shodly jakékoli dva soudy, bude závazné. Tak se ošetří situace, kdy soudy jak žalobce, tak obžalovaného dospějí ke stejnému rozhodnutí, a stejně tak situace, kdy odvolací soud rozhodne neshodu mezi původními dvěma soudy.

Právo a soudy

Nyní je tedy jasné, že v libertariánské společnosti bude muset existovat právní řád. Jak? Jak může existovat právní řád, právní systém bez vlády, která by ho vyhlásila, bez systému jmenování soudců a bez zákonodárského sboru k volbám stanov? Je vůbec právní řád konzistentní s libertariánskými principy?

Zodpovězme nejprve poslední otázku; mělo by být jasné, že právní řád je nezbytný ke stanovení precizních pokynů pro soukromé soudy. Když například soud A rozhodne, že všichni zrzaví lidé jsou zlí a musí být potrestáni, je jasné, že takové rozhodnutí je opakem toho libertariánského a že takový zákon by porušil práva zrzků. Proto by takové rozhodnutí bylo protiprávní ve smyslu libertariánských zásad a nemohlo by být dodržováno zbytkem společnosti. Pak se stane nutností mít všeobecně uznávaný právní řád, jenž se soudy zaváží dodržovat.

Právní řád by jednoduše trval na libertariánské zásadě nulové agrese vůči osobě nebo majetku, definoval by vlastnická práva v souladu s libertariánskými zásadami, ustavil by pravidla důkazů (tak jak platí nyní) v procesu rozhodování, kdo stojí mimo zákon v jakémkoli sporu, a ustavil by řád nejvyšších trestů pro každý jednotlivý trestný čin. V rámci tohoto právního řádu by si jednotlivé soudy konkurovaly v efektivitě postupů a trh by následně rozhodl, zda jsou soudci, porota atd. tou nejefektivnější metodou poskytování soudních služeb.

Jsou tedy stabilní a konzistentní právní řády možné, když je vytváří a užívají pouze vzájemně si konkurující soudci bez přítomnosti vlády nebo zákonodárných sborů? Nejenže jsou možné, ale historicky nejlepší a nejúspěšnější části našeho právního systému vznikaly přesně tímto způsobem. Zákonodárné sbory, stejně jako králové, byly rozmarné, invazní a nekonzistentní. Do právního systému zavedly pouze anomálie a zvlášti. Nakonec vláda není o nic více kvalifikovaná k tvorbě a aplikaci práva než k poskytování jakékoli jiné služby; a tak jak bylo náboženství odtrženo od státu a ekonomika může být oddělena od státu, tak podobně může být oddělena jakákoli jiná funkce státu, včetně policie, soudů a práva samotného!

Jak je naznačeno výše, například celé obchodní právo nebylo vytvořeno státem nebo státními soudy, nýbrž soukromými obchodními soudy. Vláda převzala obchodní zákon až mnohem později a znemožnila jeho další vývoj v obchodních soudech. To stejné se přihodilo námořnímu právu, celé struktuře námořního práva, námořní dopravy, ochran atd. Zde stát opět neměl původně žádný zájem a jeho jurisdikce neplatila na volném moři; takže námořníci sami na sebe vzali břímě nejen užití, ale i vytvoření celé struktury námořního práva ve vlastních soukromých soudech. Teprve poté si vláda přivlastnila námořní právo k užití u svých soudů.

Hlavní část Anglo-Saského práva, oprávněně opěvované zvykové právo, byla po celá staletí vytvářena vzájemně si konkurujícími soudci

užívajícími časem prověřené principy, spíše než často se měnící usnesení státu. Tyto principy neustanovil svévolně žádný král nebo zákonodárny sbor; vyrostly během staletí užíváním racionálních – a velmi často libertariánských – zásad z předchozích případů. Myšlenka sledování precedentu byla utvořena ne jako slepá služba minulosti, ale jako následování principu, že všichni soudci v minulosti vydávali rozsudky na základě užití obecně uznávaných zásad zvykového práva na konkrétní případy a problémy. Protože bylo všeobecně uznáváno, že soudce netvoří zákony (jak se tomu ale často děje nyní), tak soudcův úkol byl v nacházení zákona v uznávaných zásadách zvykového práva a následném aplikování takového zákona na konkrétní případy, případně na nové technologické nebo institucionální podmínky. Sláva staletého vývoje zvykového práva je důkazem jejich úspěchu.

Soudci zvykového práva navíc hojně fungovali jako soukromí arbitři, experti v právu, ke kterým chodily soukromé skupiny se svými spory. Nebyl žádný svévolně ustanovený „nejvyšší soud“, jehož rozhodování by bylo závazné, a stejně tak ani precedent, ačkoli byl ctěný, nebyl brán jako automaticky závazný. A tak libertariánský italský soudce Bruno Leoni napsal:

soudy zákonodárných sborů nemohly jednoduše v Anglii nařídít vlastní svévolná pravidla, jelikož nikdy nebyly v pozici tak učinit přímo, tak říkajíc v běžných, náhlých, širokosáhlých a panovačných mravech zákonodárného sboru. Ke všemu v Anglii existovalo tolik soudů spravedlnosti, které si navzájem záviděly, že dokonce ani proslulá zásada závazného precedentu jimi nebyla otevřeně uznávaná jako platná, a to až do relativně nedávné doby. Mimoto nemohly nikdy rozhodnout nic, co jim nebylo již dříve předneseno soukromými osobami. Nakonec k soudům chodilo jen relativně málo lidí žádajíc je o rozřešení jejich případů.⁴

A k absenci „nejvyšších soudů“:

nemůže být zapíráno, že právnícká nebo soudnická práva mohou mít tendenci nabírat charakteristiky legislativy, a to i včetně těch nežádoucích, vždy, když porota nebo soudce mají nárok na konečné rozhodnutí v případě (...) Aktuálně v určitých zemích, kde jsou ustanoveny „nejvyšší soudy“, tak mechanika soudnictví končí uvalením osobních pohledů členů těchto soudů nebo jejich většiny na všechny ostatní zainteresované kdykoli, kdy se vyskytne větší neshoda mezi názory prvních a obviněními druhých. Ale (...) tato možnost, byť daleká od zahrnutí v podstatě právníckého nebo soudnického práva, je od něj spíše odchylkou.⁵

Nehledě na takové odchylky, byly zmiňované osobní pohledy soudců drženy na minimu: (a) faktem, že soudci mohli konat rozhodnutí, pouze když před ně soukromí občané přednesli své případy, (b) každé soudcovo rozhodnutí platilo pouze pro ten konkrétní případ a (c) protože rozhodování soudců dle zvykového práva vždy uvažovalo precedenty v běhu staletí. Mimoto, jak Leoni poukazuje, na rozdíl od zákonodárných sborů nebo exekutivy, kde dominantní většiny nebo nátlakové skupiny tvrdě potíraly menšiny, jsou soudci, z charakteristiky jejich pozice, vázáni k tomu, aby vyslyšeli a zvážili argumenty obou znesvářených stran v každém sporu. *„Strany sporu jsou si rovny z pohledu soudce, ve smyslu možnosti vyslovit argumenty a představit důkazy. Netvoří skupinu, ve které nekonformní menšiny ustupují před triumfujícími většinami.“* A Leoni vyzdvihuje analogii mezi tímto procesem a volně tržní ekonomikou: *„Samozřejmě argumenty mohou být slabší nebo silnější, ale fakt, že každý účastník sporu s nimi může přicházet, je srovnatelný s faktem, že každý může individuálně soutěžit s každým na trhu tak, aby koupil nebo prodal.“⁶*

Profesor Leoni objevil, že v oblasti soukromého práva antičtí římské soudci rozhodovali ve stejném smyslu jako anglické soudy zvykového práva:

Římský právník byl svého druhu vědec; předmětem jeho výzkumu byla řešení k případům, které mu občané předložili ke studiu, tak jako průmyslníci mohou dnes předložit technický problém týkající se jejich továrny či produkce fyzikovi nebo inženýrovi. Proto bylo římské soukromé právo něčím, co mělo být popsáno nebo objevováno, ne něčím, co mělo být nařizováno – svět věcí, které tam byly, tvořící část společného dědictví všech římských obyvatel. Nikdo nenařizoval zákony; nikdo nemohl změnit právo vykonáním vlastní vůle (...) Toto je dlouhodobý neboli římský koncept jistoty práva.⁷

Profesor Leoni byl schopen použít znalost činnosti antického a zvyklostního práva k zodpovězení vitální otázky ohledně libertariánské společnosti: „*kdo bude jmenovat soudce (...) a umožní jim tak vykonávat úlohu definování zákonů?*“ Jeho odpověď je: samotní lidé, lidé, kteří budou chodit za soudci s nejlepší pověstí odbornosti a moudrosti ve znalosti a aplikaci základních zvyklostních právních zásad společnosti:

Ve skutečnosti je vcelku bezpředmětné určovat s předstihem, kdo bude jmenovat soudce, protože tak vlastně může učinit kdokoli, jak se tomu do určité míry děje, když se lidé ubírají k soukromým arbitrům k vyřešení jejich vlastních sporů (...) Protože jmenování soudců není žádným natolik speciálním problémem, jako by bylo například „jmenování“ fyziků, doktorů nebo obdobných druhů vyučených a zkušených lidí. Vznik dobrých profesionálů ve svém oboru je v každé společnosti pouze zdánlivě zapříčiněn vlivem oficiálních jmenování, pokud vůbec. Je to vlastně založeno na širokém souhlasu na stranách klientů, kolegů a široké veřejnosti – souhlas, bez něhož není žádné jmenování účinné. Samozřejmě se lidé mohou mýlit v tom, jakou skutečnou hodnotu má jimi zvolená volba, ale tyto potíže v jejich volbě jsou nevyhnutelné v jakékoli volbě.⁸

Zajisté se v budoucí libertariánské společnosti základní právní řád

nebude slepě spoléhat na zvyky, ze kterých by mnoho mohlo být nakrásně antilibertariánské. Řád bude muset být postaven na základě uznávaných libertariánských zásad, zásad neútočení proti osobám nebo vlastnictví druhých; ve zkratce na základě rozumu, spíše než čisté tradice, jakkoli by mohly její základní rysy být pevné. Máme totiž soubor zvyklostních práv, na která můžeme navazovat, bude však úkol rozumu v opravě a doplnění zvyklostního práva mnohem jednodušší než pokus o vytvoření souboru systematických právních zásad *de novo* od píky.

Nejpozoruhodnější historický příklad společnosti s libertariánskými zákony a soudy byl nicméně historiky až do nedávna zanedbáván. Toto byla také společnost, kde nejenže soudy a zákony byly široce libertariánské, ale zároveň fungovaly uvnitř čisté bezstátní a libertariánské společnosti. Tou zemí bylo antické Irsko – Irsko, které přetrvávalo na této libertariánské cestě po zhruba tisíc let, dokud nebylo brutálně dobyt Anglií v sedmáctém století. A na rozdíl od mnoha podobně fungujících primitivních kmenů (jako Ibos v západní Africe a mnoho evropských kmenů), nebylo Irsko před dobytím v žádném slova smyslu „primitivní“ společností: jednalo se o vysoce komplexní společnost, která byla po staletí nejpokročilejší, nejvzdělanější a nejcivilizovanější z celé západní Evropy.

Po tisíc let nemělo antické keltské Irsko žádný stát ani nic podobného. Jak napsal představitel čelních odborníků na antické irské právo: „*Neexistoval žádný zákonodárce, žádný soudní vykonavatel, žádná policie, žádné veřejné vynucování spravedlnosti (...) Nebylo ani vidu, ani slechu po státem spravované justici.*“⁹

Jak tedy byla spravedlnost zajišťována? Základní politickou jednotkou antického Irska byl *tuath*. Všichni „čestní občané“, kteří vlastnili půdu, všichni odborníci, všichni řemeslníci měli nárok na členství v *tuathu*. Členové každého *tuathu* tvořili každoroční sněm, který rozhodoval o všech obecných politikách, vyhlašoval válku nebo příměří s jinými

tuathy a jmenoval nebo sesazoval své „krále“. Důležitým bodem je, že na rozdíl od primitivních kmenů nebyl nikdo svázán s daným tuathem, ať už kvůli příbuzenství nebo geografickému určení. Jednotliví členové mohli, a často se tak dělo, volně vystoupit z tuathu a vstoupit do konkurenčního tuathu. Často se dva nebo více tuathů dohodlo na spojení v jednu efektivnější jednotku. Jak říká profesor Peden, „*tuath je tak souborem osob dobrovolně spojených pro sociálně výhodné účely a jeho rozloha je sumou vlastněné půdy jeho členů.*“¹⁰ Neměli tedy stát v moderním pojetí, s jeho nároky na svrchovanost nad daným (a obvykle rozšiřujícím se) územím, odloučený od pozemkových vlastnických práv jeho poddaných; naopak tuathy byly dobrovolné spolky, které pouze shlucovaly pozemková vlastnictví jejich dobrovolných členů. Historicky koexistovalo vždy okolo 80 až 100 tuathů po celém Irsku.

Ale co s voleným „králem“? Představoval on formu státního vládce? Král především zastával roli duchovního – nejvyššího kněze – předsedajícího obřadům uctívání v tom kterém tuathu, což fungovalo jako dobrovolná církevní, stejně jako sociální a politická, organizace. Tak jako byla královská funkce dědičná v pohanském, předkřesťanském kněžství, tak se tato zvyklost přenesla do křesťanských časů. Král byl zvolen tuathem z královské příbuzenské skupiny (*derbfine*), což splňovalo dědičnou kněžskou funkci. Politicky měl ale král přísně omezené funkce: byl vojenským náčelníkem tuathu a předsedal tuathským shromážděním. Mohl však zahájit válečná nebo mírová vyjednávání jen jako zástupce shromáždění a nebyl v žádném slova smyslu svrchovaným vládcem a neměl žádná práva vykonávat spravedlnost nad členy tuathu. Nemohl vytvářet zákony, a pokud on sám byl součástí soudní pře, musel předat svůj případ nezávislému soudnímu arbitrovi.

Opět se musíme zeptat, jak tedy byly zákony vytvářeny a spravedlnost dodržována? Zaprvé právo samotné bylo založeno na souboru antických a prastarých zvyků předávaných jako mluvená a pak

i jako psaná tradice skrze třídu profesionálních právníků nazývaných *brehoni*. Brehoni nebyli v žádném případě veřejní nebo vládní činitelé, byli jednoduše vybráni účastníky sporů na základě jejich reputace ve své moudrosti, znalosti zvykového práva a integrity jejich rozhodování. Jak říká profesor Peden:

s profesionálními právníky se radili účastníci sporů kvůli získání rad ohledně toho, jaký zákon platí v jednotlivých případech, a stejní muži často působili jako soudci mezi žalobci. Zůstávali po celou dobu soukromými osobami, a ne veřejnými činiteli; jejich funkce závisela na jejich znalosti práva a integritě jejich soudní pověsti.¹¹

Mimoto mezi brehony a jednotlivými tuathy nebo jejich králi nebylo vůbec žádné spojení. Byli čistě soukromí a poskytovali své služby znesvářeným stranám po celém Irsku. Navíc, a to je důležitý bod, na rozdíl od systému soukromých římských právníků, brehon byl jedinou entitou v této oblasti, v antickém Irsku nebyli žádní další soudci ani „veřejní“ soudci jakéhokoli druhu.

Byli to brehoni, kteří byli vyučeni v právu a kteří přidali lesk a účelnost zákonům tak, aby seděly na měnící se podmínky. Navíc neexistoval žádný monopol brehonských právníků v žádném smyslu; místo toho bylo několik konkurenčních škol právních věd, které soutěžily o přízeň irského lidu.

Jak byly rozhodnutí brehonů vymáhány? Skrze propracovaný, dobrovolně vytvořený systém „pojištění“ nebo záruk. Muži byli spojeni přes různé záruční vztahy, skrze které si navzájem garantovali nápravy křivd a vymáhání spravedlnosti a rozsudků brehonů. Sami brehoni nebyli součástí vymáhání rozsudku, které spočívalo opět na bedrech soukromých jedinců spojených přes záruky. Existovaly různé druhy záruk. Záruka například garantovala splacení dluhu vlastním majetkem, a následně přidání se k obžalobě ve vymáhání dluhu, pokud dlužník odmítal zaplatit. V takovém případě musel dlužník zaplatit dvojitou

újmu: první původnímu věřiteli a druhou jako kompenzaci za svoji záruku. Tento systém se vztahoval na všechny přestupky, agrese a útoky, tak jako se vztahoval i na komerční smlouvy; vztahoval se prostě na všechny složky toho, co my nazýváme „občanským“ a „trestním“ právem. Všichni kriminálníci byli považováni za „dlužníky“, kteří dlužili restituci a kompenzaci svým obětem, které se tak stávaly jejich „věřiteli“. Oběť si shromáždila kolem sebe muže, kteří s ní byli spojeni přes záruky, a postupovala dále dopadením zločince nebo veřejným vyhlášením procesu a požadovala, aby se obžalovaný podrobil rozsudku jejich sporu vyhlášeném brehony. Kriminálník mohl vyslat své muže přes záruky k vyjednání urovnání nebo svolil k předání sporu brehonům. Pokud tak neučinil, byl považován za „psance“ celou komunitou; nemohl nadále vymáhat jakékoli své nároky u soudu a čelil potupě od celé komunity.¹²

Zajisté se za tisíciletou historii keltského Irska vyskytly výjimečné války, ale jednalo se o malé potyčky, zanedbatelné v porovnání s devastujícími válkami, které sužovaly zbytek Evropy. Jak profesor Peden poukazuje, *bez donucovacího státního aparátu, který může skrze zdanění a odvody mobilizovat velké množství zbraní a vojáků, nebyli Irové schopni udržovat žádnou velkou vojenskou sílu v boji po jakoukoli dobu. Irské války (...) byly dle evropských standardů pouhé rvačky a krádeže dobytka.*¹³

Naznačili jsme tedy, že je dokonale možné, v teorii i historicky, mít efektivní a zdvořilou policii, kompetentní a vzdělané soudce a soubor systematických a společností akceptovaných zákonů – a žádná z těchto věcí není zřizována donucovací vládou. Vláda – vyžadující nucený monopol ochrany nad geografickým územím a získávající své příjmy násilím – může být odtržena od celého oboru ochrany. Vláda není více potřebná pro poskytování životně důležitých ochranných služeb, než je potřebná pro poskytování čehokoli jiného. A ještě jsme nezdůraznili stěžejní fakt o vládě: že její nucený monopol nad zbraněmi ji sváděl po

staletí k nekonečně více jatším a nekonečně větší tyranii a útlaku, než by vůbec kdy kterékoli decentralizované soukromé agentury mohly zapříčinit. Pokud se podíváme do černé kroniky hromadných vražd, vykořisťování a tyranie seslané na společnost vládami v běhu věků, nesmíme být neochotni opustit leviathanský stát a... vyzkoušet svobodu.

Prohnilí ochránci

Tento problém jsme si nechali nakonec: co kdyby policie nebo soudci a soudy byli prodejní a předpojatí – co kdyby například směřovali svá rozhodnutí ve prospěch obzvláště majetných klientů? Ukázali jsme si, jak by libertariánský právní a soudní systém mohl fungovat na zcela volném trhu, předpokládaje čestné neshody v názorech – ale co když se jedna nebo více policií či soudů stanou ve skutečnosti psanci? Co pak?

Zaprvé libertariáni neutíkají před takovou otázkou. Na rozdíl od takových utopistů, jako jsou marxisté nebo levicoví anarchisté (anarchokomunisté nebo anarcho-syndikalisté), libertariáni nepředpokládají, že příchod zcela svobodné společnosti jejich snů s sebou také přinese nového, magicky proměněného libertariánského člověka. Nepředpokládáme, že si lev ustele s jehnětem nebo že nikdo nebude mít kriminální nebo podvodné záměry proti svému sousedovi. Čím „lepší“ budou lidé, samozřejmě tím lépe bude jakýkoli sociální systém fungovat, zejména čím méně práce bude jakákoli policie nebo soudy mít. Ale s žádným takovým předpokladem libertariáni nepočítají. Co tvrdíme je, že při dané úrovni „dobra“ nebo „zla“ ve společnosti čistě libertariánská společnost bude nejmorálnější a nejefektivnější, s nejnižší kriminalitou a s nejlepší ochranou osobní i majetkovou.

Zvažme nejprve otázku prodejného nebo křivého soudce nebo soudu. Co se soudem, který straní svému majetnému klientovi v potížích? Zaprvé jakékoli podobné protekcionářství bude velmi nepravděpodobné vzhledem k odměnám a sankcím volně tržní

ekonomiky. Samotné živobytí takového soudu a soudce bude záležet na jeho reputaci v oblasti integrity, férovosti, objektivitě a hledání pravdy v každém případě. Toto je jeho „obchodní značka“. Uniklo-li by slovo o prodejnosti, ihned ztratí klienty a soudy nebudou mít nadále zákazníky; dokonce i ti klienti, kteří jsou nakloněni kriminalitě, budou těžko sponzorovat soudce, jejichž rozhodnutí již nejsou zbytkem společnosti brána vážně nebo kteří sami už mohou být za mřížemi za nepoctivé a podvodné jednání. Pokud je například Joe Zilch obviněn z trestného činu nebo porušení smlouvy a jde před „soud“ vedený jeho švagrem, tak nikdo, nejméně ze všech poctivých soudů, nebude brát rozhodnutí tohoto „soudu“ vážně. Nebude to považováno za „soud“ v ničích očích, kromě těch Joea Zilcha a jeho rodiny.

Porovnejme tento zabudovaný opravný mechanismus se současnými státními soudy. Soudci jsou jmenováni nebo voleni na dlouhé období až na doživotí a jsou faktickým monopolem v rozhodování v jejich dané oblasti. Je téměř nemožné, až na případy rozsáhlé korupce, dělat něco s úplatnými rozsudky soudců. Jejich moc ve vytváření a vynucování rozsudků zůstává nekontrolována rok za rokem. Jejich platy zůstávají vypláceny a opatřovány donucením od bezmocného daňového poplatníka. V úplně svobodné společnosti naproti tomu jakékoli podezření na soudce nebo soud bude znamenat odliv jejich zákazníků a nedbání jejich „rozsudků“. Tento systém je daleko více efektivní v udržování poctivých soudců než státní mechanismus.

Mimoto pokušení být prodejným a ovlivnitelným by bylo mnohem nižší z dalšího důvodu: obchodní firmy na volném trhu mají zisky ne od bohatých zákazníků, ale z masového trhu od spotřebitelů. Obchodní řetězec Macy's vydělává peníze na velkých objemech prodaných zařízení, ne na pár bohatých zákaznících. To stejné platí pro dnešní Metropolitní životní pojišťovnu, a to stejné by platilo pro jakýkoli „metropolitní“ soudní systém zítřka. Pro soudy by bylo zajisté pošetilé riskovat ztrátu přízně mas svých zákazníků kvůli laskavostem pro pár

majetných klientů. Nyní to srovnáme se současným systémem, kde soudci, stejně jako ostatní politici, mohou být zavázáni majetným přispěvatelům, kteří financují kampaně jejich politických stran.

Existuje mýtus, že „americký systém“ zajišťuje perfektní sadu „vah a protivah“ s výkonnou, zákonodárnou a soudní mocí vzájemně se vyvažujícími a kontrolující jedna druhou, takže se moc nemůže nadměrně soustředit v jednom páru rukou. Avšak tento americký „kontrolní a vyvažující“ systém je převážně podvod. Neboť každá z jeho institucí je vynuceným monopolem ve své oblasti a všechny jsou součástí jedné vlády, vedené jednou politickou stranou v jakémkoli čase. Mimoto existují při nejlepším pouze dvě partaje, vzájemně si blízké jak v ideologii, tak v personálním obsazení, často jednající ve vzájemné shodě, a tak skutečná dennodenní práce vlády, vedené byrokracií státní služby, nemůže být voliči přesunuta. Porovnejme s těmito mytickými kontrolami a vyváženými opravdové kontroly a vyvážení poskytované volně tržní ekonomikou! Co udržuje firmu A&P poctivou, je konkurence, skutečná a silná, ze strany firem Safeway, Pioneer a nesčetně dalších. Co je drží poctivé, je schopnost zákazníků ukončit přízeň k této značce a přejít k jiné. Co by udržovalo volně tržní soudce a soudy poctivé, je reálná možnost jít o dům nebo ulici dál k jinému soudci nebo soudu, pokud by vyvstalo podezření na kteréhokoli z nich. Co by je udržovalo poctivé, je reálná možnost, že s nimi jejich zákazníci ukončí obchody. Toto jsou ty opravdové, aktivní kontroly a vyvážení volně tržní ekonomiky a svobodné společnosti.

Totéž lze vztáhnout na analýzu možnosti toho, že soukromá policejní síla sklouzne na dráhu zločinu a použije svou donucovací moc k tomu, aby začala vybírat výpalné, zastrášovat svoje oběti atd. Samozřejmě k takovým věcem by mohlo dojít. Na rozdíl od současné společnosti by zde ovšem byl k dispozici systém kontrol a protivah. Existovaly by jiné policejní sbory, které by mohly použít své zbraně a spojit se k potlačení agresora, který se obrátil proti svým klientům. Pokud by se Metropolitní

policejní sbor vydal cestou gangsterství, tak by se zbytek společnosti mohl semknout okolo Opatrnostního policejního sboru a společně Metropolitní policejní sbor potlačit. Toto je v ostrém protikladu k tomu, jak fungují současné státy. Pokud v současnosti skupina gangsterů získá pod kontrolu státní aparát, s jeho monopolem na donucovací násilí, tak je může zastavit jen velmi nákladný proces revoluce. V libertariánské společnosti nebude zapotřebí masivních revolucí k zastavení úpadku gangsterského státu, pokud budou zákazníci rychle přecházet k čestným policejním sborům, aby zastavili ty sbory, které se vydaly cestou banditismu.

Co jiného je konec konců dnešní stát, než organizovaní bandité? Co jiného je zdanění, než loupež v ohromném a nekontrolovaném měřítku? Co jiného je válka, než masová vražda v takové míře, kterou by bylo nemožné dosáhnout soukromými prostředky? Co jiného jsou vojenské odvody, než masové zotročení? Dokáže si někdo představit, že by soukromé bezpečnostní agentuře prošel jen zlomek toho, co prochází dnešním státům a co dnešní státy dělají se zjevnou pravidelností století za stoletím?

Je zde další závažný důvod, proč by se soukromému policejnímu sboru nemohlo podařit páchat nic ani vzdáleně se blížícího rozsahu banditismu moderních vlád. Jedním z klíčových faktorů, který vládám umožňuje dělat nesmírně ohavné věci zcela běžně a samozřejmě, je pocit legitimity na straně omámené veřejnosti. Průměrný občan nemusí schvalovat, ba může dokonce i hlasitě protestovat proti činům své policie, armády a vlády. Ovšem stejně většinou jedná pod dojmem ideje, která mu byla pečlivě naočkována staletími státní propagandy, že vláda je jeho legitimním suverénem a že by bylo nesprávné a šílené odepřít poslušnost jejímu diktátu. Je to tento pocit legitimacy, který státní intelektuálové po staletí pěstovali a který je posilován všemi dalšími znaky: vlajkami, hymnami, rituály, vyznamenáními, ústavami atd. Prostý kriminální gang – i kdyby veškeré policejní sbory společně

konspirovaly do jednoho velkého gangu – by se bez této dlouhodobě působící propagandy netěšil takové legitimitě. Veřejnost by ho viděla čistě jako nepřátelskou organizaci, jeho loupeže a výpalné by nepokládala za legitimní, i když nešťastné, „daně“, které má povinnost platit automaticky. Stavěla by se tedy na odpor proti těmto nelegitimním požadavkům a bandité by byli brzy svrženi. Jakmile veřejnost okusí svobodu, prosperitu a efektivnost bezstátní společnosti, bude téměř nemožné, aby se stát do ní znovu vnutil. Jakmile se lidé napijí svobody, nebude úplně snadné přimět je k tomu, aby se jí vzdali.

Předpokládejme ale, že navzdory všem těmto překážkám, navzdory lásce ke svobodě, navzdory všem brzdám a protiváhám volného trhu se stát podaří znovu obnovit. Co potom? Nu potom bychom znovu měli stát a byli bychom na tom stejně, jako jsme dnes. Jak to vyjádřil jeden libertariánský filosof, „svět by alespoň zažil jedny báječné prázdniny.“ Marxovy slogany lze daleko více aplikovat na libertariánskou společnost než na komunismus: při rušení státu nemáme co ztratit, kromě svých okovů, a získat můžeme celý svět.

Národní obrana

Nyní se dostáváme k něčemu, co je obvykle konečným argumentem proti libertariánskému postoji. Každý libertarián slyšel soucitného, ale kritického posluchače říct: „Dobrá, chápu, jak by tento systém mohl být použit pro místní policii a soudy. Ale jak by se naše libertariánská společnost mohla ubránit proti Rusům?“

V této otázce je samozřejmě obsaženo několik pochybných předpokladů. Předpoklad, že Rusové mají sklony k vojenské invazi do Spojených států, je přinejlepším nejistý. Dalším předpokladem je, že jakékoli podobné choutky by přetrvaly i poté, co by se Spojené státy staly čistě libertariánskou společností. Tato představa opomíjí lekci z dějin, že války jsou důsledkem konfliktů mezi národními státy, kdy je každý po zuby ozbrojený a každý nanejvýš podezřívavý k útokům od

jiných. Libertariánská Amerika by ale zcela jasně nebyla nikomu hrozbou, ne protože by neměla žádné zbraně, ale protože by ctěla neagresivitu vůči komukoli nebo jakékoli zemi. Jakmile bychom přestali být národním státem, který je neodmyslitelně hrozbou, bylo by velmi nepravděpodobné, že by nás kterákoli země napadla. Jedním z velkých zel národních států je to, že každý stát dokáže se sebou ztotožnit všechny své občany; proto v jakékoli mezistátní válce jsou nevinní civilisté, občané jednotlivých zemí, vystaveni agresi znepráteleného státu. V libertariánské společnosti by ale žádné takové ztotožnění neexistovalo, a proto je velmi malá šance, že by se udála tak ničivá válka. Předpokládejme například, že naše psanecká Metropolitní policejní síla vyvolala agresi nejen proti Američanům, ale také proti Mexičanům. Pokud by Mexiko mělo vládu, pak by si jistě mexická vláda byla plně vědoma, že Američané všeobecně nebyli zapleteni do zločinů Metropolitní policie, ani k ní neměli žádný symbolický vztah. Pokud by se mexická policie angažovala v odvetné akci k potrestání Metropolitní policie, nebyla by ve válce s Američany obecně – jak by tomu bylo nyní. Vlastně je velmi pravděpodobné, že ostatní americké policie spojí síly s Mexičany k dopadení agresora. Proto by představa mezistátní války proti libertariánské zemi nebo geografickému území s velkou pravděpodobností zmizela.

Je tu navíc vážný filosofický omyl v samotném předkládání takovéto otázky týkající se Rusů. Pokud zvažujeme kterýkoli druh nového systému, ať je jakýkoli, musíme se nejprve rozhodnout, zda ho chceme vidět zavedený. K tomu, abychom rozhodli, jestli chceme libertarianismus, komunismus, levicový anarchismus, teokracii nebo kterýkoli jiný systém, musíme nejprve předpokládat, že už byl zaveden, a pak zvažovat, zda by tento systém mohl fungovat, zda by přetrval v existenci a jak vůbec by takový systém byl efektivní. Věřím, že jsme ukázali, že libertariánský systém, jakmile by byl zaveden, by mohl fungovat, být životaschopný a být okamžitě mnohem efektivnějším, úspěšnějším, morálnějším a svobodnějším než jakýkoli jiný sociální

system. Ale neřekli jsme nic o tom, jak se dostat od současného systému k ideálnímu; jelikož toto jsou dvě úplně rozdílné otázky: otázka toho, co je naším ideálním cílem, a otázka strategie a taktiky ohledně způsobu, jak se dostat od současného systému k cíli. Ruská otázka smíchává tyto dvě úrovně rozpravy. Předpokládá, ne že byl libertarianismus ustaven napříč planetou, ale že z nějakého důvodu byl ustaven pouze v Americe, a nikde jinde. Ale proč toto předpokládat? Proč bychom nemohli nejprve předpokládat, že byl ustaven všude, a podívat se, jestli se nám líbí? A konečně libertariánská filosofie je věčná, nevázaná k místu nebo času. Hájíme svobodu pro všechny a všude, nejen ve Spojených státech. Pokud někdo souhlasí, že světová libertariánská společnost, jednou ustavená, je tou nejlepší, jakou si dovede představit, že by byla funkční, efektivní a morální, nechme ho tedy stát se libertariánem, nechme ho připojit se k nám v přijetí svobody jako našeho ideálního cíle a pak se spojit dále v odlišném – a zřejmě obtížném – úkolu přijít na to, jak tohoto ideálu docílit.

Jestliže se přesuneme ke strategii, je zřejmé, že čím větší území, na kterém je svoboda ze začátku zajištěna, tím lepší budou její šance na přežití a tím lepší bude její šance na odolání jakémukoli násilnému převratu, který by mohl být proti ní veden. Když se svoboda ustaví okamžitě na celém světě, pak samozřejmě nebude žádný problém s „národní obranou“. Všechny problémy budou problémy místní policie. Pokud se ovšem pouze Deep Falls ve Wyomingu stane libertariánskou, zatímco zbytek Spojených států a světa zůstane státní, budou šance na přežití velmi malé. Pokud Deep Falls ve Wyomingu vyhlásí své odtržení od vlády Spojených států a ustaví svobodnou společnost, s vysokou pravděpodobností Spojené státy – vzhledem k jejich nesnášenlivému postoji k oblastem se sklonem k odtržení – podniknou rychlou invazi a rozdrť novou svobodnou společnost, a je toho málo, co s tím bude moci jakákoli policejní síla Deep Falls dělat. Mezi těmito dvěma krajními případy je nekonečné kontinuum stupňů a samozřejmě čím větší území svobody, tím lépe dokáže odolat jakékoli venkovní hrozbě. „Ruská

otázka“ je tedy více věcí strategie nežli věcí rozhodování na základě principů a cíle, ke kterému chceme směřovat své snažení.

Ale poté, co je toto vyřčeno a vykonáno, přijměme ruskou otázku tak jako tak. Předpokládejme, že Sovětský svaz by opravdu měl ďábelské sklony k útoku na libertariánské obyvatelstvo nacházející se uvnitř současných hranic Spojených států (samozřejmě by už neexistovala vláda Spojených států, aby tvořila jednotný národní stát). V první řadě o formě a množství výdajů na obranu by bylo rozhodováno samotnými americkými spotřebiteli. Ti Američané, kteří preferují ponorky Polaris a bojí se Sovětské hrozby, by přispívali na financování těchto plavidel. Ti, kteří preferují systém ABM, by investovali do těchto obranných raket. Ti, kteří se takové hrozbě smějí, nebo ti, kteří jsou zapřísáhlí pacifisté, by se vůbec nepodíleli na žádné „národní“ obranné službě. Rozdílné obranné teorie by byly aplikovány podle poměru s těmi, kteří souhlasí a podporují tyto různé nabízené teorie. Vzhledem k enormnímu plýtvání ve všech válkách a obranných přípravách ve všech zemích napříč dějinami není určitě mimo mezí zdravého rozumu předpokládat, že by soukromá, dobrovolná obranná snaha byla mnohem efektivnější než vládní marnotratné hrátky. Jistojistě by tyto snahy byly nekonečně morálnější.

Předpokládejme ale to nejhorší. Předpokládejme, že Sovětský svaz nakonec podnikne invazi a dobude americké území. Co pak? Musíme si uvědomit, že potíže Sovětského svazu tímto teprve začnou. Hlavním důvodem, proč dobytelská země může vládnout poražené zemi, je ten, že druhá zmiňovaná má přítomný státní aparát k přenášení a vymáhání rozkazů vítěze na dotčené obyvatelstvo. Británie, ačkoli mnohem menší v rozloze i počtu obyvatel, mohla vládnout Indii po staletí, jelikož mohla přenášet britské rozkazy na vládnoucí indické prince, kteří je dále mohli vymáhat na poddaném obyvatelstvu. Ale v těch případech z historie, kde dobytý neměl žádnou vládu, dobyvatelé zjistili, že vláda nad dobytým je extrémně obtížná. Když například

Britové dobyli západní Afriku, shledali kontrolu nad kmenem Ibo (později tvořícím Biafra) jako extrémně obtížnou, protože tento kmen byl v podstatě libertariánský a neměl žádné vládnoucí představitele kmenových náčelníků, skrze které by byly rozkazy přenášeny na domorodce. A možná hlavním důvodem, proč trvalo Angličanům staletí, než dobyli antické Irsko, byl ten, že Irové neměli žádný stát, a tudíž nebyla žádná vládnoucí vrstva představitelů, která by dodržovala smlouvy, přenášela rozkazy atd. Právě kvůli tomuto důvodu Angličané stále odsuzovali „divoké“ a „necivilizované“ Iry jako „nevěřící“, protože nedodržovali smlouvy s anglickými dobyvateli. Angličané nikdy nemohli porozumět tomu, že bez jakékoli formy státu mohli irští bojovníci, kteří uzavírali smlouvy s Angličany, mluvit jen za sebe; nemohli nikdy zavázat jakoukoli jinou skupinu irského obyvatelstva.¹⁴

Mimoto životy okupujících Rusů by byly ještě více ztíženy nevyhnutelným vypuknutím partyzánské války s americkými občany. Je to zajisté jednou z lekcí dvacátého století – lekcí nejprve zažitou doma díky úspěšným americkým revolucionářům proti mocnému britskému impériu – lekcí, že žádná okupující mocnost nemůže dlouhodobě utlačovat domorodé obyvatelstvo, které je odhodlané vzdorovat. Pokud gigantické Spojené státy, ozbrojené mnohem vyšší produktivitou a palebnou silou, nedokázaly uspět proti drobnému a relativně neozbrojenému obyvatelstvu Vietnamu, jak by proboha mohl Sovětský svaz uspět v podrobení si amerického obyvatelstva? Život ani jednoho ruského okupujícího vojáka by nebyl v bezpečí před hněvem vzdorujícího amerického lidu. Partyzánská válka se ukázala být nepřekonatelnou silou přesně proto, že vychází ne z diktátorské centrální vlády, ale z lidí samotných, bojujících za svoji svobodu a nezávislost proti cizímu státu. A zajisté očekávání tohoto moře potíží, enormních nákladů a ztrát, které by nevyhnutelně následovaly, by připravilo s předstihem i jen hypotetickou sovětskou vládu o choutky na vojenský výboj.

13. Ochrana přírody, ekologie a růst

Stížnosti liberálů

Levicově-liberální intelektuálové jsou často úžasnou skupinou k pozorování. V posledních třech nebo čtyřech dekádách*, nepříliš dlouhém čase v lidských dějinách, vypustili, jak vířiví dervišové, sérii nazlobených stížností proti volně tržnímu kapitalismu. Zajímavé je, že každá z těchto stížností byla v rozporu s jedním nebo více jejich předchůdců. Zdá se však, že protichůdné stížnosti liberálních intelektuálů je nevyvedou z míry, ani neslouží ke zmírnění jejich nedůtklivosti – přestože se často jedná o jedny a ty samé intelektuály, kteří rychle obrací své výroky. Tyto obraty očividně nenarušují nic v jejich upjatosti nebo v sebevědomí jejich postoje.

Považme záznamy posledních dekád:

1. Na konci třicátých a na začátku čtyřicátých let se liberální intelektuálové dobrali závěru, že kapitalismus trpěl nevyhnutelnou „sekulární stagnací“, stagnací způsobenou snižujícím se růstem populace, koncem Západní hranice a údajným faktem, že žádné nové objevy již nejsou možné. Toto vše znamenalo věčnou stagnaci, trvalou masovou nezaměstnanost, a tím pádem nutnost socialismu nebo důkladného státního plánování k nahrazení volně tržního kapitalismu. Toto na pokraji největšího rozvoje v amerických dějinách!
2. Během padesátých let, navzdory velkému rozvoji v poválečné Americe, nepřestali liberální intelektuálové mířit stále výš; kult „ekonomického růstu“ vstoupil na scénu. Zajisté kapitalismus

rostl, ale nerostl dostatečně rychle. Proto musí být volně tržní kapitalismus opuštěn a zakročit musí socialismus nebo vládní zásah, musí stimulovat ekonomiku, musí tvořit investice a vynucovat vyšší úspory za účelem maximalizace tempa růstu, i kdybychom tak rychle růst nechtěli. Konzervativní ekonomové, jako Colin Clark, napadli tento liberální program jako „růstismus“ („growthmanship“).

3. Z ničeho nic v roce 1958 vstoupil John Kenneth Galbraith na liberální scénu se svým bestsellerem *The Affluent Society* (*Společnost hojnosti*). A stejně tak náhle liberální intelektuálové obrátili své obžaloby. Potíž s kapitalismem, jak se nyní zdálo, byla ta, že rostl příliš moc; najednou jsme nestagnovali, ale byli jsme na tom až příliš dobře, a člověk ztratil své duchovno mezi supermarkety a zadními spoilery automobilů. Nutným se tedy stala rozsáhlá vládní intervence nebo socialismus a silné zdanění spotřebitelů za účelem snížení jejich nafouklého blahobytu.
4. Kult přebytečného blahobytu měl své dny sečtené, když byl nahrazen opačnou obavou týkající se chudoby, podpořenou knihou Michaela Harringtona *The Other America* (*Jiná Amerika*) z roku 1962. Najednou problémem v Americe nebyl přebytečný blahobyt, nýbrž rostoucí a zdrcující chudoba – a řešením byl opět vládní zásah, mocné plánování a zdanění bohatých na podporu chudých. A tak tu byl na několik let program *War on Poverty* (Válka s chudobou).
5. Stagnace, záporný růst, přemíra blahobytu, přemíra chudoby – intelektuálové měnili své názory jak ponožky. Pak, roku 1964, naštěstí krátce žijící *Ad-hoc committee on the Triple Revolution* (Ad-hoc výbor trojnásobné revoluce) vydal svůj tehdy věhlasný manifest, který nám a liberálním intelektuálům uzavřel kruh. Po dva nebo tři horečné roky jsme byli zavaleni teorií, že americkým problémem nebyla stagnace, ale naprostý opak: v horizontu několika málo let budou všechna americká produkční zařízení

automatizovaná a robotizovaná, příjmy a produkce budou enormní a super-hojné, ale každý bude vyautomatizován z práce. Znovu by tak volně tržní kapitalismus vedl k trvalé masivní nezaměstnanosti, která by mohla být vyléčena pouze – uhádli jste to! – masivním státním zásahem nebo přímo socialismem. Po několik let, v polovině šedesátých let, jsme tedy trpěli na něco, co se právem nazývalo „automatizační hysterie“.¹

6. Koncem šedesátých let bylo každému jasné, že ti, kteří podlehlí automatizační hysterii, byli úplně vedle, že automatizace postupovala tempem ne větším než staromódní „mechanizace“ a že recese roku 1969 vskutku způsobovala propad v tempu růstu produktivity. Dnes už není slyšet o nebezpečích automatizace; nyní se nacházíme v sedmé fázi liberálních ekonomických přemetů.
7. Blahobytu je opět přemíra a s ohledem na stabilitu, ekologii a rostoucí vzácnost zdrojů roste volně tržní kapitalismus až příliš rychle. Státní plánování nebo socialismus musí samozřejmě zakročit a zamezit všemu růstu a vytvořit nulově rostoucí společnost a ekonomiku – za účelem vyhnutí se negativnímu růstu a úpadku někdy v budoucnu! Jsme teď zpátky v super-galbraithské pozici, ke které byl dodán vědecký žargon o přebytcích, ekologii a „vesmírné lodi Země“, tak jako hořký útok na technologii samotnou jakožto na zlého znečišťovatele. Kapitalismus s sebou přinesl technologii, růstu ekonomiky nakloněný růst obyvatelstva, průmysl a znečištění – a vláda by měla zakročit a vymýtit tato zla.

Ve skutečnosti není vůbec výjimečné nyní najít jedny a tytéž lidi hájící protichůdný mix pozic 5 a 7 a prohlašovat v ten samý moment, že (a) žijeme v době „post-nedostatku“, kde už nepotřebujeme soukromé vlastnictví, kapitalismus nebo materiální pobídky k produkci, a (b) že kapitalistická chamtivost vysává naše zdroje a způsobuje bezprostřední

hrozbu světového nedostatku. Liberální odpovědí na oba, nebo vlastně na všechny takovéto problémy se ukazuje být samozřejmě ta stejná: socialismus nebo náhrada volně tržního kapitalismu státním plánováním. Velký ekonom Joseph Schumpeter shrnul celé chatrné představení liberálních intelektuálů v kostce generaci nazpět:

Kapitalismus je souzen před soudci s trestem smrti v jejich kapsách. Vykonají ho, ať už uslyší jakoukoli obhajobu; jediný úspěch, kterého vítězná obhajoba může dosáhnout, je změna v obžalobě.²

A tak obvinění a obžaloby mohou být změněny a být v rozporu s předchozími obviněními – ale odpověď je stále únavně stejná.

Útok na technologii a růst

Módní útok na růst a blahobyt je hmatatelně útokem zpohodlnělých, spokojeně žijících liberálů z vyšší třídy. Pro liberály z vyšších tříd, užívající si materiální pohodlí a žijící si nad poměry, o kterých se nezdálo ani těm nejbohatším lidem v minulosti, je snadné ohrnovat nos nad „materialismem“ a volat po zmrazení veškerého dalšího ekonomického rozvoje.³ Pro masy světové populace, které ještě stále žijí v bídě, je takové volání po zastavení růstu opravdu sprosté; dokonce ale ani ve Spojených státech neexistuje příliš důkazů o přesycení a superpřebytku. Navíc se ani sami liberálové z vyšších tříd nezviditelnili pálením svých výplatních pásek jako příspěvku k jejich válce s „materialismem“ a blahobytem.

Široce rozšířený útok na technologii je ještě více nezodpovědný. Pokud by se technologie měla vrátit na úroveň „kmenové“ a preindustriální éry, výsledkem by byl masový hladomor a smrt mnoha a mnoha lidí. Přežití drtivé většiny celosvětové populace je závislé na moderní technologii a průmyslu. Severoamerický kontinent byl schopný v dobách před Kolumbem pojmout přibližně jeden milion Indiánů, kdy všichni žili na existenční úrovni. Nyní je tento kontinent schopný uživit

několik set milionů lidí, kdy všichni žijí s nekonečně vyššími životními standardy – a důvodem jsou moderní technologie a průmysl. Jejich opuštěním opustíme také lidi. Nikdo neví, jestli by třeba pro naše fanatické antipopulační aktivisty bylo toto „řešení“ populační otázky dobrou věcí, pro velkou většinu z nás by to ale bylo zcela jasně drakonické „konečné řešení“.

Nezodpovědný útok na technologii je dalším liberálním přemetem: pochází od stejných liberálních intelektuálů, kteří před asi třiceti lety odsuzovali kapitalismus za nevyužívání plného potenciálu moderních technologií ve službách státního plánování a volali po absolutistické vládě moderní „technokratické“ elity. Přesto se nás nyní ti naprosto stejní intelektuálové, kteří nedávno toužili po technokratické diktatuře nad všemi našimi životy, snaží zbavit životně důležitého ovoce technologie samotné.

Přesto různé rozporuplné fáze liberálních myšlenkových pochodů nikdy úplně nevymřou; a mnoho těch samých antitechnologů rovněž sebevědomě předpovídá, v otočce o 180 stupňů oproti automatizační hysterii, technologickou stagnaci do budoucna. Radostně předpovídají ponurou budoucnost lidstva, předpokládajíc, že technologie bude stagnovat a nebude pokračovat v pokroku a zrychlování. Toto je též technika pseudovědecké široce vychvalované protirůstové zprávy Římského klubu. Jak Passell, Roberts a Ross píší ve své kritice oné zprávy, *„pokud by telefonní společnost byla omezena na užívání technologie z přelomu 19. a 20. století, bylo by třeba 20 milionů operátorů k obslužení dnešního objemu hovorů.“* Nebo jak britský redaktor Norman Macrae vypožoroval, *„extrapolace trendů z 80. let 19. století by ukazovala dnešní města pohřbená pod koňským trusem.“*⁴ Nebo dále:

Zatímco model týmu [Římského klubu] vyslovuje hypotézu exponenciálního růstu pro průmyslové a zemědělské potřeby, ustanovuje svévolné, neexponenciální omezení technického pokroku, který by mohl pojmout tyto potřeby (...)

Reverend Thomas Malthus došel ke stejnému závěru před dvěma stoletími bez pomoci počítačů (...) Malthus tvrdil, že lidé mají sklon se množit exponenciálně, zatímco zásobování jídlem roste přinejlepším konstantní měrou. Předpokládal, že hladomor a války pravidelně napraví rovnováhu (...)

Neexistuje ale žádné konkrétní kritérium mimo krátkozrakost, na kterém by šlo založit takovou spekulaci. Malthus neměl pravdu; objemy jídla se drží růstu populace. Ačkoli to nikdo neví jistě, technický pokrok zatím nejeví žádné známky poklesu tempa. Nejlepší ekonometrické odhady naznačují, že doopravdy roste exponenciálně.⁵

Co potřebujeme, je větší ekonomický růst, nikoli menší; více a lepší technologie, a ne nemožný a absurdní pokus k odstavení technologie a návratu k primitivním kmenům. Vylepšené technologie a vyšší investice kapitálu povedou k vyšším životním standardům pro všechny a zaručí vyšší materiální zabezpečení, stejně jako kvalitu volného času k pěstění a užívání si „duchovní“ strany života. Jen malá část kultury a civilizace je dostupná pro lidi, kteří musí pracovat dlouhé hodiny, aby si našetřili na decentní obživu. Opravdovým problémem je, že produktivní kapitálové investice jsou odčerpávány daněmi, omezeními a vládními smlouvami na neproduktivní a nehospodárné vládní výdaje, včetně vojenských a vesmírných marnotratných hrátek. Cenný technický zdroj vědců a inženýrů je navíc intenzivněji než kdy dříve odkláněn k vládě namísto k „civilní“ spotřebitelské produkci. Co potřebujeme, je, aby vláda šla z cesty, odstranila svého upíra zdanění a výdajů z ekonomiky a umožnila produktivním a technickým prostředkům se znovu plně uplatnit ke zvyšování blahobytu mas spotřebitelů. Potřebujeme růst, vyšší životní standardy a technické a kapitálové prostředky, které splňují potřeby a požadavky spotřebitelů; můžeme jich ale dosáhnout pouze tak, že odstraníme upíra etatismu a umožníme seberealizaci veškeré energii populace ve volně tržním hospodářství. Potřebujeme ekonomický a

technologický růst, který se objevuje svobodně, jak ukázala Jane Jacobs, z volně tržního hospodářství, a ne z různých narušení a plýtvání uvalených na světové hospodářství liberálním nátlakem z 50. let dvacátého století. Potřebujeme, ve zkratce, opravdu svobodný trh, libertariánské hospodářství.

Zachování surovin

Jak jsme již zmínili, ti stejní liberálové, kteří tvrdí, že jsme vstoupili do věku „po vzácnosti“ a že již není důvod k ekonomickému růstu, jsou v první řadě těch, kteří si stěžují, že „kapitalistická chamtivost“ ničí naše vzácné přírodní zdroje. Například jasnovidci z řad Římského klubu věštící úpadek a zkázu, kteří jednoduše extrapolovali současné trendy ve využívání surovin, sebevědomě předpovídají vyčerpání zásadních zdrojů do čtyřiceti let. Ale sebevědomé a zcela chybné předpovědi vyčerpání surovin byly prováděny již nespočetněkrát po minulá staletí.

Co však tito jasnovidci přehlížejí, je zásadní role, kterou při zachování surovin hrají mechanismy volného trhu. Uvažujme například typický důl na měď. Jak to, že nebyla všechna měděná ruda již dávno vytěžena neúprosnou poptávkou naší průmyslové civilizace? Jak to, že horníci, jakmile našli a otevřeli žílu měděné rudy, ji okamžitě zcela nevytěžili? Proč s ní místo toho šetří a těží měď postupně rok po roce? Protože majitel dolu si například uvědomuje, že pokud letos ztrojnásobí produkci, může skutečně letos zvýšit svoje příjmy na trojnásobek, ale zároveň bude důl vyčerpávat, a tedy bude snižovat budoucí příjmy z dolu. Na trhu je tato ztráta budoucího příjmu okamžitě promítnuta do jeho peněžní hodnoty – ceny – dolu jako celku. Tato peněžní hodnota, promítnuta do prodejní ceny dolu a poté do jednotlivých akcií dolu, je založena na očekávaném budoucím příjmu, který důl vydělá produkcí mědi. Jakékoli vyčerpávání dolu potom snižuje jeho hodnotu, a tedy i cenu jeho akcií. Každý majitel musí zvážit výhody okamžité těžby oproti ztrátě „kapitálové hodnoty“ dolu jako celku, tj. oproti ztrátě ceny jeho

akcií.

Rozhodnutí majitelů dolů jsou určována jejich očekáváními o budoucí těžbě a poptávce po mědi, existujícími a očekávanými úrokovými mírami atp. Uvažujme například, že se očekává, že měď bude kvůli nové syntetické látce za pár let zastaralým materiálem. V takovém případě se budou majitelé dolů snažit vytěžit co nejvíce mědi nyní, kdy má větší hodnotu, a pro budoucnost, kdy bude mít menší hodnotu, jí ušetřit méně – čímž více prospívají spotřebitelům a ekonomice jako celku, když produkují měď nyní, kdy je žádanější. Ale naopak pokud se očekává v budoucnosti nedostatek mědi, majitelé dolů budou nyní produkovat méně a počkají s těžbou na pozdější dobu, kdy budou ceny mědi vyšší – čímž opět prospívají společnosti, když těží měď ve chvíli, kdy je více požadovaná. Vidíme tedy, že tržní ekonomika obsahuje úžasný zabudovaný mechanismus, kdy rozhodnutí majitelů surovin o rozdělení současné a budoucí těžby neprospívá pouze jejich vlastnímu příjmu a bohatství, ale také masám spotřebitelů a ekonomice jako takové.

Ale na tomto tržním mechanismu je toho víc: předpokládejme, že v budoucnosti je očekáván rostoucí nedostatek mědi. Výsledkem je, že mědi bude nyní více zadrženo a ušetřeno pro budoucí produkci. Cena mědi nyní vzroste. Růst ceny mědi bude mít několik „zachovávajících“ efektů. V první řadě je rostoucí cena mědi signálem jejím uživatelům, že měď je nyní vzácnější a dražší; lidé používající měď budou snižovat používání tohoto dražšího kovu. Budou používat méně mědi a místo toho ji budou nahrazovat levnějšími kovy nebo plasty; a měď bude o to více zachovávána a uložena pro ta užití, ve kterých za sebe nemá náhradu. Mimoto vyšší cena mědi bude stimulovat za a) touhu najít nové měděné doly a za b) hledání levnějších substitutů třeba pomocí technologického pokroku. Vyšší ceny mědi také podpoří kampaně za její ochranu a recyklaci. Cenový mechanismus volného trhu je přesně ten důvod, proč měď a další kovy již dávno nevymizely ze světa. Jak ve své kritice Římského klubu popisují Passell, Roberts a Ross:

Rezervy a potřeby přírodních zdrojů jsou v předpovědi využívání přírodních zdrojů vypočítány (...) za absence cen jako proměnné. Ve skutečném světě rostoucí ceny slouží jako signál k zachování vzácných surovin, poskytují motivaci využívat levnější zdroje místo nich, podporují výzkum, jak šetřit surovinami a zvyšují ziskovost dalšího průzkumu nových ložisek surovin.⁶

Ve skutečnosti, navzdory chmurným předpovědím, zůstávají ceny surovin a přírodních zdrojů nízké a obecně, vzhledem k ostatním cenám, klesají. Pro liberální a marxistické intelektuály je to většinou znakem kapitalistického vykořisťování rozvojových zemí, které jsou často producenty surovin. Ale ve skutečnosti je to znakem něčeho úplně jiného: toho, že suroviny ve skutečnosti nejsou vzácnější, ale hojnější, proto jejich relativně nižší cena. Vývoj levných substitutů, např. plastů a syntetických vláken, udržel přírodní zdroje levné a hojné. A v následujících dekádách můžeme předpokládat, že moderní technologie vyvinou pozoruhodně levný zdroj energie – jadernou fúzi. Takový vývoj automaticky zajistí velkou hojnost surovin na práci, která bude potřebná.

Vývoj syntetických materiálů a levnější energie zdůrazňuje zásadní aspekt moderních technologií, který všichni zvěstovatelé zkázy přehlížejí: technologie a průmyslová produkce vytváří zdroje, které předtím jako skutečné zdroje vůbec neexistovaly. Například před vynalezením petrolejové lampy a především automobilů nebyla ropa zdrojem, ale nechtěným odpadem, obrovským, černým, tekutým „plevelem“. Byl to pouze rozvoj moderního průmyslu, který změnil ropu v užitečný zdroj. Moderní technologie také díky vylepšeným geologickým postupům a tržní motivaci nachází nové zdroje ropy rapidní měrou.

Předpovědi blížícího se vyčerpání zdrojů, jak jsme poznamenali, nejsou ničím novým. V roce 1908 svolal prezident Roosevelt konferenci guvernérů o přírodních zdrojích, kde varoval před jejich „blížícím se

vyčerpáním“. Na stejné konferenci předpovídal ocelář Andrew Carnegie vyčerpání Iron Range poblíž hořejšího jezera do roku 1940, zatímco železniční magnát James J. Hill předpovídal vyčerpání většiny našich zásob dřeva do deseti let. Nejen to, Hill dokonce předpovídal brzké nedostatky produkce pšenice ve Spojených státech, v zemi, kde se neustále potýkáme s přebytky pšenice způsobené dotačním programem našim farmám. Současné předpovědi zkázy jsou postaveny na stejném základu: tragické podcenění možností moderní technologie a ignorování fungování tržní ekonomiky.⁷

Je pravda, že několik konkrétních přírodních zdrojů trpělo v minulosti i současnosti vyčerpáváním. Ale v každém jednotlivém případě nebyla důvodem „kapitalistická hamižnost“, ale právě naopak selhání vlády připustit soukromé vlastnictví těchto zdrojů – selhání sledovat logiku vlastnických práv dostatečně daleko.

Jedním příkladem je dřevo. Na americkém Západě a v Kanadě je většina lesů v rukou nikoli soukromých majitelů, ale federální (a provinční) vlády. Vláda poté pronajímá jejich užívání soukromým těžařským společnostem. Zkráceně řečeno soukromé vlastnictví je dovoleno pouze u využívání zdroje, ale nikoli u lesa, tj. zdroje samotného. V takovéto situaci nevlastní soukromé společnosti kapitálovou hodnotu lesa, a proto se nemusí strachovat o jeho vyčerpávání. Těžařská společnost nemá žádnou ekonomickou motivaci zachovat tento zdroj, znovu vysazovat stromy atp. Její jedinou motivací je porazit co nejrychleji co nejvíce stromů, protože udržování kapitálové hodnoty lesa nemá pro společnost žádnou hodnotu. V Evropě, kde je soukromé vlastnictví lesů mnohem obvyklejší, je jen málo stížností na ničení zásob dřeva. Jelikož tam, kde je dovoleno soukromé vlastnictví lesa, je přínosem pro jeho majitele zachovávat a obnovovat růst stromů, zatímco těží dřevo, aby zabránil vyčerpání kapitálové hodnoty lesa.⁸

Ve Spojených státech je tedy hlavním viníkem Forest Service (správa lesů) ministerstva zemědělství, která vlastní lesy a pronajímá roční

práva na těžbu, což vede k devastaci stromů. Oproti tomu soukromé lesy, jako jsou ty vlastněné velkými těžařskými společnostmi jako Georgia-Pacific a U.S. Plywood, vědecky kácí a znovu vysazují svoje stromy tak, aby si udržely svoji budoucí nabídku.⁹

Dalším nešťastným důsledkem neschopnosti americké vlády povolit soukromé vlastnictví u přírodních zdrojů bylo zničení západních plání na konci devatenáctého století. Každý divák „westernů“ je obeznámen s tajuplností „otevřeného prostranství“ a často násilnými „válkami“ mezi chovateli dobytka a ovcí nad vymezeným územím jejich rančů. „Otevřené prostranství“ bylo selháním federální vlády aplikovat princip homesteadingu na změněné podmínky suššího klimatu západně od Mississippi. Na východě, ve vlhčím prostředí, bylo garantovaných 160 akrů pro farmáře dostatečnou jednotkou k farmaření. Ale v sušším klimatu na západě nemohla být žádná úspěšná farma s dobytkem založena na pouhých 160 akrech. Jenže federální vláda odmítla rozšířit velikost půdy k zabránění, aby mohly vzniknout větší ranče. Odtud tedy „otevřené prostranství“, na kterém se mohli soukromí chovatelé dobytka a ovcí nekontrolovaně potulovat. Ale to znamenalo, že pastviny, samotnou půdu, nikdo nevladnil; bylo proto v ekonomickém zájmu každého farmáře užívat tuto půdu a nechat dobytek spásat trávu, jinak ji použije nějaký jiný farmář. Výsledkem tohoto tragicky krátkozrakého odmítání zavést soukromé vlastnictví pastvin samotných bylo přílišné spásání trávy, zničení pastvin kvůli spásání trávy příliš brzo zjara a neobnovování zničených pastvin – kdokoli by se pokusil o obnovu, by se mohl jen bezmocně dívat, jak jeho trávu spásá dobytek jiného farmáře. Proto došlo k přílišnému vyčerpávání pastvin a ke vzniku „Dust Bowl“. Docházelo také z tohoto důvodu k nelegálním pokusům četných farmářů a majitelů dobytka vzít právo do vlastních rukou a oplocením půdu přeměnit na soukromé vlastnictví – a proto také často docházelo k následným válkám o prostor.

Profesor Samuel P. Hays ve své zprávě o hnutí za zachování surovin

v Americe píše o problému prostoru:

Většina západního obchodu s dobyt看em závisela na píce z „otevřeného“ prostranství, vlastněného federální vládou, které ale mohl každý používat (...) Kongres nikdy neposkytl legislativu regulující pastvu nebo legislativu, která by dovolovala farmářům získat další půdu. Chovatelé dobytka a ovcí se toulali po veřejném pozemku (...) Chovatelé dobytka ohrazovali půdu drátem, aby získali její výhradní užívání, ale konkurenti dráty přestřihávali. Farmáři se uchýlovali k hrubé síle a násilí a „řešili“ svoje spory o pastviny tak, že pozabíjeli konkurenční dobytek nebo rovnou zavraždili konkurenta (...) Absence nejzákladnějších institucí vlastnického práva vytvořila zmatek, hořkost a zkázu.

Veřejný prostor se v této hrůze rychle zhoršoval. Nabídka píce, která byla původně hojná a bohatá, byla vystavena silným tlakům v důsledku zvýšené spotřeby (...) veřejný prostor byl obsazen více zvířaty, než mohl uživit. Jelikož každý majitel dobytka se obával, že ho ostatní předhoní ve spásání píce, vydával se na pastviny brzy v roce, a tak nedovoloval mladé trávě dospět a znovu se vysemenit pro příští rok. Za takových podmínek kvalita i kvantita dostupné píce výrazně klesala; vitální trvalky uvolnily prostor jednoletkám a jednoletky plevelu.¹⁰

Hays dochází k závěru, že veřejný prostor mohl být díky tomuto procesu oproti svým panenským podmínkám ze dvou třetin vyčerpán.

Existuje životně důležitá oblast, u níž absence soukromého vlastnictví zdrojů způsobovala a způsobuje nejen vyčerpávání zdrojů, ale i kompletní selhání vytvořit obrovské potenciální zdroje. Tímto potenciálně enormním zdrojem je oceán. Oceány jsou mezinárodní veřejné prostory, tj. žádná osoba, společnost, dokonce ani vláda nemá povolená vlastnická práva u oceánu. V důsledku toho zůstávají oceány ve stejně primitivním stavu, ve kterém byla půda v dobách před

civilizací a před počátkem zemědělství. Způsob produkce primitivních lidí bylo „lov a sběr“: lov divoké zvěře a sbírání ovoce, bobulí, ořechů, semínek a divoce rostoucí zeleniny. Primitivní lidé pracovali pasivně uvnitř svého prostředí, místo toho, aby se ho snažili změnit. Žili pouze z plodů země, aniž by se ji snažili přetvořit. Výsledkem toho byla neproduktivní půda a pouze relativně málo členů kmene dokázalo žít na existenční úrovni. Bylo to pouze s rozvojem zemědělství, s obděláváním půdy a přeměnou země pomocí farmaření, díky čemu mohla produktivita a životní úroveň poskočit kupředu. Jen díky zemědělství mohla vzniknout civilizace. Ale aby mohlo dojít k rozvoji zemědělství, musela existovat vlastnická práva – nejprve k polím a obilí a později k půdě samotné.

Ohledně oceánu jsme nicméně stále v primitivní a neproduktivní éře lovu a sběru. Kdokoli může chytat ryby v oceánu nebo z něj sbírat zdroje, ale pouze za pochodu, tak jako lovci a sběrači. Nikdo nemůže v oceánu farmařit, nikdo se nemůže zapojit do vododělství. Tímto způsobem jsme ochuzeni o spotřebu ohromného množství ryb a minerálních zdrojů moří. Například pokud by se někdo snažil farmařit na moři a zvýšit produktivitu rybolovu užitím hnojiv, okamžitě by přišel o plody své práce, protože by nemohl zabránit ostatním rybářům v chytání těchto ryb. A tak se nikdo nesnaží používat hnojivo u oceánů tak, jako je používáno u půdy. Neexistují navíc žádné ekonomické incentivy – ve skutečnosti existují spíše anti-incentivy – zabývat se technickým výzkumem způsobů, jak zlepšit produktivitu rybářských oblastí nebo těžení nerostů z oceánů. Takové incentivy budou existovat pouze, pokud budou u částí oceánů existovat vlastnická práva, tak jako existují u půdy. I nyní existuje jednoduchá, ale efektivní metoda, která by se mohla používat u zvyšování produktivity rybolovu: části oceánů by mohly být elektronicky ohrazeny a díky tomuto hrazení by mohly být ryby oddělovány podle velikosti. Zabráněním tomu, aby velké ryby jedly ty malé, by mohla efektivita rybolovu enormně vzrůst. A pokud by u částí oceánů bylo umožněno soukromé vlastnictví, rozkvět

vododělství by vytvořil a znásobil oceánské zdroje četnými způsoby, které teď nedokážeme ani předpovídat.

Národní vlády se marně snažily vypořádat s problémem ztenčování množství ryb uvalováním neracionálních a neekonomických omezení na celkový objem úlovku nebo na délku lovné sezóny. V případě lososa, tuňáka a platýze byly technologické metody stále primitivní a neproduktivní kvůli tomu, že nadměrně zkracovaly lovnou sezónu a snižovaly tak kvalitu úlovku. Na druhou stranu po zbytek roku stimulovaly nadprodukcí a nevyužívání ryb. A samozřejmě taková vládní omezení nedělají vůbec nic pro to, aby stimulovala růst vododělství. Jak píší profesoři North a Miller:

Rybáři jsou chudí, protože jsou [vládní regulací] nuceni používat neefektivní vybavení a rybařit pouze po malou část roku a také proto, že je jich příliš mnoho. Spotřebitel platí za lososa mnohem vyšší cenu, než jaká by byla třeba, pokud by byly používány efektivní metody rybolovu. Navzdory stále rostoucím regulacím není stále přežití lososa zajištěno.

Kořen tohoto problému leží v současném ne-vlastnickém uspořádání. Není v zájmu žádného jednotlivého rybáře zabývat se zachováním rodu lososů. Právě naopak: v jeho zájmu je chytit během sezóny co nejvíce ryb.¹¹

Oproti tomu North a Miller poukazují, že soukromé vlastnictví oceánů, u kterého by majitelé používali méně nákladné a efektivnější technologie a zároveň zachovávali samotný zdroj, je nyní uskutečnitelnější než kdy jindy: „Vynález moderních elektronických zařízení učinil střežení velkých vodních ploch relativně levné a snadné.“¹²

Rostoucí mezinárodní konflikty o části oceánu jen dále podtrhují důležitost soukromých vlastnických práv v této zásadní oblasti. S tím jak Spojené státy a další národy prosazují svou suverenitu dvě stě mil od pobřeží, hašteří se soukromé společnosti a vlády o určité plochy

oceánu. A jak traulery, rybářské sítě, ropné vrty a kopači nerostů soupeří o stejné části, vlastnická práva se stávají více a zjevněji důležitá. Jak píše Francis Christy:

uhlí se těží v šachtách pod povrchem moře, ropa se těží z věží připoutaných ke dnu, nerosty mohou být také těženy z povrchu oceánského dna (...) na dně usazená zvířata jsou lovena ze dna, na kterém mohou ležet telefonní kabely, zvířata žijící na dně jsou chytána do pastí, zvířata ze středních hloubek jsou lovena háky nebo traulery, které sem tam překáží ponorkám, druhy žijící na hladině jsou loveny sítěmi a harpunami a samotný povrch oceánu je používán pro lodní dopravu, stejně tak jako plavidly, které slouží k získávání surovin.¹³

Tento rostoucí konflikt vede Christyho k předpovědi, že „moře jsou v tranzitivní fázi. Přesouvají se ze stavu, kdy vlastnická práva takřka neexistují, ke stavu, kdy dojde k vytvoření nebo umožnění nějakého druhu vlastnických práv.“ Nakonec Christy uzavírá: „jak budou mořské zdroje získávat na hodnotě, dojde k vymezení výhradních vlastnických práv.“¹⁴

Znečištění

Dobrá: i kdybychom připustili, že úplné soukromé vlastnictví zdrojů společně s volným trhem by zachovaly a vytvářely zdroje a dělaly to daleko lépe než vládní regulace, co s problémem znečištění? Netrpěli bychom zvýšeným znečištěním kvůli nekontrolované „kapitalistické chamtivosti“?

Existuje v první řadě tento strohý empirický fakt: vládní vlastnictví, či dokonce socialismus se neukázaly být řešením problému znečištění. Dokonce i ti nejsnílkovitější zastánci vládního plánování připouští, že otrávení Bajkalského jezera v Sovětském svazu je monumentem lehkomyšlného průmyslového znečištění cenného přírodního zdroje. Ale problém je daleko hlubší. Všimněme si například dvou stěžejních

oblastí, ve kterých se znečištění stalo podstatným problémem: vzduch a vodní cesty, konkrétně řeky. Toto jsou přesně ale dvě z životně důležitých oblastí ve společnosti, ve kterých nebylo soukromému vlastnictví umožněno fungovat.

Nejprve řeky. Řeky, a stejně tak oceány, jsou obvykle vlastněny vládou; soukromé vlastnictví, alespoň úplné soukromé vlastnictví, nebylo u vody nikdy povoleno. V podstatě tedy vláda vlastní řeky. Ale vládní vlastnictví není pravým vlastnictvím, jelikož vládní představitelé mohou sice kontrolovat zdroj, nemohou však sami sklízet jeho kapitálovou hodnotu na trhu. Vládní představitelé nemohou řeky prodat nebo prodat jejich akcie. Tím pádem nemají žádný ekonomický podnět k zachování čistoty a hodnoty řek. Řeky jsou tedy v ekonomickém smyslu „nevlastněny“; vládní představitelé tudíž dovolili jejich poškozování a znečišťování. Kdokoli mohl do vody vyhodit znečišťující smetí a odpady. Zvažme ale, co by se stalo, pokud by soukromé firmy mohly vlastnit řeky a jezera. Pokud by soukromá firma například vlastnila jezero Erie, pak kdokoli, kdo by vyhazoval odpad do jezera, by byl ihned zažalován u soudu za agresí proti soukromému vlastnictví a byl by soudy nucen platit náhrady za škodu a upustit od jakékoli další agrese. Takže jedině právo na soukromé vlastnictví zajistí konec znečišťování – poškozování zdrojů. Jen proto, že jsou řeky nevlastněny, neexistuje vlastník, který by povstal a bránil svůj drahocenný zdroj před útokem. Pokud by, naproti tomu, každý vyhazoval odpadky a znečišťující látky do jezera, které je soukromě vlastněno (jako tomu je u mnoha menších jezer), nemohl by tak činit příliš dlouho – jeho vlastník by přispěchal jezero bránit.

¹⁵ Profesor Dolan píše:

Pokud by General Motors vlastnila řeku Mississippi, můžete si být jisti, že na továrny a obce znečišťující řeku podél jejího břehu by dopadla tvrdá obvinění a voda v řece by byla udržována čistá, aby maximalizovala výnosy od firem, které ji chtějí využívat k pití,

rekreaci a komerčnímu rybaření.¹⁶

Pokud vláda, jako vlastník, dovolila znečištění řek, můžeme také říct, že vláda byla hlavním znečišťovatelem, speciálně pak v její roli správce obecní kanalizace. Již dnes existují levné chemické toalety, které dokážou spalovat odpad, aniž by znečišťovaly vzduch, půdu nebo vodu. Ale kdo bude investovat do chemických toalet, když se vláda zbaví odpadu zadarmo?

Tento příklad poukazuje na problém podobný brzdění vodních technologií za nepřítomnosti soukromého vlastnictví: pokud vláda jako vlastník řek dovolí znečištění vody, potom se průmyslová technologie stane – a stala – technologií znečišťující vodu. Pokud je výrobním procesům povoleno znečišťovat řeky bez kontroly majitelů řek, potom právě takovou produkční technologii budeme mít.

Pokud problém znečištění vody může být vyřešen vlastnickými právy k vodě, jak je na tom znečištění vzduchu? Jak vůbec mohou libertariáni přijít s řešením tohoto bolestného problému? Jistě nemůže existovat soukromé vlastnictví ke vzduchu? Ale odpověď je: ano, může. Již jsme viděli, jak mohou být vlastněny radiové a televizní frekvence. Stejně tak by mohly být vlastněny koridory letadel. Například komerční letecké koridory by mohly být soukromě vlastněny; není potřeba mít Civil Aeronautics Board, aby rozdělával a omezoval cesty mezi různými městy. Ale v případě znečištění vzduchu se ani tak nezabýváme soukromým vlastnictvím ke vzduchu, ale ochranou soukromého vlastnictví u plic, polí a ovocných sadů. Zásadní skutečností u znečištění vzduchu je to, že znečišťovatel vysílá nechtěné a nezvané škodliviny – od kouře přes jaderné záření po oxidy síry – skrz vzduch do plic nevinných obětí, stejně tak jako na jejich hmotný majetek. Veškeré takové vyzařování, které zraňuje osoby nebo ničí majetek, je agresí proti soukromému vlastnictví obětí. Znečištění vzduchu je koneckonců stejná agrese jako podpálení něčího majetku, nebo dokonce jeho samotného. Znečišťování vzduchu, které poškozuje ostatní, je prostě a

jednoduše agresí. Hlavní funkcí vlády – soudů a policie – je zabraňování agresí. Jenže místo toho vláda v tomto úkolu selhává a ještě tragičtěji selhává při vykonávání obrany proti znečištění vzduchu.

Je důležité si uvědomit, že toto selhání nebylo pouze otázkou ignorace prostého zpoždění mezi rozpoznáním nového technologického problému a vypořádáním se s ním. Zatímco některé moderní škodliviny mohou být objeveny teprve nedávno, kouř z továren, a mnoho jeho negativních dopadů, je známý od průmyslové revoluce. Známy do takové míry, že americké soudy učinily během devatenáctého století záměrné rozhodnutí povolit porušování vlastnických práv průmyslovým kouřem. Aby tak učinily, musely soudy systematicky měnit a oslabovat obranu soukromého vlastnictví zabudovanou do anglosaského zvykového práva. Před polovinou devatenáctého století bylo znečištění vzduchu považováno za přečin, nepřístojnost, vůči které se oběti mohly bránit požadováním náhrady škody a zabráněním dalšímu porušování vlastnických práv. Ale během devatenáctého století soudy systematicky měnily nedbalostní zákony a zákon o narušování majetku tak, aby povolily jakékoli znečišťování vzduchu, které nebylo nezvykle větší, než prováděla podobná výrobní firma. Takové znečištění, které nebylo intenzivnější než běžná praxe ostatních znečišťovatelů.

Jak se začaly objevovat továrny a vypouštět kouř, kterým ruinovaly ovocné sady sousedních farmářů, farmáři dávali tyto továrny k soudu a žádali o náhradu škody a zabránění dalšího narušování jejich majetku. Ale soudci prakticky odpovídali: „Omlouváme se. My víme, že průmyslový kouř (tj. znečištění vzduchu) narušuje a je v rozporu s vašimi vlastnickými právy. Ale existuje něco důležitějšího, než jsou pouhá vlastnická práva, a tím je veřejná politika nazvaná „veřejný zájem“. A veřejný zájem říká, že průmysl je dobrá věc, průmyslový pokrok je dobrá věc, a proto musí být vaše pouhá vlastnická práva přebita obecným blahobytem.“ A nyní my všichni platíme hořkou cenu za toto porušování soukromého vlastnictví ve formě onemocnění plic a

nespočtu dalších neduhů. A to vše pro „veřejný zájem“.¹⁷

To, že tento princip v této době vedl soudce, můžeme vidět na rozhodnutí soudu Ohia v případě *Antonik vs. Chamberlain* (1947). Obyvatelé příměstské části poblíž města Akron žalovali obžalované za provozování soukromého letiště. Důkazním materiálem bylo narušení majetku skrz nadměrný hluk. Soud odmítl obžalobu a deklaroval:

*Při posuzování tohoto případu nesmíme brát v úvahu pouze konflikt zájmů majitelů letiště a majitelů pozemků v okolí, ale musíme také uvážit veřejnou politiku generace, ve které žijeme. Musíme uvážit, že zřízení letiště (...) je ve velkém zájmu veřejnosti, a pokud je toto letiště zrušeno nebo pokud je zabráněno jeho vzniku, nebude následkem pouze velká újma majitelů pozemku letiště, ale může také dojít k významným ztrátám na aktivech celé komunity.*¹⁸

Aby zaštitila zločiny soudců, legislatura (federální i státní) zasáhla a upevnila agresi tím, že zakázala ve sporech o znečištění vzduchu „kolektivní akci“. Je zřejmé, že pokud továrna znečišťuje ovzduší města, ve kterém žijí desetitisíce obětí, je nepraktické, aby každý z nich sám žaloval továrnu o vlastní náhradu škody (ačkoli soudní příkaz může být efektivně použit i každou malou obětí). Zvykové právo tudíž uznává platnost hromadné žaloby, při níž několik obětí může žalovat agresora nejen vlastním jménem, ale jménem celé třídy podobných obětí. Ale legislativa systematicky zakázala takové hromadné žaloby u případů znečištění. Z tohoto důvodu může oběť úspěšně žalovat znečišťovatele, který mu způsobil škodu, v individuálním procesu. Ale oběti je zákonem zakázáno jednat proti masovému znečišťovateli, který poškozují velké množství lidí v dané oblasti. Jak píše Frank Bubb: „*Je to jako kdyby vám vláda řekla, že vás (snad) bude chránit proti zloději, který okrade jen vás, ale nebude vás chránit proti zloději, který okrade každého ve vaší čtvrti.*“¹⁹

Hluk je také formou znečištění vzduchu. Hluk je vlastně tvorba zvukových vln, které procházejí vzduchem a narušují cizí majetek a cizí

osoby. Teprve nedávno začali lékaři zkoumat škodlivé účinky hluku na lidskou fyziologii. Libertariánský právní systém by opět povolil hromadné žaloby a náhradu škody u případů nadměrného a škodlivého hluku, žaloby proti „hlukovému znečištění“.

Lék proti znečištění vzduchu je tedy křišťálově čistý a nemá nic společného s multimiliardovými vládními programy, které však na náklady daňových poplatníků ani skutečné problémy neřeší. Nápravou je jednoduše, aby se soudy vrátily ke své funkci ochránce jedinců a jejich vlastnických práv před jejich narušováním, a tedy aby zakázaly vypouštět do ovzduší škodliviny. Ale co obhájci průmyslového pokroku, kteří jsou pro znečištění? A co se zvýšenými náklady, které by museli nést zákazníci? A co s naší současnou technologií vypouštějící znečištění?

Argument, že takovýto soudní zákaz znečištění by zvýšil náklady průmyslové produkce, je stejně zavrženíhodný jako argument používaný před občanskou válkou, že zrušení otroctví zvýší náklady pěstování bavlny, a proto je zrušení otroctví, ačkoli morálně správné, „nepraktické“. Znamená to totiž, že znečišťovatelé jsou momentálně schopni uvalit všechny tyto vysoké náklady znečištění na ty, jejichž plíce a vlastnická práva byla beztretně poškozena.

Dále tento argument nákladů a technologie přehlíží podstatnou skutečnost, že pokud může znečišťování vzduchu beztretně pokračovat, nikdo stále nemá motivaci vyvíjet technologie, které nebudou znečišťovat. Právě naopak, motivace je, tak jako byla již sto let, na opačné straně. Předpokládejme například, že v době, kdy vyjely první automobily a nákladáky, soudy rozhodly následovně:

Normálně bychom byli proti tomu, aby kamiony jezdily po trávnících cizích lidí, jelikož jde o narušení soukromého vlastnictví, a trvali bychom na tom, aby jezdili po silnicích bez ohledu na dopravní situaci. Ale kamiony jsou životně důležité pro veřejné blaho, pročež

jsme se usnesli, že kamiony budou mít povoleno jezdit po každém trávníku, po kterém si umanou, za předpokladu, že věří, že by to ulevilo jejich dopravním problémům.

Pokud by soudy rozhodly takovýmto způsobem, měli bychom dnes dopravní systém, ve kterém jsou trávníky systematicky ničeny kamiony. Jakýkoli pokus ukončit tento stav by byl odsouzen ve jménu potřeb moderní dopravy! Pointou je, že přesně tímto způsobem soudy rozhodly o znečištění vzduchu – o znečištění, které je pro nás mnohem škodlivější než jízda po trávě. Tímto způsobem daly vlády od samého počátku zelenou znečišťujícím technologiím. Není potom divu, že právě takový druh technologie dnes máme. Jedinou nápravou je donutit znečišťovatele, aby skončili se svým porušováním soukromého vlastnictví, a tak přesměřovali technologie k neznečišťujícím, či dokonce k anti-znečišťujícím.

Již dnes, během našeho nezbytně primitivního období v antiznečišťujících technologiích, byly vynalezeny techniky, jak bojovat s běžným a hlukovým znečištěním vzduchu. Na hlučné přístroje mohou být nainstalovány tlumiče, které vysílají zvuk přesně v proticyklických vlnách oproti těmto strojům, a tak ruší jejich trýznivý hluk. Vzdušný odpad může být i dnes zachycen v komínu a poté recyklován tak, aby vytvořil produkty použitelné v průmyslu. Takto může být zachycena a recyklována významná škodlivina, oxid siřičitý, a z ní následně vytvořena ekonomicky cenná kyselina sírová.²⁰ Vysoce znečišťující zážehový motor by buď musel být „vyléčen“ novým zařízením, nebo zcela nahrazen takovým neznečišťujícím motorem, jako je třeba dieselový, plynový, parní nebo elektrický. A jak poukazuje designér libertariánských systémů Robert Poole Jr., náklady instalování neznečišťující či antiznečišťující technologie by potom „*konečně nesli spotřebitelé produktů těchto firem, tj. ti, kteří se rozhodnou s firmou spolupracovat, místo toho, aby byly přeneseny na nevinné třetí strany ve formě znečištění (nebo daní)*“.²¹

Robert Poole přesvědčivě definuje znečištění „jako transfer škodlivé hmoty nebo energie k cizí osobě nebo jejímu majetku bez jejího souhlasu.“²² Libertariánské – a jediné celistvé – řešení problému znečištění vzduchu tkví v použití soudu a právní struktury za účelem boje proti takovému narušení majetku. V poslední době se objevují znamení, že i současný právní systém se začíná měnit k tomuto směru: nová soudní rozhodnutí a zrušení zákonů zakazující „kolektivní akce“. Ale to je teprve začátek.²³

Mezi konzervativci – oproti libertariánům – existují dvě, v konečném důsledku podobné, odpovědi na problém znečištění vzduchu. Odpověď Ayn Randové, Roberta Morese a mnoha dalších popírá, že vůbec tento problém existuje, a přisuzuje celou agitaci levičákům, kteří chtějí zničit kapitalismus a technologii ve jménu kmenové formy socialismu. Ačkoli část tohoto obvinění může být správná, odmítnutí samotné existence tohoto problému je odmítnutím vědy jako takové a poskytnutí argumentu pro levicové obvinění, že obhájci kapitalismu „staví vlastnická práva nad lidská práva“. Navíc obrana znečištění vzduchu ani nebrání vlastnická práva, právě naopak, dává souhlas těm průmyslníkům, kteří pošlapávají vlastnická práva obyvatelstva.

Druhá a sofistikovanější konzervativní odpověď pochází od ekonomů, kteří jsou zastánci volného trhu, jako je Milton Friedman. Friedmanovci připouští problém znečištění vzduchu, ale chtějí se s ním vypořádat ne obranou vlastnických práv, ale raději údajnou vládní utilitaristickou cost-benefit kalkulací, která poté učiní a bude vynucovat „společenské rozhodnutí“ o tom, kolik znečištění povolit. Toto rozhodnutí by poté bylo vynucováno buď formou licencí na určitý objem znečištění (garantování „práv znečištění“), odstupňovanými daněmi proti znečištění, nebo tak, že by daňový poplatník platil firmám za to, že nebudou znečišťovat. Nejenže by tyto návrhy poskytly vládě obrovskou byrokratickou moc ve jménu ochrany „volného trhu“, ale nadále by porušovaly vlastnická práva ve jménu kolektivních rozhodnutí vynucovaných státem. To má ke skutečně „volnému trhu“ daleko a

odhaluje, že, tak jako v mnoha ostatních ekonomických oblastech, je nemožné skutečně hájit svobodu a volný trh, aniž bychom netrvali na právech k soukromému vlastnictví. Friedmanův groteskní výrok, že obyvatelé měst, kteří si nepřejí dostat onemocnění plic, by se měli odstěhovat na venkov, ostře připomíná slavné prohlášení Marie Antoinetty „Ať jedí koláče“ – a ukazuje nedostatek citlivosti k lidským či vlastnickým právům. Friedmanovo tvrzení je ve skutečnosti typické konzervativní „pokud se vám tady nelíbí, tak odejděte“ – tvrzení, které implikuje, že vláda po právu vlastní celé území „tady“ a že každý, kdo má proti tomuto pravidlu námitky, proto musí opustit oblast. Libertariánská kritika friedmanovských návrhů od Roberta Poolea nabízí osvěžující kontrast:

Bohužel toto je případ nejvážnějšího selhání konzervativních ekonomů: nikde v tomto návrhu není jakákoli zmínka o právech. Jedná se o stejné selhání, jako měli falešní obhájci kapitalismu před dvěma sty lety. Dokonce i dnes pojem „laissez-faire“ vyvolává obrázky anglických průmyslových měst osmnáctého století zahalených do kouře a umazaných od sazí. Raní kapitalisté souhlasili se soudy, že kouř a saze jsou „cenou“, která musí být zaplacená za výhody průmyslu (...) Nicméně laissez-faire bez práv je protimluv. Pozice laissez-faire je založena a odvozena z práv člověka a může přetrvat pouze, pokud jsou práva uznávána za neporušitelná. Dnes, v době rostoucího zájmu o životní prostředí, se tento vnitřní rozpor vrací zpět, aby pronásledoval kapitalismus.

Je pravda, že vzduch je vzácný zdroj [jak říkají friedmanovci], ale člověk se musí ptát, proč je vzácný? Pokud je vzácný kvůli systematickému porušování práv, potom řešením není zvýšit cenu statusu quo, a tak sankcionovat porušení práv, ale dožadovat se práv a jejich ochrany (...) Pokud továrna vypustí velké množství molekul oxidu siřičitého, které vstoupí do něčích plic a způsobí člověku onemocnění, potom majitel továrny spáchal agresi, stejně

tak jako kdyby tomuto člověku zlomil nohu. Tento bod je třeba zdůraznit, protože je v libertariánské laissez-faire pozici zásadní. Znečišťování v tradici laissez-faire je vnitřní spor a musí takto být označeno. Libertariánská společnost by byla společností plné zodpovědnosti, kde je každý plně zodpovědný za svoje činy a jakékoli škodlivé následky, které mohou způsobit.²⁴

Mimo zpronevření se údajné funkci ochránce soukromého vlastnictví, přispěla vláda ke znečištění vzduchu i v aktivním smyslu. Není to tak dávno, co ministerstvo zemědělství provádělo masový postřik rozsáhlých oblastí látkou DDT z helikoptér, čímž porušovala přání jednotlivých protestujících farmářů. Vláda stále pokračuje v lité tun jedovatých a karcinogenních insekticidů po celém Jihu v drahé a marné snaze zbavit se mravenců.²⁵ A komise atomové energie vypustila do země a vzduchu radioaktivní odpad z jaderných elektráren a testů atomových zbraní. Obecní elektrárny a elektrárny licencovaných monopolních společností obrovsky znečišťují atmosféru. Jedním z hlavních úkolů státu v této oblasti je tedy zastavení vlastního otravování atmosféry.

Tedy pokud odebereme zmatek a chybnou filosofii moderních ekologů, najdeme důležitý základní argument proti současnému systému; ale ukazuje se, že se nejedná o argument proti kapitalismu, soukromému vlastnictví, růstu nebo technologii per se. Jde o argument proti selhání vlády povolit a bránit práva soukromého vlastnictví proti jejich narušení. Pokud by byla vlastnická práva plně bráněna jak proti soukromé, tak proti vládní invazi, zjistili bychom, že, stejně jako v dalších oblastech naší ekonomiky a společnosti, není soukromé podnikání a moderní technologie prokletím lidstva, ale jeho spásou.

14. Válka a zahraniční politika

Izolacionismus, vpravo i vlevo

Termín „izolacionismus“ vznikl za účelem očernění odpůrců vstupu Ameriky do druhé světové války. Protože toto slovo bylo často – v rámci házení do jednoho pytle – používáno jako označení příznivců nacistů, slovo „izolacionistický“ nabralo „pravicový“, stejně tak jako celkově negativní nádech. „Izolacionisté“ byli považováni, když už ne za zastánce nacistů, alespoň za hlupáky neznalé světa kolem sebe, na rozdíl od inteligentních, světových a obětavých „internacionalistů“, kteří souhlasili s americkými křižáckými výpravami kolem světa. V posledním desetiletí byly pochopitelně protiválečné síly považovány za „levicové“ a intervencionisté, od Lyndona Johnsona po Jimmyho Cartera včetně jejich následovníků, se neustále snažili přišít nálepku „izolacionistů“ nebo alespoň „neoizolacionistů“ na dnešní levici.

Vpravo, nebo vlevo? Během druhé světové války byli její oponenti trpce pomlouváni jako „levičáci“, stejně tak jako dnes, ačkoli mezi nimi byli i libertariáni a zastánci laissez-faire kapitalismu. Vlastně hlavní centrum opozice vůči americké válce se Španělskem a s filipínskými rebely na přelomu století bylo v řadách laissez-faire liberálů, u lidí jako sociolog a ekonom William Graham Sumner a bostonský obchodník Edward Atkinson, kteří založili „Anti-imperialistickou ligu“. Navíc Atkinson a Sumner byli bezvýhradnými zastánci velké tradice klasických anglických liberálů 18. a 19. století, stejně tak jako laissez-faire „extrémisté“ jako Richard Cobden a John Bright z „manchesterské školy“. Cobden a Bright se ujali vedení v rázném odporu vůči každé britské válce a zahraniční politické intervenci své doby a za tuto oběť byl Cobden znám nikoli jako „izolacionista“, ale jako „mezinárodní muž“.¹ Až do pošpiňující kampaně pozdních třicátých let byli odpůrci

válek považováni za opravdové „internacionalisty“ – lidi, kteří byli proti rozpínavosti národních států a podporovali mír, volný obchod, volnou migraci a mírumilovnou kulturní výměnu mezi národy po celém světě. Zahraniční intervence je „internacionální“ jen v tom smyslu, v jakém je i válka internacionální: násilí, ať už ve formě hrozby použití síly nebo skutečné vojenské akce, bude vždy přesahovat hranice mezi jedním a druhým národem.

„Izolacionismus“ je slovo s pravicovým přízvukem, „neutralismus“ a „svobodná koexistence“ zní levicově. Ale jejich základ je stejný: odpor vůči válce a politickým intervencím mezi státy. Taková byla pozice protiválečných proudů po dvě staletí, ať už šlo o klasické liberály 18. a 19. století, „levičáky“ první světové války a studené války nebo „pravičáky“ druhé světové války. Jen ve velmi malém množství případů proklamovali tito anti-intervencionisté doslovnou „izolaci“: na čem měli obvykle zájem, bylo zdržení se politické intervence do věcí jiných zemí, ve spojení s ekonomickým a kulturním internacionalismem ve smyslu mírumilovné svobody obchodu, investic a směn mezi občany všech zemí. A takový je i smysl libertariánské pozice.

Omezování vlády

Libertariáni zastávají zrušení všech států na všech místech a poskytování služeb, které jsou nyní špatně zajišťovány vládami (policie, soudy apod.), volným trhem. Libertariáni vidí svobodu jako přirozené lidské právo a prosazují ji nejen pro Američany, ale pro všechny lidi na světě. Ve zcela libertariánském světě by tedy neexistovaly žádné státy s žádnými vládami a monopoly na násilí nad žádným územím. Ale protože žijeme ve světě národních států a protože tento systém v nejbližší budoucnosti asi sotva zmizí, jaký je postoj libertariánů vůči zahraniční politice v současném, státy zasaženém světě?

Ve chvíli, kdy není k dispozici možnost státy zrušit, si libertariáni přejí omezit oblast státní moci ve všech ohledech nejvíce, jak je to možné.

Už jsme si ukázali, jak by mohl tento princip „odstátnění“ fungovat v různých důležitých „domácích“ otázkách, kdy bylo cílem potlačit roli státu a umožnit plnohodnotný průběh dobrovolným, spontánním snahám svobodných lidí pomocí mírumilovné spolupráce ve volně tržní ekonomice. V mezinárodních otázkách je cíl stejný: zabránit státu v zasahování do záležitostí jiných vlád a jiných zemí. Politický „izolacionismus“ a mírumilovná koexistence – nezasahování do života v jiných zemích – je tedy libertariánská analogie k laissez-faire agitaci na domácí scéně. Myšlenka spočívá v omezení vlády v zahraničních zásazích, tak jako se snažíme omezit vládu doma. Izolacionismus neboli mírumilovné soužití je mezinárodní odraz omezování vlády v domácích otázkách.

Abychom byli konkrétnější, celý povrch Země je nyní rozdělen mezi různé státy a každá oblast je ovládaná centrální vládou s monopolem na násilí v daném místě. Ve vztazích mezi státy je tedy libertariánským cílem zabránit každému takovému státu, aby rozšiřoval své násilí na další země, aby tyranie každého státu byla alespoň omezena na jeho rajon. Libertariána totiž zajímá maximální možné omezení rozsahu státní agrese proti všem soukromým osobám. Jediný způsob, jak toho v mezinárodních otázkách dosáhnout, je, aby všichni lidé ze všech zemí vyvíjeli tlak na své státy, aby omezily své aktivity pouze na území, která ovládají, neútočily na ostatní státy a nepoužívaly agresí vůči jejich občanům. Neboli cílem libertariána je omezit invazi jakéhokoli státu vůči osobám nebo majetku na co nejmenší možnou míru. A toto znamená absolutní zákaz války. Lidé v každém státě by měli bránit „svým“ jednotlivým státům ve vzájemných útocích, nebo pokud by takový konflikt měl přesto nastat, z něj vycouvat tak rychle, jak to bude fyzicky možné.

Představme si na chvíli, že máme svět se dvěma hypotetickými zeměmi: Graustark a Belgravia. Každá z nich je samostatným státem. Co se stane, když vláda Graustarku obsadí území Belgravie? Z

libertariánského hlediska nastanou dvě nepravosti. Jednak graustarská armáda začala vraždit nevinné belgravské civilisty, tedy osoby, které se nepodílely na žádných zločinech, které belgravská vláda mohla spáchat. Válka je tedy masovou vraždou; a takové obrovské potlačení práva na život a sebevlastnictví tolika osob není pro libertariána pouze obyčejným zločinem, ale tím nejhorším možným zločinem. Dále, jelikož všechny státy si získávají finance pomocí krádeže násilným zdaněním, jakákoli mobilizace a vyslání vojenských jednotek nevyhnutelně přináší zvýšení daňového násilí v Graustarku. Z obou těchto důvodů – protože mezistátní války jsou vždy spojeny jak s masovou vraždou, tak s daňovým násilím o větší intenzitě – je libertarián proti válce, tečka.

Výše uvedené neplatilo vždy. Během středověku byly války mnohem méně významné. Před nástupem moderních zbraní byly vojenské možnosti tak omezené, že státy mohly – a většinou tak činily – omezit i své útočné násilí pouze na armády nepřátelských států. Je pravda, že se zvýšilo daňové násilí, ale aspoň nedocházelo k masovým vraždám nevinných. Nejenže byla palebná síla zbraní dostatečně nízká, aby mohlo být násilí cíleno pouze na nepřátelské armády, ale v předmoderní době dokonce neexistoval žádný centralizovaný národní stát, který by jednal jménem všech obyvatel daného území. Když jedna skupina králů nebo baronů začala válčit s jinou, nikdo z toho nevyvozoval to, že každý na daném území musí být oddaný jedné ze stran. Dále místo toho, aby se armády skládaly z velkého množství naverbovaných otroků sloužících svým pánům, byly malými skupinami najatých žoldáků. Často se běžní obyvatelé bavili tím, že se dívali na bitvy z valů v bezpečné vzdálenosti, a válka se považovala za něco jako sportovní utkání. Až s nástupem centralizovaných států a moderních zbraní hromadného ničení se vyhlazování civilistů a zabíjení lidí naverbovaných do armád staly nedílnou součástí mezistátních válek.

Představme si na chvíli, že i přes veškerý libertariánský odpor začala válka. Je jasné, že libertariánská pozice by měla být taková, že dokud

válka trvá, míra zabíjení nevinných civilistů musí být snížena, jak je to jen možné. Staromódní mezinárodní právo mělo dva výborné nástroje, jak tohoto cíle dosáhnout: „válečné zákony“ a „zákony neutrality“ neboli „práva neutrálních stran“. Zákony neutrality byly navrženy tak, aby byla jakákoli válka držena v rámci hranic zúčastněných států a aby nedošlo k útokům na neválčící státy, a už vůbec ne k agresi vůči jejich obyvatelům. Odtud pramení důležitost starých a dnes téměř zapomenutých amerických principů jako „svoboda moří“ nebo omezení práv válčících států v blokáдах nestranného obchodu s lidmi v nepřátelském státě. Zkrátka libertarián se snaží donutit neutrální státy, aby v jakémkoli mezinárodním konfliktu neutrálními zůstaly, a donutit válčící státy, aby plně respektovaly práva nezúčastněných občanů. „Válečné zákony“ pak byly vytvořeny, aby v maximální možné míře omezily zásahy válčících států do práv civilistů v jednotlivých zemích. Jak napsal právní expert F. J. P. Veale:

Základním principem tohoto kodexu bylo, aby bylo násilí mezi civilizovanými lidmi omezeno pouze na skutečně zúčastněné ozbrojené síly (...) Určilo dělicí čáru mezi vojáky a civilisty tak, že bojování bylo v popisu práce vojáka, a proto museli být nevojáci všech válečných operací ušetřeni.²

Pozměněná forma tohoto principu, konkrétně zákaz bombardování jakýchkoli měst mimo válečnou frontu, fungovala během válek v západní Evropě v posledních několika stoletích až do doby, kdy Velká Británie zahájila strategické bombardování civilistů během druhé světové války. Dnes už je tento koncept samozřejmě dávno zapomenutý, protože vyhlazování civilistů je samotnou podstatou moderních válek.

Abychom se vrátili k našim hypotetickým zemím Graustark a Belgravia, představme si, že Graustark napadl Belgravii a že třetí stát, Walldavia, nyní do této války vstoupí, aby chránil Belgravii před

„graustarskou agresí“. Je takový počín správný? Zde již vidíme zárodek moderní zhoubné teorie „kolektivní bezpečnosti“ – představy, že jakmile jeden stát „zaútočí“ na jiný, je morální povinností ostatních států světa spojit se dohromady a bránit ten stát, který je za „obět“.

Tento koncept kolektivní bezpečnosti proti „násilí“ má několik fatálních nedostatků. Jedním je, že jakmile se Walldavia nebo jakýkoli jiný stát vloží do této šarvátky, sám se podílí na rozšiřování a stupňování rozsahu agrese, protože (1) neprávem vraždí masy graustarských občanů a (2) zvyšuje daňovou zátěž walldavských civilistů. Navíc v dnešní době, kdy jsou státy a jejich příslušníci dobře identifikovatelní, Walldavia (3) vystavuje své občany hrozbě odvety graustarskými bombardéry a raketami. Tím pádem walldavská vláda vstupem do války ohrožuje holé životy a majetek walldavských občanů, které by teoreticky měla chránit. Nakonec (4) verbování-zotročení walldavských občanů pravděpodobně nabere na intenzitě.

Kdyby měl být tento koncept „kolektivní bezpečnosti“ aplikován ve světovém měřítku a kdyby všechny „Walldavie“ spěchaly se vstupem do konfliktu na každém území a podporovaly je, každá vesnická šarvátka by časem eskalovala do celosvětové vřavy.

Existuje i další důležitý nedostatek tohoto konceptu kolektivní bezpečnosti. Myšlenka vstupu do války s cílem zabránit „agresi“ je evidentní analogií k agresi jednoho jednotlivce vůči jinému. Někdo viděl Smithe, jak mlátí Jonese – který je vůči němu tedy agresivní. Opodál stojící policisté přiběhnou na Jonesovu obranu – vedou „policejní zásah“ s cílem zastavit agresi. Přesně tento mýtus byl následován, když například prezident Truman naléhal na nazývání amerického vstupu do Korejské války „policejním zásahem“, kolektivní snahou OSN o odpuzení „agrese“.

Ovšem slovo „agrese“ dává smysl pouze na úrovni jednotlivců Smithe a Jonese, stejně tak jako samotný pojem „policejní zásah“. Tyto pojmy nemají absolutně žádný smysl na mezistátní úrovni. Zaprvé jsme viděli,

že státy vstupující do války se samy stávají agresory vůči nevinným civilistům – vlastně se z nich stávají masoví vrazi. Opravdová analogie k jednání jednotlivců by byla tato: Smith zmlátí Jonese, policie přiběhne Jonesovi na pomoc a během pokusu o dopadení Smithe policie vybombarduje celou čtvrť a zavraždí tisíce lidí nebo začne kulometem pálit do davu nevinných lidí. Toto je mnohem přesnější analogie, protože představuje to, co válčící státy dělají, přičemž během dvacátého století to dělali v kolosálním měřítku. Jakákoli policejní složka, která se takto chová, se sama o sobě stává kriminálním agresorem, často mnohem horším než Smith, který původně konflikt začal.

Existuje ale ještě jeden nepřekonatelný problém s analogií s agresí jednotlivce. Když Smith zmlátí Jonese nebo ukradne jeho majetek, můžeme identifikovat Smithe jakožto agresora vůči lidským nebo majetkovým právům své oběti. Ale jakmile graustarský stát vnikne na území belgravského státu, je nemožné použít „agresí“ jakožto analogii. Pro libertariána nemá žádná vláda spravedlivý nárok na jakýkoli majetek ani právo „suverenity“ v jakékoli teritoriální oblasti. Nárok belgravského státu na své území je tedy naprosto odlišný od Jonesova nároku na svůj majetek (ačkoli i ten se může na základě vyšetřování ukázat jako nelegitimní důsledek krádeže). Žádný stát nemá legitimní majetek, protože všechno jeho území je výsledkem nějakého druhu agrese a násilného dobývání. Proto je invaze graustarského státu vždy bitvou mezi dvěma skupinami zlodějů a agresorů a jediný problém je, že nevinní civilisté na obou stranách jsou pošlapáváni.

Vedle této obecné námitky vůči státům lze říci, že takzvaný „stát-agresor“ má často smysluplný nárok vůči své „oběti“: tedy smysluplný v kontextu systému národních států. Předpokládejme, že Graustark překročil belgravské hranice, protože Belgravie o století dříve napadla Graustark a přisvojila si jeho severovýchodní provincie. Obyvatelé těchto provincií jsou kulturně, etnicky a jazykově graustarští. Graustark

nyní podnikne invazi s cílem se konečně sjednotit s ostatními graustarčany. V této situaci by se mimochodem libertarián, byť stále odsuzujíc oba státy za vedení války a zabíjení civilistů, musel přiklonit na stranu Graustarku jakožto strany, která má právoplatnější, nebo alespoň méně neprávoplatný, nárok. Řekněme to takto: kdyby se čirou náhodou mohly dvě země vrátit k před-modernímu způsobu vedení války, kde (a) zbraně jsou takového druhu, aby žádní civilisté netrpěli ztráty na životech nebo majetku, (b) armády jsou dobrovolné a bez verbování a (c) financování je prováděno dobrovolnými metodami namísto daní, libertarián by mohl – v našem kontextu – stranit Graustarku.

Ze všech nedávných válek se žádná neblížila uspokojení těchto kritérií „spravedlivé války“ tak dokonale – i když ne zcela úplně – jako indická válka konce roku 1971 s cílem osvobodit Bangladéš. Pákistánská vláda vznikla jako strašlivé dědictví imperiální Británie na indickém subkontinentu. Konkrétně měl pákistánský národ formu imperiální vlády Pandžábů ze západního Pákistánu nad početnějšími a produktivnějšími Bengálci z východu (a také nad Paštúny ze severozápadní hranice). Bengálci dlouho snili o nezávislosti na svých imperiálních utlačovatelích – na začátku roku 1971 byla důsledkem bengálského volebního vítězství pozastavena činnost parlamentu a od té doby pandžábské jednotky systematicky zabíjely civilní bengálské obyvatelstvo. Vstup Indie do konfliktu pomohl populárním bengálským obranným složkám Mukhti Bahini. Přestože daně a verbování byly stále přítomny, indická armáda nepoužila své zbraně proti bengálským civilistům a naopak jsme byli svědky skutečné revoluční války bengálské veřejnosti proti okupujícímu paňdžábskému státu. Pouze pandžábscí vojáci byli na druhém konci indické palby.

Tento příklad ukazuje další charakteristiku války: že revoluční partyzánská válka může být mnohem konzistentnější s libertariánskými principy než jakákoli mezistátní válka. Díky samotné podstatě jejich

aktivit partyzáni chrání civilní obyvatelstvo před státním drancováním, a tím pádem partyzáni nemohou – díky tomu, že obývají stejné území jako nepřátelský stát – použít jaderné zbraně nebo jiné zbraně hromadného ničení. A dále, jelikož partyzáni spoléhají na vítězství postavené na podpoře a pomoci civilního obyvatelstva, musí v rámci své základní strategie ušetřit civilisty poškození a zaměřit své aktivity výhradně proti státnímu aparátu a jeho ozbrojeným složkám. Proto nás partyzánská válka vrací k starodávnému a šlechtnému zaměřování se pouze na nepřítel a ušetřování nevinných civilistů. A partyzáni, v rámci svého honu za nadšenou podporou ze strany civilistů, se často zdržují verbování a danění a spoléhají na dobrovolnou podporu při shánění lidské síly i materiálu.

Libertariánské kvality partyzánské války se dají spojit pouze s revolucí. Pokud jde o protirevoluční síly státu, situace je poněkud odlišná. Zatímco stát nemůže dlouhodobě „vyhlazovat“ své poddané, spoléhá nevyhnutelně zejména na masový teror: zabíjení, terorizování a hromadné zatýkání mas civilistů. Protože partyzáni, pokud chtějí být úspěšní, musí být podporováni většinovou populací, stát – aby mohl vést svou válku – se musí soustředit na zničení této populace nebo musí nahnat masy civilistů do koncentračních táborů, aby je oddělil od jejich partyzánských spojenců. Tato taktika byla použita španělským generálem „Řezníkem“ Weylerem proti kubánským rebelům v 90. letech 19. století, pokračovaly v ní americké jednotky na Filipínách a Britové v Búrských válkách a používá se dodnes, například v nešťastné politice „strategické vesničky“ v Jižním Vietnamu.

Libertariánská zahraniční politika tedy není pacifistická politika. Netvrdíme, jako pacifisté, že žádný člověk nemá právo použít sílu v sebeobraně vůči násilnému útoku. Co tvrdíme, je, že nikdo nemá právo verbovat, danit ani vraždit ostatní, ani používat násilí vůči ostatním při sebeobraně. Protože všechny státy existují a spočívají na agresi vůči svým poddaným a na obsazování jejich teritorií a protože mezistátní

války vedou k zabíjení nevinných civilistů, jsou takové války nespravedlivé – ačkoli některé mohou být více nespravedlivé než jiné. Partyzánská válka proti státu má alespoň potenciál k naplnění libertariánských kritérií tím, že zaměřuje partyzánskou sílu proti státním představitelům a armádám a používá dobrovolné metody pro zajištění lidské síly a financí pro svůj boj.

Americká zahraniční politika

Viděli jsme, že libertariáni považují za svou hlavní odpovědnost zaměřit pozornost na invazivnost a agresivitu jejich vlastních států. Libertariáni země Graustark se musí zaměřit na omezení a redukci graustarského státu, walldavští libertariáni se zase musí snažit dostat do latě walldavský stát, a tak dále. V mezinárodních otázkách se musí libertariáni všech zemí snažit tlačit na své vlády, aby se vyhýbaly válkám a zahraničním intervencím a aby se stáhly z jakékoli války, jíž se již účastní. I kdyby k tomu nebyl žádný další důvod, libertariáni ve Spojených státech musí koncentrovat svoji pozornost na imperialistické a válečné aktivity své vlády.

Ale existují ještě další důvody, aby se zdejší libertariáni koncentrovali na invaze a zahraniční intervence Spojených států. Protože empiricky, pokud vezmeme dvacáté století jako celek, právě vláda Spojených států válčila nejvíce, byla nejvíc intervencionistická a nejvíc imperialistická. Takové tvrzení Američany asi musí šokovat, vzhledem k tomu, že jsme byli po desetiletí předmětem intenzivní propagandy establishmentu s důrazem na neustálou svatost, mírumilovné cíle a oddanost spravedlnosti americké vlády v mezinárodních otázkách.

Expanzionistický impuls amerického státu se začal ujímat v pozdním devatenáctém století, kdy se neohroženě pustil do války na cizím území, a to ve válce Ameriky proti Španělsku, během dominování Kubě, obsazení Portorika a Filipín a brutálního potlačení filipínského boje za nezávislost. Imperialistická expanze Spojených států se plně rozvinula

během první světové války, kdy vstup do války na příkaz prezidenta Woodrowa Wilsona prodloužil válku a masové zabíjení a nevědomky přiřivil příšernou destrukci, která přímo vedla k bolševickému vítězství v Rusku a nacistickému vítězství v Německu. Právě Wilson byl hlavním vynálezcem toho moralistického pláště, pod kterým se skrývala americká politika intervence a dominance – politika, která se vyznačuje snahou vytvarovat každou zemi podle americké představy, tedy potlačit radikální nebo marxistické režimy na straně jedné a starobylé monarchistické vlády na straně druhé. Byl to Woodrow Wilson, který měl zafixovat hlavní znaky americké zahraniční politiky po zbytek tohoto století. Skoro každý další prezident se považoval za wilsonovce a následoval jeho politiky. Nebylo náhodou, že jak Herbert Hoover, tak Franklin D. Roosevelt (kteří byli považováni za takové protiklady) hráli důležité role v první americké globální křížové výpravě – první světové válce – a že se oba vraceli ke svým zkušenostem s intervencemi a plánováním první světové války jakožto k vodítkům pro jejich budoucí zahraniční i domácí politiku. Jednou z prvních věcí, kterou udělal Richard Nixon jako prezident, bylo pověšení portrétu Woodrowa Wilsona nad svůj stůl.

Ve jménu „národní suverenity“ a „kolektivní bezpečnosti“ před agresí sledovala americká vláda neustále cíl a politiku světové dominance a násilného potlačování jakéhokoli odporu ke statusu quo kdekoli na světě. Ve jménu všudypřítomného boje proti „agresi“ – a ve jménu toho být „světovým policistou“ – se sama stala velkým a nezastavitelným agresorem.

Kdokoli, kdo je zaražen takovým popisem americké politiky, by si měl jednoduše zkusit uvědomit, jaká je typická americká reakce na jakoukoli domácí nebo zahraniční krizi kdekoli na světě, dokonce i na vzdálených místech, která nemohou ani při nejlepší fantazii být považována za přímé, nebo dokonce nepřímé hrozby vůči životům a bezpečnosti amerického lidu. Stačí, aby se válečný diktátor nějakého Absurdistanu

dostal do ohrožení – možná kvůli tomu, že jeho poddaní už jsou unavení z toho, jak je on a jeho kolegové okrádají – a Spojené státy mají hned chmurné obavy a novinové články novinářů spřátelených s ministerstvem zahraničí nebo ministerstvem obrany začnou šířit panické informace o tom, co všechno by se mohlo stát se stabilitou Absurdistanu a jeho okolí, kdyby daný diktátor byl sesazen. A to všechno jen kvůli tomu, že je shodou náhod „proamerický“ nebo „prozápadní“, neboli je „náš“, a ne „jejich“. Je rychle poslána válečná a ekonomická pomoc v hodnotě miliónů, nebo dokonce miliard dolarů, aby pomohla absurdistánským polním maršálům. Když je „náš“ diktátor zachráněn, oddychneme si a gratulujeme si za záchranu „našeho“ státu. Pokračující a stupňující se utlačování amerického daňového poplatníka a absurdistánských občanů samozřejmě nejsou uvažovány. A kdyby se stalo, že absurdistánský diktátor padne, rozšíří se hysterie na nějakou dobu americkým tiskem i oficiálními prohlášeními. Ale později, s odstupem času, se zdá, že Američané stále žijí své životy stejně dobře jako dříve, i když „ztratili“ Absurdistan – nejspíš se jim žije i lépe, pokud výsledkem je, že musí platit o několik miliard méně, které jsou jim odebrány a použity na zahraniční pomoc a udržení absurdistánského státu.

Pokud tedy rozumíme a očekáváme, že Spojené státy se budou vždy snažit ovládat jakoukoli krizi kdekoli na světě, je jasné, že se jedná o nepřehlédnutelný důkaz, že Amerika je velkou intervencionistickou a imperialistickou silou. Je pouze jedno místo, kam se Spojené státy zatím nesnaží dostat, a to Sovětský svaz a další komunistické země – ale pokoušely se o to samozřejmě dříve. Woodrow Wilson, spolu s Británií a Francií, se několik let snažil zničit bolševismus už od jeho kolébky, když poslal americké a spojenecké jednotky do Ruska, aby pomohly carským („bílým“) silám v jejich snaze o porážku „rudých“. Po druhé světové válce se Spojené státy pokusily udělat maximum pro vyhnání Sovětů z východní Evropy a podařilo se jim je vyhnat z Ázerbájdžánu na severozápadě Íránu. Pomohly také Britům při porážce komunistického

režimu v Řecku. Spojené státy dělaly, co mohly při snaze udržet Čankajškovu diktátorskou vládu v Číně, kdy přesunuly množství Čankajškových jednotek na sever, aby mohly okupovat Mandžusko, když se Rusové stáhli po druhé světové válce, a stále se snaží zabránit Číňanům, aby mohli vstoupit na své ostrovy Ťin-men a Ma-cu. Poté co v podstatě dosadily na Kubu diktátora Batistu, se Spojené státy velmi snažily svrhnout Castrův komunistický režim, a to pomocí všech prostředků – od invaze do Zátoky Sviní zosnované CIA po mafiánské pokusy o atentát na Castra.

Jednoznačně nejvíc traumatizující z nedávných amerických válek – z pohledu Američanů s jejich postojem vůči zahraniční politice – byla válka ve Vietnamu. Americká imperialistická válka ve Vietnamu byla skutečně učebnicovým příkladem všeho, co bylo tragicky špatně na americké zahraniční politice tohoto století. Americká intervence nezačala, jak se mnoho lidí domnívá, na popud Kennedyho, Eisenhowera, nebo dokonce Trumana. Začala už ve chvíli, kdy americká vláda pod vedením Franklina D. Roosevelta dne 26. listopadu 1941 udělila Japonsku šibeniční a urážlivé ultimátum, aby stáhlo své ozbrojené síly z Číny a Indočíny, tedy z místa, které se později stalo Vietnamem. Toto americké ultimátum vydláždilo cestu událostem v Pearl Harbor. Jak byly Spojené státy zapojeny do války v Pacifiku s cílem vyhnat Japonsko z asijské pevniny, pomáhaly spolu s OSS (předchůdcem CIA) Ho Či Minovu komunistickému národnímu odporu proti Japonsku. Po druhé světové válce byli komunisté z Viet Minh vůdci celého severního Vietnamu. Pak ale Francie, dříve imperiální vládce Vietnamu, porušila svoji dohodu s Ho Či Minem a zmasakrovala vietminhské ozbrojené síly. Při tomto počinu se Francie těšila pomoci Británie a Spojených států.

Když Francouzi prohráli se znovuvytvořeným partyzánským hnutím Viet Minh pod vedením Ho Či Mina, Spojené státy v roce 1954 podpořily Ženevskou dohodu, podle které měl být Vietnam znovu

sjednocen jakožto jeden stát, protože bylo obecně uznáváno, že poválečné okupační divize na severu i jihu byly jen arbitrární a pouze z důvodu pohodlnosti. Ale Spojené státy, které podfukem právě dokázaly vyhnat Viet Minh z jižní části Vietnamu, pokračovaly porušením Ženevské dohody a nahrazením svého a francouzského poskoka císaře Bao Daie svým vlastním – Ngo Dinh Diemem a jeho rodinou, kteří byli novými diktátorskými vládci Jižního Vietnamu. Když se Diem ukázal jako průšvih, CIA zosnovala převrat s úmyslem spáchat na Diema atentát a nahradit ho jiným diktátorem. Aby mohly Spojené státy potlačit Viet Cong, komunisty vedené národní hnutí odporu na jihu, spustily obrovskou devastaci Jižního i Severního Vietnamu – bombardovaly a vraždily milióny Vietnamců a nahnaly půl miliónu amerických vojáků do vietnamských močálů a džunglí.

Během tragického vietnamského konfliktu Spojené státy udržovaly rozšířené přesvědčení, že se jednalo o válku ve smyslu „agrese“ komunistického Severního Vietnamu proti přátelskému a „prozápádnímu“ (ať už ten pojem znamená cokoli) Jižnímu Vietnamu, která si vyžadovala naši pomoc. Ve skutečnosti tato válka byla předem prohraným, ale nekonečným pokusem imperialistických Spojených států potlačit přání většiny vietnamské populace a udržet neoblíbené spřátelené diktátory u moci nad jižní částí země – a to i pomocí genocidy, bude-li to nutné.

Američané nejsou zvyklí používat termín „imperialismus“ ve spojení s činy americké vlády, ale toto slovo je velmi trefné. Ve svém nejširším významu může imperialismus být definován jako agrese státu A vůči lidem v zemi B následována násilným udržováním této přeshraniční vlády. V našem příkladu výše by byla vláda graustarského státu nad původní severovýchodní Belgrávií příkladem takového imperialismu. Ale imperialismus nemusí mít formu přímé vlády nad cizím obyvatelstvem. Ve 20. století čím dál více nahrazovala nepřímá forma „neoimperialismu“ její starší přímý typ. Je více rafinovaná a méně

viditelná, ovšem neméně efektivní formou imperialismu. V této situaci imperialistický stát vládne cizí populaci pomocí toho, že prakticky kontroluje místní spřátelené vládcy. Tato verze moderního západního imperialismu byla trefně definována libertariánským historikem Leonardem Liggiem:

Imperialistická moc západních zemí (...) uvalila na národy po celém světě dvojitý systém vykořisťování – imperialismus – pomocí kterého moc západních vlád udržuje u moci místní vládnoucí třídu výměnou za možnost přidat západní vykořisťování k již probíhajícímu vykořisťování místními státy.³

Tento pohled na Ameriku, jakožto dlouhodobou imperialistickou světovou velmoc, se mezi historiky v posledních letech ujal následkem zajímavé akademické činnosti významné skupiny revizionistických historiků nové levice, inspirované profesorem Williamem Applemanem Williamsem. Ovšem tento pohled sdíleli také konzervativní, jakož i klasicky liberální „izolacionisté“ během druhé světové války a v prvních dnech studené války.⁴

Izolacionistická kritika

Poslední antiintervencionistický a antiimperialistický impuls od konzervativních a klasických liberálních izolacionistů přišel během Korejské války. Konzervativec George Morgenstern, hlavní sloupek *Chicago Tribune* a autor první revizionistické knihy o Pearl Harbor, zveřejnil článek v pravicovém washingtonském týdeníku *Human Events*, ve kterém byly zaznamenány hrůzostrašné údaje o imperialistických činech americké vlády od Španělsko-americké války až po Koreu. Morgenstern si všiml, že „povýšený nesmysl“, kterým prezident McKinley ospravedlňoval válku proti Španělsku, byl

známý všem, kdo se později hlásili k evangelickým racionalizacím toho, jak Wilson intervenoval do evropské války, jak Roosevelt

sliboval milénium (...) jak Eisenhower opatroval křížácké výpravy po Evropě, které se nějak nepovedly, nebo jak Truman, Stevenson, Paul Douglas a New York Times svědčili o svatosti války v Koreji.⁵

V celkem známém projevu, krátce po americké porážce v Severní Koreji Číňany ke konci 50. let 20. století, volal konzervativní izolacionista Joseph P. Kennedy po stažení Spojených států z Koreje. Kennedy hlásal: *„Přirozeně jsem byl proti komunismu, ale řekl jsem, že pokud určité části Evropy nebo Asie chtějí komunismus, nebo dokonce chtějí, aby na ně komunismus byl uvalen, nemůžeme tomu zabránit.“* Výsledek studené války, tedy Trumanovy doktríny, a Marshallova plánu, tvrdil Kennedy, byl pohroma – selhání při snaze koupit si přátele a hrozba války v Evropě a Asii. Kennedy varoval, že:

polovina tohoto světa se nikdy nepodřídí diktátu té druhé poloviny (...) Co je nám do toho, podporovat francouzskou koloniální politiku v Indočíně nebo snažit se dosáhnout demokratických konceptů pana I Sung-mana v Koreji? Měli bychom nyní poslat námořní pěchotu do tibetských hor, aby udržela Dalajlámu na svém trůnu?

Ekonomicky vzato, dodal Kennedy, jsme se zatěžovali zbytečným dluhem, který byl následkem politiky studené války. Když budeme pokračovat v oslabování naší ekonomiky *„okázalým utrácením za cizí národy nebo cizí války, koledujeme si o vyvolání dalšího roku 1932 a o zničení přesně toho systému, který se snažíme zachránit.“*

Kennedy dospěl k závěru, že jediná racionální alternativa pro Ameriku je zahodit zahraniční politiku studené války jako celek: *„vypadnout z Koreje“* a z Berlína i Evropy. Spojené státy by nikdy nemohly přemocit ruské armády, kdyby se rozhodly pochodovat napříč Evropou, a kdyby se Evropa měla takto stát komunistickou, komunismus

by se mohl sám rozpadnout a přestat existovat jako unifikovaná síla

(...) Čím více lidem bude muset vládnout, tím více se budou muset ti vládnoucí umět zalíbit těm ovládaným. Čím více národů je s komunismem spojeno, tím větší jsou možnosti odporu.

A zde – v době, kdy chladní válečníci předpovídali světový komunistický monolit jakožto něco věčného a nevyhnutelného – Joseph Kennedy citoval maršála Tita, jak poukazoval na cestu pozdějšího rozpadu komunistického světa: a proto „*Mao v Číně pravděpodobně nebude přebírat rozkazy od Stalina.*“

Kennedy si uvědomil, že

tato politika bude samozřejmě kritizována jako politika appeasementu. [Ale] (...) je politikou appeasementu to, že se někdo stáhne z nefungujícího podniku? (...) Když je správné a v našem zájmu nedělat žádné závazky, které by ohrožovaly naší bezpečnost, a nazývá se to appeasement, pak pro něj hlasuji.

Kennedy uzavřel, že „*návrhy, které předkládám, [by] uchránily americké životy s americkými cíli a neplýtvaly s nimi v mrazivých korejských horách ani na zbídačených pláních Západního Německa.*“⁶

Jedním z nejráznějších a nejsilnějších útoků na americkou zahraniční politiku, který vzešel z Korejské války, byl veden veteránem, klasickým liberálem a novinářem Garetem Garrettem. Garrett začal svůj pamflet, *The Rise of Empire* (1952), prohlášením: „*Překročili jsme hranici, která leží mezi republikou a říší.*“ Garrett explicitně propojil svou práci se svým dalším pozoruhodným pamfletem z 30. let, *The Revolution Wars*, který odsuzoval nástup vládní etatické tyranie v republikánském provedení během New Dealu. Opět tak viděl „*revoluci uvnitř provedení*“ původní ústavní republiky. Garrett například volal po tom, aby Truman intervenoval v Koreji, aniž by deklaroval válku nebo si „*usurpoval*“ pravomoci Kongresu.

Ve svém pamfletu Garrett nastínil kritéria a rukopisy typické říše.

Prvním je dominance výkonné moci reflektovaná v prezidentově neautorizované intervenci v Koreji. Druhým je podřízení domácí politiky zahraniční politice, třetím je „povyšování militaristického smýšlení“, čtvrtým je „systém satelitních spojenců“ a pátým je „komplex vychloubání se a strachu“ – vychloubání se nekonečnou národní mocí v kombinaci s pokračujícím strachem z nepřítele, „barbara“, a z nespolehlivosti satelitních spojenců. Garrett zjistil, že každé z uvedených kritérií je ve Spojených státech do detailu splněno.

Když objevil, že Spojené státy vykazují všechny příznaky říše, dodal, že Spojené státy, stejně jako všechny předchozí říše, se cítí být „vězněm dějin“, protože za strachem leží „kolektivní bezpečnost“ a hra údajně nevyhnutelné americké role na světové scéně. Garrett zakončil takto:

Ted' je řada na nás.

Řada v čem?

Řada v přebírání odpovědnosti za morální vedení světa.

Řada při udržování vyrovnaných sil se všemi zlými silami – v Evropě, v Asii, v Africe, v Atlantiku i Pacifiku, vzduchem i mořem – přičemž dnes je touto zlou silou ruský barbar.

Řada při udržování světového míru.

Řada při zachraňování civilizace.

Řada při službě lidstvu.

Ovšem takový jazyk patří říším. Římská říše nikdy nepochybovala, že je obráncem civilizace. Její dobré úmysly byly mír, právo a pořádek. Španělská říše přidala ještě spasení. Britská říše přidala ušlechtilý mýtus břemene bílého muže. My jsme přidali svobodu a demokracii. Přesto, ať přidáváme cokoli, jazyk je stále stejný. Je to jazyk moci.⁷

Válka jako zdraví státu

Mnoha libertariánům se nechce diskutovat o zahraniční politice a soustředí raději svoji energii buď na základní otázky libertariánské teorie, nebo na taková „domácí“ témata jako svobodný trh či privatizace pošty nebo komunálních služeb. Přesto je útok na válku a válečnou zahraniční politiku pro libertariány velmi důležitý. Vedou k tomu dva hlavní důvody. Z jednoho už se stalo klišé, ale je platný i tak: nadřazenost snahy zabránit nukleárnímu vyhlazování. Ke všem původním argumentům, morálním i ekonomickým, proti intervencionistické zahraniční politice nyní přibyla okamžitá a neustálá hrozba zničení světa. Kdyby byl svět zničen, všechny ostatní problémy a všechny ty -ismy – socialismus, kapitalismus, liberalismus nebo libertarianismus – by neměly absolutně žádný význam. Proto ta nadřazená důležitost mírumilovné zahraniční politiky a ukončení jaderné hrozby.

Druhým důvodem je – kromě nukleární hrozby – to, že válka, slovy libertariána Randolpha Bourneho, „*je zdravím státu*“. Při příležitosti války vždy docházelo k velkému – a obvykle trvalému – zrychlení a zintenzivnění státní moci nad společností. Válka je dobrý důvod pro mobilizaci všech sil a zdrojů dané země ve jménu vlastenecké rétoriky, pod záštitou a diktátem státního aparátu. Je to právě válka, při čem se stát opravdu cítí ve své kůži: bobtná jeho moc, jeho velikost, jeho pýcha, to vše při absolutní dominanci nad ekonomikou a společností. Z lidí se stane stádo snažících se pozabíjet své údajné nepřátele, vyhlazujících a potlačujících jakoukoli opozici vůči oficiálním válečným operacím, s radostí zrazujících pravdu údajného veřejného zájmu. Společnost se stane ozbrojeným táborem, s hodnotami a morálkou – jak to jednou řekl libertarián Albert Jay Nock – „*armády za pochodu*“.

Je obzvláště ironické, že válka vždy umožňuje státu spotřebovávat energii svých občanů pod praporem ochrany země před nějakou vnější bestiální hrozbou. Protože klíčový mýtus, pomocí kterého může stát válku takto vysávat, je právě ta kachna, že válka je ochrana poddaných

státem. Skutečnost je ale přesně opačná. Protože jestli je válka zdravím státu, je také jeho největším nebezpečím. Stát může „zemřít“ pouze porážkou ve válce nebo revolucí. Ve válce proto stát zoufale mobilizuje své poddané, aby za něj bojovali proti jinému státu, pod záminkou, že on jim tak poskytuje ochranu.⁸

V historii Spojených států byla válka hlavní příležitostí pro povětšinou trvalé rozšíření moci, jakou stát drží nad společností. Během války s Velkou Británií roku 1812, jak jsme naznačili výše, poprvé došlo k nástupu moderního inflačního bankovníctví částečných rezerv ve velkém měřítku, stejně tak jako ochranných cel, vnitřního zdanění na federální úrovni nebo trvalé armády a námořnictva. A válečná inflace měla za přímý následek obnovení centrální banky, Second Bank of the United States. V podstatě všechny tyto etatické politiky a instituce pokračovaly i po skončení války. Občanská válka a její systém (prakticky) jedné strany vedly k trvalému zahájení neomerkantilistické politiky velkého státu a dotování zájmů velkých korporací pomocí ochranných cel, obrovským pozemkovým a jiným dotacím pro železnice, spotřebních daní na federální úrovni a federálně ovládaného bankovního systému. Také přinesly první verbování do armády a daň z příjmu, čímž vytvořily nebezpečný precedent do budoucna. První světová válka přinesla rozhodný a osudný obrat od relativně svobodné laissez-faire ekonomiky k současnému systému korporátně-státních monopolů doma a permanentní celosvětové intervence v zahraničí. Kolektivistická ekonomická mobilizace během války, vedená předsedou War Industries Board (Komise pro válečný průmysl) Bernardem Baruchem, naplnila počínající sen velkých byznysmenů a progresivních intelektuálů o kartelizované a monopolizované ekonomice řízené federální vládou během příjemné spolupráce s vedením velkých korporací. A byl to právě tento válečný kolektivismus, který živil a povzbuzoval celonárodní hnutí pracujících, které na sebe ochotně vzalo roli pravé ruky v této nové korporátně-státní ekonomice. Tento dočasný kolektivismus dále sloužil jako trvalý zdroj inspirace pro šéfy

velkých firem a korporatistických politiků a model trvalé mírové ekonomiky, kterou chtěli ve Spojených státech nastolit. Ministr obchodu a pozdější prezident Herbert C. Hoover pomáhal – jako nějaký car – přivést tuto trvalou monopolizovanou etatickou ekonomiku na svět. Tato vize byla naplněna resuscitací válečných úřadů, a dokonce válečného personálu New Dealem Franklina D. Roosevelta.⁹ První světová válka také přinesla permanentní wilsoniánskou celosvětovou intervenci v zahraničí, upevnění nově založeného Federálního rezervního systému a trvalou daň z příjmu, velké federální rozpočty, masivní korupci a úzké spojení mezi ekonomickým boomem, válečnými zakázkami a půjčkami západním vládám.

Druhá světová válka přinesla kulminaci a naplnění všech těchto trendů: Franklin D. Roosevelt konečně v americkém životě upevnil ten opojný slib wilsoniánského domácího i zahraničního programu: trvalé partnerství velké vlády, velkých korporací a velkých odborů, pokračující a rozpínající se militaristicko-industriální komplex, povinná vojenská služba, trvalá a zrychlující se inflace a nekonečná a nákladná role protirevolučního „policisty“ pro celý svět. Rooseveltův, Trumanův, Eisenhowerův, Kennedyho, Johnsonův, Nixonův, Fordův a Carterův svět (a mezi těmito administrativami jsou jen málo podstatné rozdíly) rovná se „korporátní liberalismus“ neboli naplněná myšlenka korporátního státu.

Je zejména ironické, že by konzervativci, kteří jsou, alespoň svou rétorikou, na straně svobodné tržní ekonomiky, mohli být tak lhostejní, nebo dokonce náklonní k našemu militaristicko-industriálnímu komplexu. V dnešní Americe neexistuje jediné větší potlačení svobodného trhu. Většina našich vědců a inženýrů byla odvedena od základního výzkumu pro civilní účely a od zvyšování produktivity i životní úrovně spotřebitelů k plýtvání a neefektivním a neproduktivním válečným a vesmírným dírám na peníze. Tyto díry na peníze jsou naprosto stejně rozhazovačné, ale nekonečně více destruktivní než

stavění pyramid faraónům. Není náhodou, že ekonomie lorda Keynese se ukázala jako vůdčí ekonomická škola v prostředí korporátně-liberálního státu. Protože keynesiánští ekonomové dávají stejný souhlas všem formám vládního utrácení, ať už jde o pyramidy, střely nebo ocelárny – z vlastní definice všechny tyto výdaje nafukují hrubý domácí produkt, bez ohledu na to, jak zbytečné jsou. Až nedávno se mnoho liberálů začalo probouzet a chápat zla spojená s plýtváním, inflací a militarismem, které keynesiánský korporátní liberalismus přinesl do Ameriky.

Jak se rozsah státního utrácení – ať už válečného nebo civilního – rozšiřoval, věda i průmysl byly více a více pokřivovány směrem k neproduktivním cílům a vysoce neefektivním procesům. Cíl uspokojit spotřebitele, co nejefektivněji je možné, byl postupně nahrazován okořeněnými nabídkami pro zájemce o státní zakázky, často formou obrovsky rozhazovačných zakázek oceněných na bázi „náklady plus přírážka“. V jednom odvětví za druhým nahradilo politikaření ekonomii ve vedení jeho činností. Dále, jak se celá odvětví a celé oblasti země stávaly závislými na vládě a na válečných kontraktech, vznikly obrovské zájmové skupiny přející si pokračování těchto programů, bez ohledu na to, zda existuje aspoň nějaké ohrané ospravedlnění jeho nutnosti. Naše ekonomická prosperita se stala závislou na trvajícím přísunu drogy neproduktivního až kontraproduktivního vládního utrácení.¹⁰

Jedním z nejvládnějších a nejvíc předvídatelných kritiků amerického vstupu do druhé světové války byl klasicky-liberální spisovatel John T. Flynn. Ve svém *As We Go Marching*, napsaném uprostřed války, které se tak usilovně snažil zamezit, Flynn prohlásil, že New Deal, kulminující ve svém válečném ztělesnění, dokončil korporátní stát, o který se důležité postavy velkého byznysu snažily už od začátku dvacátého století. „Hlavní myšlenkou,“ napsal Flynn, bylo

přeorganizovat společnost a udělat z ní plánovanou, nucenou ekonomiku namísto svobodné, ve které by podnikání bylo

*soustředěno do velkých cechů nebo obrovské korporátní struktury, čímž by došlo ke kombinaci prvků samovlády a státního dohledu s národním systémem hospodářské politiky, který by zajišťoval vynucení nařízení (...) Toto vlastně ani není moc odlišné od toho, o čem mluvili představitelé businessu.*¹¹

New Deal se nejprve pokusil vytvořit takovou novou společnost pomocí Národního úřadu pro obnovu (National Recovery Administration) a Úřadu pro řízení zemědělství (Agricultural Adjustment Administration), silných elementů státní regulace oslavovaných pracujícími i byznysem. Příchod druhé světové války tento kolektivistický program nastolil znovu – *„ekonomika podporovaná velkými proudy peněz na dluh pod totální kontrolou, kde téměř všechny plánovací úřady fungují s téměř totalitní mocí vedenou obrovskou byrokracií.“* Po válce, předvídal Flynn, se New Deal pokusí tento systém trvale rozšířit i do mezinárodních otázek. Chytře předpověděl, že s největším důrazem bude i po válce prosazováno vládní utrácení pro válečné účely, protože se jedná o tu formu vládních útrat, proti které nebudou konzervativci mít žádné námitky a kterou i pracující uvítají díky tomu, že nově vytvoří pracovní místa. *„Proto je militarismus tím největším a nejzářivějším projektem veřejných prací, nad kterým se shodne celá řada skupin ve společnosti.“*¹²

Flynn předvídal, že americká poválečná politika bude „mezinárodní“, v tom smyslu, že bude imperialistická. Imperialismus *„je samozřejmě mezinárodní (...) stejně tak jako válka je mezinárodní,“* a bude plynout z politiky militarismu. *„Budeme dělat to, co dělaly již jiné země před námi – budeme udržovat lidi ve strachu z agresivních ambicí jiných zemí a budeme se sami pouštět do imperialistických podniků.“* Imperialismus zajistí, že Spojené státy budou mít vždy věčné „nepřátele“, díky kterým povedeme, jak to později nazval Charles A. Beard, *„neustálou válku za neustálý mír“*. Protože, jak podotknul Flynn,

dokázali jsme dobýt základny po celém světě (...) Neexistuje část světa, ve které by mohl vypuknout konflikt a kde (...) nemůžeme tvrdit, že jsou ohroženy naše zájmy. Díky této hrozbě musí i po skončení války pokračovat argument imperialistů pro existenci velkého námořnictva a obrovské armády, která je připravena zaútočit kdekoli, aby odrazila útok od všech nepřátel, které máme povinnost mít.¹³

Jedno z nejdojemnějších vyobrazení změny amerického života způsobené druhou světovou válkou napsal John Dos Passes, celoživotní radikál a individualista, který byl nástupem New Dealu dotlačen od „extrémní levice“ k „extrémní pravici“. Dos Passes vyjádřil svou zahořklost ve svém poválečném románu *The Grand Design*:

Doma jsme organizovali krevní banky a civilní obranu a imitovali jsme zbytek světa stavbou koncentračních táborů (pouze jsme je nazývali relokačními centry) a vycpali jsme je americkými občany japonského původu (...) aniž by bylo vzneseno obvinění. (...) Prezident Spojených států dělal upřímného demokrata, stejně tak jako členové Kongresu. V jeho administrativě byli oddaní zastánci občanské svobody. „Nyní jsme zaneprázdněni vedením války, všechny čtyři svobody zavedeme až později,“ říkali. (...)

Válka je časem císařů. (...)

A Američané měli ještě poděkovat za století, kdy byl obyčejný člověk přemístěn za ostnatý drát a pomáhej mu Pánbůh.

Naučili jsme se mnoho. Jsou věci, které jsme se naučili, ale nenaučili jsme se, i přes Ústavu a Prohlášení nezávislosti a přes ty velké debaty v Richmondu a Filadelfii, jak dát moc nad životy lidí do rukou jednoho člověka a přinutit ho použít ji moudře.¹⁴

Sovětská zahraniční politika

V předchozí kapitole jsme se již zabývali problémem národní obrany, přičemž jsme nebrali v potaz, zda Rusové opravdu tak prahnou po vojenském útoku na Spojené státy. Od druhé světové války byla americká vojenská a zahraniční politika, alespoň rétoricky, založena na předpokladu hrozby ruského útoku – předpokladu, který získal souhlas veřejnosti s celosvětovou americkou intervencí a s mnoha miliardami dolarů vynaloženými na zbrojení. Ale jak realistický a jak dobře podložený tento předpoklad skutečně je?

Zaprvé není pochyb o tom, že Sověti, spolu se všemi ostatními marxisty-leninisty, by rádi nahradili všechny existující společenské systémy komunistickými režimy. Ale taková touha samozřejmě těžko dokazuje nějaké realistické riziko útoku – stejně tak jako nekalé zájmy v soukromém životě těžko můžeme považovat za důkazy pro realistické obavy z okamžité agrese. Právě naopak – marxismus-leninismus sám o sobě hlásá, že vítězství komunismu je nevyhnutelné – nikoli jako důsledek vnější síly, ale spíše z nahromaděných pnutí a „rozporů“ uvnitř každé společnosti. Proto marxismus-leninismus považuje za nevyhnutelnou vnitřní revoluci (nebo, v současné „eurokomunistické“ verzi, demokratickou změnu), která nastolí komunismus. Zároveň tvrdí, že jakékoli násilné uvalení komunismu zvnějšku je přinejlepším podezřelé a přinejhorším rušivé a kontraproduktivní ve srovnání s nefalšovanou, organickou sociální změnou. Jakákoli myšlenka „exportování“ komunismu do jiných zemí na zádech sovětských vojáků je naprosto v rozporu s marxisticko-leninskou teorií.

Samozřejmě netvrdíme, že sovětsí vůdci nikdy neudělají něco, co je v rozporu s marxisticko-leninskou teorií. Ale do té míry, do které jednají jako běžní vládcí silného ruského národního státu, je teze ve prospěch hrozícího sovětského útoku na Spojené státy nenapravitelně oslabena. Protože samotným údajným základem takové hrozby, jak ho chápou naši chladní vojevůdci, je údajná oddanost Sovětského svazu marxisticko-leninské teorii a jejímu konečnému cíli – světovému

vítězství komunismu. Kdyby sovětští vůdci měli jednat čistě jako ruští diktátoři, kteří se zajímají pouze o své národně-státní zájmy, potom by se celý argumentační základ pro chápání Sovětů jako jedinečně nepřijemného zdroje hrozby vojenského útoku zhroutil k zemi.

Když Bolševici převzali v Rusku v roce 1917 moc, příliš nepřemýšleli nad budoucí sovětskou zahraniční politikou, protože byli přesvědčeni, že komunistická revoluce brzy přijde i v rozvinutých průmyslových zemích západní Evropy. Když se tyto naděje rozplynuly po skončení první světové války, Lenin a ostatní bolševici přijali teorii „mírové koexistence“, jakožto základu pro zahraniční politiku komunistického státu. Jejich myšlenka byla taková: jakožto první úspěšné komunistické hnutí, by sovětské Rusko sloužilo jako vzor a pomocník dalším komunistickým stranám po celém světě. Ale tento sovětský stát by se omezil čistě na mírumilovné vztahy se všemi ostatními zeměmi a nepokoušel by se vyvážet komunismus pomocí mezistátní války. Myšlenkou zde nebylo pouze následovat marxisticko-leninskou teorii, ale také pragmatické sledování přežití existujícího komunistického státu jako hlavního cíle zahraniční politiky: tedy nikdy neohrozit sovětský stát mezistátní válkou. Od ostatních zemí se čekalo, že zavedou komunismus pomocí svých vnitřních procesů.

Proto náhodou, na základě smíšení vlastních teoretických a praktických argumentů, sověti brzy došli k tomu, co libertariáni považují za jedinou správnou a principově založenou zahraniční politiku. Dále, jak čas běžel, tato politika byla ještě více podložena „konzervatismem“, který přijde vždy, když nějaké hnutí získá a udrží si moc na nějakou delší dobu a když se zájem udržet si tuto moc nad národním státem začne jevit jako čím dál více důležitější než původní ideál celosvětové revoluce. Tento rostoucí konzervatismus pod Stalinem a jeho následovníky posílil a doplnil neagresivní politiku „mírumilovné koexistence“.

Skutečně bolševici začali svůj úspěch tím, že byli doslova jedinou

politickou stranou v Rusku, která od začátku první světové války volala po okamžitém stažení Ruska z této války. Dokonce šli dále a vytvořili si mezi veřejností obrovskou nepopularitu, když volali po porážce „své vlastní“ vlády („revoluční poraženectví“). Když Rusko začalo trpět obrovskými ztrátami v kombinaci s hromadnými dezercemi na frontě a válka se stala velmi nepopulární, bolševici, v čele s Leninem, i nadále byli jedinou stranou, která volala po okamžitém ukončení války – zatímco ostatní strany stále chtěly bojovat s Němci až do úplného konce. Když bolševici převzali moc, Lenin naléhal, i přes hysterický odpor většiny samotného bolševického hlavního výboru, na uzavření brest-litevského „appeasementského“ míru v březnu 1918. Lenin uspěl v ukončení ruské účasti na válce, i za cenu, že vítězné německé armáde připadly všechny části ruského impéria, které Rusku patřily (včetně Běloruska a Ukrajiny). Lenin a bolševici tedy začali svou vládu tím, že byli nejenom stranou míru, ale prakticky i stranou „míru za každou cenu“.

Po první světové válce a porážce Německa zaútočil nový polský stát na Rusko a úspěšně uzmul velkou část Běloruska a Ukrajiny. Ve snaze využít těchto otřesů a občanské války v Rusku na konci války se různá další národní uskupení – Finsko, Estonsko, Lotyšsko a Litva – rozhodla oddělit od předválečného ruského impéria a vyhlásit národní nezávislost. Zatímco leninismus favorizuje národní suverenitu, sovětským vůdcům bylo od začátku jasné, že hranice starého ruského státu musí zůstat nedotčeny. Rudá armáda znovudobyla Ukrajinu a přemohla nejen Bělorusy, ale také ukrajinské nacionalisty a domorodou ukrajinskou anarchistickou armádu Nestora Machna. Všem ostatním bylo jasné, že Rusko, stejně tak jako Německo ve dvacátých a třicátých letech, bylo „revizionistickou“ zemí ve vztahu k poválečné dohodě ve Versailles. Tedy vlajkovou lodí ruské i německé zahraniční politiky bylo znovudobytí jejich předválečných hranic, které obě země považovaly za „skutečné“ hranice jejich států. Zdůrazněme, že každá politická strana nebo proud v Rusku i Německu, ať už ve vládě či opozici, souhlasily s

tímto cílem obnovení národních území.

Mělo by ale také být zdůrazněno, že zatímco Německo pod Hitlerem použilo k znovudobytí ztracených území velmi silné prostředky, opatrní a konzervativní sovětsí vůdci neudělali naprosto nic. Teprve po paktu Stalina a Hitlera a německém útoku na Polsko začali Sověti, kteří v danou chvíli už neměli co ztratit, dobývat ztracená území. Konkrétně Rusové znovudobyli Estonsko, Lotyšsko a Litvu, stejně tak jako stará ruská území Běloruska a Ukrajiny, která v té době byla součástí východního Polska. A byli toho schopni i bez boje. Staré Rusko z doby před první světovou válkou bylo nyní obnoveno s výjimkou Finska. Ale Finsko bylo připraveno bojovat. Zde Rusové nepožadovali přisvojení celého Finska, ale pouze jeho části – Karelské šíje, která byla etnicky ruská. Když Finové tento požadavek odmítli, vypukla „zimní válka“ (1939–1940) mezi Ruskem a Finskem, která skončila tím, že se Finové vzdali pouze ruské Karelie.¹⁵

Dne 22. června 1941 Německo, které vyhrálo nad celým Západem kromě Anglie, spustilo nenadálý, masivní a bezdůvodný útok na sovětské Rusko, což byl akt agrese, kterému napomáhaly další proněmecké státy ve východní Evropě: Maďarsko, Rumunsko, Bulharsko, Slovensko a Finsko. Tato spojenecká invaze do Ruska pod německým velením se brzy stala od té doby jedním z největších historických milníků v Evropě. Stalin byl na tento útok tak nepřipravený a tolik věřil v racionalitu německo-ruské dohody o neútočení ve východní Evropě, že nechal ruskou armádu zchátrat. Stalin byl vlastně tak málo bojechtivý, že se Německu téměř podařilo ovládnout Rusko i přes řadu překážek. Protože by se Německu jinak povedlo udržet si kontrolu nad Evropou navždy, byl to Hitler, kdo byl veden sirénou antikomunistické ideologie, díky čemuž se vzdal racionálního a opatrného přístupu, a začal proces, který se později ukázal jako počátek jeho totální porážky.

Mýty příznivců studené války často tvrdí, že Sověti nebyli

mezinárodně agresivní až do druhé světové války – vlastně toto tvrdit musí, protože většina příznivců studené války srdečně podporovala spojenectví mezi Spojenými státy a Ruskem proti Německu v době druhé světové války. Podle nich to bylo během této války a po ní, kdy se Rusko stalo expanzivním a začalo se tlačit do východní Evropy.

Toto tvrzení přehlíží základní fakta o Německu a jeho útoku na Rusko v červnu 1941. Není pochyb, že Německo a jeho spojenci tuto válku začali. Aby bylo možné porazit útočníky, bylo očividně nutné, aby Rusové zatlačili okupující armády zpět a ovládli Německo i ostatní válčící země východní Evropy. Je jednodušší prokázat, že se Spojené státy chovaly expanzionisticky, když okupovaly a ovládaly Itálii a část Německa, než prokázat to samé pro ruské činy – nakonec Němci na Spojené státy nikdy nezaútočili.

Během druhé světové války se tři hlavní spojenci – Spojené státy, Británie a Rusko – dohodli na společné třístranné okupaci všech ovládnutých oblastí. Spojené státy byly prvními, kdo tuto dohodu během války porušil odepřením jakékoli ruské účasti při vojenské okupaci Itálie. Přes toto závažné porušení dohody Stalin ukázal svou neměnnou preferenci konzervativních zájmů ruského národního státu před lpěním na revoluční ideologii a opakovaným zrazováním domácích komunistických hnutí. Aby zachoval mírumilovné vztahy mezi Ruskem a Západem, Stalin se neustále pokoušel usměrňovat úspěch různých komunistických hnutí. Dařilo se mu to ve Francii a Itálii, kde komunistické stranické skupiny mohly snadno přijít k moci během německého vojenského ústupu, ale Stalin jim přikázal, aby to nedělaly, a místo toho je přesvědčil, aby se připojily ke koaličním režimům vedeným protikomunistickými stranami. V obou zemích byli komunisté časem z koalic vypuzeni. V Řecku, kde se komunistickým straníkům přijít k moci téměř podařilo, je Stalin nenávratně oslabil tím, že je opustil a poradil jim, aby předali vedení nově příchozím britským jednotkám.

V jiných zemích, zejména v těch, kde byly komunistické stranické skupiny velmi silné, komunisté kategoricky odmítli Stalinovy požadavky. V Jugoslávii vítězný Tito odmítnul Stalinův požadavek, aby se Tito podřídil antikomunistovi Mihailovičovi v rámci vládní koalice, Mao odmítnul podobný Stalinův požadavek, aby se podřídil Čankajškovi. Není pochyb, že tyto nesouhlasy byly počátkem dalších velmi důležitých rozkolů v rámci celosvětového komunistického hnutí.

Rusko proto ovládalo východní Evropu jakožto válečný okupant poté, co vyhrálo válku, která proti němu byla vedena. Původním ruským cílem nebylo rozšíření komunismu ve východní Evropě pomocí sovětské armády. Cílem bylo získat jistotu, že východní Evropa nebude dlážděnou cestou pro útok na Rusko, jako tomu bylo třikrát během půlky století – naposledy během války, ve které bylo zmasakrováno dvacet miliónů Rusů. Rusko mělo zájem o země podél svých hranic, které by nebyly protikomunistické ve válečném slova smyslu a které by nemohly být použity jako odrazový můstek pro další invazi. Politické klima ve východní Evropě bylo takové, že pouze v modernizovaném Finsku existovali nekomunističtí politici, kterým Rusko mohlo věřit, že budou následovat mírumilovnou strategii ve své zahraniční politice. A ve Finsku byla tato situace výsledkem práce jednoho bystrého státníka, zemědělského vůdce Julia Passikiviho. Důvodem bylo, že Finsko, od té doby až dodnes, důsledně následovalo „Passikiviho linii“, že Rusko stáhne z Finska své jednotky a nebude naléhat na zavedení komunismu v této zemi – i přestože v posledních šesti letech s Finskem vedlo dvě války.

I v ostatních zemích východní Evropy Rusko tíhlo ke koaličním vládám po několik let po skončení války a k plnohodnotnému nástupu komunismu došlo až v roce 1948 – po třech letech neústupného amerického tlaku v rámci studené války směrem k vypuzení Ruska z těchto zemí. V jiných oblastech Rusko ochotně své jednotky stáhlo, například z Rakouska nebo Ázerbájdžánu.

Příznivci studené války mají problémy vysvětlit ruské chování ve Finsku. Kdyby Rusko skutečně tak dychtivě prahlo po uvalení komunistické vlády všude, kde to jde, proč najednou ta „měkkota“ ve Finsku? Jediné smysluplné vysvětlení je, že jeho zájmem je bezpečnost ruského národního státu před útokem, přičemž úspěch celosvětového komunismu hraje pouze velmi vedlejší roli na škále jeho preferencí.

Příznivci studené války vlastně nikdy nedokázali vysvětlit nebo přijmout existenci hlubokých rozkolů ve světovém komunistickém hnutí. Protože kdyby všichni komunisté byli vedeni společnou ideologií, potom by každý komunista musel být součástí jednoho unifikovaného kolosu, který by z nich díky časnému úspěchu bolševiků dělal podřízené či „agenty“ Moskvy. Jestli jsou komunisté vedeni hlavně jejich poutem marxismu-leninismu, jak je například možné, že existují vážné neshody mezi Čínou a Ruskem, které na čínsko-ruských hranicích drží milion vojáků připravených k boji? Jak mohlo dojít k nevráživosti mezi jugoslávským a albánským státem? Co současný válečný konflikt mezi kambodžskými a vietnamskými komunisty? Odpovědí je, pochopitelně, že jakmile revoluční hnutí převezme státní moc, začne velmi rychle přebírat zvyklosti vládnoucí třídy, kde hlavním třídním zájmem je udržení státní moci. Světová revoluce začne v jejich vnímání chladnout, až ztratí důležitost. A protože státní elity mohou mít a mají konfliktní zájmy z hlediska moci a bohatství, není překvapivé, že se zakoření mezi-komunistické konflikty.

Od svého vítězství nad Německem, a s ním spojené vojenské agrese během druhé světové války, Sověti pokračovali ve svém konzervatismu ve vojenských otázkách. Jediným použitím jejich jednotek byla obrana jejich území uvnitř komunistického bloku, a nikoli snaha o jeho rozšiřování. Proto, když Maďarsko vyhrožovalo odtržením se od sovětského bloku v roce 1956 a Československo vyhrožovalo podobně v roce 1968, Sověti zakročili se svými vojenskými jednotkami – což bylo jistě zavrženíhodné, ale stále spadající do rámce konzervativní a

obrané politiky, spíše než expanzionistické. (Sověti se evidentně pečlivě zamýšleli nad invazí Jugoslávie, když ji Tito odtrhl od sovětského bloku, ale zalekli se hrozivých schopností partyzánského boje jugoslávské armády.) Rusové nikdy nepoužili své jednotky k rozšíření svého bloku ani k ovládnutí více oblastí.

Profesor Stephen F. Cohen, ředitel oboru ruských studií na Princetonské univerzitě, nedávno vylíčil povahu sovětského konzervatismu v zahraničních otázkách:

Zdá se absurdní, že by se systém, který byl zrozen uprostřed revoluce a i nadále hlásající revoluční myšlenky, měl stát jedním z nejkonzervativnějších na světě. Ale k tomuto konzervatismu přispěly všechny ty faktory, o kterých se různě tvrdí, že jsou nejdůležitější v sovětské politice: byrokratická tradice ruské vlády před revolucí, následná byrokratizace sovětského života, která rozšířila konzervativní normy a vytvořila zakořeněnou třídu zanícených obránců byrokratických privilegií, senilní povaha dnešní elity, a dokonce i oficiální ideologie, jejíž záběr se před mnoha lety odklonil od vytváření nového sociálního pořádku k velebení toho současného. (...)

Jinými slovy hlavní záběr dnešního sovětského konzervatismu je zachovat to, čeho již bylo dosaženo doma i v zahraničí, nikoli to ohrožovat. Konzervativní vláda je samozřejmě schopna nebezpečných vojenských akcí, jak jsme viděli v Československu (...) ale toto jsou činy imperialistického protekcionismu a obranného militarismu, nikoli revolučního nebo zveličujícího. Je samozřejmě pravda, že pro většinu sovětských vůdců, stejně tak jako asi pro většinu amerických, není zmírnění mezinárodního napětí projevem altruismu, ale projevem obrany národních zájmů. V určitém smyslu je toto smutné. Nejspíš ale také platí, že oboustranné prospěchářství poskytuje déle trvající základ pro zmírnění mezinárodního napětí než povýšenecký, a ve finále prázdný, altruismus.¹⁶

Tak dokonalý protisovětský zdroj informací, jakým je bývalý šéf CIA William Colby, podobně nachází hlavní bod zájmu Sovětů v podobě obrany a snahy vyhnout se další katastrofické invazi jejich země. Jak řekl Colby před Senátním výborem pro zahraniční vztahy:

Uvidíte obavy, nebo spíše paranoiu, ohledně jejich [Sověťů] vlastní bezpečnosti. Uvidíte odhodlání už nikdy nepodlehout invazi a potýkat se s takovým zmatkem, který je potkal, a s různými invazemi (...) Myslím, že (...) se chtějí přehnaně chránit, aby zabránili určitým věcem.¹⁷

Dokonce i Číňané, přes všechno to jejich vztekání, následovali konzervativní a pacifistickou zahraniční politiku. Nejenže nikdy neobsadili Tchaj-wan, který je mezinárodně uznáván jako součást Číny, ale dokonce umožnili, aby malé ostrovy Ťin-men a Matsu zůstaly v Čankajškových rukách. Nepodnikli žádné kroky proti Hongkongu a Macau, enklávám okupovaných Británií a Portugalskem. A Čína dokonce podnikla neobvyklý krok, když vyhlásila jednostranný klid zbraní a stažení jednotek za své hranice, když snadno porazila indické armády v jejich vyhrocené hraniční válce.¹⁸

Vyhýbání se apriornímu pohledu na dějiny

Existuje ještě jedno tvrzení rozšířené mezi Američany, a dokonce i mezi některými libertariány, které jim může bránit v porozumění argumentaci v této kapitole: mýtus protlačovaný Woodrowem Wilsonem, že demokracie je nevyhnutelně mírumilovný systém, zatímco diktatury jsou vždy náchylné k válkám. Toto tvrzení bylo pochopitelně velmi užitečné k zakrytí Wilsonového zavinění, když tlačil Ameriku do bezpředmětné a monstrózní války. Kromě toho ale neexistuje pro tento předpoklad žádný důkaz. Řada diktatur se soustředila na vnitřní záležitosti a směřovala svou snahu k parazitování na svých vlastních lidech: příklady zahrnují vše od před-moderního

Japonska, přes komunistickou Albánii, až k nespočetným diktaturám v dnešních zemích třetího světa. Ugandan Idi Amin, pravděpodobně nejbrutálnější utlačovatelský diktátor současnosti, nevykazuje absolutně žádné známky riskování stability svého režimu invazí do okolních zemí. Na druhou stranu taková nepochybná demokracie jako Velká Británie šířila až do devatenáctého století svůj násilný imperialismus po celém světě.

Teoretickým důvodem, proč zaměřování se pouze na demokracie nebo pouze diktatury je mimo mísu, je to, že státy – všechny státy – vládnou svému obyvatelstvu a rozhodují, zda válčit, nebo ne. A všechny státy, ať už se formálně jedná o demokracie nebo diktatury nebo nějaký jiný styl vládnutí, jsou řízeny vládnoucí třídou. Ať už tyto elity v jakémkoli konkrétním případě budou válčit nebo ne, bude se jednat o výsledek působení složité a propletené pavučiny příčin, mezi které patří i temperament vůdců, síla jejich nepřátel, motiv nebo veřejné mínění. Zatímco veřejné mínění je třeba měřit ve všech případech, jediný skutečný rozdíl mezi demokracií a diktaturou z hlediska válčení je to, že v prvním případě musí být na poddané zaměřeno více propagandy, aby stát vykonstruoval souhlasné mínění. Intenzivní propaganda je nutná v obou případech – jak se můžeme přesvědčit, když se podíváme na dychtivé a názory tvarující chování všech moderních válčících států. Ale demokratický stát musí pracovat pilněji a rychleji. Dále musí demokratický stát být více pokrytecký v používání rétoriky navržené tak, aby oslovila hodnoty, ke kterým se masy hlásí: spravedlnost, svobodu, národní zájmy, vlastenectví, světový mír atd. Proto musí být v demokratických státech šíření propagandy mezi svými poddanými o něco více sofistikované a vyladěné. Ovšem toto platí, jak jsme viděli, pro všechna vládní rozhodnutí, nejen pro rozhodnutí o válce a míru. Protože všechny vlády – a zejména ty demokratické – musí pilně pracovat, aby přesvědčily své poddané, že všechno jejich utlačování je vlastně v jejich nejlepším zájmu.

To, co jsme řekli o demokracii a diktatuře, platí stejně tak pro nekorelaci mezi mírou svobody uvnitř země a její vnější agresivitou. Některé státy dokázaly, že jsou schopny snadno umožnit poměrně vysokou míru svobody uvnitř, zatímco vedly agresivní války v zahraničí; jiné státy ukázaly schopnost vnitřní totalitní vlády, zatímco v zahraničních otázkách následovaly pacifistickou politiku. Příklady Ugandy, Albánie, Číny, Velké Británie atd. jsou i zde relevantní.

Platí tedy, že libertariáni i ostatní Američané se musí mít na pozoru před apriorní historií: v tomto případě před předpokladem, že v jakémkoli konfliktu je ten stát, který je více demokratický a umožňuje více svobody uvnitř, nutně, nebo dokonce zásadně, obětí agrese diktátorského a více totalitního státu. Neexistuje zkrátka naprosto žádný historický důkaz pro takovýto předpoklad. V posuzování relativního dobra a zla a relativní míry agrese v jakémkoli sporu v zahraničních otázkách nemůže nic nahradit detailní empirické a historické zkoumání konfliktu samotného. Nemělo by poté nastat žádné překvapení, když toto zkoumání dojde k závěru, že demokratické a relativně svobodné Spojené státy byly v zahraniční politice více agresivní a imperialistické než relativně totalitní Rusko nebo Čína. Stejně tak oslavování státu za to, že je méně agresivní v zahraničních otázkách, nijak nedokazuje, že pozorovatel jakkoli sympatizuje s tím, co má tento stát na kontě v domácích otázkách. Je nezbytné – a opravdu se jedná doslova o záležitost života a smrti – aby byli Američané schopni se dívat na zahraniční politiku své vlády tak klidně a nezkršeně a s takovou odolností vůči mýtům, jako se jim to čím dál víc daří v otázce domácí politiky. Protože válka a smyšlená „vnější hrozba“ jsou už dlouho hlavními nástroji, pomocí kterých si stát získává zpět loajalitu svých poddaných. Jak jsme viděli, válka a militarismus vykopaly hrob klasickému liberalismu. Nesmíme státu dovolit, aby mu tento trik znovu prošel.¹⁹

Program zahraniční politiky

Abychom naši diskusi uzavřeli, tak hlavním bodem libertariánského programu pro americkou zahraniční politiku musí být volání po opuštění americké politiky celosvětového intervencionismu: stáhnout se zcela a okamžitě, jak válečně, tak politicky, z Asie, Evropy, Latinské Ameriky, Blízkého východu, zkrátka odevšad. Toto libertariánské volání by se mělo týkat okamžitého stažení, a to ve všech ohledech, které jsou spojeny s americkou vládou. Spojené státy by měly zrušit své základny, stáhnout své jednotky, zastavit své ustavičné vměšování se do politiky a zrušit CIA. Měly by ukončit veškerou zahraniční pomoc – která slouží pouze jako nástroj k donucení amerických daňových poplatníků k dotování amerického vývozu a spřízněných cizích států, vše ve jménu „pomoci hladovějícím národům všude na světě“. Jednoduše řečeno vláda Spojených států by se měla zcela stáhnout za své hranice a udržovat strategii striktní politické „izolace“ a neutrality ve všech ohledech.

Duch této ultra-„izolacionistické“ libertariánské zahraniční politiky byl vidět ve 30. letech díky vysloužilému generálmajorovi námořní pěchoty Smedleymu D. Butlerovi. Na podzim roku 1936 generálmajor Butler navrhnul dnes již zapomenutý ústavní dodatek, který by potěšil srdce každého libertariána, kdyby ho jen někdo opět začal brát vážně. Toto je Butlerův navrhovaný ústavní dodatek v celém svém znění:

- 1. Tímto se zakazuje přesun příslušníků pozemních ozbrojených jednotek mimo kontinentální hranice Spojených států a Panamského průplavového pásma z jakéhokoli důvodu.*
- 2. Tímto se zakazuje, aby lodě námořnictva Spojených států nebo jiných odnoží ozbrojených sil vypluly od našeho pobřeží do vzdálenosti více než pět set mil, s výjimkou humanitárních misí.*
- 3. Tímto se zakazuje, aby letadla armády, námořnictva i námořní pěchoty z jakéhokoli důvodu létala ve vzdálenosti více než 750 mil od pobřeží Spojených států.²⁰*

Odzbrojení

Striktní izolacionismus a neutralita jsou tedy prvním bodem programu libertariánské zahraniční politiky, vedle uznání odpovědnosti amerického státu za studenou válku a za vstup do všech ostatních konfliktů tohoto století. Jakou politiku zbrojení, pokud opomeneme izolaci, by pak měly Spojené státy následovat? Řada původních izolacionistů také prosazovala politiku „zbrojení až po zuby“, ovšem takový program v dnešním nukleárním světě neřeší osudové riziko globálního vyhlazení, příliš ozbrojeného státu a obrovského plýtvání a překážek, které neproduktivní vládní utrácení uvaluje na ekonomiku.

I z čistě válečného pohledu disponují Spojené státy i Sovětský svaz možností vzájemně se zničit opakovaně několikrát za sebou. Spojené státy by klidně mohly zachovat všechnu svoji odvetnou sílu, i kdyby zničily všechny své zbraně s výjimkou ponorek Polaris, které jsou velmi odolné a vybavené jadernými střelami s hlavicemi schopnými zasáhnout několik cílů. Ale pro libertariána, nebo vlastně pro kohokoli, kdo se bojí masivní jaderné destrukce lidského života, je i odzbrojení až na úroveň ponorek Polaris sotva postačujícím řešením. Světový mír by stále spočíval na chatrné „rovnováze sil“ – rovnováze, která může být kdykoli narušena nedorozuměním nebo různými činy šílenců, kteří jsou u moci. Abychom všichni mohli být v bezpečí před jadernou hrozbou, je nutné dosáhnout celosvětového jaderného odzbrojení – odzbrojení, jehož jsou jednání SALT z roku 1972 a SALT II pouze velmi opatrným počátkem.

Protože je v zájmu všech lidí, a dokonce i všech státních vládců, aby nebyli vyhlazeni nukleární válkou, toto vzájemné sledování vlastních zájmů představuje pevnou a racionální základnu pro shodu na politice společného a celosvětového „obecného a kompletního odzbrojení“ ohledně všech jaderných i jiných moderních zbraní hromadného ničení. Takové oboustranné odzbrojení bylo dosažitelné od té doby, co

Sovětský svaz dne 10. května 1955 přijal západní návrhy v tomto směru – gesto, na základě kterého následovalo pouze to, že Západ zcela panicky opustil své vlastní návrhy!²¹

Americká verze už dlouho tvrdí, že ačkoli jsme žádali odzbrojení i inspekce, Sověti trvali pouze na odzbrojení bez inspekce. Skutečnost je ale velmi odlišná: od května 1955 se Sovětský svaz stavěl kladně k jakémukoli odzbrojení a neomezené inspekci čehokoli, čeho se odzbrojení týkalo, zatímco Američané žádali neomezenou inspekci doprovázenou malým nebo žádným odzbrojením! Toto bylo hlavním kamenem úrazu bombastického, ale v podstatě nečestného návrhu prezidenta Eisenhowera o „otevřeném nebi“, který nahradil návrhy na odzbrojení, které jsme rychle stáhli poté, co je Sověti přijali v květnu 1955. Dokonce i dnes, kdy bylo otevřeného nebe dosaženo vlastně už na základě amerických a ruských vesmírných satelitů, kontroverzní dohoda SALT z roku 1972 neobsahuje skutečné odzbrojení, ale pouze omezení budoucího rozšiřování jaderných zbraní. Dále, protože americká strategická síla po celém světě závisí na jaderné a vzdušné síle, je rozumné věřit v upřímnost Sovětů v jakékoli dohodě o likvidaci jaderných střel nebo útočných bombardérů.

Nejenže by mělo dojít k oboustrannému odzbrojení týkajícího se jaderných zbraní, ale mělo by se týkat i všech zbraní, které mohou být ve velkém měřítku odpáleny přes národní hranice, tedy zejména bombardérů. Jsou to přesně tyto zbraně hromadného ničení, jako například rakety nebo bombardéry, které nemohou být přesně namířeny na konkrétní cíle, tak aby nedošlo k zasažení nevinných civilistů. Navíc totální opuštění raket a bombardérů by přinutilo každou vládu, zejména tu americkou, aby následovala politiku izolace a neutrality. Pouze tehdy, když jsou vlády zbaveny zbraní pro vedení útočných válek, budou nuceny udržovat politiku izolace a míru. Pochopitelně by byl, ve světle pochmurných zkušeností, které máme se všemi vládami včetně americké, nesmysl, nechat tyto posly masového

vraždění a destrukce v jejich rukou a věřit jim, že takové monstrózní zbraně nepoužijí. Pokud je nelegitimní, aby vláda kdykoli tyto zbraně použila, proč by mělo být povoleno, aby je vůbec držela plně nabitě ve svých nepříliš čistých rukách?

Kontrast mezi konzervativní a libertariánskou pozicí v otázce války a americké zahraniční politiky byl plně vystižen ve výměně názorů mezi Williamem F. Buckleym mladším a libertariánem Ronaldem Hamowym v počátcích dnešního libertariánského hnutí. Ve svém opovržení libertariánskou kritikou konzervativních pozicí ohledně zahraniční politiky Buckley napsal:

V každé společnosti je prostor pro lidi, kteří se starají pouze o nepodstatné věci; ale nechť si uvědomí, že pouze díky schopnosti konzervativců obětovat se v zájmu odolání [sovětskému] nepříteli jsou schopni trávit čas svým monasticismem a navštěvovat své rádoby velkolepé semináře na téma, zda odstátnit popeláře nebo ne.

Na to Hamowy trefně odpověděl:

Možná to ode mě bude znít nevděčně, ale musím odmítnout poděkovat panu Buckleymu za záchranu mého života. Navíc věřím, že když bude jeho pohled na věc převažovat a když vytrvá v poskytování pomoci, o kterou nikdo nežádal, výsledkem bude téměř jistě má smrt (a smrt desítek miliónů dalších) v jaderné válce nebo okamžité uvěznění za to, že jsem „neamerický“. (...)

Pevně se držím své osobní svobody, a právě proto naléhám, aby nikdo neměl právo násilím vnutit svá rozhodnutí jiným. Pan Buckley se rozhodnul být radši mrtvý než rudý. Já také. Ale stojím si zatím, že všichni lidé mají mít možnost se v tomto rozhodnout sami za sebe. Jaderná válka by to rozhodnutí ale udělala za ně.²²

K tomu bychom mohli dodat, že kdokoli, kdo si přeje, může učinit své osobní rozhodnutí „být radši mrtvý než rudý“ nebo „dejte mi svobodu,

nebo smrt“. Co ale nemůže, je učinit taková rozhodnutí za ostatní, jak by to učinil pro-válečný konzervatismus. Konzervativci ve skutečnosti říkají: „ať jsou oni radši mrtví než rudí,“ a „dejte mi svobodu, nebo jim smrt,“ – což jsou válečné výkřiky patřící nikoli poctivým hrdinům, ale sériovým vrahům.

V jednom jediném ohledu má ale pan Buckley pravdu: v jaderné době opravdu je důležitější zabývat se válkou a zahraniční politikou než privatizací likvidace odpadu, ačkoli i likvidace odpadu je důležitá. Pokud se tím ale budeme řídit, dojdeme nevyhnutelně k přesnému opaku buckleyovského závěru. Dojdeme k přesvědčení, že jelikož moderní vzdušné raketové zbraně nemohou být přesně zaměřeny s cílem vyhnout se zásahu civilistů, musí být odsouzena jejich samotná existence. A jaderné i vzdušné odzbrojení se tak stane velkým, vše převyšujícím dobrem, které musí být následováno pro něj samotné, dokonce dychtivěji než privatizace popelářů.

ČÁST TŘETÍ: EPILOG

15. Strategie svobody

Vzdělávání: hnutí a teorie

Máme zde tedy množinu pravdivých výroků, které dávají smysl v teorii a je možné je aplikovat na naše praktické politické problémy – nový libertarianismus. Známe tedy pravdu, ale jak můžeme dosáhnout jejího vítězství? Stojíme před velkým strategickým problémem všech radikálních učeních v dějinách: jak změnit současný státem prolezlý a nedokonalý svět na svět svobodný?

Bohužel neexistuje žádný zázračný recept, podle kterého by se dala připravit dokonalá strategie. Společenská změna, která závisí na přesvědčování a konverzi, je spíše uměním než exaktní vědou. Přes výše řečené, musíme k dosahování našich cílů přistupovat moudře. Může se totiž objevit plodná teorie, nebo alespoň teoretická debata, ohledně patřičné strategie pro dosažení změny.

V jednom bodě ovšem panuje všeobecná shoda: první nutnou podmínkou dosažení libertariánského vítězství (nebo vítězství jakéhokoli společenského hnutí, buddhismem počínaje a vegetariánstvím konče) je vzdělávání. To znamená přesvědčování a konverze velkého počtu lidí. Vzdělávání má dva důležité aspekty: zaujetí pozornosti lidí, aby se do jejich povědomí dostala informace o existenci takového systému a poté samotná konverze lidí k libertariánskému systému. Pokud se hnutí skládá jen ze sloganů, publicity a dalších reklamních prostředků pro získání pozornosti, pak sice může oslovit široké publikum, ale brzy vyjde najevo, že nemá příliš co říci a naslouchat mu je jen ztrátou času. Libertariáni se tedy musí věnovat i vědeckému myšlení, vytvářet teoretické a systematické práce, články, žurnály a účastnit se konferencí a seminářů. Na druhé straně

pouze teoretické práce nás neposunou nikam, pokud se nikdo nedozví o jejich existenci. Proto potřebujeme publicitu, slogany, studentský aktivismus, veřejné přednášky, vystoupení v televizi a rádiu atd. Vzdělávání nemůže probíhat bez vyváženého mixu teorie, aktivismu, ideologie a lidí, kteří tuto ideologii ponесou vpřed.

Teorie potřebuje lidi, kteří ji představí veřejnosti, lidi, kteří ponесou její prapor, budou debatovat, agitovat a přesvědčovat. Teorie odumře bez sebevědomého hnutí, které by se věnovalo jejímu rozšiřování a dosahování cílů. Na druhé straně, hnutí by se stalo jen nesmyslným pohybem, kdyby ztratilo ze zřetele ideologii a cíl. Někteří teoretici mají pocit, že na politickém hnutí je něco nečistého nebo podřadného, ale jak lze dosáhnout svobody jinak, pokud by zde nebyli libertariáni, kteří by ji prosazovali? Na druhé straně někteří netrpěliví aktivisté pohrdají tím, o čem si myslí, že jsou to jen plané teoretické debaty. Ovšem jejich činy se stávají pouhou vyplývanou energií, pokud mají jen nejasnou představu o ideji, kterou chtějí prosadit.

Libertariáni (stejně jako členové jiných hnutí) si často naříkají nad tím, že svými knihami, časopisy a konferencemi jen „mluví sami k sobě“, protože je poslouchá jen velmi málo lidí z „okolního světa.“ Ovšem tyto časté nářky plynou z nepochopení mnohostranného významu „vzdělávání“ v širším smyslu. Je nutné nejen vzdělávat druhé. Kontinuální sebevzdělávání je také důležité. Libertariáni se jistě musí snažit své řady rozšiřovat, ale také musí své vlastní řady udržovat živé a zdravé. Vzdělávání „sebe samých“ naplňuje důležité cíle. Jedním z nich je vybrušování a posunování libertariánské teorie – cíle a účelu celého našeho podniku. Libertarianismus, pokud má být vitální a přitažlivý, nemůže být jen učením vytesaným do kamene. Musí být živou teorií, která je předmětem debat i odstraňování chyb, které se v ní budou objevovat. Libertariánské hnutí má dnes tucty malých časopisů nebo nepravidelných publikací, které se neustále vynořují a pak opět umírají. To je znakem zdravého rostoucího hnutí, sestávajícího se z mnoha

jednotlivců, kteří přemýšlejí, argumentují a přispívají.

Je zde další závažný důvod, proč bychom měli „mluvit sami k sobě,“ i kdyby nešlo o nic jiného než jen o mluvení. Je totiž psychologicky nutné posilovat si povědomí o tom, že existují další stejně smýšlející lidé, se kterými je možno se bavit. V současnosti se k libertarianismu stále hlásí jen relativně malá menšina a navíc je to doktrína, která požaduje radikální změnu statusu quo. Mnoho lidí se při identifikaci s ním může cítit osaměle a povzbuzení v tom, že existuje hnutí, které pořádá události, na kterých „mluví sami k sobě“, může překonávat tuto izolaci. Hnutí je už v současnosti dost staré na to, aby se v něm vyskytlo mnoho případů odpadlictví. Analýza těchto případů ukazuje, že jde často o ty bývalé libertariány, kteří se ocitli izolovaní a bez kontaktu s kolegy. Rostoucí hnutí, v němž existuje pocit vzájemnosti a esprit de corps, je nejlepší protilátkou proti pocitům marnosti a vzdání se věci svobody jako beznadějně a „nepraktické“ záležitosti.

Jsme „utopisté“?

Dobrá, vzniká zde tedy vzdělávání jak skrze teorii, tak skrze politické hnutí. Co ale s obsahem tohoto vzdělávání? Každé volání po „radikální“ změně se vystavuje obvinění z „utopismu“, libertariánství není výjimkou. Někteří libertariáni sami mají pocit, že bychom neměli odstrašovat lidi „přílišným radikalismem“ a plný libertariánský program by měl masám zůstat skrytý. Tito lidé se kloní k „fabiánskému“ postupu gradualismu a malých kroků při omezování státní moci. Příkladem mohou být reformy zdanění. Namísto obhajování radikálního zrušení veškerého zdanění, nebo alespoň zrušení daně z příjmů, bychom se prý měli omezit jen na malá vylepšení, například snížení daní o dvě až tři procenta.

Co se týče strategického myšlení, měli by se libertariáni poučit u marxistů, protože ti promýšleli strategii radikální společenské přeměny déle než jiní. Marxisté vidí na této cestě dvě kritická úskalí způsobující

„odchylky“. Na jedné straně je to „levicové sektářství,“ druhá a opačná je „pravicový oportunismus.“ Kritici libertariánského „extrémismu“ jsou analogií marxistických „pravicových oportunistů.“ Hlavní problém s oportunistem je, že tím, jak se omezuje jen na postupný „praktický“ program, program, který má dobrou šanci na okamžité přijetí, tak se ale vystavuje riziku, že zcela ztratí ze zřetele konečný libertariánský cíl. Ten, kdo se spokojí s propagací dvouprocentního snížení daní, pomáhá pohřbít konečný cíl naprostého zrušení daní. Pokud i libertarián odmítá veřejně vyvěsit prapor ryzího principu a konečného cíle, tak kdo to za něj udělá? Odpovědí je, že nikdo. Tato mylná cesta oportunistu je zdrojem odpadlictví v posledních letech.

Prominentním případem odpadlictví skrze oportunistus byl někdo, komu můžeme říkat „Robert“. Ten se v padesátých letech stal zapáleným libertariánem, rychle se zapojil do aktivismu a zaměřil se na okamžité zisky. Poté dospěl k závěru, že správnou strategickou cestou bude mírnit se v libertariánských projevech, obzvláště v nepřátelství vůči vládě. Propagoval omezení se na pozitivní přístup zdůrazňování toho, čeho mohou lidé dosáhnout dobrovolnou spoluprací. Jak Robertova kariéra pokračovala, tak zjistil, že nekompromisní libertariáni jsou pro něj přítěží. Začal pak systematicky omezovat styky se všemi, co se „negativně“ vyjadřovali k vládě. Netrvalo dlouho, aby Robert opustil otevřeně libertariánskou ideologii a začal chválit partnerství mezi vládou a soukromým průmyslem – mezi donucením a dobrovolností. Stručně řečeno zaujal své místo v establishmentu. Přesto ve své úzké skupině přátel o sobě Robert nikdy nepřestal mluvit jako o „anarchistovi,“ ale pouze v určitém abstraktním významu, zcela vzdáleném světu, jaký je.

Ekonom F. A. Hayek, který sám v žádném smyslu není „radikálem“, napsal výmluvná slova o významu udržování ryzí a „extrémní“ ideologie pro úspěch svobody. Hayek popsal, že socialismus čerpal velkou část své přitažlivosti z důrazu na „ideální cíl“, který jako trvalý maják vede

jednání všech, kteří ho chtějí dosáhnout. Hayek poté dodává:

Musíme udělat z budování svobodné společnosti znovu intelektuální dobrodružství, věc odvahy. To, co nám chybí, je liberální Utopie, program, který by nevypadal ani jako pouhá obrana stávajícího stavu věcí, ani by nebyl zředenou odrůdou socialismu, nýbrž opravdovým liberálním radikalismem, který nešetří city mocných (včetně odborů), který není přísně praktický a který se neomezuje na to, co se dnes jeví jako prakticky uskutečnitelné. Potřebujeme intelektuální vůdce připravené odolávat svodům moci a vlivu a odhodlané pracovat pro ideál, jakkoli malé mohou být vyhlídky na jeho brzké uskutečnění. Musí to být lidé odhodlaní sžít se s ideály a bojovat za jejich plné uskutečnění, jakkoli vzdálené. Praktické kompromisy musí přenechat politikům. Svobodný obchod a svoboda příležitosti jsou ideály, které ještě mohou vzbudit imaginaci velkého počtu lidí, avšak pouhá „rozumná svoboda obchodu“ nebo pouhé „uvolnění kontroly“ nejsou ani intelektuálně přitažlivé, ani nejsou s to inspirovat jakýkoli entuziasmus.

Hlavním poučením, které si opravdový liberál musí z úspěchu socialistů vzít, je, že to byla jejich odvaha být utopickými, co jim získalo podporu intelektuálů, a tím i vliv na veřejné mínění, který každodenně dělá možným to, co se ještě nedávno zdálo jako naprosto vzdálené. Ti, kteří se sami zabývali výlučně tím, co se jim při existujících názorech zdálo jako prakticky uskutečnitelné, neustále shledávali, že i to se stává politicky nemožné v důsledku změn v politických názorech, přičemž nedokázali udělat nic, aby tyto názory ovlivňovali. Dokud neuděláme z filosofických základů svobodné společnosti znovu živý intelektuální problém a z jejich uskutečnění úkol, jenž provokuje důmysl a imaginaci našich nejaktivnějších myslí, je budoucnost svobody vsutku temná. Jestliže však znovu nabudeme důvěry v moc idejí, které měly tu nejlepší značku liberalismu, není bitva ztracená.¹

Hayek zde vyslovil důležitou pravdu a důvod, proč upřít svou pozornost ke konečnému cíli: vzrušení a entuziasmus, které dokáže vyvolat pouze logicky konzistentní systém. Oproti tomu, kdo by byl ochotný jít na barikády kvůli dvouprocentnímu snížení daní?

Existuje další důležitý důvod, proč se držet ryzího principu. Je pravdou, že každodenní politické události jsou výslednicí mnoha tlaků, často kompromisem mezi různými protichůdnými ideologiemi a zájmy. Ovšem právě z toho důvodu je důležité, aby libertariáni udržovali stupňování tlaku. Požadavek na dvouprocentní snížení daní může dosáhnout pouze malého zmírnění plánovaného zvýšení daní. Oproti tomu požadavek drastických daňových škrtů může dosáhnout podstatné redukce daňové zátěže. A při mnohaletém působení je to přesně role „extrémistů“, která posunuje každodenní agendu stále více svým směrem. Socialisté byli v této strategii obzvláště úspěšní. Pokud se podíváme na veřejné debaty před šedesáti nebo i před třiceti lety, tak je jasné, že opatření, která tehdy byla vnímána jako nebezpečně a nepřijatelně socialistická, se během generace či dvou stala pevnou součástí „hlavního proudu“ americké politiky. Tímto způsobem se každodenní kompromisy „praktické“ politiky nevyhnutelně posunovaly kolektivistickým směrem. Není důvod, proč by libertariáni nemohli dosáhnout podobného výsledku. Jedním z důvodů, proč se konzervativní opozice kolektivismu ukázala tak slabou, je, že konzervatismus nenabízí konzistentní politickou filosofii, ale pouze „praktickou“ obranu existujícího statusu quo, který je oslavován jako ztělesnění americké „tradice.“ Ovšem jak etatismus rostl a zapouštěl kořeny, tak se z definice časem on sám stával součástí „tradice“, a tak proti němu konzervatismus nemohl najít vhodnou intelektuální zbraň.

Držení se principu znamená něco víc, než jen neprotiřečit konečnému libertariánskému ideálu. Znamená to také snažit se dosáhnout tohoto konečného cíle tak rychle, jak je to jen možné. Libertarián nikdy nesmí obhajovat nebo preferovat pouze postupná nebo polovičatá opatření v

protikladu k okamžitému a rychlému dospění k jeho cíli. Pokud to dělá, tak podkopává důležitost svého vlastního cíle a principů. A pokud si svého vlastního cíle váží tak málo, nakolik si ho mají vážit druzí?

Vytyčit si za cíl dosažení svobody znamená toužit po dosažení svobody těmi nejúčinnějšími a nejrychlejšími dostupnými prostředky. V tomto duchu obhajoval klasický liberál Leonard E. Read okamžité a úplné zrušení regulace cen a mezd po druhé světové válce. Ve svém proslovu prohlásil: „*Kdybych měl zde na řečnickém pultíku tlačítko, které okamžitě zruší veškeré cenové a mzdové regulace, tak bych ho bez váhání stiskl.*“²

Libertarián by měl být takovou osobou, která by bez váhání stiskla tlačítko, pokud by existovalo, které by okamžitě zrušilo veškeré narušování svobody. Samozřejmě všichni víme moc dobře, že takové magické tlačítko neexistuje, ale tato základní preference by měla utvářet celou naši strategickou perspektivu.

Tato „abolicionistická“ perspektiva neznámá, že by libertarián podléhal nerealistickým hodnocením toho, jak rychle lze jeho cílů v praxi dosáhnout. Abolicionista William Lloyd Garrison nebyl nerealistický, když v roce 1830 zdvihl zástavu boje za okamžité zrušení otroctví. Jeho cíl byl morálně správný a jeho strategický realismus se projevil v tom, že neočekával, že by ho rychle dosáhl. Jak jsme viděli v první kapitole, samotný Garrison tohle rozlišoval: „*Volejme po okamžitém zrušení otroctví tak opravdově, jak umíme. Běda! Nakonec se dočkáme jen postupného zrušení. Nikdy jsme netvrdili, že otroctví bude zrušeno jedním jediným úderem. Ale že by tak mělo být zrušeno, to budeme tvrdit vždy.*“³ Jinak, jak Garrison prozíravě varoval: „*Gradualismus v teorii znamená věčnost v praxi.*“

Gradualismus v teorii vskutku podkopává samotný cíl, protože znamená připuštění toho, že tento cíl má až druhořadou nebo třetířadou důležitost oproti jinému nelibertariánskému cíli. Dávat přednost gradualismu implikuje, že je zde něco důležitějšího než

svoboda. Předpokládejme, že by abolicionista řekl: „jsem pro zrušení otroctví, ale až po přechodné době deseti let“. To by implikovalo, že by dřívější zrušení otroctví bylo špatné a že je lepší, pokud otroctví bude pokračovat ještě alespoň deset let. Úvahy o spravedlnosti tedy byly opuštěny a samotný cíl již nemá tu nejvyšší prioritu. Ve skutečnosti to znamená obhajobu prodlužování stavu zločinu a nespravedlnosti.

Ačkoli je životně důležité, aby libertariáni směle předkládali svůj konečný a „extrémní“ ideál, nečiní to z nich „utopisty.“ Skutečným utopistou je někdo, kdo obhájí ideál, který je v rozporu s přirozeností povahy lidských bytostí a skutečným světem. Utopický systém je ten, který by nemohl fungovat, ani kdyby všichni lidé na světě byli přesvědčeni, že by bylo dobré ho vyzkoušet v praxi. Utopický systém nedokáže udržet své vlastní funkce. Utopický cíl levice: komunismus – zrušení specializace a přijetí uniformity – nemůže fungovat, ani kdyby ho všichni lidé na světě byli ochotni okamžitě přijmout. Nemůže fungovat, protože je v rozporu s podstatou člověka a světa, s jedinečností každé lidské bytosti, s jejími schopnostmi a zájmy, a protože by pokus o jeho zavedení znamenal drastický propad produkce bohatství, který by odsoudil velkou část lidské populace k rychlému vymření.

Termín „utopismus“, jak je běžně používán, míchá dohromady dva druhy překážek na cestě programu radikální změny statusu quo. Jedním druhem překážek je podstata člověka a světa a nemožnost fungování toho, co je v rozporu s touto podstatou. To je utopismus komunismu. Druhým druhem překážek jsou obtíže v přesvědčování dostatečného počtu lidí, že by měl být nějaký program přijat. To první je špatnou teorií, to druhé je zkrátka problém lidského chtění, setrvačnosti a schopnosti přemýšlet mimo zažité vzorce. „Utopismus“ lze v pejorativním smyslu aplikovat na ty první překážky. Libertariánská doktrína v tomto smyslu není utopická, ale vrcholně realistická, protože je jako teorie skutečně konzistentní s podstatou člověka a světa.

Libertarián nepopírá různost a rozmanitost lidí. Staví na ní a chce této různosti dát její plné vyjádření ve svobodném světě. Vedlejším produktem této svobody je ohromný rozvoj produktivity a životního standardu, vrcholně praktické výsledky, kterými skuteční utopisté pohrdají jako „povrchním materialismem.“

Libertarián je realistou i ve svém pohledu na stát a jeho řízení po moci. V protikladu tomu je konzervativec, který věří v „omezenou vládu“, tím skutečně nepraktickým utopistou. Konzervativci opakují litanie, že centrální vláda by měla být přísně omezena ústavou, ovšem zároveň naříkají na rozrůstání centrálních pravomocí od roku 1789. Konzervativci si z tohoto úpadku nevzali správné ponaučení. Idea omezeného ústavního státu byl vznešený experiment, který ovšem selhal, a to i za těch nejpříznivějších podmínek. Pokud selhal tehdy, jak by si obdobný experiment mohl nyní vést lépe? Ne, je to konzervativní obhájce laissez-faire, člověk, který by dal všechny zbraně a všechny rozhodující pravomoci do rukou centrální vlády a pak jí řekl: „omez sama sebe“, je to on, kdo je skutečný nepraktický utopista.

Existuje ještě další úroveň, na které můžeme vyjádřit pohrdání k levicovému utopismu. Socialistické utopie počítají s tím, že v lidské povaze dojde k drastickým změnám. Pro socialisty nemá člověk žádnou přirozenou podstatu, ale je nekonečně tvárnou hmotou, která je modelována institucemi, takže komunistický ideál s sebou údajně přinese i nového komunistického člověka. Libertariáni naproti tomu věří, že jednotlivci mají svou svobodnou vůli a jejím působením mohou utvářet sami sebe. Je bláznovstvím vkládat naděje do jednotné drastické změny, kterou má přinést navrhovaný nový řád. Samozřejmě bychom všichni rádi viděli obecné morální zdokonalení, ačkoli tento cíl příliš nesouvisí s cíli socialistů. Například bychom se velmi radovali, kdyby se snížila agresivita jednoho člověka proti druhému, ale jsme příliš velcí realisté, než abychom vkládali své naděje do tohoto druhu změny. Namísto toho je to libertariánský systém, který by fungoval

daleko morálněji a daleko lépe než jakýkoli jiný, i s tou lidskou povahou, hodnotami a sklony, jaké dnes reálně existují. Čím více by například mizel sklon k agresí, čím by byli lidé soucitnější a navzájem k sobě pozornější, tím lépe by fungoval jakýkoli společenský systém, včetně libertariánského. Byly by pak například menší náklady na policii, soudy a vězení. Ovšem libertariánský systém se nespolehá na to, že dojde k nějaké takové změně.

Pokud tedy libertarián musí být obhájcem okamžitého dosažení svobody a zrušení etatismu, a pokud gradualismus v teorii je v rozporu s jeho konečnými cíli, jaké další strategické postoje má libertarián v dnešním světě zaujmout? Musí se nutně omezit jen na obhajobu okamžitého a celkového zrušení státu? Jsou všechny „přechodné požadavky“ a kroky směrem ke svobodě nutně nelegitimní? Nikoli, takto bychom totiž narazili na druhé strategické úskalí, a to „levicové sektářství.“ Ačkoli se z mnoha libertariánů stali oportunisté, co ztratili ze zřetele svůj konečný cíl, někteří chybovali v opačném směru. Tragédií sektářů je, že při zavrhování jakýchkoli kroků, které zůstanou pozadu za ideálem, nakonec maří i dosažení vlastního cíle. Jakkoli bychom si všichni přáli dostat se do svobodného světa za jediný den, tak realistické vyhlídky na takový velký krok jsou omezené. Ačkoli změny ve společnosti neprobíhají vždycky pomalu a postupně, ani velké skoky nejsou vždy na pořadu dne. Při odmítání jakýchkoli přechodných opatření na cestě k cíli mohou být sektáři nakonec stejnými „likvidacionisty“ jako oportunisté.

Někdy se stává, že tentýž člověk v průběhu své kariéry projde oběma opačnými tábory a vždy bude z jejich pozic podkopávat správnou strategickou cestu. V zoufalství, po letech marného zachovávání své ryzosti, zatímco nedosáhl žádného pokroku v reálném světě, se může sektář vrhnout k oportunismu, aby dosáhl alespoň nějakého krátkodobého pokroku, i za cenu obětování dlouhodobého cíle. Naopak v oportunistovi může neustále narůstat znechucení z kompromisů,

kteřé musel učinit na své intelektuální integritě a pak se stane sektářem, který bude kritizovat jakékoli nastavení strategických priorit. Tímto způsobem se tyto protikladné odchylky mohou navzájem posilovat a destruktivně působit na efektivní dosahování libertariánských cílů.

Jak tedy rozpoznáme, která částečná opatření nebo přechodné požadavky můžeme podpořit jako krok směrem ke svobodě a které máme zavrhnout jako oportunistickou zradu? Na zodpovězení této klíčové otázky existují dvě důležitá kritéria: 1) směřuje-li nějaký částečný požadavek ke svobodě jako ke konečnému cíli a 2) jsou-li v něm nějaké prvky, které by byly s tímto cílem explicitně nebo implicitně v rozporu. Krátkodobý požadavek nemusí jít tak daleko, jak bychom chtěli, ale měl by být vždy konzistentní s konečným cílem. Pokud není, tak tento krátkodobý požadavek bude působit proti dlouhodobému účelu a nastane oportunistická likvidace libertariánského principu.

Příkladem takového kontraproduktivního a oportunistického přístupu může být debata o reformě daňového systému. Libertarián by měl zaujmout pozici směřující k eventuálnímu zrušení všech daní. Je zcela legitimní, jako strategické opatření v žádoucím směru, podpořit snížení nebo zrušení jedné konkrétní daně. Ale libertarián nikdy nesmí podpořit zavedení nějaké nové daně nebo zvýšení daně stávající. Například během své obhajoby snížení nebo zrušení daně z příjmů nesmí navrhnout její nahrazení daní z přidané hodnoty nebo nějakou jinou formou daně. Snížení či zrušení daně je jasným a nesporným snížením státní moci a krokem směrem ke svobodě. Ovšem nahrazení zrušené daně novou daní někde jinde je už rozporným opatřením, protože ke snížení státní moci v jednom směru se přidává její zvýšení na jiné frontě. Zavedení nové daně nebo zvýšení nějaké stávající je v ostrém rozporu s libertariánským cílem jako takovým.

Obdobně v tomto věku permanentních státních deficitů často stojíme před tímto praktickým problémem: měli bychom podpořit

snížení daní, i kdyby to vyústilo ve zvýšení vládního deficitu?

Konzervativci, kteří ze svého pohledu preferují vyrovnaní rozpočtu před snižováním daní, se často ocitají v opozici proti daňovým škrtnům, které nejsou doprovázeny ekvivalentními škrty na straně vládních výdajů.

Ovšem protože zdanění je pro nás nelegitimním agresivním činem, tak pokud nebudeme vítat návrhy na jeho snížení v každé situaci, tak budeme v rozporu s libertariánským cílem. Čas na opozici proti vládním výdajům je tehdy, když probíhá debata a hlasování o rozpočtu. Pak by měl libertarián stejně podpořit každé snížení výdajů. Stručně řečeno vládní aktivita by měla být zredukována kdekoli, kde je to právě možné. Jakákoli opozice vůči určitým škrtnům na straně daní nebo výdajů je nepřijatelná, protože je v rozporu s libertariánskými principy a cíli.

Obzvláště nebezpečnou vábničkou oportunistu je tendence některých libertariánů působit „rozumně“ a „realisticky“ vytvářením určitých reformních „čtyřletých plánů“ pro odstátnění. Důležitý zde není počet let plánu, ale idea předložení nějakého celkového programu přechodu od etatismu ke svobodě. Například v prvním roce budou zrušeny zákony A, B, C, daň D bude snížena o 10 % atd.; v druhém roce bude zrušen zákon E a daň D snížena o dalších 10 % atd. Hlavním problémem takového plánu je implikace, že by nebylo dobré zákon E zrušit dříve než v druhém roce tohoto plánovaného programu. Tak bychom v masivním měřítku upadli do pasti gradualismu. Libertariánští „plánovači“ se nechtěně dostávají do opozice k jinému nebo rychlejšímu postupu ke svobodě, než jak je indikováno v jejich plánu. A vskutku neexistuje legitimní důvod pro pomalejší než pro rychlejší postup.

V myšlence obsáhlého naplánovaného programu postupu ke svobodě je ještě další chyba. Samotný rozsah a všezahrnující povaha tohoto plánu naznačují, že stát ve skutečnosti není společným nepřítelem lidstva, ale institucí, jejíž moci je žádoucí využívat pro plánovaný a měřitelný postup směrem ke svobodě. Pozice, kdy vnímáme stát jako nepřítele lidstva, by nás měla vést k jinému

strategickému náhledu. Měli bychom podporovat a nadšeně vítat jakoukoli redukci státní moci nebo státních aktivit na jakékoli frontě. Každá redukce státních aktivit je vítaným snížením zločinu a agrese. Zájmem libertariánů by nemělo být využití státního aparátu k zavedení opatření směřujících k odstátnění, ale spíše odstraňování projevů etatismu, kdekoli a kdykoli na ně narazí.

V souladu s těmito doporučeními přijal výbor Libertariánské strany v říjnu 1977 deklaraci strategického postupu, která obsahuje následující pasáže:

Musíme hrdě nést zástavu ryzího principu a nikdy nesmíme činit kompromisy ohledně našeho cíle. (...) Morální imperativ libertariánského principu vyžaduje ukončení tyranie, nespravedlnosti, nesvobody a porušování práv.

Na jakýkoli částečný požadavek, vycházející z libertariánské platformy, musí být pohlíženo jako na podřízený konečnému cíli. Každý takový požadavek tedy musí být prezentován jako krok k cíli, a nikoli jako cíl sám o sobě.

Přihlášení se k principům znamená naprosto se vyhnout jakýmkoli závazkům gradualismu: musíme se vyhnout pohledu, že ve jménu zmírnění trápení nebo naplňování očekávání se máme mírnit nebo zastavovat na cestě ke svobodě. Dosažení svobody musí být hlavním cílem, kterému je podřízeno vše ostatní.

Nebudeme si stanovovat žádný konkrétní plán deetatizace, protože takový plán by bylo možno vyložit jako podporu pokračování etatismu v některých směrech a porušování práv. Nikdy se nesmíme dostat do pozice obhájců pokračování tyranie a vždy budeme podporovat všechna deetatizační opatření, kdekoli a kdykoli se objeví.

Libertarián nikdy nesmí dovolit, aby se dostal do pastí nějakého

návrhu na „pozitivní“ vládní akci. Z jeho perspektivy by jedinou rolí vlády mělo být stáhnutí se ze všech oblastí společnosti tak rychle, jak to jen půjde.

Ani by nemělo docházet k protirečení si v rétorice. Libertarián by neměl používat žádnou rétoriku, a tím spíše se neangažovat v nějakých politických doporučeních, která by byla v rozporu s jeho cílem. Předpokládejme, že libertariána požádá nějaký novinář o jeho názor na konkrétní daňovou reformu. I kdyby měl pocit, že si nemůže v ten okamžik dovolit hlasitě propagovat zrušení všech daní, tak jedna věc, které se libertarián nesmí dopustit, je přidat ke své podpoře daňových škrtů takové neprincipiální poznámky jako: „dobrá, samozřejmě nějaké daně pro chod státu potřebujeme“, a tak dále. Těmito rétorickými figurami působí jen škody, protože mate veřejnost a porušuje princip.

Bude vzdělávání stačit?

Všichni libertariáni kladou velký důraz na vzdělávání, na přesvědčování stále rostoucího množství lidí, aby se také stali libertariány a snad i horlivými a aktivními. Problém ovšem je, že velká část libertariánů má zjednodušený pohled na roli a rozsah takového vzdělávání. Nesnaží se nalézt odpověď na otázku: a potom co? Co uděláme, až bude určitý počet lidí X přesvědčený? A kolik lidí budeme muset přesvědčit, aby se mohlo přikročit k další fázi? Všechny? Většinu? Hodně?

Implicitním pohledem mnoha libertariánů je, že postačí pouze vzdělávání, protože naděje na konverzi je u všech podobná. Kdokoli se může stát libertariánem. Ačkoli logicky je to pravda, sociologicky je to vskutku naivní strategie. Libertariáni by měli v první řadě rozpoznat, že stát vytváří parazitickou elitu vládců, která největší část svých příjmů získává donucením. Přesvědčování příslušníků těchto vládnoucích skupin o jejich vlastní škodlivosti, ačkoli logicky možné (a v několika případech i proveditelné), je v praxi velmi těžké. Jaká je naděje

přesvědčit například ředitele General Dynamics nebo Lockheedu, aby se neucházeli o státní zakázky? Jaká je pravděpodobnost, že prezident Spojených států si přečte nějaký kus libertariánské literatury a poté prohlásí: „mají pravdu, ruším tedy svůj úřad a rezignuji“? Naděje na konverzi těch, kteří mají ze současného systému výhody a systém státního donucení využívají ve svůj prospěch, jsou spíše zanedbatelné. Naší nadějí je, že se nám podaří oslovit masy lidí, kteří jsou v pozici obětí státní moci.

Mimo tohoto si ještě musíme říci, že za problémem vzdělávání leží i problém moci. Poté co konvertujeme již podstatné množství lidí, budeme stát před úkolem hledat cesty a prostředky, jak odstranit státní moc z naší společnosti. Protože stát se dobrovolně nevzdá žádné ze svých pravomocí, budeme muset nalézt jiné prostředky než jen vzdělávání, jak na něj vytvořit dostatečný tlak. Jaké to budou konkrétní prostředky – jestli volby, vytváření alternativních institucí vedle státu nebo masivní odepření poslušnosti – to bude záviset na konkrétních okolnostech a na tom, co se ukáže jako fungující cesta, a co nikoli. V kontrastu k záležitostem teorie a principů je použití konkrétní taktiky – pokud je konzistentní s cílem svobodné společnosti – záležitostí pragmatického úsudku a je spíše uměním než vědou.

Které skupiny?

Vzdělávání je současným strategickým problémem číslo jedna a zůstane jím i v předvídatelné budoucnosti. Důležitou otázkou proto je: pokud nemůžeme doufat, že se k nám v zásadních počtech přikloní současní vládcí, tak kdo je tím nejpravděpodobnějším publikem, které dokážeme konvertovat? Které společenské, profesní, ekonomické nebo etnické skupiny dopřejí libertariánství nejvíce sluchu?

Konzervativci často vkládali svou důvěru ve velkopodnikatele. Tento pohled na velkopodnikatele vyjádřila nejjasněji Ayn Randová ve výroku, že „velkopodnikatelé jsou dnes v Americe tou nejperzekuovanější

menšinou.“ Perzekuovanou? Až na několik čestných výjimek velké podniky horlivě těží z velkého státu. Mohou se snad Lockheed, General Dynamics, AT&T nebo Nelson Rockefeller cítit perzekuováni?

Podpora velkopodnikání pro korporátní sociálně-válečnický stát je zřetelná, dalekosáhlá a na mnoha úrovních, takže ji museli uznat i mnozí konzervativci. Jak tedy vysvětlit horlivou podporu, které se státu dostává od „nejperzekuovanější menšiny“? Konzervativci musí předpokládat, že buď jsou velkopodnikatelé hloupí a nechápou, co je v jejich ekonomickém zájmu, a/nebo že podlehli levicovým intelektuálům, kteří otrávilí jejich duše pocitem viny a falešného altruismu. Ani jedno z těchto možných vysvětlení ovšem nepřezíje jediný pohled na počínání AT&T nebo Lockheedu. Velkopodnikatelé mají tendenci být obdivovateli etatismu, „korporátními liberály“, nikoli z důvodu otravy své duše, ale z důvodu, že si takto nakloní hrací plochu ve svůj prospěch. Už od doby akcelerace etatismu na počátku dvacátého století velkopodnikání využívá velkou moc státu v podobě zakázek, subvencí a kartelizace, aby si ukouslo privilegia pro sebe na náklady zbytku společnosti. Není příliš složité předpokládat, že Nelson Rockefeller je veden daleko více svým vlastním zájmem, než špatně promyšleným altruismem. Dnes se již obecně přiznává, a to dokonce i liberály, že velká síť státních regulačních úřadů byla využita ke kartelizaci jednotlivých průmyslových odvětví ve prospěch velkých firem a na náklady veřejnosti. Aby zachránili svůj světonázor vzešlý z New Dealu, liberálové se utěšují myšlenkami, že tyto úřady a „reformy“ zavedené v progresivní Wilsonově a Rooseveltově době, byly zaváděny v dobré víře a ve prospěch „veřejného blaha“. Původní ideje těchto úřadů byly „dobré“ a pouze v pozdější praxi nějak upadly do hříchu, když je začaly ovlivňovat soukromé zájmy a korporátní peníze. Ovšem Kolko, Weinstein, Domhoff a další historikové jasně a důkladně ukázali, že je to jen další kus liberální mytologie. V realitě všechny tyto reformy, na národní i místní úrovni, byly počaty, sepsány a vylobovány samotnými privilegovanými skupinami. Neexistoval žádný zlatý věk

reformem, hřích byl jejich součástí od samého začátku, od samotného prvního nápadu, že by regulace byly potřebné. Liberální reformy, od progresivní éry až po New Deal, měly za cíl vytvořit přesně to, co také ve skutečnosti vzniklo: centralizovaný etatismus těžící z „partnerství“ vlády a velkého průmyslu, vojensko-průmyslový komplex postavený na státních zakázkách a monopolních privilegích pro určité zájmové skupiny.

Očekávat od Rockefellerů a dalších zvýhodněných velkopodnikatelů, že se je podaří konvertovat k libertarianismu je prázdnou a marnou nadějí. Tím ovšem není řečeno, že bychom museli odepisovat všechny velkopodnikatele obecně. Velkopodnikatelé netvoří homogenní ekonomickou třídu s jednotným třídním zájmem. Naopak, když CAB udělí monopolní privilegia několika velkým aerolinkám nebo když FCC udržuje monopol AT&T, tak zde existuje množství jiných firem a podnikatelů, malých i větších, kteří jsou poškozeni vyloučením z tohoto privilegia. Udělení monopolu AT&T například dlouho udržovalo stagnaci v nyní rychle rostoucím odvětví datových přenosů. Teprve když rozhodnutí FCC umožnilo konkurenci, začalo toto odvětví skokově narůstat. Privilegia znamenají vyloučení, takže i zde je armáda podnikatelů, kteří mají pevný ekonomický zájem na ukončení státní kontroly v jejich odvětví. Je zde armáda podnikatelů, obzvláště těch, kteří nejsou součástí „establishmentu východního pobřeží,“ kteří jsou potenciálně nakloněni naslouchat libertariánským idejím.

Které skupiny by tedy mohly být obzvláště vnímavé k libertariánským ideám? To je samozřejmě důležitá strategická otázka, protože nám může dát vodítka, kam směřovat naši vzdělávací energii.

Vysokoškolská mládež je jednou skupinou, která byla prominentní v rostoucím libertariánském hnutí. To není překvapující. Jsou to lidé ve věku, který je nejotevřenější základním úvahám o povaze naší společnosti. Mládí je přitahováno konzistencí a neoslabenou pravdou, na univerzitách by se mu měl otevřít svět abstraktních ideálů a ještě je

bez zátěže často omezenějšího pohledu dospělých. Je tak úrodnou půdou pro libertariánské konverze. V budoucnu můžeme očekávat daleko větší nárůst libertariánství na našich univerzitách, až dospějí naši vyučující, profesoři a postgraduální studenti.

Mladí lidé obecně by také mohli být přitahováni k libertariánské pozici v tématech, která jsou často blízka jejich zájmům: konkrétně zrušení vojenských odvodů, zavrnutí zahraničních intervencí, občanské svobody, legalizace drog a jiných zločinů bez obětí.

Média se také mohou ukázat jako bohatý zdroj spřízněných duší. Nejen kvůli hodnotě publicity, ale protože libertarianismus přitahuje skupiny lidí, kteří jsou na pozoru k novým společenským a politickým trendům a kteří, ač původně liberálové, si uvědomují narůstající selhání a omyly liberálního establishmentu. Lidé pracující v médiích často zjišťují, že se nemohou zařadit do nepřátelského konzervativního hnutí, které je automaticky odepisuje jako levičáky, a které zastává nesympatické pozice ohledně zahraniční politiky a občanských svobod. Ovšem tyto lidé mohou mít náklonnost k libertariánskému hnutí, které vyhovuje jejich instinktivním preferencím k míru a osobním svobodám a které spojuje jejich opozici vůči velké vládě v těchto oblastech s vládními intervencemi do ekonomiky a vlastnických práv. Stále více lidí pracujících v médiích objevuje tuto souvislost a samozřejmě mohou tak být cennými spojenci, díky jejich vlivu na zbytek veřejnosti.

Co „střední Amerika“ – ona rozsáhlá střední třída, která tvoří velkou většinu americké populace a která je často v ostrém protikladu k vysokoškolské mládeži? Co máme pro ně? Logicky by náš apel ke středostavovské Americe měl znít nejsilněji. My se přímo zaměřujeme na to, co vyvolává chronickou nespokojenost, která postihuje masy Američanů: rostoucí daně, inflace, zločinnost, skandály se zneužíváním sociálního systému. Libertariáni mají konkrétní a konzistentní řešení těchto palčivých problémů. Řešení, které se soustředí na to, odejmout tyto věci z vládní kontroly a předat je soukromému a dobrovolnému

jednání. Můžeme ukázat, že vláda a etatismus jsou zodpovědné za tuto zla a sejmutí vlády z našich zad bude nápravou.

Malým podnikatelům můžeme slíbit svět skutečně svobodného podnikání bez monopolních výhod, kartelů a subvencí organizovaných státem a establishmentem. Pro ty velkopodnikatele, kteří dnes stojí mimo monopolní establishment, máme svět, kde se jejich individuální talent a energie mohou naplno projevit a poskytnou nárůst produktivity pro nás všechny. Různým etnickým a minoritním skupinám můžeme ukázat, že pouze svobodný režim jim přinese možnost kultivovat své zájmy a žít si pod svými institucemi nenarušovanými vládou většiny.

Libertarianismus má tedy potenciál oslovit lidi napříč ekonomickými třídami, rasami, generacemi a povoláními, všechny ty, kteří nejsou přímo napojeni na vládnoucí elitu. Všichni ti jsou potenciálními příjemci našeho poselství. Každá osoba, která si cení svobody a prosperity, má předpoklady stát se libertariánem.

Přesto je jedním ze základních faktů, že dokud jdou věci celkem hladce, tak se většina lidí nijak hlouběji nezajímá o politické či veřejné záležitosti. Pro radikální společenskou změnu – změnu k jinému společenskému systému – musí dojít k tomu, čemu se říká „krizová situace“. Musí dojít k selhání existujícího systému, které vyvolá všeobecnou poptávku po alternativních řešeních. Když se tato poptávka objeví, tak musí být k dispozici aktivistická a disidentská hnutí, aby tuto alternativu poskytla, poukázala na to, jak nastalá krize plyne z vlastností stávajícího systému a jak by v jiném systému nastat nemusela. Pokud se jim daří, tak také mohou nabídnout záznamy toho, jak před krizí varovali.⁴

Mezi charakteristické znaky krizové situace patří to, že i mezi vládnoucí elitou dochází k oslabování podpory systému. Kvůli krizi i část státních struktur ztrácí svůj zápal a entuziasmus pro vládu. Dochází k selhání určitých segmentů státu. V této situaci zlomu i členové vládnoucí elity mohou konvertovat k alternativnímu systému, nebo

alespoň ztratit entuziasmus pro udržení systému existujícího.

Proto historik Lawrence Stone zdůrazňuje mezi předpoklady pro radikální změnu úpadek vůle vládnoucí elity.

„Elita může ztratit svou manipulátorskou zručnost nebo svou vojenskou nadřazenost, svou sebedůvěru nebo svou soudržnost. Může se odcizit neelitě, smete ji finanční krize, či se bude jevit jako nekompetentní a slabá.“⁵

Proč svoboda zvítězí

Předložili jsme libertariánské principy, jak je lze aplikovat na současné politické problémy a načrtli jsme si, které skupiny ve společnosti by k nim mohly cítit náklonnost a za jakých podmínek. Nyní tedy zvažme, jaké má svoboda vyhlídky do budoucna. Mým pevným přesvědčením je, že libertarianismus bude nakonec triumfovat nejen v dlouhém období, ale že výrazná vítězství zaznamenáme už pozoruhodně brzy. Jsem přesvědčen o tom, že temná noc tyranie končí a nastává nový úsvit svobody.

Mnoho libertariánů trpí velkým pesimismem ohledně vyhlídek svobody. Pokud se soustředíme na nárůst etatismu ve dvacátém století a úpadek klasického liberalismu, o kterém jsme pojednávali v úvodní kapitole, tak je snadné takovému pesimismu podlehnout. Tento pesimismus se může ještě prohloubit, pokud se na lidské dějiny podíváme v širší perspektivě a uvědomíme si kontinuální výskyt despotismu a tyranie všech významných civilizací. Snadno dospějeme k závěru, že klasicky-liberální vzestup od sedmnáctého do devatenáctého století byl jen atypický záblesk slávy v jinak pochmurných dějinách. Tak bychom ovšem podlehlí tomu, čemu marxisté říkají „dojmologie“: přílišné zaměření se na historické události bez hlubší analýzy působících trendů.

Důvody pro libertariánský optimismus můžeme vypočítat jako sérii

soustředných kruhů. Začneme od těch nejširších a nejdlouhodobějších úvah a budeme se posouvat ke krátkodobějším trendům. V tom nejširším a nejdlouhodobějším smyslu libertarianismus nakonec zvítězí, protože jako jediný je kompatibilní s podstatou člověka a světa. Pouze svoboda přináší lidem prosperitu, naplnění a štěstí. Libertarianismus zvítězí, protože je pravdou, protože je správnou politikou pro lidstvo a pravda nakonec zvítězí.

Taková dlouhodobá úvaha ale může být vskutku velmi dlouhodobá. Čekat mnoho staletí na konečné vítězství pravdy je malou útěchou pro nás, co žijeme v konkrétním historickém okamžiku. Naštěstí existují i krátkodobější důvody pro naději, obzvláště jeden, který nám pomáhá překlenout pochmurné historické záznamy jako něco, co již není relevantní pro budoucí vyhlídky na svobodnou společnost.

Naším tvrzením je, že historie učinila velký skok, když klasicky liberální revoluce zažehly průmyslovou revoluci osmnáctého a devatenáctého století.⁶ V předindustriálním světě, ve světě starého řádu a zemědělské ekonomiky, nebyl žádný důvod, proč by nemohl režim despotismu pokračovat donekonečna nebo ještě mnoho dalších století. Sedláci pěstovali jídlo a králové a feudální panstvo si přivlastňovali všechny přebytky nad množství, které sedláci potřebovali k prostému přežití. Temný agrární despotismus mohl přežít ze dvou hlavních důvodů: 1) ekonomické uspořádání bylo udržitelné, ačkoli jen na bídné úrovni, a 2) masy neznaly nic jiného, nikdy nezažily jiný systém, a tudíž svou situaci mohly vnímat jako jednu pro vždy danou.

Průmyslová revoluce byla velkým skokem v dějinách, protože vytvořila podmínky a očekávání, které byly již nezvratné. Poprvé v historii světa vznikla společnost, jejíž obecný životní standard začal růst do nevídaných výšin. Populace v západních zemích, která dříve stagnovala, nyní prudce narůstala a zakusila výhody nových příležitostí.

Od toho momentu již nešlo posunout hodiny zpět do předindustriálního věku. Nejenže by se masy postavily na odpor

takovému drastickému zvratu v očekávání vyššího životního standardu, ale návrat do agrárního světa by znamenal hladovění a smrt pro velkou část této populace. Uvízli jsme tak v průmyslovém věku, ať už se nám to líbí, či nikoli.

Pokud toto platí, tak je věc svobody v bezpečných rukou. Ekonomická věda ukázala, že pouze svoboda a volný trh jsou kompatibilní s průmyslovou ekonomikou. Zatímco tedy svobodná ekonomika a svobodná společnost v předindustriálním světě byly pouze správným a žádoucím ideálem, nyní v průmyslovém světě jsou doslova nezbytností. V průmyslové ekonomice totiž etatismus jednoduše nefunguje. Dokud budeme chtít zůstat v industriálním světě, tak nakonec – a mnohem dříve než „nakonec“ – bude jasné, že budeme muset přijmout svobodu a volné trhy jako nutný předpoklad, aby průmysl mohl přežít a prosperovat. Libertariáni jako Herbert Spencer měli pravdu, když rozlišovali mezi „militaristickou“ a „industriální“ společnostmi, mezi společnostmi „statusu“ a společnostmi „kontraktu“ jako mezi dvěma protikladnými typy. Ve dvacátém století Mises ukázal, že (a) státní intervence narušují a ochromují trh a vedou, pokud nejsou odvráceny, k socialismu a (b) socialismus je katastrofou, protože nedokáže plánovat průmyslovou ekonomiku. Ani socialismus, ani různé jeho mezistupně v podobě státního intervencionismu nemohou fungovat. Pokud chceme mít průmyslovou ekonomiku, budeme tedy muset tyto formy etatismu odmítnout a nahradit je svobodou a volným trhem.

To je příslib daleko kratšího období než čekání na vítězství pravdy, ale klasickým liberálům na počátku dvacátého století – Sumnersovi a Spencerovi – se to muselo jevit jako vskutku dlouhá doba. A nelze je za to vinit, protože byli svědky úpadku klasického liberalismu a zrodu nového despotismu, kterému pevně a vytrvale odporovali. Byli bohužel přítomni u jeho zrodu a svět musel čekat, pokud ne století, tak přinejmenším několik desetiletí, než se socialismus a korporátní

etatismus ukáží jako selhání.

Ovšem tato doba nyní přišla. Nemusíme předvídat budoucí bankrot etatismu a socialismu, máme je přímo před očima. Lord Keynes jednou odvětil kritikům, kteří poukazovali na dlouhodobé důsledky jeho politik, že „*v dlouhém období jsme všichni mrtví.*“ Dnes je ale Keynes mrtvý a my žijeme v jeho dlouhém období. Etatisté tak musí sníst to, co si navařili.

Na počátku dvacátého století a v následujících dekádách věci zdaleka nebyly tak jasné. Státní intervence se v různých formách snažily o uchování i rozšíření průmyslové ekonomiky, zatímco ve skutečnosti podkopávaly samotné základy nutné k tomu, aby v dlouhém období průmyslová ekonomika přežila. Půl století mohly státní intervence působit na její úpadek, skrze regulace, zdanění a inflaci papírových peněz, aniž by to mělo jasné a pro všechny viditelné důsledky. Tržní industrializace totiž vytvořila velký rezervní „polštář“, který ji chránil. Vláda mohla zdaňovat, regulovat a vnášet do systému inflaci, aniž by sklídila okamžité a evidentní špatné důsledky.

Ale dnes, kdy etatismus natolik pokročil a byl u moci natolik dlouho, je tento ochranný polštář daleko tenčí a „rezervní fond“ vytvořen v době laissez-faire je vyčerpán. Dnes už jsme v situaci, že cokoli vláda učiní, tak má okamžitou negativní zpětnou vazbu – nežádoucí účinky, které jsou evidentní všem, dokonce i mnohým zapáleným apologetům etatismu.

V komunistických zemích východní Evropy sami komunisté ve stále větší míře přicházejí na to, že centrální plánování zkrátka v průmyslové ekonomice nefunguje. Tak můžeme obzvláště v Jugoslávii vidět rychlý ústup od centrálního plánování. V západním světě je také čím dále jasnější, že je státní kapitalismus v krizi. Chronicky zadluženým vládám docházejí peníze, vysoké daně drtí ekonomiku a objevuje se pádivá inflace. Čím dál častěji slyšíme o „nezbytnosti snížit svá očekávání ohledně toho, co od vlád chceme“, i od největších obhájců státu. V Západním Německu se Sociální demokracie již před dlouhou dobou

vzdala myšlenky na budování socialismu. Ve Velké Británii, která trpí ekonomikou ochromenou vysokými daněmi a inflací – tím, co i samotní Britové dnes nazývají „anglickou nemocí“ – se v Toryovské straně, která byla po léta v rukou oddaných etatistů, dostává nyní k moci tržně orientovaná frakce. A i samotná Labor party ustupuje od plánovaného chaosu pádícího etatismu.

Jsou to ale Spojené státy, kde můžeme být obzvláště optimističtí, protože tady můžeme zúžit kruhy optimismu už do krátkodobých rozměrů. S důvěrou můžeme říci, že Spojené státy se nyní ocitly v situaci permanentní krize, a dokonce můžeme vyznačit i roky počátku této krize: 1973–1975. Naštěstí pro svobodu tato krize etatismu ve Spojených státech zasáhla všechny skupiny a v mnoha různých oblastech života zároveň. Selhání etatismu má synergické efekty, které se navzájem posilují ve svém kumulativním dopadu. A nejenže jde o krizi etatismu, ale vnímá ji jako takovou i široká veřejnost. Poprvé není možné svalit vinu na volný trh, chamtivost podnikatelů nebo něco podobného. Nakonec tyto krize lze zažehnat pouze ústupem vlády. Vše, co je třeba, je to, aby libertariáni ukázali cestu.

Shrňme si rychle oblasti těchto systémových krizí, které se projevíly v letech 1973–1975 a v následující době. Od podzimu 1973 do roku 1975 Spojené státy zažily inflační depresi, a to po čtyřiceti letech keynesiánského ladění, které mělo údajně eliminovat oba tyto problémy. V tomto období také inflace dosáhla dvouciferných rozměrů, což vzbuzovalo obavu.

V roce 1975 New York City zažilo svou první dluhovou krizi, která vyústila v částečný bankrot. Samozřejmě obávané slovo „bankrot“ nebylo použito. Místo toho se mluvilo o „natahování“, když byli držitelé krátkodobých cenných papírů přinuceni přijmout dlouhodobé dluhopisy New York City. Tato krize byla jen prvním z řady státních a obecních bankrotů. Státy i lokální vládní instituce budou totiž ve stále větší míře nuceny k nepříjemné „krizové“ volbě: buď radikálně omezit výdaje a

zvýšit daně, což vyžene podnikatele a středostavovské občany z oblasti, nebo zbankrotovat.

Od počátku sedmdesátých let bylo stále jasnější, že vysoké zdanění příjmů, úspor a investic podvazuje podnikatelskou aktivitu a produktivitu. Účetní teprve nyní zjišťují, že tyto daně, kombinované obzvláště s inflační distorzí obchodních kalkulací, vedly k rostoucí vzácnosti kapitálu a k hrozbě toho, že spotřebujeme životně důležitý kapitál, aniž bychom si toho všimli.

Odpor vůči daním dnes v zemi vzrůstá. Je možné říci, že jakýkoli návrh na další zvýšení daní by byl politickou sebevraždou pro jakéhokoli politika na jakékoli vládní úrovni.

Systém sociálního zabezpečení, dříve jedna z posvátných model, která v Americe stála doslova mimo jakoukoli kritiku, je dnes i samotným establishmentem vnímán jako zbankrotovaný a v žádném smyslu nenaplnující skutečný „pojistný“ plán.

Regulace průmyslu je dnes vnímána jako tak velké státní selhání, že i takový etatista jako senátor Edward Kennedy připustil, že by bylo dobré deregulovat aerolinie. Dokonce se již vážně diskutuje o zrušení ICC a CAB.

Na společenské frontě se dostává pod palbu donedávna posvátný systém veřejných škol. Veřejné školy, které nutně činí rozhodnutí za celé komunity, se stávají místem intenzivního konfliktu: rasového, sexuálního, náboženského, a sporů ohledně obsahu výuky. Vládní praktiky v oblasti trestání zločinů jsou také neustále více kritizovány: libertarián Dr. Thomas Szasz téměř bez pomoci dokázal vysvobodit mnoho občanů od nedobrovolných závazků, zatímco vláda nyní uznává, že její slavná politika „rehabilitace“ kriminálků selhala. Zhroutilo se vynucování takových zákonů, jako je zákaz marihuany nebo zákazy různých sexuálních vztahů. V zemi roste nálada příznivá zrušení všech zákonů proti zločinům bez oběti. Stále více se prosazuje názor, že

pokusy vynucovat tyto zákony přinesou pouze těžkosti a nárůst policejního státu. Přichází doba, kdy prohibice v oblasti osobní morálky bude shledána stejně neúčinnou a nespravedlivou jako v případě alkoholové prohibice.

Spolu s katastrofálními následky etatismu na ekonomické a sociální frontě přišla traumatizující porážka ve Vietnamu, která kulminovala v roce 1975. Selhání americké intervence ve Vietnamu vedlo k revizi celé intervencionistické zahraniční politiky, kterou Spojené státy praktikují od doby Woodrowa Wilsona a Franklina D. Roosevelta. Prosazující se názor, že americká moc musí být omezena, že americká vláda nemůže úspěšně řídit celý svět, je „neozolacionistickou“ analogií omezení intervencí velké vlády doma. Ačkoli je americká zahraniční politika stále agresivně globalistická, tento neoizolacionistický sentiment uspěl například při omezení americké intervence v Angole v roce 1976.

Asi tím nejviditelnějším znamením změny je narušení mystiky morálního základu amerického státu, který odhalila aféra Watergate. Je to Watergate, která nám dala tu nejlepší naději pro vítězství svobody již v krátkém období. Watergate, jak nás politikové varovali, „zničila důvěru veřejnosti ve vládu“ – a už byl vskutku nejvyšší čas. Watergate znamenala radikální obrat ve vztahu lidí k samotné vládě, a to bez ohledu na zastávanou ideologii. V první řadě Watergate obrátila pozornost veřejnosti k takovým zásahům vlády do osobních svobod a soukromého majetku, jako je odposlouchávání, špehování, angažování agentů provokatérů – a dokonce i vraždy. Watergate demytizovala naše dříve nedotknutelné FBI a CIA, které dnes již vidíme jasněji a odtažitěji. Ještě důležitější je, že nastolením otázky impeachmentu prezidenta strhla Watergate posvátný závoj z úřadu, který byl dříve veřejností pokládán doslova za ztělesnění svrchovanosti. Prezidenti již nebudou stát nad zákonem. Prezidenti již nebudou neomylní.

Samotná vláda tak byla demytizována. Dnes již nikdo politikům nebo vládě nevěří. Vláda je vnímána s rostoucím nepřátelstvím, což nás

navrací ke stavu zdravé nedůvěry ve vládu, která byla určujícím znakem americké veřejnosti a amerických revolucionářů osmnáctého století.

Na chvíli to vypadalo, jako by Jimmy Carter mohl být schopný splnit to, co vyhlašoval a vrátit lidem zpět důvěru ve vládu. Díky fiasku Berta Lance a dalším hříšníkům se to Carterovi naštěstí nepodařilo. Permanentní krize vládnutí tak trvá.

Podmínky ve Spojených státech jsou tak příznivé pro triumf svobody. Nyní je potřeba rostoucího a živého libertariánského hnutí, které by vysvětlilo tuto systémovou krizi a ukázalo cestu z tohoto vládou vytvořeného marasmu. Jak jsme viděli na začátku této práce, přesně to se nyní děje. Nyní tedy můžeme konečně odpovědět na otázku z úvodní kapitoly: proč teď? Pokud má Amerika hluboce zakořeněné dědictví libertariánských hodnot, proč se dostávají na povrch teď, v posledních čtyřech nebo pěti letech?

Odpovědí je, že objevení se a rapidní nárůst libertariánského hnutí nebyla náhoda, ale byl to důsledek krizové situace, ve které se Amerika ocitla v letech 1973–1975 a která pokračuje dodnes. Krizové situace vždy stimulují zájem o hledání řešení. Tato krize inspirovala mnoho myslících Američanů, aby zjistili, že to byla vláda, kdo je dostal do této šlamastyky a že pouze svoboda – odvalení vládního balvanu – nás z ní může dostat ven. Rosteme, protože k tomu existují podmínky. V určitém smyslu, stejně jako na trhu, si poptávka našla svou nabídku.

Proto mohla libertariánská strana dostat 174 000 hlasů ve volbách v roce 1976. A proto autoritativní zpráva o Washingtonské politice *The Baron Report* – která v žádném případě není libertariánsky orientovaná – popírá ve svém současném vydání mediální tvrzení o obratu politického trendu směrem ke konzervativismu. Zpráva poukazuje na to, že „*pokud je nějaký trend patrný, tak je to obrat směrem k libertariánství – které je proti vládním zásahům a pro osobní práva.*“ Zpráva dodává, že libertariánství oslovilo oba konce politického spektra:

„konzervativci vítají trend, který přináší více skepticismu vůči federálním programům; liberálové vítají větší toleranci k individuální svobodě v takových oblastech, jako jsou drogy, sexuální chování atd. a rostoucí odpor veřejnosti k zahraničním intervencím“.⁷

Posun ke svobodné Americe

Libertariánské principy nabízejí naplnění toho nejlepšího z americké minulosti spolu s příslibem ještě lepší budoucnosti. Ještě více než konzervativci, kteří jsou často svázáni s monarchickými tradicemi evropské minulosti, jsou libertariáni ukotveni ve velké, klasicky liberální tradici, na níž byly vybudovány Spojené státy a z níž pramení americké dědictví individuální svobody, mírumilovné zahraniční politiky, minimální vlády a tržní ekonomiky. Libertariáni jsou jediní opravdoví dědicové Jeffersona, Painea, Jacksona a abolicionistů.

A přestože jsou libertariáni věrnější tradici a opravdově američtější než konzervativci, zároveň jsou radikálnější než radikálové. Nikoli tím způsobem, že by měli touhu nebo naději předělat politickými prostředky lidskou povahu, ale v tom smyslu, že pouze oni nabízejí skutečný a ostrý rozchod s etatismem dvacátého století. Levice nabízí jen více toho, čím trpíme už dnes, tedy více etatismu, více povinného egalitarismu a více uniformity. Libertarianismus je logickým vyústěním „staré pravice“ třicátých a čtyřicátých let, opozice proti New Dealu, proti válce, centralizaci a státním intervencím. Pouze my si přejeme rozchod se všemi aspekty liberálního státu: s jeho socialismem i s jeho válečnictvím, s jeho monopolními privilegii i s jeho egalitarianismem, s jeho represí zločinů bez obětí jak v osobní, tak v ekonomické rovině. Jen my nabízíme technologii bez technokracie, růst bez znečištění, svobodu bez chaosu, zákon bez tyranie, obranu osoby i jejího materiálního vlastnictví.

Různé střípky a pozůstatky libertariánských doktrín jsou vsutku všude okolo nás. Z větší části v naší slavné minulosti, z menší části pak

v některých hodnotách a ideálech naší zmatené přítomnosti. Pouze libertarianismus skládá z těchto střípků velký, ucelený a logicky konzistentní systém. Karel Marx stvořením marxismu dosáhl úspěchu nikoli díky platnosti svých idejí – ty byly vskutku veskrze mylné – ale protože si troufnul upříst z různých vláken socialistických teorií jeden celistvý mohutný systém. Svoboda nemůže zvítězit bez ekvivalentní systematické teorie, kterou jsme, navzdory ohromnému dědictví ekonomického a politologického myšlení, až donedávna nedisponovali. Dnes již máme systematickou teorii. Jdeme do boje dobře vyzbrojeni znalostmi, připraveni předat naše poselství a zmocnit se představitvosti všech částí populace. Jiné teorie a systémy selhaly. Socialismus je všude na ústupu, což je nejpatrnější ve východní Evropě. Liberalismus se potýká s množstvím neřešitelných problémů. Konzervatismus nemá co nabídnout, mimo neplodné obrany stávajícího statusu quo. Svoboda ještě v moderní době vyzkoušena nebyla. Libertarianismus nyní slibuje naplnění amerického snu a celosvětového snu o svobodě a prosperitě veškerého lidstva.

Poznámky pod čarou

1. Libertariánské dědictví: Americká revoluce a klasický liberalismus

¹ Viz Murray N. Rothbard, *Conceived in Liberty*, díl 2, „Salutary Neglect“: The American Colonies in the First Half of the 18th Century (New Rochelle, N.Y.: Arlington House, 1975), str. 194. Také viz John Trenchard a Thomas Gordon *Cato's Letters*, v D. L. Jacobson, ed. *The English Libertarian Heritage* (Indianapolis: Bobbs-Merrill, 1965).

² Libertariánský dopad revoluce v Americe viz Robert A. Nisbet, *The Social Impact of the Revolution* (Washington, D.C.: American Enterprise Institute for Public Policy Research, 1974). Dopad v Evropě viz důležitou práci Roberta R. Palmera, *The Age of the Democratic Revolution* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1959), díl 1.

³ Bernard Bailyn, „The Central Themes of the American Revolution: An Interpretation,“ v S. Kurtz a J. Hutson, eds., *Essays on the American Revolution* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1973), str. 26–27.

⁴ Citováno v William H. Pease a Jane H. Pease, eds., *The Antislavery Argument* (Indianapolis: Bobbs-Merrill, 1965), str. xxxv.

⁵ Ironií je, že moderní evoluční teorie opouští pohled postupných evolučních změn. Namísto toho nyní převládá názor, že v rámci vývoje druhů dochází k náhlým a rychlým posunům z jednoho rovnovážného stavu do druhého. Toto se nazývá teorie „bodové změny.“ Jak píše stoupenec tohoto pohledu, profesor Stephen Jay Gould:

Gradualismus je filosofie změny, ale není odvozen z přírody (...)
Gradualismus má také silný ideologický prvek, který byl odpovědný za jeho

předchozí úspěchy více, než objektivní pozorování externí přírody (...)
Význam gradualismu jako ideologie může vysvětlit šíři jeho vlivu, protože se stal hlavním dogmatem liberalismu proti radikální změně – náhlé posuny jsou proti přírodním zákonům.

Stephen Jay Gould, „Evolution: Explosion, Not Ascent,“ New York Times, (22. leden 1978).

2. Vlastnictví a směna

* Rothbard v originále používá slovo „liberals“, které má v Evropě jiný význam než v kontextu USA, kde označuje vyznavatele myšlenek typicky prosazovaných americkou Demokratickou stranou. Američtí liberals jsou tedy zhruba obdobou evropských sociálních demokratů, zelených, apod. (pozn. překl.)

¹ Viz Gertrude Himmelfarb: Lord Acton: A Study in Conscience and Politics (Chicago: Phoenix Books, 1962), str. 294–305. Srovnejte s John Wild: Plato's Modern Enemies and the Theory of Natural Law (Chicago: University of Chicago Press, 1953), str. 176.

² John Locke: “An Essay Concerning the True Original Extent and End of Civil Government,” In E. Barker, ed., Social Contract (New York: Oxford

University Press, 1948), str. 17–18.

³ John Locke: Civil Government, str. 18–49. I když byl Locke brilantním majetkovým teoretikem, netvrdíme, že svou teorii vytvořil a aplikoval zcela konzistentně.

⁴ John Locke: Civil Government, str. 20.

⁵ Leon Wolowski a Emile Levasseur: heslo „Majetek“ v Lalor's Cyclopedia of Political Science. (Chicago: M. B. Cary & Co., 1884), III, str. 392–93.

⁶ Parker Thomas Moon, Imperialism and World Politics (New York:

Macmillan, 1930), str. 58.

⁷ Arnold W. Green, „The Reified Villain“, *Social Research* (Winter, 1968), str. 656.

⁸ Frank Chodorov, *The Rise and Fall of Society* (New York: Devin Adair, 1959), str. 29–30.

3. Stát

¹ John C. Calhoun, *A Disquisition on Government* (New York: Liberal Arts Press, 1953), str. 25–27.

² Franz Oppenheimer, *The State* (New York: Vanguard Press, 1926), str. 24–27 and passim.

³ Albert Jay Nock, *On Doing the Right Thing, and Other Essays* (New York: Harper and Bros., 1928), str. 145.

⁴ Joseph A. Schumpeter, *Capitalism, Socialism, and Democracy* (New York: Harper and Bros., 1942), str. 198 and 198n.

⁵ Lysander Spooner, *No Treason, No. VI, The Constitution of No Authority* (1870; reprinted in Larkspur, Colo.: Pine Tree Press, 1966), str. 17.

⁶ Calhoun, *Disquisition on Government*, str. 16–18.

⁷ James Burnham, *Congress and the American Tradition* (Chicago: Henry Regnery, 1959), str. 6–8.

⁸ Burnham, *Congress and the American Tradition*, str. 3

⁹ Bertrand De Jouvenel, *On Power* (New York: Viking Press 1949), str. 22.

¹⁰ Norman Jacobs, *The Origin of Modern Capitalism and Eastern Asia* (Hong Kong: Hong Kong University Press, 1958), str. 161–63, 185. Skvělou prací pojednávající o všech aspektech orientálního despotismu je Karl A. Wittfogel, *Oriental Despotism: A Comparative Study of Total*

Power (New Haven, Conn.: Yale University Press, 1957).

¹¹ H.L. Mencken, *A Mencken Chrestomathy* (New York: Alfred A. Knopf, 1949), str. 145.

¹² Viz Leonard P. Liggio, *Why the Futile Crusade?* (New York: Center for Libertarian Studies, April 1978), str. 41–43.

¹³ George F. Kennan, *Realities of American Foreign Policy* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1954), str. 95–96.

¹⁴ Joseph Needham, "Review of Karl A. Wittfogel, *Oriental Despotism*," *Science and Society* (1958): 65. Pro srovnání viz John Lukacs, "Intellectual Class or Intellectual Profession?," in George B. deHuszar, ed., *The Intellectuals* (Glencoe, Ill.: The Free Press, 1960): 522.

¹⁵ Richard Neustadt, "Presidency at Mid-Century," *Law and Contemporary Problems* (Autumn, 1956), str. 609–45; Townsend Hoopes, "The Persistence of Illusion: The Soviet Economic Drive and American National Interest," *Yale Review* (March 1960): 336.

¹⁶ Richard Neustadt, "Presidency at Mid-Century," *Law and Contemporary Problems* (Autumn, 1956), str. 609–45; Townsend Hoopes, "The Persistence of Illusion: The Soviet Economic Drive and American National Interest," *Yale Review* (March 1960): 336.

¹⁷ Marcus Raskin, "The Megadeath Intellectuals," *The New York Review of Books* (November 14, 1963): 6–7. Také viz Martin Nicolaus, "The Professor, the Policeman, and the Peasant," *Viet-Report* (June–July 1966): 15–19

¹⁸ Ohledně tématu typického vzniku státu viz Oppenheimer, *The State*, chap. II. Zatímco se učenci jako například Lowie and Wittfogel (*Oriental Despotism*, str. 324–25) přeli ohledně Gumpłowicz-Oppenheimer-Rüstowovy teze že stát vždy vznikl dobýváním, připustili, že dobýváním často vstupovalo do údajného vnitřního vývoje států. Jsou

navíc důkazy, že v první velké civilizaci – v Sumerské říši – existovala prosperující a bezstátní společnost dokud vojenská *obrana* nezapříčinila rozvoj permanentní armády a státní byrokracie. Cf. Samuel Noah Kramer, *The Sumerians* (Chicago: University of Chicago Press, 1963), str. 73ff.

¹⁹ De Jouvenel, *On Power*, str. 27.

²⁰ Charles L. Black, Jr., *The People and the Court* (New York: Macmillan, 1960), str. 42–43.

²¹ *Ibid.*, str. 32–33.

²² Oproti lhostejnosti Blacka stála výstižná kritika ústavy a moci nejvyššího soudu politologem J. Allenem Smithem. Smith napsal, že „*selský rozum říká, že žádný vládní orgán by měl mít možnost určovat svoji moc.*“ J. Allen Smith: *The Growth and Decadence of Constitutional Government* (New York: Henry Holt, 1930), str. 87. Zřejmě selský rozum a „zázraky“ diktují velmi odlišné pohledy na vládu.

²³ *Ibid.*, str. 64.

²⁴ *Ibid.*, str. 65.

4. Problémy

¹ Cecelia M. Kenyon, „Men of Little Faith: The Anti-Federalists on the Nature of Representative

Government,“ *William and Mary Quarterly* (January 1955), str. 3–43.

5. Nevolnictví

¹ Existuje jedna výjimka: trest pro zločince, kteří se sami dopustili agrese vůči někomu jinému či jej zotročili. Trest za takové jednání v libertariánském systému představuje minimálně nucenou práci za účelem odškodnění oběti.

² Je významné, že i v samotném Třináctém dodatku představuje

jedinou výjimku právě potrestání zločinců ve smyslu předchozí poznámky: „*Ve Spojených státech a všech místech podléhajících jejich jurisdikci se zakazuje otroctví i nevolnictví, kromě trestu za zločin, z jehož spáchání byla osoba řádně usvědčena.*“

³ Cf. James C. Miller III, ed., *Why the Draft?* (Baltimore: Penguin Books, 1968).

⁴ Arthur A. Ekirch, Jr., *The Civilian and the Military* (New York: Oxford University Press, 1956), str. 28. Výstižný útok jeffersoniánského teoretika na americkou exekutivu jakožto vrchního velitele vojsk čtete v John Taylor of Caroline, *An Inquiry into the Principles and Policy of the Government of the United States* (1814, rep. New Haven: Yale University Press, 1950), str. 175 a dále. O významném vlivu anglických teoretiků na americkou revoluci a jejich odporu vůči stálé armádě čtete v Bernard Bailyn, *The Ideological Origins of the American Revolution* (Cambridge: Harvard University Press, 1967), str. 61–64. Rovněž viz Don Higgenbotham, *The War of American Independence* (New York: Macmillan, 1971), str. 14–16.

⁵ O případu paní Kellemsové čtete v knize od ní samotné: *Toil, Taxes and Trouble* (Dřina, daně a problémy), New York: E. P. Dutton, 1952.

⁶ Stephen Schafer, *Restitution to Victims of Crime* (Chicago: Quadrangle Books, 1960), str. 7–8; William Tallack, *Reparation to the Injured and the Rights of the Victims of Crime to Compensation* (London, 1900), str. 11–12.

⁷ Zábavnou kritiku imunity, kterou mají orgány činné v trestním řízení, čtete v H. L. Mencken, “The Nature of Liberty,” *Prejudices: A Selection* (New York: Vintage Books, 1958), str. 138–43.

⁸ Citováno v Maggie Scarf, “Dr. Thomas Szasz...,” *New York Times Magazine* (3. října 1971), str. 42, 45. Viz rovněž Thomas S. Szasz, *Law, Liberty, and Psychiatry* (New York: Macmillan, 1963).

6. Osobní svobody

¹ Ohledně kritiky kritéria “jasného a skutečného nebezpečí” jako nedostatečného k vytyčení jasné hranice mezi obhajobou a zjevným aktem viz Alexander Meiklejohn, *Political Freedom* (New York: Harper and Bros., 1960), str. 29–50; and O. John Rogge, *The First and the Fifth* (New York: Thomas Nelson and Sons, 1960), str. 88ff.

² VV rozhodnutích *Hoover v. Intercity Radio Co.*, 286 Fed. 1003 (Appeals D.C., 1923); a *United States v. Zenith Radio Corp.*, 12 F. 2d 614 (ND. Ill., 1926). Viz brilantní článek od Ronald H. Coase, “The Federal Communications Commission,” *Journal of Law and Economics* (October 1959): 4–5

³ *Ibid.*, str. 31n

⁴ Harry P. Warner, *Radio and Television Law* (1958), str. 540. Citován v Coase, “The Federal Communications Commission,” str. 32.

⁵ Rozhodnutí FRC, Docket č. 967, 5. června 1931. Citováno v Coase, str. 9

⁶ Nejlepší a nejvíce promyšlené znázornění toho jak by mohlo osobní vlastnictví být určováno v rádiu a televizi je v A. DeVany et al., “A Property System for Market Allocation of the Electromagnetic Spectrum: A Legal-Economic-Engineering Study,” *Stanford Law Review* (June 1969). Viz také William H. Meckling, “National Communications Policy: Discussion,” *American Economic Review, Papers and Proceedings* (May

1970): 222–23. Od DeVanyho článku se díky růstu komunity a kabelové televizi snížila vzácnost frekvencí a rozšířil se potenciál konkurence.

⁷ Don B. Kates, Jr., “Handgun Control: Prohibition Revisited,” *Inquiry* (December 5, 1977), str. 21. K eskalaci tvrdého vynucování a despotických metod prohlídek a zadržení již došlo. Nejen v Británii a

dalších zemích, kde dochází k náhodným prohlídkám s účelem najít nelegálně držené zbraně; v Malajsii, Rhodesii, na Taiwanu a ve Filipínách, kde hrozí člověku za držení zbraně trest smrti; ale také v Missouri, kde saintlouiská policie provedla v posledních letech tisíce prohlídek u černochoů, založených na teorii, že každý černocho řídící zánovní vůz musí mít u sebe zbraň; a v Michiganu, kde bylo 70 % obvinění z držení zbraně odvolacími soudy zrušeno na základě toho, že byly provedeny nezákonné prohlídky. A jeden důstojník detroitské policie prosazuje zrušení Čtvrtého dodatku, aby mohly být prováděny náhodné prohlídky a aby mohli být dopadeni porušitelé budoucí prohibice zbraní. Ibid., str. 23

⁸ Ibid., str. 21

⁹ Ibid. Extrémně drsná myšlenka zavírat lidi do vězení za pouhé držení zbraně není přitažením za vlasy, je to vysněný ideál liberálů: dodatek k massachusettské ústavě, který naštěstí voliči v roce 1977 drtivě odmítli, stanovoval povinný minimální nepodmíněný trest jednoho roku pro každého, kdo byl zadržen s nelegální zbraní.

¹⁰ Ibid., str. 22. Podobně v Británii, studie cambridgeské univerzity z roku 1971 zjistila, že po zavedení přísné regulace zbraní se během posledních patnácti let počet vražd zdvojnásobil. Navíc, před zavedením zákazu zbraní v roce 1920, byl počet ozbrojených zločinů daleko nižší (přičemž neexistovaly žádné regulace zbraní) než nyní.

7. Vzdělání

¹ Viz Paul Goodman, *Compulsory Mis-education and the Community of Scholars* (New York: Vintage Press, 1964) a další práce Goodmana, Johna Holta, Jonathana Kozola, Herberta Kohla, Ivana Illicha a mnoha dalších.

² Viz Albert Jay Nock, *The Theory of Education in the United States* (Chicago:Henry Regnery, 1949) a Nock, *Memoirs of a Superfluous Man*

(New York: Harper & Bros., 1943).

³ Viz John William Perrin, *The History of Compulsory Education in New England*, 1896.

⁴ A. E. Twentyman, "Education; Germany," *Encyclopaedia Britannica*, 14th Ed. (1929), VII, 999–1000.

⁵ Viz Perrin, *op. cit.*

⁶ Viz Merle Curti, *The Social Ideas of American Educators* (New York: Charles Scribner's Sons, 1935).

⁷ *The Papers of Archibald D. Murphey* (Raleigh, NC.: University of North Carolina Press, 1914), II, 53–54.

⁸ Ludwig von Mises, *The Free and Prosperous Commonwealth* (Princeton, N.J.: D. Van Nostrand Co., 1962), str. 114–15.

⁹ Calvin E. Stowe, *The Prussian System of Public Instruction and its Applicability to the United States* (Cincinnati, 1830), str. 61ff. Na téma elitistických motivací reformátorů vzdělávání viz Michael B. Katz, *The Irony of Early School Reform* (Boston: Beacon Press, 1970).

¹⁰ Citováno v Edward C. Kirkland, *Dream and Thought in the Business Community, 1860–1900* (Chicago: Quadrangle Books, 1964), str. 54.

¹¹ Viz Lloyd P. Jorgenson, "The Oregon School Law of 1922: Passage and Sequel," *Catholic Historical Review* (October 1968): 455–60.

¹² Viz David Hackett Fischer, "The Myth of the Essex Junto," *William and Mary Quarterly* (April 1964): 191–235. Viz také Murray N. Rothbard, "Economic Thought: Comment," in D.T. Gilchrist, ed., *The Growth of the Seaport Cities, 1790–1825* (Charlottesville: University Press of Virginia, 1967), str. 178–79.

¹³ E.G. West, *Education and the State* (London: Institute of Economic Affairs, 1965), str. 13–14.

¹⁴ Herbert Read, *The Education of Free Men* (London: Freedom Press, 1944), str. 27–28.

¹⁵ Herbert Spencer, *Social Statics* (London: John Chapman, 1851), str. 332–33.

¹⁶ Isabel Paterson, *The God of the Machine* (New York: G.P. Putnam, 1943), str. 257–58.

¹⁷ Milton Friedman, *Capitalism and Freedom* (Chicago: University of Chicago Press, 1962), str. 85–107.

¹⁸ Pro libertariánsko kritiku systému poukázek, viz George Pearson, *Another Look at Education Vouchers* (Wichita, Kan.: Center for Independent Education).

¹⁹ Arthur L. Stinchcombe, *Rebellion in a High School* (Chicago: Quadrangle Books, 1964), str. 180. Citováno v Edward C. Banfield, *The Unheavenly City* (Boston: Little, Brown & Co., 1970), str. 136.

²⁰ Banfield, *ibid.*, str. 292.

²¹ viz Banfield, *ibid.*, str. 149ff.

²² W. Lee Hansen and Burton A. Weisbrod, *Benefits, Costs, and Finance of Public Higher Education* (Chicago: Markham Pub. Co., 1969), str. 78. Data z Wisconsinu a srovnání s Kalifornií, viz W. Lee Hansen, “Income Distribution Effects of Higher Education,” *American Economic Review, Papers and Proceedings* (May 1969), str. 335–40. Na téma obecného problému redistribuce bohatství od chudých bohatým v moderním „sociálním státu,“ viz Leonard Ross, “The Myth that Things are Getting Better,” *New York Review of Books* (Aug. 12, 1971), str. 7–9.

²³ O případu Marjorie Webster Junior College, viz James D. Koerner, “The Case of Marjorie Webster,” *The Public Interest* (Summer, 1970), str. 40–64.

²⁴ James M. Buchanan and Nicos E. Devletoglou, *Academia in*

Anarchy: An Economic Diagnosis (New York: Basic Books, 1970), str. 32–33.

8. Blahobyt a stát blahobytu

¹ Jednotlivá roční vydání *Statistical Abstract of the United States* obsahují základní údaje pro USA. Pro lokálně zaměřené údaje a dřívější analýzu viz Henry Hazlitt: *Man vs. The Welfare State* (New Rochelle, N.Y.: Arlington House, 1969), str. 59–60.

² Viz Roger A. Freeman: „The Wayward Welfare State“, *Modern Age* (podzim 1971), str. 401–02. Profesoři Brehm a Saving v podrobnější studii jednotlivých států odhadli, že více než 60 % příjemců sociální pomoci v každém státě v roce 1951 bylo statisticky vysvětleno výší sociálních dávek v daném státě; na konci 50. let tento poměr vzrostl na více než 80 %. C. T. Brehm a T. T. Saving: „The Demand for General Assistance Payments“, *American Economic Review* (prosinec 1964), str. 1002–1018.

³ Governor's Commission on the Los Angeles Riots, *Violence in the City – An End or a Beginning?* 2. prosinec 1965, str. 72; citováno v Edward C. Banfield: *The Unheavenly City* (Boston: Little, Brown & Co., 1970), str. 288.

⁴ Irving Kristol: “Welfare: The best of intentions, the worst of results“, *Atlantic Monthly* (srpen 1971), str. 47.

⁵ Charity Organisation Society, 15. výroční zpráva, 1883, str. 54; cit. v Charles Loch Mowat: *The Charity Organisation Society, 1869–1913* (London: Methuen & Co., 1961), str. 35.

⁶ Charity Organisation Society, 2. výroční zpráva, 1870, str. 5, cit. v Mowat, *ibid*, str. 36.

⁷ *Welfare Plan of the Church of Jesus Christ of Latter-Day Saints* (The General durch Welfare Committee, 1960), str. 1.

⁸ *Ibid.*, str. 4.

⁹ *Ibid.*, str. 4.

¹⁰ *Ibid.*, str. 5.

¹¹ *Ibid.*, str. 19.

¹² *Ibid.*, str. 22.

¹³ *Ibid.*, str. 25.

¹⁴ *Ibid.*, str. 25, 46.

¹⁵ *Ibid.*, str. 46, 48.

¹⁶ *New York Times*, 13. dubna 1970.

¹⁷ Nadine Bronzan, v *New York Times*, 14. února 1972.

¹⁸ Daniel Rosenblatt: „Barriers to Medical Care for the Urban Poor“ v A. Shostak a W. Gomberg: *New Perspectives on Poverty* (Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1965), str. 72–73, cit. v Banfield: *The Unheavenly City*, str. 286–7.

¹⁹ Viz Banfield, str. 210–16, 303. Porovnání úmrtnosti při porodu mohou být nalezeny v O. W. Anderson: „Infant Mortality and Social and Cultural Factors: Historical Trends and Current Patterns“ v E. G. Jaco: *Patients, Physicians, and Illness* (New York: The Free Press, 1958), str. 10–22. Studie sedmi měst je v R. M. Woodbury: *Causal Factors in Infant Mortality: A Statistical Study Based on Investigation in Eight Cities*, U.S. Children's Bureau Publication #142 (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1925), str. 157. Irské a židovské očekávané dožití viz James J. Walsh: „Irish Mortality in New York and Pennsylvania“, *Studies: An Irish Quarterly Review* (prosinec 1921), str. 632. Nutnost změny hodnot a životního stylu při snaze snížit úmrtnost při porodu viz C. V. Willie a W. B. Rothney: „Racial, Ethnic and Income Factors in the Epidemiology of Neonatal Mortality“, *American Sociological Review* (srpen 1962), str. 526.

²⁰ Michael J. Piore: „Public and Private Responsibilities in On-the-Job Training of Disadvantaged Workers“, M.I.T. Dept. of Economics Working Paper #23, červen 1968. Cit. v Banfield, str. 105, 285.

²¹ Peter B. Doeringer: *Ghetto Labor Markets—Problems and Programs*, Harvard Institute of Economic Research, Discussion Paper #33, červen 1968, str. 9; cit. v Banfield, str. 112, 285–286.

²² Banfield, *ibid.*, str. 105, 112.

²³ Alvin W. Gouldner: „The Secrets of Organizations“ in: *The Social Welfare Forum*, Proceedings of the National Conference on Social Welfare (New York: Columbia University Press, 1963), str. 175; cit. v Banfield, str. 221–22, 305.

²⁴ Banfield, str. 221.

²⁵ Thomas Mackay: *Methods of Social Reform* (London: John Murray, 1896), str. 13.

²⁶ *Ibid.*, str. 38–39.

²⁷ *Ibid.*, str. 259–60.

²⁸ *Ibid.*, str. 268–69.

²⁹ Mowat, *The Charity Organisation Society, 1869–1913*, str. 1–2.

³⁰ Estelle James: „Review of The Economics of Vocational Rehabilitation“, *American Economic Review*

(červen 1966), str. 642; viz také Yale Brozen: „Welfare Without the Welfare State“, *The Freeman* (prosinec 1966), str. 50–51.

³¹ „Poet and Agency at Odds Over His Day-Care Center“, *New York Times* (17. dubna, 1978), str. B2.

³² Mimo další studie, viz Yale Brozen a Milton Friedman: *The Minimum Wage: Who Pays?* (Washington, D.C.: Free Society Association, duben 1966); a John M. Peterson a Charles T. Stewart, Jr.: *Employment Effects of Minimum Wage Rates* (Washington, D.C.:

American Enterprise Institute, srpen 1969).

³³ Brozen: „Welfare Without the Welfare State“, str. 48–49.

³⁴ Kromě Brozena viz Yale Brozen: „The Untruth of the Obvious“, *The Freeman* (červen 1968), str. 328–40. Viz také Yale Brozen: „The Revival of Traditional Liberalism“, *New Individualist Review* (jaro 1965), str. 3–12; Sam Peltzman: „CAB: Freedom from Competition“, *New Individualist Review* (jaro 1963), str. 16–23, Martin Anderson: *The Federal Bulldozer* (Cambridge: MIT Press, 1964). Úvod do problematiky ceny ropy je Hendrik S. Houthakker: „No Use for Controls“, *Barron's* (8. listopadu 1971), str. 7–8.

³⁵ Odhady viz Joseph A. Pechman: „The Rich, the Poor, and the Taxes They Pay“, *Public Interest* (podzim 1969), str. 33.

³⁶ R. A. Herriott a H. P. Miller: „The Taxes We Pay“, *The Conference Board Record* (květen 1971), str. 40.

³⁷ Viz William Chapman: „Study Shows Taxes Hit Poor“, *New York Post* (10. února 1971), str. 46; *US News* (9. prosince 1968); Rod Manis: *Poverty: A Libertarian View* (Los Angeles: Rampart College, n.d.); Yale Brozen: „Welfare Without the Welfare State“.

³⁸ Brozen: „Welfare Without the Welfare State“, str. 47.

³⁹ F. A. Harper: „The Greatest Economic Charity“, in: M. Sennholz: *On Freedom and Free Enterprise* (Princeton, NJ.: D. Van Nostrand, 1956), str. 106.

⁴⁰ Isabel Paterson: *The God of the Machine* (New York: G. P. Putnam's Sons, 1943), str. 248–50.

⁴¹ Obrovský odklon vědců a inženýrů ve prospěch státu v posledních letech viz H. L. Nieburg: *In the Name of Science* (Chicago: Quadrangle, 1966); neefektivita a špatné ekonomické alokace vojensko-industriálního komplexu viz Seymour Melman: *The War Economy of the United States* (New York: St. Martin's press, 1971).

⁴² Případy Matthewa a Small Business Administration viz Jane Jacobs: *The Economy of Cities* (New York: Random House, 1969), str. 225–28.

⁴³ Údaje převzaty z nepublikované studie Earl F. Mellor: „Public Goods and Services: Costs and Benefits, A Study of the Shaw-Cardozo Area of Washington, D.C.“ (představena před Institute for Policy Studies, Washington, D.C., 31. října 1969).

⁴⁴ Brozen: „Welfare Without the Welfare State“, str. 52.

⁴⁵ Brilantní teoretická kritika garantovaného ročního příjmu, negativní daně z příjmu a Nixonových schémat viz Hazlitt: *Man vs. Welfare State*, str. 62–100. Kompletní a aktuální empirická kritika všech plánů a experimentů spojených s garantovaným ročním příjmem včetně schématu reformy sociálního systému presidenta Cartera viz Martin Anderson: *Welfare: the Political Economy of Welfare Reform in the United States* (Stanford, Calif.: Hoover Institution, 1978).

9. Inflace a hospodářský cyklus: kolaps keynesiánského paradigmatu

¹ Keynesiánci jsou stvořiteli “makroekonomie” a učedníci lorda Keynesa, bohatého a charismatického ekonoma cambridgeské univerzity, jehož *General Theory of Employment, Interest and Money* (obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz, pozn. překl.) (New York: Harcourt Brace, 1936) je základním stavebním kamenem keynesiánské ekonomie.

² Stručný úvod do rakouské teorie hospodářského cyklu viz Murray N. Rothbard: *Depressions: Their Cause and Cure* (Lansing, Mich.: Constitutional Alliance, březen 1969). Teorie je představena a následně aplikována na Velkou hospodářskou krizi 1929–1933 a je také ve stručnosti použita k vysvětlení naší současné stagflace, viz Rothbard: *America's Great Depression*, 3. vyd. (Kansas City, Kans.: Sheed and

Ward, 1975).

Nejlepší zdroj ohledně rakouské teorie peněz je i nadále původní dílo, Ludwig von Mises: *Theory of Money and Credit*, 3. vyd (Irvington-on Hudson, N.Y.: Foundation for Economic Education, 1971). Úvod do problematiky viz Rothbard: *What Has Government Done to Our Money?* 2. vyd (Los Angeles: Libertarian Publishers, 1974).

³ Analýza zbytku této kapitoly viz Rothbard: *Depressions: Their Cause and Cure*, str. 13–26.

10. Veřejný sektor I. – Stát jako podnikatel

¹ Pro hlubší kritiku Poštovní služby viz John Haldi, *Poštovní monopol* (Washington, D.C.: American Enterprise Institute for Public Policy Research, 1974).

11. Veřejný sektor II. – Ulice a silnice

* Termín „pozemková služebnost“ („easement“) označuje v právní terminologii věcné právo, které dává vlastníkovu jednoho pozemku možnost omezeně užívat pozemek jiný. (pozn. překl.)

¹ Viz William C. Wooldridge, *Uncle Sam the Monopoly Man* (New Rochelle, N.Y.: Arlington House, 1970), str. 111ff.

² Viz Wooldridge, op. cit., str. 115–17. Kriminologická studie byla vypracována panem Jeremiah P. Shalloo a

nesla název *Private Police* (Philadelphia: Annals of the American Academy of Political and Social Science, 1933). Woolridge staví Shalloovu zmínku o dobré reputaci železniční policie do kontrastu se „současným stavem policejních jednotek velkých amerických měst; tresty za zločinné jednání jsou tak neefektivní, že by ani nemusely existovat, a označení těchto jednotek za služebníky veřejnosti je pouhou rétorikou.“
Wooldridge, op. cit., str. 117.

³ Viz Edward C. Kirkland, *Industry Comes of Age: Business, Labor, and Public Policy, 1860–1897* (New York: Holt, Rinehart, and Winston, 1961), str. 48–50.

⁴ Z nepublikované studie Williama Vickreyho, “Transit Fare Increases a Costly Revenue.”

⁵ Pro obdobné výsledky iracionálního ocenění služeb spojených s runwayemi na vládních letištích viz. Ross D. Eckert, *Airports And Congestion* (Washington, DC: American Enterprise Institute for Public Policy Research, 1972).

⁶ Hank Burchard, “U.S. Highway System: Where to Now?,” *Washington Post* (November 29, 1971). Či jak napsal John Dyckman:

“V dopravních záležitostech platí, že vyšší kapacita znamená větší dopravu. Otevření nové dálnice, která měla uspokojit nároky aktuální dopravy, způsobilo takový nárůst dopravy, že výsledný čas dojíždění byl nakonec vyšší, než před otevřením dané dálnice.”

John W. Dyckman, “Transportation in Cities,” in A. Schreiber, P. Gatons, and R. Clemmer, eds., *Economics of Urban Problems; Selected Readings* (Boston: Houghton Muffin, 1971), str. 143. Pro výbornou analýzu, jak zvýšení nabídky nemůže v případě nižší než tržní ceny zamezit zácpám, viz Charles O. Meiburg, “An Economic Analysis of Highway Services,” *Quarterly Journal of Economics* (November 1963), str. 648–56.

⁷ Profesor Walters dodává, že s dostatečným rozšířením taxametrů by cena jednoho taxametru mohla klesnout zhruba na 10 dolarů. A. A. Walters “The Theory and Measurement of Private and Social Cost of Highway Congestion,” *Econometrica* (October 1961), str. 684. Also see Meiburg, op. cit., str. 652; Vickrey, op. cit.; Dyckman, “Transportation in Cities,” op. cit., str. 135–51; John F. Kain, “A Reappraisal of Metropolitan Transport Planning,” in Schreiber, Gatons, and Clemmer, op. cit., str. 152–66; John R. Meyer, “Knocking Down the Straw Men,”

in B. Chinitz, ed., *City and Suburb* (Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1964), str. 85–93; and James C. Nelson, “The Pricing of Highway, Waterway, and Airway Facilities,” *American Economic Review, Papers and Proceedings* (May 1962), str. 426–32.

⁸ Douglass C. North and Roger LeRoy Miller, *The Economics of Public Issues* (New York: Harper & Row, 1971), str. 72.

⁹ Viz např. výše citovaná díla Meyera a Kaina, stejně jako Meyer, Kain, and Wohl, *The Urban Transportation Problem* (Cambridge: Harvard University Press, 1965).

¹⁰ Viz T. S. Ashton, *An Economic History of England: the 18th Century* (New York: Barnes and Noble, 1955), str. 78–90. Stejný zdroj, str. 72–90, pro síť soukromých anglických kanálů vybudovanou ve stejném období.

¹¹ Viz George Rogers Taylor, *The Transportation Revolution, 1815–1860* (New York: Rinehart & Co., 1951), str. 22–28. Also see W. C. Wooldrige, *Uncle Sam the Monopoly Man*, str. 128–36.

12. Veřejný sektor III. – Policie, právo a soudy

¹ Viz Woolridge, *Uncle Sam the Monopoly Man*, str. 111 a dál

² Cf. Gustave de Molinari, *The Production of Security* (New York: Centrum pro Libertariánské studie, 1977)

³ Woolridge, *Uncle Sam the Monopoly Man*, str. 96. Také viz str. 94–110.

⁴ Bruno Leoni, *Freedom and the Law* (Los Angeles: Nash Publishing, 1972), str. 87

⁵ *Ibid.*, str. 23–24

⁶ *Ibid.*, str. 188

⁷ *Ibid.*, str. 84–85

⁸ Ibid., str. 183

⁹ Citováno v nejlepším úvodu do antických, anarchistických irských institucí, Joseph R. Peden, „Property Rights in Celtic Irish Law,“ *Journal of Libertarian Studies* I (Spring, 1977):83; viz také str. 81–95. Pro shrnutí, viz Peden, „Stateless Societies: Ancient Ireland,“ *The Libertarian Forum* (April 1971): 3–4

¹⁰ Peden, „Stateless Societies,“ str. 4

¹¹ Ibid.

¹² Profesor Charles Donahue of Fordham University tvrdil, že světská část antického irského práva nebyla pouze nahodilou tradicí, že byla vědomě zakořeněna ve stoické koncepci přirozeného práva, odhalitelného lidským rozumem. Charles Donahue, „Early Celtic Laws“ (nepublikovaný článek, doručení na seminář v Historii právního a politického myšlení, podzim, 1964), str. 13 a dál

¹³ Peden, „Stateless Societies,“ str. 4

¹⁴ Peden, „Stateless Societies“, str. 3; také viz Kathleen Hughes, úvod ke knize od A. Jocelyn Otway-Ruthven, *A History of Medieval Ireland* (New York: Barnes and Noble, 1968)

13. Ochrana přírody, ekologie a růst

* Do roku 1973, kdy byla kniha vydána.

¹ Ironicky, konzervativní ekonom Dr. George Terborgh, který sepsal významné vyvrácení stagnační teze o generaci dříve (*The Bogy of Economic Maturity*, 1945), nyní sepsal vedoucí vyvrácení nové vlny, *The Automation Hysteria* (1966).

² Joseph A. Shumpeter, *Capitalism, Socialism, and Democracy* (New York: Harper and Bros., 1942), str. 144

³ Srovnejme interpretaci v knize Williama Tuckera, „Environmentalism and the Leisure Class“, *Harper's* (Prosinec 1977):

49–56, 73–80. Naštěstí začínají černé skupiny chápat význam liberální protirůstové ideologie. V lednu 1978 rada ředitelů Národní asociace pro rozvoj barevných občanů (NAACP – National Association for the Advancement of Colored People) vzdorovala energetickému programu presidenta Cartera a volala po deregulaci cen ropy a zemního plynu. K vysvětlení nového postoje NAACP předsedkyně rady Margareth Bush Wilson prohlásila:

Znepokojuje nás pomalá růstová politika energetického plánu presidenta Cartera. Otázkou je, jaký typ energetické politiky se propůjčí (...) životaschopné expansivní ekonomice, takové, která není restriktivní, protože při pomalém růstu trpí černí víc než kdokoli jiný.

Paul Delaney, „NACCP in Major Dispute on Energy View“, New York Times (30. Leden 1978)

⁴ D. Meadows a kol., *The Limits to Growth* (New York: Universe Books, 1972); P. Passell, M. Roberts a L. Ross, „Review of *The Limits to Growth*,“ New York Times Book Review (2. Duben, 1972), str. 10

⁵ Passell a kol., „Review of *The Limits to Growth*,“ str. 12

⁶ *Ibid.*, str. 12

⁷ Ohledně těchto chybných předpovědí viz Thomas B. Nolan, „The Inexhaustible Resource of Technology,“ in H. Jarrett, ed., *Perspectives on Conservation* (Baltimore: Johns Hopkins Press, 1958), str. 49–66.

⁸ Ohledně dřeva a zachovávání obecně viz Anthony Scott, *Natural Resources: The Economics of Conservation* (Toronto: University of Toronto Press, 1955), str. 121–25 a dále. O způsobech jak samotná federální vláda ničí místo aby ochraňovala zásoby dřeva, viz Edwin G. Dolan, *TANSTAAFL* (New York: Holt, Rinehart and Winston, 1971), str. 96.

⁹ Viz Robert Poole, Jr., „Reason and Ecology,“ v D. James, ed., *Outside, Looking In* (New York: Harper and Row, 1972), str. 250–51.

¹⁰ Samuel P. Hays, *Conservation and the Gospel of Efficiency* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1959), str. 50–51. Viz také E. Louise Peffer, *The Closing of the Public Domain* (Stanford, Calif.: Stanford University Press, 1951), str. 22–31 a dále.

¹¹ Douglass C. North and Roger LeRoy Miller, *The Economics of Public Issues* (New York: Harper and Row, 1971), str. 107.

¹² *Ibid.*, str. 108. Viz také James A. Crutchfield and Giulio Pontecorvo, *The Pacific Salmon Fisheries: A Study of Irrational Conservation* (Baltimore: Johns Hopkins Press, 1969). O podobných situacích u lovu tuňáků viz Francis T. Christy, Jr., “New Dimensions for Transnational Marine Resources,” *American Economic Review, Papers and Proceedings* (May 1970), str. 112; a o pacifickém lovu platýže viz James A. Crutchfield and Arnold Zellner, *Economic Aspects of the Pacific Halibut Industry* (Washington, D.C.: U.S. Department of the Interior, 1961). Pro nápaditý návrh soukromého vlastnictví částí oceánů před vynálezem elektrických ohradníků viz Gordon Tullock, *The Fisheries—Some Radical Proposals* (Columbia: University of South Carolina Bureau of Business and Economic Research, 1962).

¹³ Christy, “New Dimensions for Transnational Marine Resources,” str. 112.

¹⁴ *Ibid.*, str. 112–13. Pro konečnou diskusi – ekonomickou, technologickou a právní – o celém problému oceánu a rybářských oblastí viz Francis I. Christy, Jr., a Anthony Scott, *The Common Wealth in Ocean Fisheries* (Baltimore: Johns Hopkins Press, 1965).

¹⁵ Existující právo přivlastnění v západních státech již poskytuje základnu pro plný „homesteading“ práv soukromého vlastnictví u řek. Pro celou diskusi viz Jack Hirshleifer, James C. DeHaven, and Jerome W. Milliman, *Water Supply; Economics, Technology, and Policy* (Chicago: University of Chicago Press, 1960), kapitola IX.

¹⁶ Edwin G. Dolan, “Capitalism and the Environment,” *Individualist*

(Březen 1971): 3.

¹⁷ Viz E.F. Roberts, "Plead the Ninth Amendment!" *Natural History* (Srpen–Září 1970): str. 18. Pro konečný historický popis a analýzu změn právního systému směrem k růstu a vlastnickým právům v první polovině devatenáctého století viz Morton J. Horwitz, *The Transformation of American Law, 1780–1860* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1977).

¹⁸ Citováno v Milton Katz, *The Function of Tort Liability in Technology Assessment* (Cambridge, Mass.: Harvard University Program on Technology and Society, 1969), str. 610.

¹⁹ Frank Bubb, "The Cure for Air Pollution," *The Libertarian Forum* (Duben 15, 1970): 1. Viz také Dolan, *TANSTAAFL*, str. 37–39.

²⁰ Viz Jane Jacobs, *The Economy of Cities* (New York: Random House, 1969), str. 109.

²¹ Poole, "Reason and Ecology," str. 251–52.

²² *Ibid.*, str. 245.

²³ A tedy viz Dolan, *TANSTAAFL*, str. 39, a Katz, *The Function of Tort Liability in Technology Assessment* a dále.

²⁴ Poole, "Reason and Ecology," str. 252–53. Friedmanův výrok je k nalezení v Peter Maiken, "Hysterics Won't Clean Up Pollution," *Human Events* (25. dubna, 1970): 13, 21–23. Rozsáhlejší prezentace friedmanovské pozice může být nalezena v Thomas D. Crocker a A.J. Rogers III, *Environmental Economics* (Hinsdale, Ill.: Dryden Press, 1971); a podobné pohledy jsou k nalezení v J.H. Dales, *Pollution, Property, and Prices* (Toronto: University of Toronto Press, 1968), a Larry E. Ruff, "The Economic Common Sense of Pollution," *Public Interest* (Spring, 1970): 69–85.

²⁵ Glenn Garvin, "Killing Fire Ants With Carcinogens," *Inquiry* (6. února, 1978): 7–8.

14. Válka a zahraniční politika

¹ Viz William H. Dawson, *Richard Cobden and Foreign Policy* (London: George Allen and Unwin, 1926).

² F. J. P. Veale, *Advance to Barbarism* (Appleton, Wisc.: C. C. Nelson Publishing Co., 1953), str. 58.

³ Leonard P. Liggio, *Why the Futile Crusade?* (New York: Center for Libertarian Studies, 1978), str. 3.

⁴ Revizionisty nové levice viz, vedle samotného Williamse, práci Gabriela Kolka Lloyda Gardnera, Stephena E. Ambrose, N. Gordona Levina mladšího, Waltera LaFebera, Roberta F. Smithe, Bartona Bernsteina a Ronalda Radoshe. K podobným závěrům z naprosto odlišných revizionistických tradic došli Charles A. Beard a Harry Elmer Barnes, libertarián James J. Martin a klasičtí liberálové John T. Flynn a Garet Garrett.

Ronald Radosh ve svých *Prophets on the Right: Profiles of Conservative Critics of American Globalism* (New York: Simon & Schuster, 1975) ocenil konzervativní izolacionistickou opozici k americké intervenci ve druhé světové válce. V mnoha svých článcích a ve svém *Not to the Swift: The Old Isolationists in the Cold War Era* (Lewisburg, Pa.: Bucknell University Press, 1978) pozorně a systematicky analyzoval Justus D. Doenecke sentiment izolacionistů druhé světové války při kritice prvních fází studené války. Volání po společném anti-intervencionistickém a anti-imperialistickém hnutí levic i pravicí je k nalezení v Carl Oglesby a Richard Shaul, *Containment and Change* (New York: Macmillan, 1967). Pro bibliografii izolacionistických spisů viz Doenecke, *The Literature of Isolationism* (Colorado Springs, Colo.: Ralph Myles, 1972).

⁵ George Morgenstern, „The Past Marches On,“ *Human Events* (22. dubna 1953). Revizionistickým dílem o Pearl Harboru bylo: Morgenstern, *Pearl Harbor: Story of a Secret War* (New York: Devin-

Adair 1947). Více o konzervativní izolacionistické kritice studené války viz Murray N. Rothbard, „The Foreign Policy of the Old Right,“ *Journal of Libertarian Studies* (zima 1978).

⁶ Joseph P. Kennedy, „Present Policy is Politically and Morally Bankrupt,“ *Vital Speeches* (1. ledna 1951), str. 170–73.

⁷ Garet Garrett, *The People's Pottage* (Cladwell, Idaho: Caxton Printers, 1953), str. 158–59, 129–174. Další výrazy konzervativní a klasicky-liberální kritiky studené války viz Doenecke, *Not to the Swift*, str. 79.

⁸ Více na téma libertariánské teorie zahraniční politiky viz Murray N. Rothbard, „War, Peace and the State“, v *Egalitarianism As A Revolt Against Nature and other Essays* (Washington, D.C.: Libertarian Review Press, 1974), str. 70–80.

⁹ Řada revizionistických historiků nedávno přišla s touto interpretací americké historie dvacátého století. Konkrétně viz díla, mimo jiné, Gabriela Kolko, Jamese Weinstein, Roberta Wiebeho, Roberta D. Cuffa, Williama E. Leuchtenburga, Ellise D. Hawleyho, Melvina I. Urofskyho, Joana Hoffa Wilsona, Ronalda Radoshe, Jerryho Isreale, Davida Eakinse a Paula Conkina – opět, tak jako u revisionismu zahraniční politiky – na základě inspirace Williama Applemana Williamse. Série esejí sledující tento přístup lze najít v Ronald Radosh a Murray N. Rothbard, eds., *A New History of Leviathan* (New York: Dutton, 1972).

¹⁰ Ekonomická zkreslení způsobená militaristicko-industriálními politikami viz Seymour Melman, ed., *The War Economy of the United States* (New York: St. Martin's Press, 1971).

¹¹ John T. Flynn, *As We Go Marching* (New York: Doubleday, Doran & Co., 1944), str. 193–94.

¹² *Ibid.*, str. 198, 201, 207.

¹³ *Ibid.*, str. 212–13, 225–26.

¹⁴ John Dos Passos, *The Grand Design* (Boston: Houghton Mifflin Co., 1949), str. 416–418.

¹⁵ Osvětlující pohled na rusko-finský konflikt viz Max Jakobson, *The Diplomacy of the Winter War* (Cambridge: Harvard University Press, 1961).

¹⁶ Stephen F. Cohen, „Why Detente Can Work,“ *Inquiry* (19. prosince 1977), str. 14–15.

¹⁷ Citováno v Richard J. Barnet, „The Present Danger: American Security and the U.S.-Soviet Military Balance,“ *Libertarian Review* (listopad 1977), str. 12.

¹⁸ Viz Neville Maxwell, *India's China War* (New York: Pantheon Books, 1970). Ani čínské znovudobývání Tibetu a potlačování národního odporu není korektním argumentem proti našemu tvrzení. Protože Čankajšek, stejně jako všichni ostatní Číňané, po mnoho generací považovali Tibet za součást širší Číny a Čína zde jednala ve stejném konzervativním smyslu ochrany národního státu, jaký jsme viděli u Sovětů.

¹⁹ Kritika nedávných pokusů příznivců studené války oživit bubáka sovětské válečné hrozby viz Barnet, *The Present Danger*.

²⁰ *The Woman's Home Companion* (září 1936), str. 4. Znovu vydáno v Mauritz A. Hallgren, *The Tragic Fallacy* (New York: Knopf, 1937), str. 194n.

²¹ Detaily ostudy, kterou Západ předvedl u těchto jednání, a oponentura obrazu vykreslovaného médii viz Philip Noel-Baker, *The Arms Race* (New York: Oceana Publications, 1958).

²² Ronald Hanow a William F. Buckley, Jr. „*National Review: Criticism and Reply*,“ *New Individualist Review* (listopad 1961), str. 9, 11.

15. Strategie svobody

¹ F. A. Hayek, „The Intellectuals and Socialism,“ v *Studies in Philosophy, Politics, and Economics* (Chicago: University of Chicago Press, 1967), str. 194.

² Leonard E. Read, *I'd Push the Button* (New York: Joseph D. McGuire, 1946), str. 3.

³ Citováno v William H. Pease a Jane H. Pease, eds., *The Antislavery Argument* (Indianapolis: Bobbs-Merrill, 1965), str. xxxv.

⁴ Fritz Redlich napsal:

„...půdu pro triumf nějaké myšlenky často musí připravit určitá událost. Člověk si může připomenout, jak těžké bylo šířit ideu americké centrální banky před krizí 1907 a jak relativně snadno to šlo poté.“

Fritz Redlich, „Ideas: Their Migration in Space a Transmittal Over Time,“ *Kyklos* (1953): 306.

⁵ Lawrence Stone, *The Causes of the English Revolution, 1529–1642* (New York: Harper and Row, 1972), str. 9. Obdobná je Leninova analýza symptomů „revoluční situace“:

„...když vznikne krize, v jedné či druhé podobě, mezi vyšší třídou, krize politiky vládnoucí třídy, vede to k vytvoření štěrbiny, skrze kterou se prodírá nespokojenost a hněv utlačovaných tříd. Pro revoluci je obvykle nedostatečné, že nižší třídy nechtějí žít starým způsobem. Je také nutné, aby vyšší třídy nebyly již schopny žít starým způsobem.“

V.I. Lenin, „The Collapse of the Second International“ (červen 1915) v *Collected Works* (Moskva: Progress Publishers, 1964), díl 21, str. 213–14.

⁶ Rozšířená historická analýza, viz. Murray N. Rothbard, „Left and Right: The Prospects for Liberty,“ v *Egalitarianism as a Revolt Against Nature, and Other Essays* (Washington, D.C.: Libertarian Review Press,

1974), str. 14–33.

⁷ *The Baron Report* (3. únor, 1978): 2.